LAISVALAIKIO SKAITINIAI

T. VAILDERIS

KOVO IDOS

T. VAILDERIS

KOVO IDOS

Iš anglų kalbos vertė
Vytautas PETRUKAITIS

Vilnius 1982 Mintis

Thornton Wilder
The Ides of March

4703000000

$V\frac{70304-047}{M\ 851(08)-82}53-82$

Yra didybė virpesy šventam;
Svarbu išsaugoti tą jausmo galią,
Kuri tau sielą begalybėn kelia.[1]

(J. V. Gėtė „Faustas", II dalis)

Kai žmogus, drebėdamas iš baimės ir nuolankumo, suvokia, jog pasaulyje egzistuoja tai, kas nepaaiškinama, jo protas padaro didžiausius atradimus — nors dažnusyk toji galia išsigimsta į prietaringumą, dvasinę vergystę ar perdėtą pasitikėjimą savim.

(Glosa)

Skiriu šią knygą dviem draugams — LAURUI DE BOZIUI, Romos poetui, paaukojusiam savo gyvybę kovoje prieš Musolinio diktatūrą; jo lėktuvas, numuštas dučės naikintuvų, sudužo Tirėnų jūroje; ir EDVARDUI ŠELDONUI, kuris daugeliui žmonių dalijo išmintį, drąsą ir džiaugsmą, nors pats per dvidešimt metų buvo labai sunkus ligonis — aklas, nepajudinantis nei rankų, nei kojų.

---

[1] Vertė A. Churginas.

AUTORIAUS ŽODIS

Šiame kūrinyje aš nesiekiau istorinio tikslumo. Tai galima pavadinti fantazija apie kai kuriuos asmenis ir įvykius paskutiniosiomis Romos respublikos dienomis.

Didžiausias netikslumas,— kad 62 m. pr. m. e. Klodijos Pulchros ir jo brolio įvykdytą Gerosios Deivės pagerbimo apeigų išniekinimą perkėliau į 45 metų gruodžio 11-ąją, t. y. 17 metų į priekį.

O 45-aisiais daugelis mano herojų jau seniai buvo mirę: Klodijus, vieškely užmuštas banditų; Katulas (nors išlikęs vien šv. Jeronimo liudijimas, esą jis miręs 30 metų amžiaus); Katonas jaunesnysis, sukilęs prieš Cezario patvaldystę, keli mėnesiai prieš aprašomus įvykius žuvo Afrikoj; Cezario teta, didžiojo Marijaus našlė, mirė dar prieš 62 metus. Be to, 45 metais antrąją Cezario žmoną — Pompėją — jau seniai buvo pakeitusi trečioji — Kalpurnija.

Nemaža dalis iš pažiūros mano pramanytų detalių išties yra istoriniai įvykiai: Kleopatra atvyko į Romą 46-aisiais, ir Cezario buvo įkurdinta jo viloje anapus upės. Ji gyveno ten iki jo nužudymo, o paskui pabėgo į gimtinę. Beveik visi istorikai, tyrinėję Cezario gyvenimą, svarsto galimybę, kad Junijus Markas Brutas galėjęs būti Cezario sūnum, ir ją atmeta. Vis dėlto istoriniuose šaltiniuose užfiksuota, jog Cezaris dovanojęs Servilijai neregėtos vertės perlą. Mintį apie nukreiptus prieš Cezarį laiškus, siuntinėtus grandine, man pakišo mūsų laikų įvykiai: atsišaukimus prieš fašistinį Itali-

jos režimą šitaip platino Lauras de Bozis, tariamai Bernardo Šo patartas.

Keletas žodžių skaitytojams apie medžiagos išdėstymą.

Kiekvienoje dalyje dokumentai pateikiami daugmaž chronologine tvarka. Pirmoji dalis apima 45 m. pr. m. e. rugsėjį. Antroji dalis — atspindinti Cezario apmąstymus apie meilę — prasideda anksčiau, bet aprėpia visą rugsėjį ir spalį. Trečioji dalis, skirta daugiausiai tikėjimui, prasideda dar anksčiau, apima visą rudenį ir baigiasi ceremonijomis Gerosios Deivės garbei gruodyje. Ketvirtoji dalis, kurioje toliau plėtojamos visos Cezario mintys, ypač apmąstymai apie save tarsi „lemties" įrankį, pradedama ankstyviausiuoju dokumentu ir baigiama jo nužudymu.

Visi šios knygos dokumentai yra autoriaus vaizduotės padarinys, išskyrus Katulo eilėraščius ir paskutinįjį dokumentą — ištrauką iš Svetonijaus „Dvylikos Cezarių gyvenimų".

Medžiagos apie Ciceroną apstu; apie Kleopatrą — šykštu; apie Cezarį — gausu, bet daug kas neaišku, politiniais sumetimais iškraipyta. Kaip tik tai mane ir paskatino imtis darbo. Šiame kūrinyje mėginau atkurti įvykius per vaizduotės prizmę.

T. Vailderis

1 DALIS

I. Augurų kolegijos vyresnysis — Gajui Julijui Cezariui, didžiajam pontifikui ir Romos liaudies diktatoriui

(Kopijos Kapitolijaus Jupiterio šventyklos žyniui, Vestalių kolegijos vyresniajai ir t. t. 45 m. pr. m. e. rugsėjo 1 d.)

Jo malonybei didžiajam pontifikui.
Šeštasis pranešimas ta pačia data.
Vidudienio aukojimo parodymai.

Žąsis: širdies ir kepenų dėmės. Trūkusi diafragma.
Antroji žąsis ir gaidys: nieko ypatingo.

Balandis: bloga lemiantys ženklai. Inkstas pasislinkęs, kepenys padidėjusios, geltonos. Gurklyje rausvas kvarcas. Įsakau nuodugniai ištirti.

Antrasis balandis: nieko ypatingo.

Stebėtas erelio skrydis. Pakilo trys mylios šiauriau Sorakto kalno ir nuskrido iki Tivolio miesto. Artėdamas prie miesto, paukštis kiek neryžtingai pasirinko kryptį.

Paskutinį kartą griaustinis girdėtas prieš dvylika dienų.

Sveikatos ir ilgų dienų didžiajam pontifikui!

I — A. Konfidencialus Cezario raštas savo bažnytinių reikalų sekretoriui

Pirma: praneškite Kolegijos vyresniajam, kad nėra reikalo siuntinėti man 10—15 pranešimų per dieną. Pakaks vienos ataskaitos, apibendrinančios vakarykščius stebėjimus.

Antra: iš pastarųjų keturių dienų pranešimų išrinkite tris aiškiai palankius ir tris nepalankius ženklus — man gali jų šiandien prireikti senate.

Trečia: surašykite ir išplatinkite pranešimą štai kokiu klausimu:

Sudarius naująjį kalendorių, nuo šiol miesto įkūrimo minėjimas kiekvieno mėnesio 17 dieną taps didžiausios pilietinės svarbos ceremonija.

Kiekvieną kartą privalo dalyvauti didysis pontifikas (jei tuo metu jis neišvykęs iš miesto).

Visos iškilmės vyks su štai kokiais papildymais ir pataisomis:

Privalo dalyvauti 200 karių, kurie skaitys maldą Marsui, kaip įprasta kariniuose postuose.

Rėją turės garbinti vestalės. Kolegijos vyresnioji pati bus atsakinga už šį pasirodymą, taip pat už apeigų iškilmingumą ir tai, kad dalyvės laikytųsi priimtų normų. Būtina nedelsiant ištaisyti nepadorius pasakymus, kurie įsibrovė į ritualą. Vestalės turės būti paslėptos nuo akių iki paskutinės eisenos; draudžiama taikyti miksolidinę harmoniją.

Skaitantis Romulo testamentą privalės atsigręžti į aristokratams skirtas vietas.

Žyniai privalo puikiai mokėti visą atsakymų didžiajam pontifikui tekstą. Tas, kuris padarys menkiausią klaidelę, po 30 dienų apmokymo bus išsiųstas į naujas šventyklas Afrikoje ir Britanijoje.

I — B. Cezario dienoraštis — laiškai Lucijui Mamilijui Turinui į Kaprio salą. *(Apie šį dienoraštį, rašytą laiškų forma, skaitykite III dokumento pradžioje.)*

968. *(Apie religines apeigas.)*

Prie šios savaitės laiško pridedu pustuzinį iš tos gausybės pranešimų, kuriuos kasdien gaunu iš augurų ir haruspikų.

Pridėjau taip pat savo nurodymus dėl miesto įkūrimo minėjimo, kuris vyks kas mėnesį.

Ką daryti?

Aš paveldėjau tą prietarų ir nesąmonių naštą. Nors mano valdžioje tūkstančiai, aš turiu prisipažinti esąs priklausomas nuo paukščių ir griaustinio dundesių.

Visi šie niekai dažnai kliudo valstybės veiklai; dėl jų senato ir teismų durys kartais būna uždarytos po kelias dienas ar net savaites. Tas „žinias" teikia keletas tūkstančių žmonių. Visi, turį su jomis bent menkiausią ryšį, net ir didysis pontifikas, operuoja jomis taip, kaip jam naudinga.

Vieną dieną Reino slėnyje mano kariuomenės vadovybės augurai uždraudė man stoti į mūšį su priešu. Pasirodo, mūsų šventosios vištos vangiai lesė. Ponios kudakšlės mat vaikštinėjo tingiai, dažnai žvilgčiojo į dangų ar pakreipusios galvas dairėsi atgal. Ne be pagrindo. Man pačiam dingo ūpas, kai atėjęs į slėnį pamačiau virš jo sklandant erelius. Mus, karvedžius, priverčia jaustis tokiais niekingais, kad į dangų imame žvelgti viščiuko akimis. Gavau dieną laukti, nors turėjau vieną iš nedaugelio privalumų — galėjau užklupti priešą netikėtai. Baiminausi, kad rytą man vėl bus taip pat sukliudyta. Užtat tą vakarą mudu su Azinijum Polijonu, išėję pasivaikščioti į mišką, pririnkom gal tuziną vikšrų, smulkiai sukapojom juos peiliais ir pabėrėm prie šventųjų paukščių lesyklos. Kitą rytą visa kariuomenė užgniaužusi kvapą laukė dievų valios. Išleisti palesti šventieji paukščiai iš pradžių nužvelgė dangų ir ėmė taip neramiai kudakuoti, kad dešimčiai tūkstančių vyrų pakirto kojas, o paskui įsmeigė akis į lesalą. Prisiekiu Herkuliu, jų akys išsprogo ant kaktos; jos ėmė klykauti išbadėjusių rajūnų balsais, skriste nuskrido prie savo lesyklų. Taigi, man buvo leista laimėti Kelno mūšį.

Tačiau baisiausia, kad šie prietarai pakerta pačią žmogaus dvasią. Jie įkvepia mūsų Romos piliečiams, pradedant gatvės šlavėju ir baigiant konsulu, miglotą pasitikėjimo pojūtį tuomet, kai nėra pagrindo pasitikėjimui, kartu sukelia stingdančią baimę, kuri, užuot raginusi veikti ar parodyti sumanumą, žmogų paraližuoja. Jie nuima nuo žmogaus pečių pareigą, kurią jis privalo justi visuomet — nė akimirką nesustodamas kurti savąją Romą. Tuos prietarus mes priimame todėl, kad jais vadovavosi mūsų protėviai. Jie dvelkia vaikystės

laikais, kuomet mes nežinojome jokių rūpesčių; jie glosto tinginius ir guodžia nevykėlius.

Aš pajėgus įveikti kitus tvarkos priešus — neapgalvotus kokio Klodijaus išsišokimus ar smurtavimą, nepatenkintų ciceronų ir brutų bambėjimą, kurį kelia pavydas ir senovės graikų raštų apsukrus aiškinimas; savo konsulų ir magistratų nusikaltimus ir gobšumą. Bet ką aš galiu padaryti apatijai, kuri, apsisiautusi dievobaimingumo toga, tvirtina man, jog Romą išgelbės budrūs dievai, arba ragina susitaikyti su mintim, esą Roma žlugsianti, nes dievai nuo mūsų nusigręžę?!

Aš nesu linkęs į tokius niūrius apmąstymus, bet pastebiu, kad dažnai apie tai galvoju.

Ką daryti?

Kartais vidury nakties mėginu įsivaizduoti, kas atsitiktų, jei visa tai uždrausčiau; jei aš, diktatorius ir didysis pontifikas, neleisčiau pranašauti sėkmingų ir nelaimingų dienų, knaisiotis po paukščių žarnas, stebėti jų skrydžius ir perkūniją; jei uždaryčiau visas šventyklas, išskyrus Kapitolijaus Jupiterio.

O kaip su Jupiteriu?

Apie tai dar rašysiu.

Apmąstyk visa, kad savo patarimais padėtumei man.

Sekantį vakarą.

(Toliau laiškas rašytas graikiškai.)

Ir vėl pusiaunaktis, mano brangusis drauge. Sėdžiu prie lango, ir man gaila, kad pro jį matyti ne miegantis miestas, o Trasteverino turčių sodai. Naktiniai drugiai šoka aplink mano lempą. Upėje blausiai atsispindi žvaigždės. Anam krante keletas girtų miestiečių kažko ginčijasi tavernoje, ir retkartėmis ausį pasiekia mano vardas. Palikęs žmoną miegančią, pamėginau nuraminti audringas mintis, skaitydamas Lukrecijų.

Kasdien jaučiu, kad valdžia, kurią turiu, vis labiau slegia. Kuo toliau, tuo aiškiau suvokiu, ką ji leidžia, ką ji ragina mane daryti.

Ką gi ji man sako, ko iš manęs reikalauja?

Aš atnešiau pasauliui taiką; mano dėka Romos įstatymų privalumus patiria aibės žmonių, aš noriu suteikti jiems dar ir piliečių teises, nors tam smarkiai priešinamasi. Aš pertvarkiau kalendorių, ir dabar mūsų dienos skaičiuojamos pagal nekintamą saulės ir mėnulio judėjimą. Aš imuosi priemonių, kad maistas visam pasauliui būtų paskirstytas tolygiai; mano įstatymai ir laivynas užtikrins, kad tarp derlių žmonės nejustų nepriteklių, tuo tarpu kai kiti gyvena visko pertekę. Nuo ateinančio mėnesio iš bausmės kodekso bus išbraukti kankinimai.

Bet šių priemonių negana. Čia — viso labo karo vado ir administratoriaus darbai. Pasauliui aš padariau ne daugiau, nei seniūnas savo kaimui. Reikia nuveikti dar kažką — tik ką? Mane apėmė jausmas, tarsi dabar, tiktai dabar, aš esu *pasirengęs* imtis rimtų darbų. Visiems nuo lūpų nenueina daina, kurioje aš vadinamas tėvu.

Savo politinėje veikloje aš pirmąkart negaliu apsispręsti. Lig šiol vadovavausi principu, kurį galima pavadinti prietaru — nesileisti į bandymus. Aš niekuomet nepradedu darbo tam, kad pasimokyčiau iš jo padarinių. Kare ir politikoje aš nieko nedarau iš anksto labai kruopščiai nesuplanavęs. Kliūčiai iškilus, aš tučtuojau sukuriu naują planą, gerai numatydamas visus galimus padarinius. Vos tik pastebėjau, kad Pompėjus visuomet mažumą pasikliauja atsitiktinumu, aš supratau, jog pasaulio valdovu lemta tapti man.

Tačiau dabar savo planu abejoju. Jeigu aš noriu jį įgyvendinti, privalau aiškiai suvokti, kokie yra paprasto žmogaus gyvenimo tikslai, kokios yra žmogaus galimybės.

Žmogus — kas jis? Ką mes apie jį žinom? Ką reiškia jo dievai, laisvė, protas, meilė, lemtis ir mirtis? Pameni, kaip vaikystėje ištisas valandas šnekėdavome apie šiuos dalykus — Atėnuose, o ir vėliau, prie savo palapinių Galijoje? Aš vėl tapau paaugliu — pasinėriau į filosofiją. Kaip sakė tas pavojingas apgavikas Platonas, „geriausias pasaulio filosofas — berniukas, kuriam ima kaltis barzda". Aš vėl esu berniukas.

Bet tu pažvelk, ką aš lig šiol esu padaręs tuo valstybinės religijos klausimu. Atgaivinęs miesto įkūrimo šventę, aš tik sustiprinau jos galią.

Nežinau, kodėl taip pasielgiau — gal norėdamas įsitikinti dar turįs krislelį tikėjimo dievais. Be to, man glosto savimeilę, kad nėra romėno, kuris geriau už mane būtų susipažinęs su senuoju religijos menu, kaip kadaise buvo ir mano motina. Prisipažinsiu: kai skaitau tas nesklandžias maldas, ar atlieku judesius, kurių reikalauja sudėtingas ritualas, mane užlieja kuo nuoširdžiausios emocijos. Tik jos nė kiek nėra antgamtiškos: aš prisimenu, kaip būdamas devyniolikmetis Jupiterio žynys kopiau į Kapitolijų, o šalia žengė Kornelija su dar negimusia Julija po tunika. Ar bent viena paskesnio gyvenimo akimirka galėjo prilygti tai?

Ša! Ką tik prie mano durų pasikeitė sargyba. Sargybiniai sužvangino kardais ir apsikeitė slaptažodžiu. Šįvakar slaptažodis „Cezaris nemiega".

II. Klodija Pulchra iš savo vilos Bajuose ant Neapolio įlankos kranto — savo namų Romoje ekonomui

(45 m. pr. m. e. rugsėjo 3 d.)

Paskutiniąją mėnesio dieną mudu su broliu rengiame pietus. Jei šįkart padarysi menkiausią klaidą, būsi parduotas, o tavo vietą užims kitas.

Kvietimai išsiųsti diktatoriui, jo žmonai ir tetai, Ciceronui, Azinijui Polijonui ir Gajui Valerijui Katului. Pietūs vyks pagal senovišką paprotį, t. y. moterys dalyvaus tik antrojoje pusėje ir neis ilsėtis.

Jei diktatorius priims šį kvietimą, reiks kuo griežčiausiai laikytis etiketo. Jau dabar pradėk repetuoti su tarnais sutikimą prie durų, krėslo nešimą, namų apžiūrėjimą ir atsisveikinimą. Nusamdyk dvylika trimitininkų. Pranešk mūsų šventyklos žyniams, kad jie privalės atlaikyti didžiajam pontifikui pritinkančias apeigas.

Kaip ir senais laikais, diktatoriui atneštus valgius jam matant ragausi ne tik tu, bet ir mano brolis.

Meniu priklausys nuo įstatymų dėl prabangos naujųjų pataisų. Jeigu jos bus patvirtintos prieš pokylio

dieną, visiems svečiams bus paduotas tik vienas užkandis — egiptietiškas ragu, apie kurį diktatorius tau anąkart pasakojo. Aš ničnieko apie jį nenutuokiu; vos gavęs šį laišką, nueik pas virėją ir išsiaiškink, kaip jį paruošti. Sužinojęs receptą, pagamink šį patiekalą bent tris kartus — kad per pobūvį jis tikrai nusisektų.

Jei iki to laiko naujieji potvarkiai nebus patvirtinti, pateiksi daug patiekalų.

Diktatorius ir mudu su broliu valgysime ragu. Ciceronui bus patiektas ėriukas ant iešmo — graikiškai. Diktatoriaus žmoną pavaišinsi avies galva su keptais obuoliais — ji taip išgyrė šį patiekalą. Ar nusiuntei jai receptą, kaip ji buvo prašiusi? Jeigu taip, paruošk patiekalą mažumą kitaip — pridėk tris keturis persikus, išmirkytus albaniškame vyne. Julijai Marcijai ir Valerijui Katului bus leista pasirinkti vieną šių patiekalų. Azinijus Polijonas kaip visuomet turbūt nieko nevalgys, bet pašildyk ožkos pieno ir lombardiškos košės. Parinkti vynus patikiu tau, tik, žiūrėk, nenusiženk taisyklėms.

Aš paliepiau atvilkti į Ostiją tinkluose dvidešimt trisdešimt tuzinų austrių. Dalį jų bus galima pristatyti į Romą pobūvio dieną.

Tučtuojau nueik pas graikų mimą Erotą ir nusisamdyk jį tam vakarui. Jis, kaip visuomet, spyriosis, tad užsimink jam, kokio rango svečių aš laukiu. Kuomet jau būsi susitaręs, gali pasakyti, kad be įprastinio užmokesčio duosiu jam Kleopatros veidrodį. Aš pageidauju, kad jis su savo trupe atliktų „Afroditę ir Hefaistą", taip pat Herodo „Ozirio procesiją". Be to, noriu, kad jis vienas padeklamuotų Safo „Girliandų pynėjoms".

Išvykstu iš Neapolio rytoj. Savaitę paviešėsiu Kvinto Lentulo Spintro namuose Kapujoje. Atsiųsk man ten laišką. Parašyk, ką veikia mano brolis. Lauk manęs Romoje maždaug 10 dieną.

Parašyk man, kaip sekasi trinti mūsų šeimą įžeidžiančius užrašus viešose vietose — žiūrėk, kad niekur neliktų nė ženklo!

(Ką reiškia pastaroji Klodijos laiško pastraipa gerai matyti iš Cicerono laiško ištraukos ir kelių atrinktų užrašų.)

II — A. Ciceronas iš Romos Atikui į Graikiją.

(Rašyta tų pačių metų pavasarį.)

...Po visų mūsų valdovų daugiausia kalbų Romoje sukelia Klodija. Neįtikėtinai nešvankios eilės apie ją rašinėjamos ant visų Romos pirčių ir išviečių sienų ir grindų. Sako, Pompėjaus termų prieškambaryje jai surašyta ilgiausia satyra; prie jos sukūrimo esą jau prisidėję 17 poetų, ir ji kasdien papildoma. Girdėjau, kad toje satyroje jai labiausiai kliūva už tai, kad ji konsulų našlė, dukra, dukterėčia, anūkė ir proanūkė, ir kad jos protėvis Apijus kadaise nutiesė kelią, kuriuo lakstydama ji ieško draugužių paguodai, nors tie ir nelabai dosniai atsilygina.

Sako, pati ponia žinanti apie šias dedikacijas, ir nusamdyti trys valytojai kasnakt slapta juos trina. Bet nors jie nuo koto nusivaro, vis tiek nieko nepadaro.

Mūsų Viešpačiui *(Cezariui)* nereikia samdyti darbininkų užgauliems užrašams trinti. Nešvankių eilių sukurta, ir nemažai, bet gynėjų jis turi tris kartus daugiau, nei šmeižikų. Buvę jo kareiviai apsiginklavo kempinėmis.

Miestą apėmė poezijos karštligė. Girdėjau, kad to šviežiai iškepto poeto — Katulo — eilėraščiai, taip pat skirti Klodijai, tik visai kitokio pobūdžio, irgi rašinėjami ant visuomeninių pastatų sienų. Siriškų dešrelių pardavėjai išmokę juos atmintinai. Kaip tau tai patinka? Kai visą valdžią susigriebė į savo rankas vienas, mes arba netekome savo amato, arba jis prarado žavesį. Dabar mes ne piliečiai, o vergai; poezijos griebėsi tie, kuriuos privertė nieko neveikti.

II — B. Užrašai ant Romos namų sienų ir šaligatvių

Klodijus Pulchras senate sako Ciceronui:

Mano sesuo tokia šykšti — nė trupinio iš jos negausi, skundžias jis.

Nejaugi? — klausia Ciceronas.— O mes manėm, kad ji dosnesnė.

Mes manėm, kad ji duoda tau įkišti...— sako jis.

* * *

Jos protėviai klojo Apijos kelią.
O Cezaris paėmė tą Apiją ir pasiklojo ją
Iš anos pusės...
Cha, cha, cha.

* * *

Mergina, kuri ima keturis grašius — šykšti turtuolė, bet ne tinginė.
Matytumėt, kaip išdidžiai ji paryčiais
Atsineša uždirbtus penkiasdešimt grašių.

* * *

Kas mėnesį Cezaris švenčia miesto įkūrimą,
Kas valandą — respublikos žlugimą.

* * *

Pasaulis — Romos, o dievai atidavė jį Cezariui.
Cezaris — dievų palikuonis, ir pats — vienas iš dievų.
Jis, nepralaimėjęs nė vieno mūšio, kiekvienam kariui yra tėvas.
Jis prispaudė savo kulnu turtuolio gerklę,
O vargšams jis draugas ir guodėjas.
Matyt, kad dievai myli Romą, nes jie
Atidavė ją Cezariui, savo palikuoniui ir
Vienam iš dievų tarpo.

(Įvairūs šios dainos variantai buvo rašinėjami viešose vietose visose Cezario valdose.)

* * *

Saulė juk nusileidus vėl sugrįžta,
bet kai mūsų dienų nutruks kelionė,—
tik naktis amžina beliks miegoti [2].

(Šios Katulo eilutės bemat paplito visuomenėje; nė metams nepraslinkus jas lyg priežodį kartojo net tolimiausiuose respublikos kampeliuose.)

III. Cezario dienoraštis — laiškai Lucijui Mamilijui Turinui į Kaprio salą

(Turbūt apie rugpjūčio 20—rugsėjo 4 d.)

---

[2] Čia ir toliau Katulo eilėraščius vertė H. Zabulis.

(Šis dienoraštis laiškų forma buvo rašomas nuo 51 m. pr. m. e., kai jo gavėjas buvo belgų paimtas į nelaisvę ir sužalotas. Laiškus diktatorius rašė iki pat savo mirties. Jie be galo įvairūs: vieni rašyti nebereikalingų laiškų ir dokumentų antrojoje pusėje; kai kurie rašyti paskubomis, kiti — nepaprastai rūpestingai; dalis — diktuoti, todėl rašyti kurio nors sekretoriaus ranka. Visi laiškai numeruoti eilės tvarka, bet datuotas tik vienas kitas.)

958. (Trijų archaiškų žodžių Romulo testamente etimologijos aiškinimas.)

959—963. (Apie kai kurias to meto politikos tendencijas ir įvykius.)

964. (Cezaris neigiamai atsiliepia apie metrinės eilėdaros elementus, kuriuos savo kalbose naudoja Ciceronas.)

965—967. (Apie politiką.)

968. (Apie Romos religiją. Šis laiškas jau buvo pateiktas — žr. dokumentą I — B.)

969. (Apie Klodiją Pulchrą ir jos auklėjimą.)

Klodija su broliu pakvietė mus pietų. Man rodos, savo laiškuose aš jau nemažai tau pasakojau apie šią porą, bet kaip ir visa Roma, vis grįžtu prie šios temos.

Dabar manęs nebeapima gailestis, kaip anksčiau, kai išvysdavau vieną iš daugelio tų, kurie velka paskui save sugriuvusio gyvenimo nuolaužas. O išvis mažiausiai aš pateisinu tuos, kurie patys susiranda sau pasiteisinimą, kurie sėdi savo vaizduotės sukurtuose sostuose — nekalti, teisūs — ir svaido kaltinimus juos nuskriaudusiam paslaptingajam likimui, dėdamiesi esą nekaltos aukos. Klodija kaip tik tokia.

Tiesa, gausiems savo pažįstamiems ji neapsimetinėja — veikiau nuduoda esanti laimingiausia iš moterų. O aną kaukę ji užsideda tik sau ir man, nes aš, ko gero, esu vienintelis gyvųjų, žinąs vieną aplinkybę, kurios auka ji tapo ir kuria prisidengdama ji kasdien iš naujo dedasi kankine štai jau visus 25 metus.

Jai ir kitoms jos kartos moterims, kurios patraukia dėmesį savo įžūliu elgesiu, galima rasti dar vieną pateisinimą. Jos gimė privilegijuotųjų didi-

kų šeimose ir buvo auklėjamos ta kilnių sentimentų ir nepaliaujamo moralizavimo dvasia, kurią mes dabar vadiname „senuoju romėnų gyvenimo būdu". Dažnusyk šių mergaičių motinos buvo nepaprastos moterys, bet jos išsiugdė daug savybių, kurių negalėjo perteikti dukroms. Motinos meilė, šeimos kilmingumas, turtai — visa tai pavertė jas veidmainėmis, tad jų dukros augo subtilaus melo ir išsisukinėjimo atmosferoje, nematydamos jokio vargo. Tuose namuose pokalbiai būdavo perdėm prikaišioti iškalbingų pauzių, tai yra dalykų, apie kuriuos garsiai nekalbama. Ilgainiui protingesnės dukros tai pajuto; jos suprato, kad buvo mulkinamos ir nedelsdamos puolė visiems įrodinėti atsikračiusios tų veidmainysčių. Kūno įkalinimą sunku pakelti, bet dar sunkiau iškęsti proto nelaisvę. Kai mulkintas žmogus praregi, jis ima mąstyti ir elgtis taip, kad jam pačiam yra skaudu, o aplinkiniams netgi pavojinga.

Klodija buvo pati protingiausia iš jų, bet dabar nė viena taip nešokiruoja savo elgesiu, kaip ji. Visos tos merginos pajuto potraukį rodytis žmonėse su nepadoria kompanija arba bent nuduoda, esą joms tai patinka. Tas vulgarumo demonstravimas tapo stačiai politine problema, kurią aš turėsiu išspręsti. Plebėjai tobulėja savaime, bet ką man daryti su plebėjiška aristokratija?

Netgi jaunos moterys, kurios elgiasi nepriekaištingai, tokios kaip Klodijos sesuo ar mano žmona, kupinos pagiežos dėl to, kad ilgai mulkintos galop praregėjo. Vaikystėje joms kalė į galvą, esą šeimyninė dorybė savaime suprantama ir visuotina; nuo jų slėpė tai, kas labiausiai masina jauną protą: jog gyvenimą vainikuoja pasirinkimo laisvė.

Mano akimis žiūrint, Klodijos elgesys atspindi problemą, kurią mudu dažnai — gal net pernelyg dažnai — svarstėme: mūsų kalba, dargi pati jos sandara, diegia mums mintį, kad šioje žemėje mes esame tik kažkieno įrankis, surištomis rankomis, bevaliai ir bejėgiai. Mes sakome: jis iš prigimties *apdovanotas* tokiomis ar anokiomis ypatybėmis. Susidaro įspūdis, kad esama kažkokio visagalio dalintojo, kuris davė Klodijai grožį, sveikatą, turtus,

aukštą kilmę ir įstabų protą, o kitam — vergiją, ligas ir kvailumą. Jai be paliovos teigė, esą ji apdovanota grožiu (kas gi tas geradaris?), o anas už bausmę gavo aštrų liežuvį (kas jį nubaudė — dievas?). Net jeigu išties egzistuoja toks dievas, pasak Homero, žarstąs iš savo skrynių geras ir blogas dovanas, vis tiek smerkiu tuos dievobaiminguosius, kurie nemato, kad ne viskas žemėje paklūsta dievo valiai ir kad to panorėjo pats dievas.

Tačiau grįžkime prie mūsų Klodijos. Tokios kaip ji niekuomet nebūna patenkintos dalybomis. Jas graužia apmaudas tam šykščiam dalintojui, kuris joms davė tik grožį, sveikatą, turtus, kilmę ir protą, bet nuslepia nuo jų aibes dovanų, būtent — galimybę giliai mėgautis kiekvieną kiekvienos dienos akimirka. Nėra godumo, prilygstančio godumui apdovanotųjų, kurie mano, jog privalumai jiems duoti kažkokios išmintingesnės būtybės, nėra apmaudo, prilygstančio apmaudui nuskriaustųjų, manančių, jog juos tyčia aplenkė.

Ak, mano drauge, kaip puiku būtų Romai, jei aš galėčiau grąžinti paukščius į paukščių karalystę, griaustinį — į atmosferos reiškinių sritį, o dievus — į vaikystės prisiminimus!

Turbūt nereikia nė sakyti, kad mes nesirengiame dalyvauti Klodijos pobūvyje.

IV. Julija Marcija, didžiojo Marijaus našlė, iš savo ūkio Albanų kalnuose sūnėnui Gajui Julijui Cezariui į Romą

(Rugsėjo 4 d.)

Klodijus Pulchras su savo seserim pakvietė mane pietums paskutiniąją mėnesio dieną. Jie man sako, brangusis sūnėne, kad ir tu ten būsi. Tiesą sakant, nesirengiau važiuoti į miestą iki gruodžio, kai turėsiu dalyvauti apeigose *(Gerosios Deivės garbei).* Aš, aišku, nemanau vykti į tuos namus, jei nebūsiu tikra, kad tu su savo mieląja žmona taipogi būsit ten. Ar negalėtumei pranešti per mano pasiuntinį, ar jūs išties dalyvausite tame pobūvyje?

Atvirai šnekant, praleidus tiek metų kaime, man baisiai knieti pamatyti, kaip ten laikosi Palatino

kalvos publika. Iš laiškų, kuriuos pasibaisėjusios man siunčia Sempronija Metela, Servilija, Emilija Cimbra ir Fulvija Mansa — menka nauda. Jos taip įkyriai stengiasi įteigti, kokios jos dorovingos, kad aš nė nesusigaudau, ar Romos aukštuomenė leidžia laiką be galo įspūdingai, ar blankiai.

Klodiją Pulchrą noriu pamatyti dar dėl vienos priežasties. Galimas daiktas, anksčiau ar vėliau gausiu labai rimtai su ja pasikalbėti — vardan jos motinos ir senelės, brangių mano jaunystės ir vėlesnių metų draugių. Ar nujauti, ką aš turiu omenyje? *(Kaip bus matyti vėliau, Cezaris nesuprato šios užuominos. Jo teta buvo viena iš Gerosios Deivės šventės komiteto narių. Jei bus pasiūlyta uždrausti Klodijai dalyvauti apeigose, klausimą spręs ne tiek vestalių kolegija, kiek šis pasaulietinis komitetas, nors lemiamą žodį tars didysis pontifikas, t. y. pats Julijus Cezaris.)*

Mes, tamsūs kaimiečiai, pasiryžę kuo nuolankiausiai laikytis visų tavo įstatymų dėl prabangos. Mūsų nedidelės bendrijos myli tave ir kasdien dėkoja dievams, kad mūsų didžiajai valstybei vadovauji tu. Mano ūkyje dirba šeši tavo buvę kariai. Jie be galo linksmi, darbštūs ir ištikimi man; žinau, tai todėl, kad jie tave garbina. Stengiuosi jų neapvilti.

Perduok linkėjimus Pompėjai.

(Antrasis laiškas ta pačia siunta.)

Brangusis sūnėne, rašau tau kitą rytą.

Atleisk, kad aš taip įžūliai gaišinu tavo, pasaulio valdovo, laiką, bet ar negalėčiau pateikti dar vieną klausimą, į kurį norėčiau gauti atsakymą per savo pasiuntinį?

Ar dar gyvas Lucijus Mamilijus Turinas? Ar galima nusiųsti jam laišką? Ar negalėtumei man duoti jo adreso?

Apklausinėjau daug draugų, bet nė vienas, rodos, negali tvirtai atsakyti. Žinau, jis buvo sunkiai sužeistas, kai kovėsi šalia tavęs Galijoje. Vieni šneka, esą jis gyvena nuo visų užsidaręs kažkur tarp ežerų, o gal Kretoje ar Sicilijoje. Kiti teigia, kad jis miręs prieš daugelį metų.

Aną naktį sapnavau — nepyk ant senės,— kad stoviu prie mūsų vilos Tarente baseino su tuo savo nenuorama vyru, o baseine pliūškenasi du berniūkščiai — tu ir Lucijus. Judu išlipat iš vandens ir stovit, o jis, uždėjęs rankas jums ant pečių, pažvelgia man į akis ir sako: „Mūsų galingojo Romos ąžuolo atžalos".

Kaip dažnai jūs buvodavote mūsų namuose! Kiauras dienas medžiodavote... O kiek sušveisdavote per pietus! O ar pameni, kaip dvylikos būdamas liepsnojančiomis akimis deklamuodavai man Homerą? Paskui judu su Lucijum išvažiavote į Graikiją mokytis. Tu rašydavai man ilgus laiškus apie filosofiją ir poeziją. O Lucijus, kuris neturėjo motinos, rašydavo tavo mamai.

Ak, ta praeitis, praeitis, Gajau!

Pakirdau iš sapno raudodama. Raudojau tų į praeitį nuėjusių žmonių — savo vyro, tavo motinos, Klodijos tėvų, Lucijaus...

Vaje...— aš juk gaišinu tave.

Taigi, laukiu dviejų atsakymų — dėl Klodijos pietų ir Lucijaus adreso (jei jis gyvas).

IV — A. Cezario atsakymas Julijai Marcijai per tą patį pasiuntinį

(Pirmosios dvi pastraipos rašytos sekretoriaus ranka.)

Brangioji teta, aš neketinu eiti pas Klodiją pietų. Jeigu žinočiau, kad ten jūsų laukia kažkas išties įdomaus, mielai padaryčiau jums paslaugą ir atkakčiau. Tačiau Pompėja, kaip ir aš, nuolankiai kviečia jus atvykti tą vakarą pas mus. Klodijai, ko gero, užteko įžūlumo pasikviesti Ciceroną, o šiam pritrūko drąsos atsisakyti. Jei taip, aš jį pagrobsiu iš jos pobūvio ir perduosiu jūsų žinion. Tikiuosi, jums bus malonu vėl jį pamatyti. Jis dargi sąmojingesnis nei anksčiau ir galės jums viską papasakoti apie „Palatino kalvos publiką". Beje, nesivarginkite ir neatrakinėkite savo namų: pavilјonas mūsų sode — jūsų, o Al Nasra su didžiausiu malonumu patarnaus jums. Kol jūs ten gyvensite, brangioji teta, aš paliepsiu naktį budintiems sargybiniams nežvanginti kardais, o slaptažodį tarti pašnibždomis.

Klodijos prisižiūrėsite atvykusi į šventę. Mąstydamas apie ją, nejaučiu nė lašelio užuojautos, kurią Epikūras ragina rodyti klystantiems. Tikiuosi, jūs rimtai su ja pasišnekėsite, kaip rašote savo laiške, ir, viliuosi, pagelbėsite man: aš tiesiog nežinau, iš kur paimti jai užuojautos. Man pačiam nemalonu, kad esu visiškai abejingas žmogui, su kuriuo mane sieja tokia gausybė įvairiausių ryšių.

(Toliau laiškas rašytas paties Cezario ranka.)

Jūs rašote apie praeitį...

Neleidžiu sau ilgai apie ją mąstyti. Ji visa — iki vienos dienos — neapsakomo grožio; nieko panašaus man daugiau neteks patirti. Tie žmonės...— man nepakeliamai skaudu juos prisiminus. Kai aš prisimenu tą atodūsį, tas akis, plunksna krenta iš rankų; pradėtas pašnekesys bemat nutrūksta. Roma ir jos reikalai ima rodytis raštininko darbu, sausu ir varginančiu, kuriuo užpildysiu savo dienas, iki nuo jo išvaduos mane mirtis. Ar nekeista mano reakcija? Nežinau. Ar gali kiti žmonės įpinti praeityje patirtą džiaugsmą į apmąstymus apie dabartį ir ateities sumanymus? Ko gero, tik poetai tai geba — jie vieni įdeda visą save į kiekvieną savo kūrinio žodį.

Mano galva, tarp mūsų pasirodė poetas, kuriam lemta pakeisti mūsų Lukrecijų. Pridedu pluoštą jo eilių. Parašykite man, ką apie jas manote. Kai iš šių pavyzdžių pamačiau, ką gali mūsų lotynų kalba, ta pasaulio valdovo dalia, kurią man priskiriate, pasidarė prasmingesnė. Neįdėjau eilėraščių, kuriuose kalbama apie mane — to Katulo neapykanta gali būti tokia pat iškalbinga, kaip ir jo meilė.

Romoje jūsų laukia siurprizas — nors tai man ne į naudą: kaip jau minėjau, šitaip atsitinka kaskart, kai mintys nukrypsta į praeitį. *(Cezaris įtraukė į Romos įkūrimo mėnesinio minėjimo programą kreipimąsi į jos vyro Marijaus vėlę.)*

Į antrąjį jūsų klausimą, brangioji teta, atsakyti negaliu.

Pompėja perduoda širdingus linkėjimus.

Su didžiausiu džiaugsmu laukiame jūsų atvykstant.

V. Sempronija Metela iš Romos Julijai Marcijai į jos ūkį Albanų kalnuose

(Rugsėjo 6 d.)

Negaliu apsakyti, kaip džiaugiuosi, brangiausioji Julija, kad žadi atvykti į miestą. Nesivargink, neatrakinėk savo namų — gali paviešėti pas mane. Zosima, kuri pasiryžusi bučiuoti žemę, kuria tu vaikštai, tau patarnaus. Man puikiausiai pakaks Rodopės, pasirodo, ji — tikras lobis.

Dabar, brangute, patogiau įsitaisyk, nes bijau, kad aš labai ilgai plepėsiu.

Visų pirma paklausyk senos senos draugės patarimo — nieku gyvu neik į tos moters namus. Galima metų metus be paliovos kartoti, kad tau nerūpi paskalos, kad nesantieji negali apsiginti nuo apkalbų ir t. t. ir t. t. Bet jeigu sukeli tiek apkalbų — ar jau vien tai padoru? Aš pati netikiu, kad ji turi begėdiškų ryšių su savo broliais, ar kad ji nunuodijo savo vyrą, bet tūkstančiai išties tuo tiki. Mano anūkas sako: dainuškas apie ją traukia visuose barakuose ir tavernose, o eilėraščiais, kuriuose ji vaizduojama, nurašinėtos visos pirčių sienos. Visi kartoja pravardę, kuri jai prilipo — nedrįstu čia jos rašyti.

Bet baisiausia, jog visi *žino,* kokią įtaką ji turi visai Palatino kompanijai. Ne kas kitas, kaip ji, pirmoji sumanė persirengusi prasčioke trintis su pačiais niekingiausiais miesto driskiais. Ji vedžiojasi draugelius po gladiatorių tavernas, per naktis su jais geria, jiems šoka,— na, o visa kita, manau, lengvai įsivaizduoji pati. Julija, ji rengia iškylas ir nusidangina į kaimo vynines, tarp piemenų ir kareivių. Tai *faktas.* Kiekvienas mato, kokią įtaką tai padarė kalbai. Dabar madinga šnekėti kaip grynam *plebėjui.* Nėra abejonės, dėl to kalta ji viena. Aukštuomenė sumaišyta su purvu. O dėl ko? Dėl jos padėties, kilmės, turtų, grožio ir — reikia pripažinti — dėl jos žavesio ir proto.

Bet štai pagaliau ji išsigando; todėl jus ir pasikvietė, kad yra persigandusi.

Klausyk: verda labai bjauri košė, ir galop ją srėbti, atrodo, teks tau.

(Toliau daugeliui sugalvotos pravardės: Klodija graikiškai vadinama Jaučiaake; Laukinis Šernas — jos brolis Klodijus Pulchras; Putpelė — Cezario žmona Pompėja; kilmingosios damos prilipdė jai šią pravardę dar gerokai prieš ištekant; „Tesalijos ragana", sutrumpintai Tesaliete, praminta Servilija, Marko Junijaus Bruto motina; audimo pamoka vadinamos ir Gerosios Deivės apeigos ir joms vadovavęs komitetas. Vėjopačiu, žinoma, vadinamas Cezaris.)

Nors ta moteris ir patvirkusi, nemanau, kad reikia jai uždrausti dalyvauti tam *tikrose sueigose,* nors aišku, kad tai bus pasiūlyta. Juodvi su Putpele dalyvavo paskutiniajame organizacinio komiteto posėdyje, kuris įvyko prieš pat jai išvykstant į pietus, į Bajus. Jos paprašė pirmininkaujančios — o tavo kėdėje sėdėjo Tesalietė — jas išleisti, ir anksti išėjo. Vos tik užsivėrė durys, visa salė būreliais ėmė apie ją šnabždėtis. Emilija Cimbra pareiškė skelsianti Jaučiaakei antausį, jei toji prisiartins prie jos per audimo pamoką. Fulvija Mansa sakė neketinanti šitaip elgtis: ji tik tučtuojau išeisianti ir įteiksianti skundą didžiajam pontifikui. O Tesalietė, kuri kaip pirmininkaujanti neturėjo teisės balsu sakyti savo nuomonės, pareiškė, esą ji nedelsdama išklosianti reikalą tau ir vestalių kolegijos vyresniajai. Žinai, pasipiktinęs jos tonas mane prajuokino: mes juk visos gerai žinome, kad ne visuomet ji buvo tokia šventa, kokia dabar dedasi.

Tokios tokelės. Turbūt judu su sūnėnu niekada nesutiksite, kad jos neįleistų į pamokas, bet tu tik pagalvok, ką reiškia toks pasiūlymas! Sakyčiau, stačiai skandalas! Tu žinai, man atrodo, nė tos vyresniosios moterys gerai nebesupranta, kas yra *skandalas.* Vakar vakare aš staiga prisiminiau, kad vos tris kartus moterų neįleido į tą sueigą. Visos trys tučtuojau nusižudė!

Kita vertus, darosi baisu, pagalvojus, kad audimo pamokoje — tokioje gražioje, šventoje ir įstabioje sueigoje — gali dalyvauti tokia kaip Jaučiaakė. Julija, man neišeina iš galvos, kaip apie tą šventę sakydavo tavo didis vyras: „Tos dvidešimt

valandų, kurias mūsų moterys praleidžia nuošaliai nuo mūsų — it kokia kolona, ant kurios laikosi Roma".

Mums visiems neduoda ramybės štai kas: kodėl Vėjopatis (tu žinai, jog šitaip jį vadinu ne todėl, kad norėčiau įžeisti) leidžia Putpelei taip dažnai su ja matytis. Mus tai stebina: juk jeigu ji pasimato su Jaučiaake, vadinasi, ji būtinai pamato ir Laukinį Šerną — o kokia save gerbianti moteris gali norėti būti jo kompanijoje?!

Bet apie tai pakaks.

Vakar man buvo suteikta didžiulė garbė — būtinai turiu tau papasakoti. *Jisai* nutarė pasišnekėti ne su kuo kitu, o su manim!

Aš, kaip ir visa Roma, nuėjau vakar pas Katoną pagerbti didžiojo jo protėvio. Gatvėje priešais jo namus būriavosi tūkstančiai; buvo ten ir trimitininkų, fleitininkų, žynių. Viduje buvo pastatytas diktatoriaus krėslas, tad, aišku, visi buvo kaip ant adatų. Pagaliau jis pasirodė. Tu juk žinai, brangute, koks jis nepastovus! Pasak mano sūnėno: jis oficialus, kai tikiesi jį būsiant draugišką, draugiškas, kai tikiesi jį būsiant oficialų. Jis perėjo Forumą ir įkopė į kalvą be jokios sargybos, tik iš vieno šono ėjo Markas Antonijus, iš kito — Oktavianas. Aš taip dėl jo baiminuosi, kad net drebu — tai juk išties pavojinga! Bet liaudis už tai jį dar labiau myli. Tai primena jiems senąją Romą. Tu turbūt net savo ūkyje girdėjai minią šaukiant. Jis įžengė į namus, nusilenkė ir šypsodamas pasuko tiesiai prie Katono ir jo šeimos. Stojo tokia tyla, kad būtum girdėjęs uodą zvimbiant. Niekam ne paslaptis, kad tavo sūnėnas — tobulybė. Girdėjome kiekvieną jo žodelį. Iš pradžių kalbėjo rimtai ir pagarbiai; net Katonas apsiverkė ir žemai panarino galvą. Paskiau Cezaris pamažėle ėmė šnekėti vis šilčiau. Jis paminėjo visą šeimyną, o paskiau pasidarė labai žaismingas ir *be galo šmaikštus*, tad netrukus visa salė leipo juokais.

Katono atsakomasis žodis buvo geras, tik labai trumpas. Atrodo, jie pamiršo visus skaudžius politinius nesutarimus. Cezaris paėmė pyragaitį — juos dalijo visiems susirinkusiems,— ir kreipėsi iš

pradžių į vieną svečią, paskui į kitą. Jis atsisakė sėsti į diktatoriaus krėslą, bet visa darė taip žavingai, kad niekas nė nemanė įsižeisti. O paskum, brangute, jis iš tolo pamatė *mane* ir paprašęs tarną kėdės, atsisėdo šalia. Gali įsivaizduoti, kaip aš *pasijutau!*

Jis, matyt, kaip gyvas nėra pamiršęs nė vieno fakto, nė vienos pavardės. Jis prisiminė, kaip prieš dvidešimt metų praleido pas mus Ancijoje keturias dienas; prisiminė visus giminaičius ir svečius! Jis labai subtiliai perspėjo mane dėl anūko kišimosi į politiką (na, bet ką, pupyte, aš galiu pakeisti?). Paskiau ėmė klausinėti mano nuomonės dėl miesto įkūrimo šventės. Jis veikiausiai pastebėjo mane per minėjimą — tik įsivaizduok, per pusmylį, be to, jis atlikinėjo tą sudėtingą ritualą ir be paliovos žingsniavo pirmyn atgal! Kurie momentai man padarę didžiausią įspūdį, kurie epizodai buvę pernelyg ištęsti ar žmonėms nesuprantami? Paskiau ėmė kalbėti apie religiją, apie paukščių stebėjimą ir palankias bei nepalankias dienas.

Brangute, jis žavingiausias vyras pasaulyje, bet turiu pasakyti, kad jis kažkoks... *bauginantis.* Jis klauso taip dėmesingai kiekvienos smulkmenėlės, kurią pajėgi išveblenti. O tos jo didelės akys tarsi glostyte glosto, bet sykiu varo siaubą. Jos, rodos, sako: „Mudu su tavim — vieninteliai čia esantys nuoširdūs žmonės. Mes sakome, ką galvojame, mes sakome tiesą". Viliuosi, neplepėjau kaip vištelė, bet gaila, kad niekas manęs neperspėjo, jog pats didysis pontifikas klausinės mane, kaip, ką, kur ir kada aš mąstau apie tikėjimą, nes galop taip ir atsitiko. Pagaliau jis atsisveikino, ir mes visi galėjom išeiti namo. Grįžusi iškart kritau į lovą.

Pasakyk man į ausį, Julija, kaip turi *jaustis* jo žmona?

Klausei manęs apie Lucijų Mamilijų Turiną.

Lygiai kaip ir tau, man staiga dingtelėjo, kad ničnieko apie jį nežinau. Aš maniau, jis miręs ar mažumą atsigavęs po visų negandų, dirba kokiu aukštu pareigūnu atokiame respublikos kampelyje. Aš pastebėjau, kad tokius dalykus lengviausia sužinoti iš kurio seno, patikimo mūsų tarno. Jie su-

daro tarsi kokią slaptą draugiją. Tad aš paklausiau mūsų senojo atleistinio Rufo Telo ir štai ką sužinojau:

Antrajame mūšyje su belgais, kai Cezaris vos nepateko į nelaisvę, priešai sučiupo Turiną. Kai Cezaris jo pasigedo, buvo praėję jau 30 valandų. Tuomet, brangioji, tavo sūnėno pulkas puolė priešo stovyklą. Iš to pulko neliko veik nieko, bet Turiną jie išvadavo. Tiesa, *jis atrodė graudžiai.* Priešai, norėdami išgauti žinių, žiauriai jį kankino: nupjovė ranką, koją, išdūrė akis, nukirto ausis, buvo besirengią išmušti ausų būgnelius. Cezaris pasirūpino, kad jį kuo geriau prižiūrėtų. Nuo tol paties Turino pageidavimu jo vardą gaubia paslaptis. Vis dėlto Rufui pavyko sužinoti, kad jis gyvena gražioje viloje Kaprio saloje, atsitvėręs nuo viso pasaulio. Žinoma, jis kaip ir anksčiau labai turtingas, turi daug sekretorių, tarnų ir t. t.

Ar ši istorija nėra *stačiai kraupi?* Matai, kokių *baisių atsitikimų* būna gyvenime... Aš taip gerai jį pamenu — gražų, turtingą, talentingą — aiškiai buvo matyti, kad jam lemta tapti vienu įtakingiausių žmonių respublikoje — ir tokį žavų. Nedaug trūko, kad būtų vedęs mano Aurunkulėją, bet jo tėvas ir visi tie Mamilijai man buvo pernelyg senoviškų pažiūrų — o apie mano vyrą nėra ko nė kalbėti. Atrodo, jis vis dar domisi politika, istorija ir literatūra. Čia, Romoje, jis turi savo žmogų, kuris perduoda jam visas naujienas, knygas ir paskalas — tik niekas nežino, kas jis toks. Matyt, Mamilijus nori, kad jį pamirštų visi, išskyrus vieną kitą artimą draugą. Aš, aišku, paklausiau Rufo, kas jį lanko. Pasak Rufo, jis nepriimąs veik nieko; retkarčiais jį aplankanti aktorė Kiteridė, kuri jam deklamuojanti. Be to, kartą per metus, pavasarį, pas jį keletą dienų vieši diktatorius, bet jis, matyt, niekad niekam apie tai nepasakoja.

Rufas — o jis tiesiog nuostabus — maldavo manęs niekam kitam to nesakyti, tik tau. Tas senas afrikietis labai keistas. Man atrodo, jis kažkodėl gerbia luošo norą likti užmarštyje. Tad aš jo neapvilsiu — ir tu, žinau, taip pat.

Aš tiesiog pasibaisėjau, pamačiusi, koks ilgas mano laiškas.

Nekantraudama laukiu tavęs atvykstant.

VI. Klodija iš Kapujos salos savo broliui Publijui Klodijui Pulchrui į Romą

(Rugsėjo 8 d.)

(Iš Kvinto Lentulo Spintro ir jo žmonos Kasijos vilos.)

Besmegeni,

STEQVME *(Klodija, pakeitusi dvi santrumpos raides, paverčia įprastinį to meto pasveikinimą: „Jei tu ir tavo armija sveiki, tai gerai", ironišku „Jei tu ir tavo valkatos sveiki, tai blogai".)*

Tave vėl apipešiojo. *(Į Cezario slaptosios policijos rankas vėl pakliuvo brolio laiškas jai. Juodu su seserim buvo susitarę, kad nepavojingus laiškus pasiuntiniai gabens prastai paslėpę, idant užmaskuotų tikruosius jų laiškus, kuriuos kruopščiai slėpdavo.)*

Tavo laiškas — gryniausia nesąmonė. Tu rašai: *„Jis gyvens ne amžinai"*. Iš kur tu žinai? Niekas nežino, kiek jis gyvens — nei jis, nei tu, nei dar kas kitas. Kurk savo planus, negalvodamas apie tai, kada jis mirs — ryt ar po trisdešimties metų. Tik vaikai, oratoriai ir poetai šneka apie ateitį, tarsi žinotų, ką ji žada. Laimė, mes ničnieko apie ją nežinom. Pasak tavęs: *„Kiekvieną savaitę būdavo konvulsijų" (Cezario epilepsijos priepuoliai)*. Aš tau sakau,— klysti — o mano informacijos šaltinis, pats žinai, patikimesnis. *(Cezario žmonai tarnaitę Abrą rekomendavo Klodija; pastaroji mokėjo jai už žinias apie visa, kas dėjosi Cezario namuose.)* Tu rašai: *„Kol valdys tas Ciklopas, mes nieko negalėsime padaryti"*. Klausyk, tu juk nebe vaikas, tau jau keturiasdešimt. Kada tik suprasi, jog nėra ko laukti atsitiktinumo. Reikia pradėti nuo to, ką turi, ir kasdien stiprinti savo padėtį. Kodėl tu sugebėjai prasimušti tik iki tribūno? *Ogi todėl, kad tu visuomet nusiteikęs veikti ateinantį mėnesį.* O iki tol tu smurtauji, siautėji su banditų draugija. Avino Snukis *(graikiškai; turima omenyje Cezaris)*

valdo pasaulį ir valdys jį dar dieną, o gal 30 metų. Tu ničnieko nepasieksi, tu liksi niekas, jei nesusitaikysi su ta mintim. Ir aš tave perspėju — žlugsi, jei priešinsies.

Privalai atgauti jo palankumą. Nė už ką neleisk jam pamiršti, kad kadaise jam smarkiai pagelbėjai. Žinau, tu jo nekenti, bet tai visai nesvarbu. Jisai puikiai žino, kad į neapykantą ir meilę nereikia kreipti jokio dėmesio. Ko jis būtų pasiekęs, jei būtų *nekentęs* Pompėjaus?

Stebėk jį, besmegeni! Iš jo galima daug ko pasimokyti.

Tu žinai, kur jo silpna vieta — tas abejingumas, tas šaltumas, kurį žmonės vadina jo kilniadvasiškumu. Galvą guldau — tu jam patinki, nes jam prie širdies visa, kas spontaniška ir paprasta. Jis turbūt jau bus pamiršęs, kaip kvailai tu maištavai. Einu lažybų, jis slapčia juokiasi, matydamas, kaip Ciceronas jau dvidešimt metų dreba prieš tave lyg epušės lapas.

Stebėk jį. Pirmiausia pasistenk būti toks darbštus, kaip jis. Aš tikiu, ką žmonės sako, esą jis per dieną surašo 70 laiškų ir dokumentų. Kasdien jie iškrenta ant Italijos lyg snaigės — tiksliau, ant viso pasaulio, nuo Britanijos ligi Libano. Net senate, net per kviestinius pietus, jam už nugaros visą laiką stovi sekretorius; vos tik jam dingteleja mintis, tą pat akimirką jis atsisuka į sekretorių ir pašnibždomis diktuoja. Čia jis leidžia Belgijos kaimeliui pasivadinti jo vardu ir siunčia kaimo kapelai fleitą, čia, žiūrėk, jau sumanė, kaip reiktų suderinti žydiškas kraičio taisykles su romėniškomis tradicijomis. Padovanojęs vienam Alžyro miestui vandens laikrodį, jis parašė nuostabų laišką arabiška maniera! Sek jo pavyzdžiu — dirbk, Publijau, dirbk!

Ir atmink — šiais metais mes paklūstame.

Aš tavęs prašau labai nedaug — vienerių metų.

Pamatysi, nerasi Romoje kuklesnės moters už mane. Iki vasaros aš tapsiu garbės vestale ir viena Gerosios Deivės šventės vadovių. O tau gal pasiseks išrūpinti provinciją.

Nuo šiol rašysime savo pavardę su „au" vietoje „o". Senelis sukrapštė kelis balsus viršaus, ėmęs rašyti savo pavardę plebėjiškai. Pakaks.

Mūsų pietūs nenusisekė. Avino Snukis ir Mažoji Ropė *(taip pat graikiškai — turima omeny Cezario žmona)* atsisakė. Hekuba neatsiuntė atsakymo. Tai sužinojęs, Ciceronas paskutinę akimirką veikiausiai praneš neatvyksiąs. Žada ateiti tik Azinijus Polijonas, bet laisvų kėdžių prie stalo nebus — aš tuo pasirūpinsiu.

Noriu, kad su Katulu gražiai elgtumeisi. Baigiu juo atsikratyti, tik tu netrukdyk! Žinotumei, kaip jis mane garbina! Aš esu tokios pat geros nuomonės apie save, kaip ir bet kuri kita moteris, bet aš nė neįtariau įkūnijanti visas deives kartu ir Penelopę! Aš nieko nebijau, Publijau, tik tų šiurpių epigramų. Pasižiūrėk, kokiomis epigramomis jis apibėrė Cezarį! Visi jas kartoja; jos prikibo prie jo lyg raupai. Nenoriu, kad ir apie mane tokių prirašinėtų, todėl leisk man pačiai sutvarkyti šį reikalą.

Taigi, mūsų pietūs nenusisekė. Neturėk vilties. Pas mus ateis tik tavo Žaliaūsis ir Katilinos smulkmė. Bet mes esame ne kokie prasčiokai. Mūsų giminė nutiesė šio miesto gatves, ir aš pasistengsiu, kad niekas to nepamirštų.

Dar vienas reikalas, besmegeni.

Mažoji Ropė ne tau. Aš tau draudžiu. Mesk ją iš galvos. Draudžiu! Štai kur mudu visuomet darėme didžiausias klaidas. Apgalvok mano žodžius. *(Klodija primena triukšmą, kilusį jos broliui suvedžiojus vestalę ir, galimas daiktas, skandalingą savo bylinėjimąsi su gražuoliu Celijumi, buvusiu meilužiu, kurį ji apkaltino pavogus jos brangenybes. Teisme Celijų apgynė Ciceronas. Jo kalba, kurioje buvo apstu pikantiškų smulkmenų iš jos ir brolio gyvenimo, užtraukė ant jų gėdą ir visų romėnų pajuoką.)*

Tad nepaliauk sau kartojęs: turiu elgtis padoriai vienerius metus.

Aš, tavo Jaučiaakė, garbinu tave.

Parašyk, ką apie tai manai; laišką perduok per mano pasiuntinį. Aš pabūsiu čia keturias penkias

dienas, nors, šiandien atvykusi ir vieną vienintelį kartą žvilgtelėjusi į Kvintą su Kasija, panorau kuo greičiau išsidanginti į šiaurę. Bet aš priversiu juos mane gerbti, pamatysi. Verus ir Mela — su manim, o Katulas atvyks čia poryt.

Atsiųsk man atsakymą per šitą pasiuntinį.

VI — A. Klodijus Klodijai

(Atsakymo vietoje, Klodijus privertė pasiuntinį išmokti ištisą tiradą keiksmų.)

VII. Klodija iš Kapujos Cezario žmonai į Romą

(Rugsėjo 9 d.)

Pupyte,

tavo vyras — labai didis žmogus, bet sykiu jis labai nemandagus. Jis man atsiuntė trumputį raštelį, esą negalįs atvykti į mano pietus. Žinau, tu moki jį perkalbėti. Nenusimink, jei pirmus tris keturis kartus nepasiseks.

Pas mane atvyks Azinijus Polijonas ir tas tik iškilęs poetas Gajus Valerijus Katulas. Primink diktatoriui, kad aš nusiunčiau jam visus, kiek turėjau, to jaunuolio eilėraščius, o jis negrąžino man nei originalų, nei nuorašų.

Tu manęs klausi, brangioji, ką aš mananti apie Izidės ir Ozirio kultą. Papasakosiu, kai susitiksime. Reginys labai gražus akiai, bet visa tai gryni niekai — tarnaitėms ir nešikams. Gailiuosi, kad ėmiau vedžioti į tas apeigas mūsų luomo žmones. Bajuose eini stebėti egiptietiškų apeigų iš nuobodulio. Tavim dėta, nespirčiau vyro leisti į tas apeigas — tik įpykinsi jį, o tai ne į gera.

Turiu tau dovaną. Sorente radau nuostabų audėją. Jis audžia tokį lengvutį musliną, kad vienu pūstelėjimu keli jo metrai pakibs palubėje, o tu spėsi pasenti, kol jis paskiau nusileis. Be to, gamina jį ne iš žuvų žiaunų, kaip tą blizgančią medžiagą, iš kurių siuva suknutes šokėjoms. Mudvi pasidabinsime tuo muslinu per mano pietus ir atrodysime lyg dvynukės. Aš padariau brėžinuką, ir Mopsa galės kibti į darbą, vos tik atvyksiu į miestą.

Būtinai duok man žinią per mano pasiuntinį.

Ir trūks pliš atitempk tą nedorėlį pas mane pietums.

Karštai bučiuoju tave į tavo žaviųjų akių kampučius.

Dvynukės! Kokios ten dvynukės — tu juk kur kas už mane jaunesnė!

VIII — A. Cezario žmona Klodijai per tą patį pasiuntinį

Brangioji pelyte,
aš taip tavęs išsiilgau! Kokia aš nelaiminga! Aš negaliu toliau taip gyventi! Patark, ką man daryti. Jis sako, mes negalį atvykti pas tave pietų. Jis atsisako kiekvieną kartą, kai aš jo prašau. Į Bajus man negalima, į teatrą negalima, į Izidės ir Ozirio šventyklą — taip pat.

Aš noriu apie daug ką su tavim pasikalbėti. Kaip man gavus daugiau laisvės? Kas rytą mes riejamės, kiekvieną vakarą jis prašo atleidimo. Bet niekas nė per nago juodymą nepasikeičia — niekada negaunu, ko noriu.

Žinoma, aš jį labai myliu — jis juk mano vyras. Tik ak, kaip noriu nors retkarčiais pasilinksminti! Aš tiek raudu, kad nė į save nebepanaši. Bijau, kad tu pasibaisėsi mane pamačiusi.

Aš, aišku, vis prašysiu jo, kad eitume pas tave pietų, bet, deja, aš jį pažįstu... Iš tavo žodžių sprendžiant, tas muslinas bus nuostabus! Paskubėk!

VIII. Cezario dienoraštis — laiškai Lucijui Mamalijui Turinui. *(Turbūt tarp rugsėjo 4 ir 20 d.)*

970. (Apie pirmagimystės įstatymus ir Herodoto veikalo ištrauką.)

971. (Apie Katulo poeziją.) Labai ačiū už tas šešias Menandro komedijas — dar nespėjau jų perskaityti. Padaviau jas perrašyti ir netrukus grąžinsiu tau originalus, ko gero, su savo pastabomis.

Tavo biblioteka, matyt, išties turtinga. Ar nėra joje spragų, kurias užpildyti galėčiau padėti? Visur ieškau originalaus Eschilo „Likurgijos" teksto. Praėjo šešeri metai, kol man pavyko gauti Aristofano pjeses „Puotautojai" ir „Babiloniečiai", kurias nusiunčiau tau aną pavasarį. Pastarosios kopi-

ja, kaip pastebėjai, prasta — kažkokie Aleksandrijos muitinės raštininkai prikeverzojo ant jos krovinių sąrašus.

Prie šios siuntos pridedu pluoštą eilių. Senieji šedevrai nueina į praeitį, bet, prisiekiu Apolonu, į jų vietą atkeliauja nauji. O sukūrė juos jaunas vaikinas — Gajus Valerijus Katulas, sūnus mano seno pažįstamo, gyvenančio netoli Veronos. Keliaudamas į šiaurę *(50 m. pr. m. e.)* nakvojau jų namuose; gerai prisimenu jo sūnus ir dukrą. Atvirai pasakius, tąkart labiau išgyriau poeto brolį — dabar jis jau miręs.

Tu būsi apstulbintas — ta moteris, kuri eilėse vadinama Lesbija, yra ne kas kita, kaip Klodija Pulchra, kuriai mudu kadaise rašėme eilėraščius! Ar ne keistai klostosi tas gyvenimas: moteris, kuri pati nebežino, dėl ko gyvena, kuri stengiasi visus aplinkinius užkrėsti savo sieloje kilusia maišatimi, pakerėjo poeto vaizduotę. Jis ją garbina; ji įkvepia jam tas stebuklingas eiles. Kuo rimčiausiai tau sakau: labiausiai šiame pasaulyje pavydžiu poeto talento, nes tikrieji poetai geba žvelgti į visas gyvenimo puses, supindami į viena savo išgyvenimus ir tai, ką mato aplink save. Tas Katulas — vienas iš tokių. Bet nejaugi šie pusdieviai nesugeba perprasti menkystų apgaulės? Nerimą man kelia ne jo neapykanta man, bet meilė Klodijai. Netikiu, kad jo eilės įkvėptos jos grožio. Nejaugi aplamai kūno grožis gali įkvėpti tokioms žodžio ir minties meno viršūnėms? O gal jis įžiūri joje dorybių, kurių mes nepastebime? Gal jis mato joje aną nepaprastą moterį, kuri savo valia dar nebuvo pasinėrusi į tą liūną ir užsitraukusi visos Romos pašaipą ir panieką.

Man šie klausimai susiję su svarbiausiais žmogaus būties klausimais. Toliau ieškosiu atsakymų į juos; rašysiu tau savo mintis.

972. (Apie politiką ir paskyrimus.)

973. (Dėl kai kurių pakeitimų Gerosios Deivės šventėje; žr. dokumentą XLII—B.)

974. (Apie graikišką vyną, kurį Cezaris siunčia dovanų.)

975. (Apie Kleopatros prašymą leisti jai viešint Romoje dalyvauti Gerosios Deivės garbinimo apeigose; žr. dokumentą XLIII—A.)

976. (Rekomendacija tarnui.)

977. (Apie Katono, Bruto ir Katulo priešiškumą.)
Anądien apsilankiau pas Katoną, kai buvo minimi jo garbingojo protėvio nuopelnai.

Kaip jau esu sakęs, rašymas tau daro man keistą poveikį. Aš pastebiu besigilinąs į klausimus, kurių šiaip nebūčiau svarstęs. Buvau begenąs į šalį štai kokią mintį:

Iš keturių romėnų, kuriuos labiausiai gerbiu, trys kupini mirtinos neapykantos man. Aš turiu omenyje Marką Juniją Brutą, Katoną ir Katulą. Galimas daiktas, ir Ciceronas labai apsidžiaugtų, jei manęs nebūtų gyvo. Nemanyk, kad aš visa tai išsigalvoju — į mano rankas pakliūva daug laiškų, kurių neturėjo išvysti mano akys.

Aš įpratęs būti nekenčiamas. Dar paauglys būdamas pastebėjau: man nereikia, kad kiti, dargi doriausi žmonės, pritartų mano veiksmams. Manding tik poetas vienišesnis už karvedį ar šalies vadovą: juk eilėraštis — ne kas kita, kaip sprendimų grandinė, o pasirinkti sprendimą jam nepadės niekas. Štai kodėl atsakomybė — tai laisvė. Kuo daugiau sprendimų turi padaryti pats vienas, tuo giliau pajunti pasirinkimo laisvę. Mano galva, žmogus tik tuomet pajunta turįs protą, kai jaučia atsakomybę, o didžiausias manęs tykantis pavojus tai, kad nevalingai pradėsiu siekti kito žmogaus pritarimo, tebūna tai koks brutas ar katonas. Aš privalau negalvoti apie tai, kad mano sprendimus svarstys kiti, kad aš esu stebimas.

Bet vis dėlto aš esu politikas. Aš privalau nuduoti kuo nuolankiausiai paisąs kitų nuomonės. Politinis veikėjas — žmogus, kuris apsimeta, kaip ir visi, trokštąs pagarbos; bet sėkmingai apsimetinėti jis gali tik tuomet, kai žmonių pagarba jam išties visiškai nerūpi. Štai kur glūdi politikos prieštaringumas; politinis veikėjas pasiekia savo reikšmingiausią pergalę tuomet, kai žmonės pajunta jam pagarbią baimę, nes jie įtaria, nors tvirtai ir nežino, jog jų vadas abejingas jų pritarimui, jam jie

visai nerūpi — jis tik veidmainiavo. „Ką? — klausia jie savęs.— Ką? Nejaugi tas žmogus nežino, kas yra tas gyvačių lizdas, kurį kiekvienas nešioja savyje, kuris kankina mus ir sykiu saldina gyvenimą — tas troškimas būti aukštinamam, būtinybė pateisinti save, įtvirtinti savąjį „aš", tas žiaurumas ir pavydas?" Dieną naktį tos gyvatės šnypštė aplink mane. Kadaise girdėjau jas ir savo viduriuose. Nežinau, kaip man pavyko užčiaupti joms nasrus — kokiam Sokratui nebūtų įdomesnio klausimo už šį.

Toksai Markas Brutas, Katonas ar tas poetas nekenčia manęs ne todėl, kad šitai kuždėtų jiems tos gyvatės. Neapykantą lemia jų mąstysena ir požiūris į valdžią ir laisvę. Net jeigu aš pasodinčiau juos į savo sostą ir parodyčiau pasaulį, koks atsiveria tik iš čionai, net jeigu galėčiau perskėlęs savo kiaušą parodyti jiems per savo gyvenimą sukauptą patirtį, šimtus kartų artimesnę paprastų žmonių ir valdovų patirčiai nei jų, net jeigu eilutė už eilutės perskaityčiau su jais tekstus tų filosofų, kurių minčių jie įsikibę, ir istorijas tų šalių, kurių pavyzdžiu jie remiasi,— netgi tuomet kažin ar atverčiau jiems akis. Pirmas ir vienintelis mokytojas — gyvenimas, atsidavimas gyvenimui be jokių išlygų, rizikuojant. Žmonėms, kurie tai suvokia, tokie išminčiai kaip Aristotelis ar Platonas gali daug ką pasakyti, tačiau tuos, kurie varžo save perspėjimais ir patys pavirsta kažokia sustabarėjusia idėjų sistema, tuos patys didieji mokytojai nuves klaidingu keliu. Brutas ir Katonas kartoja „Laisvės! Laisvės!" ir stengiasi primesti kitiems laisvę, kurios neduoda patys sau. Šitie paniurėliai šaukia savo artimui: būkit linksmi kaip mes, būkit laisvi kaip mes.

Katono nebepakeisi. Brutą išsiunčiau į Šiapusinę Galiją valdytoju — tegul pasimoko. Oktavianas šalia manęs, stebi visą valstybės valdymo mechanizmą — netrukus leisiu jam pasireikšti.

Bet kodėl manęs turėtų nekęsti Katulas? Ar senų vadovėlių sukelti sentimentai gali pavirsti talentingųjų poetų pykčiu? O gal didieji poetai, išskyrus poeziją, šiaip jau yra tikri kvailiai? O gal jų

pažiūras suformuoja pašnekesiai, nugirsti Emilijanų šaškių ir plaukimo klube?

Prisipažinsiu, brangusis drauge, aš apstulbęs, nes jaučiu prabundant silpnybę, klaikią silpnybę. Nežinau, ką atiduočiau, kad toks poetas kaip Katulas suprastų mane ir išaukštintų nemirtingose savo eilėse...

978. (Apie vieną bankų veiklos principą.)

979. (Apie sąmokslą Italijoje, norint jį nužudyti; žr. LXI.)

980. Ar pameni, kur kvietė mus į medžioklę rusvaplaukis Scevola tą vasarą, kai mes grįžome iš Graikijos? Antrasis kviečių derlius ten žada būti labai gausus. *(Finansinis patarimas, gudriai užmaskuotas, kad nepatrauktų Cezario ir Turino sekretorių dėmesio.)*

981. (Apie skurdumą graikiškų būdvardžių, apibūdinančių spalvas.)

982. (Apie galimą pranašavimų panaikinimą.)

Vakar vakare, mano kilnusis drauge, padariau tai, ko nebuvau daręs jau daug metų: surašiau ediktą, dar sykį jį perskaičiau ir suplėšiau. Aš suabejojau!

Pastarosiomis dienomis gaunu negirdėtai kvailų pranešimų iš paukščių skrodikų ir griaustinio klausytojų. Negana to: teismai ir senatas buvo dvi dienas uždaryti, kadangi erelis, skrisdamas per kelis žingsnius nuo Kapitolijaus, numetė negražią krūvelę... Man kantrybė trūko. Aš atsisakiau melstis, prašyti dievų atleidimo ir nuduoti persigandusį ir nusižeminusį. Mano žmona ir net tarnai ėmė į mane šnairuoti. Ciceronas teikėsi man priminti, esą man nederą nepaisyti pranašingų ženklų.

Vakar vakare atsisėdęs surašiau ediktą, kuriuo panaikinau augurų kolegiją ir pranešiau, kad nuo šiol nebus nepalankių dienų. Rašiau toliau, paaiškinau savo tautai, kas pastūmėjo mane šitaip pasielgti. Ar buvau kada laimingesnis? Kas gali būti malonesnio už atvirumą? Rašiau ir rašiau, o priešais mano langą slinko žvaigždynai. Paleidau vestalių kolegiją; ištekinau kilmingiausiųjų šeimų dukras, o jos prigimdė Romai sūnų ir dukterų. Aš užvėriau duris visų šventyklų, išskyrus Jupiterio. Aš nugrū-

dau dievus atgal į tamsos ir baimės bedugnę, iš kurios jie kadaise išniro, į tą klastingąjį nerealų pasaulį, kuriame mūsų vaizduotė kuria paguodžiančius melus.

Galop aš nustūmiau į šalį savo raštą ir viską pradėjau iš naujo: nuo Jupiterio, kuris niekuomet neegzistavo, nuo žmogaus, kuris pasaulyje buvo vienas vienintelis ir girdėjo tik savo balsą, vienintelis pasaulyje, kuris nebuvo nei draugiškas, nei priešiškas, tik toks, kokį žmogus pats padarė.

O perskaitęs ediktą vėl suplėšiau.

Ir ne todėl, kad, kaip mano Ciceronas, panaikinus valstybinę religiją, prietarai įgautų dar nepalankesnę formą (tai, beje, jau dabar pastebima); kad tokia radikali priemonė sugriautų visuomeninę tvarką, ir žmonės liktų nevilty, pasimetę, lyg avys pūgoje. Na, o jeigu darytume reformas laipsniškai? Bet mes juk žinome, kad laipsniški pokyčiai kartais sukelia ne mažesnę maišatį nei drastiški, esminiai pertvarkymai.

Ne, ne atoveiksmio baimė sukaustė man ranką ir valią, o kažkas manyje.

Aš suabejojau savo įsitikinimų tvirtumu.

Ar aš tikras, kad už mūsų būties neegzistuoja kita sąmonė, kad visatoje nesama jokios paslapties? Man regis, aš tuo neabejoju. Vis dėlto, kaip mes nudžiugtume, kokį palengvėjimą pajustume, jei galėtume tai pareikšti tvirtai įsitikinę. Jei taip yra iš tikrųjų, aš norėčiau gyventi amžinai. Koks bauginantis, koks garbingas yra žmogus, jei išties be jokio dangiško valdovo, be jo užtarimo, gali pats savo sielos gelmėse rasti egzistavimo prasmę, sukurti taisykles, kurių jis privalo laikytis gyvenime.

Mudu tu tavim jau seniai nusprendėme, jog dievų nėra. Ar pameni tą dieną, kai mudu tvirtai nutarėme tuo tikėti ir pasiryžome ištirti visus to sprendimo padarinius? Tąsyk mes sėdėjome ant uolos Kretos saloje, mėtėme į jūrą nugludintus akmenukus ir skaičiavome delfinus... Mes prisiekėme niekuomet tuo nesuabejoti. Su kokiu vaikišku lengvabūdiškumu nutarėme, kad žmogui mirus miršta ir siela. *(Laiško gavėjas suprato, kad Cezaris prisimena savo dukters Julijos, Pompėjaus žmonos,*

mirtį — skaudžiausią savo gyvenime patirtą sukrėtimą. Mamilijus Turinas buvo šalia Cezario, kai ši žinia pasiekė jų karo stovyklą Bretanėje.)

Man atrodė, kad aš likau ištikimas tiems kategoriškiems sprendimams. Tačiau patikrinti savo įsitikinimus tėra vienas būdas — veiksmas, nors tuomet rizikuoji juos prarasti ar pažaboti atsakomybe. Vakar vakare, kai rašiau tą ediktą ir mėginau įsivaizduoti jo padarinius, buvau priverstas pažvelgti į savo sielos gelmes. Aš nė kiek nesibaiminčiau, jei tik žinočiau, kad tiesa galiausiai duos naudos visam pasauliui, visai žmonijai. Deja, aš abejoju savo įsitikinimų tvirtumu.

Vis dėlto kažkokios dvejonės kausto man ranką. Aš turiu būti tikras, aš negaliu nė akimirką manyti, jog kažkur visatoje ar už jos ribų yra kita sąmonė, valdanti mūsų mąstyseną ir veiksmus. Jei aš pripažinsiu egzistuojant vieną tokią mistinę būtybę, vėl užgrius visos kitos: vadinasi, yra dievai, kurie mokė mus, kas yra dora, kurie nenuleidžia nuo mūsų akių; yra siela, duodama mums gimus ir liekanti gyventi, kai mes mirštame; yra atlygiai ir bausmės, įprasminantys menkiausius mūsų poelgius.

Taigi, mano drauge, aš, kuris nežinojau, kas yra neryžtingumas, dabar dvejoju. Tu juk žinai, kad aš nemėgstu svarstyti — aš nė nepastebiu, kada ką nutariu, nes mano sprendimai spontaniški. Nemoku nė spėlioti, o nuo šešiolikos filosofija mane erzina — ji tėra gundančios, bet bevaisės proto pratybos, bėgimas nuo dabarties rūpesčių.

Man regis, keturiose žmogaus gyvenimo srityse aš su baime įžvelgiu šios paslapties egzistavimo galimybę.

Erotika. Ar mes ne per daug paprastai aiškiname tas aistras, liepsnojančias visame pasaulyje? Gal klysta pokštininkas mūsų pasaulis, o teisus yra Lukrecijus? Man regis, aš visą laiką žinojau, tik bijojau prisipažinti žinąs, jog visa, kas gyva, yra vienos nedalomos meilės dalis ir kad mano sąmonę, kuri kelia visus šiuos klausimus, pagimdo, palaiko ir moko vien meilė, ir niekas daugiau.

Gera poezija. Be abejo, poezija — pagrindinis kanalas, kuriuo į pasaulį patenka visa, kas labiausiai

silpnina žmogų; joje žmogus be vargo randa paguodą ir apgaulę, o tai verčia jį kęsti tamsybę ir neveiklumą. Mano galva, niekas kitas taip nekenčia visos poezijos, išskyrus pačią geriausiąją, kaip aš. Bet kas ta tikroji poezija — didžiausias žmogaus talento pasiekimas, ar balsas iš aukščiau?

Trečia — mano liga ir ją lydinčios kažkokio nepaprasto įžvalgumo ir laimės akimirkos. *(Šis sakinys liudija, jog žmogui, kuriam skirtas laiškas, Cezaris jautė beribį pasitikėjimą: jis niekad neleisdavo užsiminti apie savo epilepsijos priepuolius.)*

Ir, galop, neneigsiu, jog kartais mane apima jausmas, kad mano gyvenimą, mano darbus Romai, nulėmė kažkokia nematoma jėga. Galimas daiktas, mano drauge, kad aš esu neatsakingiausias iš visų žmonių ir jau seniai būčiau užtraukęs Romai visas bėdas, kurias tik gali patirti valstybė, jei nebūčiau įrankis kažkokios aukštesnės sąmonės, kuri pasirinko mane dėl mano trūkumų, o ne dėl privalumų. Kodėl aš nesvarstau? Kodėl mano sprendimai žaibiški? Gal todėl, kad manyje glūdi kažkoks demonas, kurio aš visiškai nepažįstu ir kuris yra ne kas kita, kaip dievų meilė Romai — tai jį garbina mano kariai, tai jam rytais meldžiasi mano tauta.

Prieš daugelį metų pasipūtęs rašiau tau, esą man nerūpi kitų nuomonė ir todėl man nereikia patarimų iš šalies. Dabar aš prašau tavęs padėti man. Apmąstyk visa tai ir pasakyk savo nuomonę, kai mudu susitiksime balandyje.

O kol kas įdėmiai stebiu visa, kas vyksta šalia manęs ir manyje, ypač meilės, poezijos ir lemties apraiškas. Dabar aš supratau, jog šie klausimai neišėjo man iš galvos visą gyvenimą. Deja, žmogus nežino ką žinąs, ar netgi ką jis norėtų žinoti tol, kol jam nemetamas iššūkis, kol jam nereikia nieko statyti ant kortos. Man mestas iššūkis; Roma laukia iš manęs naujų didelių darbų, o mano dienos eina į pabaigą.

IX. Kasija, Kvinto Lentulo Spintro žmona iš savo vilos Kapujoje vestalei Domicilei Apijai, Klodijos pusseserei

(Rugsėjo 10 d.)

Mūsų senos draugystės vardan, brangioji Domicile, aš jaučiuosi privalanti tučtuojau parašyti ką nutarusi. Aš ketinu prašyti, kad Klaudilei (Klodijai Pulchrai būtų uždrausta dalyvauti Gerosios Deivės šventėje.

Aš puikiai suvokiu visą šio žingsnio svarbą.

Klaudilė ką tik viešėjo mūsų namuose pakeliui iš Bajų į Romą. Ji išbuvo tris dienas, ir per tą laiką įvyko keletas nutikimų, apie kuriuos, man rodos, privalau tau išsamiai papasakoti.

Tik įžengusi į namus ji apibėrė mus meiliais žodžiais. Ji visuomet nuduoda, tarsi mylėtų mane, mano vyrą ir mūsų vaikus, įsivaizduoja, kad ir mes ją mylime. Bet aš jau seniai žinau — ji niekados nėra mylėjusi jokios moters, dargi savo motinos, nei jokio vyro.

Tu juk žinai: Klaudilė atvyksta į svečius lyg koks prokonsulas grįžtąs iš savo provincijos. Ją lydi trejetas draugų, dešimt tarnų ir tuzinas raitų sargybinių.

Mudu su vyru jau seniai pastebėjome, kad ji stačiai pakęsti negali, matydama kitą žmogų laimingą. Jos akivaizdoje mes neturime teisės žvilgsniu parodyti viens kitą suprantą, glostyti vaikų; negalime rodyti pakeitimų, kuriuos padarėme savo viloje; negalime gėrėtis meno kūriniais, kuriuos įsigijo mano vyras. Deja, nemirtingieji dievai nepašykštėjo mums laimės, o apsimetinėti mes nemokame, nors idant neįžeistume svečio ir reiktų elgtis taip, tarsi mes nesutariame ir esame nepatenkinti gyvenimu.

Klaudilei visuomet geriausiai sekasi iš pradžių. Pirmąją dieną ji buvo maloni su visais — net mano vyras buvo priverstas pripažinti, kad ji be galo miela pašnekovė. Popiet žaidėme „portretus", ir, jo nuomone, jai labai nusisekė diktatoriaus portretas.

Tavo manymu, tie epizodai, kuriuos papasakosiu,

gal nėra tokie reikšmingi, kaip atrodo man, gal net pavadinsi juos mažmožiais.

Antrąją dieną ji nutarė parodyti nagus. Nepasakosiu, kaip ji įžeidinėjo mane, bet aš lig šiol verdu pykčiu, prisiminusi, kaip ji užgauliojo mano vyrą.

Kvintas labai domisi genealogija ir be galo didžiuojasi Lentulų—Spintrų šeimos nuopelnais. O Klaudilė ėmė iš jos šaipytis: „Ak, brangusis Kvintai, nejaugi tu tikrai manai... ir t. t. ... pora etruskų kaimų seniūnų... kas gi patikės, kad toks Ankus Martijus bent skersa akim· yra į juos dirstelėjęs... garbinga šeima, Kvintai, kurgi ne!" Apie tuos dalykus aš nė trupučio nenutuokiu, o ji puikiai žino viską apie kilmingąsias šeimas. Ji gali išvardinti kiekvieno didiko pusbrolius nuo pat Trojos karo laikų. Ji tyčia nudavė neišmanėlę, norėdama *įgelti* mano vyrui. Ir tai jai pavyko.

Neįspėjusi mūsų, ji pasikvietė poetą Gajų Valerijų Katulą. Nudžiugome jį išvydę, ypač vaikai, nors būtų buvę kur kas maloniau, jei jis būtų buvęs vienas, be jos. Kai ji šalia, gyvenimas jam — rojus arba pragaras. Šįkart buvo pragaras, ir ne tik jam, bet ir mums visiems.

Patikėk, Domicile, aš ne tokia moteris, kuri nemiega graužiama smalsumo, ar koks svečias neatsiguls į kito lovą, bet man apmaudu, kad mano namai buvo pasirinkti baisiai paleistuvystei. Kai tavo pusseserė išsikvietė čia Valerijų Katulą, aš pamaniau, kad ji palankiai žiūri į meilę, kurią jis išgarsino savo eilėse — o jos, mano galva, yra be galo gražios. Matyt, klydau: mano namuose ji ne tik užtrenkė jam duris, bet dargi užsidarė kambaryje su kitu, tuo poetpalaikiu Verum. Naktį mano vyrą pažadino triukšmas arklidėje. Nuėjęs jis pamatė poetą, kuris norėjo pasiskolinęs arklį nieko nelaukdamas joti į Romą. Valerijus netvėrė pykčiu; miknodamas atsiprašinėjo, raudojo. Apraminęs Kvintas nusivedė jį į mūsų senąją vilą anapus kelio ir iki ryto prie jo išsėdėjo. Brangioji Domicile, nors tu vestalė, vis tiek, tikiuosi, suprasi, koks gėdingas, žeminantis visas moteris toks jos elgesys, ir koks niekingas.

Kitą rytą apie tai su ja šnekėjau. Šaltai mane nužvelgusi, ji tarė:

— Viskas labai paprasta, Kasija. Aš neleisiu nė vienam vyrui, supranti — nė vienam — manyti turint į mane bent menkiausių teisių. Aš — visiškai laisva moteris. Katulas tvirtina turįs į mane teisių, štai aš ir norėjau jam parodyti su tuo nesutinkanti, ir gana.

Tuomet aš nesumojau, ką jai atsakyti, bet paskui aš sugalvojau tūkstantį argumentų. Man reikėjo pasielgti taip, kaip liepė mano jausmai ir nedelsiant parodyti jai duris.

Tą pavakarę, baigiantis pietums, į kiemą atėjo vaikai su savo mokytoju. Jie ėjo prie mūsų aukurų vakarinės maldos. Tu juk žinai, koks pamaldus mano vyras ir visa mūsų šeima. Vaikams girdint, Klaudilė ėmė šaipytis iš nupylimo papročio. Mano kantrybė trūko. Aš atsistojau nuo stalo ir paprašiau visus išeiti iš kiemo. Kai mudvi likome dviese, jai paliepiau nešdintis su visais palydovais. Pasakiau, kad už keturių mylių esanti smuklė, kurioje galėsianti apsistoti, ir kad prašysiu neleisti jai dalyvauti Gerosios Deivės šventėje.

Ji ilgai žvelgė į mane, netardama nė žodžio.

— Matau, kad tu net nesupranti, kuo užgaulus buvo tavo elgesys,— tariau.— Jei nori, gali pabūti iki ryto,— ir nuėjau.

Iš ryto ji buvo labai lipšni ir dargi atsiprašė mano vyro, jei ką ne taip pasakiusi. Bet aš buvau tvirtai apsisprendusi.

X. Klodija pakeliui į Romą Cezariui

(Iš smuklės 20 mylių į pietus nuo Romos. Laiškas rašytas graikiškai.)

(Rugsėjo 10 d.)

Romulo sūnau, Afroditės palikuoni.

Gavau tavo laišką, kuriame prastai slėpdamas panieką apgailestauji negalįs būti pietų pas mano brolį. Neva tą popietę turi reikalų su Ispanijos komisija... Ir tai tu sakai man, nors aš geriau už bet ką kitą žinau, jog Cezaris daro ką nori, o Ispanijos komisija ir drebantys prokonsulai neatsikalbinėdami vykdo jo norus.

Tu jau seniai leidai man suprasti, jog aš niekada negalėsiu pabūti su tavim vienudu, kad aš negalėsiu įkelti kojos į tavo namus.

Tu mane niekini.

Aš tai suprantu.

Bet tu lieki man skolingas.

Tu pavertei mane tuo, kas aš esu. Aš — tavo tvarinys. Tu, pabaisa, padarei mane pabaisa.

Aš nereikalauju iš tavęs nieko panašaus į meilę. Jei paliksime meilę užmarštyje, gilioje užmarštyje, aš — tavo tvarinys. Nenorėdama įkyrėti tau tuo, ką žmonės vadina meile, aš žengiau nepataisomą žingsnį — atsidaviau gyvuliškiems instinktams. Tu, kurs viską supranti (nors dediesi toks šventas, kad tokie žemiški dalykai tau visai nė motais), puikiai tai žinai. O gal pripažinti tai tau trukdo kvailo pasipūtėlio kaukė, kuri nuo visų slepia tavo tikrąjį veidą?

Tigre! Pabaisa! Hirkanijos tigre!

Tu man skolingas.

Tu man skolingas.

Tu mokei mane viso, ką žinojai, bet nebaigei. Tu nuslėpei nuo manęs tai, kas svarbiausia. Tu tikinai, esą pasaulis neturįs sąmonės. Kai aš sakiau, kad gyvenimas siaubingas — tu atsimeni ir šiuos žodžius, ir kas privertė mane juos ištarti — tu įtikinėjai, kad gyvenimas nei siaubingas, nei gražus, esą žmogaus gyvenimas neapibūdinamas — jis neturįs prasmės. Tu sakei, esą *visata nežinanti, jog joje gyvena žmonės.*

Tu tuo netiki. Aš žinau, tikrai žinau, kad tu ne viską man pasakei. Visi mato, jog tu elgiesi, tarsi kažkas tau būtų prasminga, reikšminga. Kas gi tai? Aš galėčiau sukandusi dantis kęsti savo gyvenimą, jei žinočiau, kad ir tu nelaimingas, bet aš matau, kad taip nėra. Vadinasi, tu dar kažko man nepasakei, bet tu *privalai* pasakyti.

Kam tu gyveni? Kam tu dirbi? Ko tu šypsaisi? Vienas mano draugas — jeigu juos galima vadinti draugais — pasakojo, kaip tu elgeisi Katono namuose. Buvęs lipšnus, sužavėjęs ir pralinksminęs visus susirinkusius ir visą laiką šnekučiavęs — kas galėtų patikėti! — su Sempronija Metela. Ar gali bū-

ti, jog tu gyveni vien tam, kad patenkintum savo tuštybę? O gal tau patinka, kai mieste žmonės vadina tave kilniaširdžiu ir žavingu, kad šitaip tave apibūdins būsimieji biografai, kurie išgarsins tave už Romos ribų? Anksčiau tu nepozuodavai prieš veidrodį...

Gajau, Gajau, patark, ką man daryt? Neslėpk nuo manęs to, ką aš privalau žinoti. Leisk man kartelį su tavim pasikalbėti, leisk man pasiklausyti tavęs kalbant.

Vėliau.

Ne, aš nenoriu tavęs kaltinti, nors tu su manim elgiesi žiauriai.

Ne tu vienas pavertei mane tuo, kas aš esu, bet tu užbaigei šį darbą.

Gyvenimas — štai kas taip žiauriai su manim pasielgė. Tu vienintelis gyvųjų žinai mano istoriją, užtat aš ir sakau — tu man skolingas.

Panašiai gyvenimas pasielgė ir su tavim.

X — A. Cezaris Klodijai

(Ne per jos pasiuntinį, bet maždaug keturioms dienoms praslinkus.)

Mano žmona, teta ir aš atvykstame pas tave pietų. Niekam to nesakyk, kol negausi oficialaus mano sutikimo.

Tu rašai man apie tai, ką esu tau sakęs. Arba tu mulkini mane ar save, arba tavo atmintis tave apgauna. Tikiuosi, tavo svečiai (girdėjau, tarp jų būsią ir Ciceronas su Katulu) primins kai kuriuos dalykus, kuriuos tu žinojai, bet pamiršai.

Tu žinai, kaip anksčiau mane žavėjai. Tu gali daug ką; tik tu viena gali padaryti, kad vėl tavim žavėčiausi. Man visuomet būdavo sunku atlaidžiai žiūrėti į tuos, kurie save niekina ar smerkia.

XI. Cezaris Pompėjai

(Rugsėjo 13 d., 8 val. ryto. Iš savo raštinės.)

Tikiuosi, brangioji žmona, tu pagalvojai ir supratai, kokie nepagrįsti buvo tavo kaltinimai man šį rytą.

Atleisk, kad išėjau iš namų, neatsakęs į tavo paskutinįjį klausimą.

Mane baisiai liūdina, kai negaliu patenkinti kurio tavo prašymo. Man dar liūdniau, kai vėl ir vėl turiu atsakyti „ne" į tavo prašymą ir darsyk pateikti tuos pačius argumentus, su kuriais anksčiau sutikai ir sakei suprantanti. Kadangi tie nesiliaujantys prašymai veda mane iš kantrybės ir rodo tave esant kvailesnę, nei esi iš tikro, leisk man kai kuriuos jų užrašyti.

Tavo pusbroliui padėti negaliu. Kasdien iš Korsikos ateina vis naujos žinios apie jo žiaurumą ir paleistuvystes. Bręsta milžiniškas skandalas. Bijau, kad galiausiai mano priešininkai suvers kaltę ant manęs, o teisindamasis aš sugaišiu pernelyg daug laiko, kurį turėčiau skirti naudingesniems darbams. Kaip jau esu tau sakęs, galiu duoti jam tarnybą armijoje, žinoma, ne iš pačių aukščiausių. Bet į administracines pareigas 5 metus jo neskirsiu.

Dar sykį kartoju: tau nė už ką nedera lankyti apeigas Serapio šventykloje. Žinau, ten būna daug nuostabių, protu sunkiai paaiškinamų dalykų; žinau, egiptiečių apeigos žadina aštrius pojūčius ir iš jų išėję garbintojai būna, pasak jų pačių ir tavęs, „pakilesni" ir „kilnesni". Patikėk manim, brangioji žmona, aš esu iš arti matęs tas egiptietiškas apeigas. Jos itin pavojingos mūsų romėniškai prigimčiai. Mes esame savarankiški. Mes tikime, kad kasdieniame gyvenime smulkmenų nėra, ir doroviškai viskas svarbu, kad dievų požiūris į mus priklauso nuo to, kaip mes elgiamės. Pažįstu egiptiečių, kurių padėtis tokia pat kaip tavo. Retkarčiais jos ateina į šventyklas, idant parengtų sielą pomirtiniam gyvenimui. Jos raičiojasi ant grindų, klykia, vaizduotėje leidžiasi į tolimas keliones, neva „apsivalo sielą" ir žengia nuo vienos dangiškos pakopos ant kitos. O kitą dieną, grįžusios į namus, jos vėl žiauriai elgiasi su tarnais, apgaudinėja vyrus, šykštauja, triukšmauja ir vaidijasi, nuolaidžiauja savo silpnybėms; joms nė menkiausiai nerūpi skurdas, kuriame gyvena tūkstančiai tautiečių. Mes, romėnai, žinome, kad siela gyvena su mumis, o tos kelionės ir „apsivalymai"— ne kas kita, kaip

mūsų pareigos, mūsų draugiški saitai ir kančios — jei tik mes jas patiriame.

O dėl Klodijos pietų — pasikliauk mano nuomone. Ir čia galėčiau pateikti argumentų, bet šis laiškas jau ir taip ilgas, o mes turime svarbesnių reikalų, nei vėl aptarinėti šios porelės gyvenimo istoriją. Užuot tapę Romos pažiba, kaip kadaise jų protėviai, jie bevelijo pasidaryti pajuokos objektu ir kelti siaubą tiems, kurie myli savo tėvynę. Jie puikiai tai žino ir nesitiki, kad mes priiminėsime jų kvietimus.

Tu man sakai, esą visur mano magistratai lobsta valstybės sąskaita. Nustebau, išgirdęs šįryt šiuos žodžius iš tavo lūpų. Man regis, brangioji Pompėja, žmona neturėtų prikaišioti savo vyrui nekompetentingumą ar nusikalstamą abejingumą vien todėl, kad kažkur nugirdo tokius plepalus. Jai labiau pritiktų paprašyti vyro, kad jis paaiškintų ką manąs dėl kaltinimų, kurie daro gėdą ne tik jo, bet ir jos geram vardui. Jei tu pateiktum man tokio piktnaudžiavimo valdžia pavyzdį, aš duočiau tau atsakymą. O jis būtų netrumpas, nes tektų tau išaiškinti, kaip sunku pasaulio valdovui, kaip jam tenka nuolaidžiauti gabių žmonių godumui, kokie priešiški visada būna jo pavaldiniai, koks skirtumas tarp ką tik užkariautų teritorijų ir nuo seno respublikai priklausančių žemių ir kokių gudrybių tenka griebtis, kad savavaliautojai greičiau pasidarytų sau galą.

Tu dažnai prikaišioji man, kad aš tavęs nemyliu. Ir vėl atsakydamas į tavo kaltinimą negaliu nepažeminti mudviejų. Kad ir kiek aš tikinčiau mylįs tave, to nepakaks, jei tu nejusi mano meilės kiekvieną savo gyvenimo akimirką. Kasdien grįžtu po dienos darbų kupinas tau švelniausių jausmų; aš skiriu tau visą laiką, liekantį nuo rūpesčių valstybe. Jau tai, kad nepatenkinu tavo prašymų, liudija, kaip man rūpi tavo orumas, kaip aš trokštu, kad būtumei dar laimingesnė.

Ir paskutinis tavo klausimas, brangioji Pompėja: „Nejaugi mes negalim džiaugtis gyvenimu?" Prašau tavęs, nemanyk, kad šitas klausimas yra toks paprastas. Moteris, tekėdama už vyro, neišvengia-

mai gauna ir jo visuomeninę padėtį. Mano padėtis neduoda man daug pramogų ir laisvių, kuriomis gali mėgautis dažnas, bet nepaisant to, tavo padėties pavydi ne viena moteris. Aš darysiu visa, ką galiu, kad tu turėtumei daugiau pramogų, bet ką nors pakeisti yra labai sunku.

XII. Iš Kornelijaus Nepoto užrašų

(Didysis istorikas ir biografas užrašuose fiksuoja to meto įvykius. Žinias, kurias jis gaudavo iš pačių įvairiausių šaltinių, tikėjosi ateityje panaudoti kokiam veikalui.)

Kajaus Opijaus sesuo pasakojo mano žmonai, kad per pietus Cezaris svarstęs su Balbumi, Hircijum ir Opijum, ar nevertėtų perkelti sostinės į Bizantiją ar Troją. Roma — prastas uostas, potvyniai, karštos vasaros, šaltos žiemos, ligos nuo dabar jau nebepataisomo gyventojų pertekliaus. Galimas žygis į Indiją?

Vėl pietavau su Katulu Emilijanu šaškių ir plaukimo klube. Kompanija labai maloni — jauni aristokratai iš garbingiausių Romos šeimų. Smarkiai nusivyliau, kai ėmiau klausinėti jų apie protėvius. Nieko apie juos nežino ir nė žinoti nenori!

Jie išsirinko Katulą garbės sekretoriumi. Man atrodo, jie norėjo palengvinti tam skurdžiui dalią. Kilnus poelgis; jis gavo prašmatnų namelį ant upės kranto.

Atrodo, Katulas yra jų patarėjas ir patikėtinis. Jie išsipasakoja jam apie savo nesutarimus su tėvais, meilužėmis ir kreditoriais. Tris kartus per pietus mačiau tokį vaizdą: prasiveria durys ir lyg pamišęs įlekia koks klubo narys, šaukdamas: „Kur Sirmijonas?" (tą pavardę, matyt, bus gavęs nuo savo vasarnamio prie Gardos ežero pavadinimo); juodu lenda į kokį kampą ir ima šnabždėtis. Tačiau jis toks mėgstamas ne todėl, kad jiems nuolaidžiautų — jis ne mažiau griežtas nei jų tėvai. Baisiai mėgsta blevyzgoti, bet gyvenime jis bemaž asketiškas ir kiek įmanydamas stengiasi įdiegti jiems „senąjį romėnų gyvenimo būdą". Keista.

Geriausius draugus, atrodo, jis bus išsirinkęs iš menkiau išsilavinusių klubo narių, „barbarų", kaip

juos atvirai vadina. Vienas tų draugų man sakė, kad apie literatūrą jis šnekąs tik išgėręs.

Matyt, jis stipresnis, nei atrodo, ir sykiu gležnesnis. Antai, klube jam beveik nėra lygių tose jėgos ir šalto proto reikalaujančiose išdaigose, kurios savaime šauna į galvą apgirtus — pavyzdžiui, susilažinus, katras pereis per visą kambarį, pasikabinęs rankomis ant gegnių, perplauks Tiberį nesušlapinęs katės, kuri be paliovos spiegia iškeltoje rankoje. Ne kas kitas kaip Katulas pavogė aukso delfiną nuo Tibertino irklavimo klubo stogo — apie tai savo draugijai jis parašė dainą. Tačiau jo sveikata, be abejo, labai silpna. Atrodo, jis serga kažkokia blužnies ar žarnyno liga.

Jo romanas su Klodija Pulchra. Visi nustebę. Reiktų pasidomėti.

Marina, mūsų antrojo virėjo sesuo, dirba diktatoriaus namuose tarnaitė. Viską man papasakoja. Šventosios ligos priepuolių kuris laikas nebuvę. Kiekvieną vakarą diktatorius praleidžia namuose su žmona. Dažnai vidury nakties pabunda, eina į savo kabinetą ant uolos ir dirba. Ten jis turi kareivišką gultą ir dažnai miega po atviru dangum.

Pasak Marinos, jis nesikarščiuojąs. Visi sako, kad jis kartais įsiunta. Turbūt senate ar teismuose. Per tuos penkerius metus mačiau jį įtūžusį tris kartus, bet nė sykio ant tarnų, net kuomet jie siaubingai klysta. Mano šeimininkė dažnai įtūžta, sako, kad reikia mus išplakti, o jis tik juokiasi. Jo akivaizdoje mes visi drebame lyg pelės, tik nežinau kodėl, nes nerasi pasaulyje geresnio šeimininko už jį. Gal todėl, kad jis visą laiką nenuleidžia nuo mūsų akių ir išties mus regi? Dažniausiai jo akys šypso, tarsi jis žinotų, koks tarno gyvenimas ir apie ką mes šnekučiuojamės virtuvėje. Mes gerai suprantame, ko nusižudė tas virėjas, kai jam užsidegė viryklė. Tuokart buvo aukštų svečių ir ekonomas nedrįso pats pranešti diktatoriui, paliepė virėjui pačiam pasisakyti. Virėjas nuėjęs pasakė jam, kad pietūs sugadinti. Diktatorius tik nusijuokė ir sako: „Ar turim datulių ir salotų?", o virėjas išėjo ir pasipjovė virtuviniu peiliu. O kaip jis supyko — kūnas pagaugais eina prisiminus — sužino-

jęs, kad Filemonas, kuris tarnavo jam daugel metų ir kuris buvo jo mylimiausias sekretorius, mėgino jį nunuodyti. Tai buvo ne pyktis, pone, o veikiau akmuo, slegiantis akmuo. Pamenate: neleido jo kankinti — paliepė greitai pribaigti. Policijos viršininkas labai supyko, nes norėjo išgauti sąmokslininkų vardus. Bet mano akimis žiūrint, šeimininkas pasielgė dar žiauriau, nei jį nukankindamas. Jis susikvietė mus visus, gal tris dešimtis žmonių, į kambarį ir tylomis žvelgė į Filemoną. Stojo tokia tyla, kad būtum girdėjęs musę zyziant. Paskui jis ėmė šnekėti. Apie gyvenimą šiame pasaulyje, apie pasitikėjimą, kurio daigai ima augti tarp žmonių — tarp vyro ir žmonos, karvedžio ir eilinio kareivio, šeimininko ir tarno. Man atrodo, dar niekam pasaulyje nebuvo tekę išklausyti tokių siaubingų priekaištų; dvi merginos net nualpo, jo besiklausydamos. Atrodė, tarsi kambaryje būtų buvęs dievas... Mano poniai paskui pasidarė bloga...

Oktavianas grįžo namo iš mokyklos Apolonijoje. Labai tylus ir užsidaręs vaikas.

Žmonės girdėjo sekretorių iš Kretos sakant sekretoriui iš Riminio, kad, ko gero, į Romą atvyksianti Egipto karalienė — ragana Kleopatra.

Mano ponia daro su juo ką nori. Vos tik ji apsiverkia, jis atrodo lyg kuolu trenktas. Tik mums tai nesuprantama, nes teisus visuomet būna jis, o ji — neteisi.

* * *

Pietų buvo Ciceronas. Daug maivymosi: jo dienos esą eina į pabaigą; žmonių nedėkingumas ir pan. Apie Cezarį: „Cezaris — ne filosofas. Visas jo gyvenimas — nepaliaujamas bėgimas nuo gilesnio susimąstymo. Tik jis toks gudrus, kad neišduoda savo idėjų skurdo: jis niekuomet neleidžia pokalbiui pakrypti į filosofiją. Tokie kaip jis taip bijo susimąstyti, kad didžiuojasi akimirksniu galį sugalvoti sprendimą. Jie tariasi išsivadavę nuo neryžtingumo, o iš tikrųjų išsisuka neapgalvoję visų savo elgesio padarinių. Negana to, tai jiems sukelia malonią iliuziją, esą jie niekad neklysta, nes veiks-

mas seka kitą taip greitai, kad neįmanoma atkurti kas buvo ir pamatyti, ar kitas sprendimas nebūtų buvęs geresnis. Jie gali apsimetinėti, kad kiekvienas jų poelgis buvo netikėtų aplinkybių padiktuotas ir kad kiekvieną sprendimą lėmė būtinybė. Tai karvedžių yda — jiems kiekvienas pralaimėjimas yra triumfas, o kiekvienas triumfas bemaž tolygus pralaimėjimui".

Cezaris visur toks karštakošis. Ką sumanęs, jis stengiasi tučtuojau įgyvendinti. Todėl jam iš paskos visą laiką sekioja sekretorius, kuriam diktuoja laiškus, ediktus, įstatymus, visa, kas tik šauna į galvą. Panašiai yra ir su fiziologiniais poreikiais — Cezaris tenkina juos vos pajutęs. Jis valgo, kuomet praalksta, o gulti eina, kai apima miegas. Būna, kad per nepaprastos svarbos tarybas, susirinkus konsulams ir prokonsulams, atkeliavusiems iš kito pasaulio krašto su juo pasitarti, jis su šypsena, užuot atsiprašęs, išeina į kitą kambarį. Mes nežinome, kurį poreikį jis tenai tenkina: gal nusnaudžia, o gal sukerta kepsnį ar pasimyli su viena iš tų jaunučių meilužių, kurios visada jam prie šono.

Jo garbei turiu pasakyti, kad ir kitų jis nevaržo, lygiai kaip ir savęs. Niekad nepamiršiu, kaip jis pasipiktino vienos tokios tarybos metu sužinojęs, kad vienas pasiuntinys liko be pietų ir sėdi alkanas. Ir nepaisant to — nes šio žmogaus asmenybė yra be galo prieštaringa — per Dirachijaus apsiaustį jis badavo kartu su savo kariais, atsisakydamas vadams skirto davinio. Paėmęs miestą, su priešais elgėsi pernelyg žiauriai — man atrodo, vien todėl, kad buvo persiutęs iš alkio. Šitokius poelgius jis grindžia teorija: „tas, kuris neigia esąs gyvulys, tėra perpus žmogus".

Ciceronas nemėgsta ilgai šnekėti apie Cezarį, bet mielai puikuojasi jo bruožais. Man pavyko dar kartą užvesti kalbą apie diktatorių.

„Kiekvienam žmogui reikia auditorijos: mūsų protėviai įsivaizdavo, kad juos stebi dievai; mūsų tėvai gyveno taip, kad kiti jais žavėtųsi. O Cezariui dievų nėra, ir kitų nuomonei jis abejingas. Jis gyvena galvodamas, ką apie jį sakys ateities

kartos; jo auditorija — tai jūs, biografai, Kornelijau. Jūs — jo varančioji jėga. Cezaris stengiasi paversti savo gyvenimą įspūdinga knyga; jis tiek toli nuo meno, kad nė nesupranta, jog gyvenimas ir literatūros kūrinys — visai skirtingi dalykai". Ciceronas leipo iš juoko. „Galiausiai gyvenime jis ėmė taikyti grynai literatūrinį metodą — užtušavimą. Jis užtušavo savo jaunystę. Šventa tiesa! Jo jaunystė — tokia, kokią jis įsivaizduoja, kokią įsivaizduoja visi — buvo jo paties išgalvota vėlesniais metais. O dabar jis ėmėsi tušuoti galų ir pilietinį karus. Sykį su broliu Kvintu, kuris buvo artimiausias Cezario bendražygis, mes smulkiai išnagrinėjome penkis pirmuosius „Užrašų" („Galų karų") puslapius. Neradome nė vienos melagystės — ne, bet po pirmųjų dešimties eilučių Tiesa ima klykti, blaškydamasi lyg patrakus savo šventyklos koridoriais — ji nebeatpažįsta pati savęs. „Aš pakęsčiau melą,— šaukia ji,— bet aš negaliu pakelti šio dusinančio panašumo į tiesą".

(Toliau Ciceronas svarsto, ar Markas Junijus Brutas galįs būti Cezario sūnus. Šis fragmentas pateikiamas pačioje IV dalies pradžioje.)

* * *

„Nepamiršk, kad 20 lemtingų savo gyvenimo metų Cezaris neturėjo nė skatiko. Cezaris ir pinigai! Cezaris ir pinigai! Kažin ar kas aprašys šią istoriją. Nė viename graikų mite, net pačiame fantastiškiausiame, nerasi geresnio siužeto: švaistūnas be pajamų, dosniai žarstantis kitų auksą. Čia ištisa istorija, bet trumpai tariant, Cezariui skrynioje gulintys pinigai niekada nieko nereiškė. Jis niekuomet nelaikė jų garantija ateičiai, pagrindu puikuotis, ar žmogaus didybės, galios ar įtakos įrodymu. Jam pinigai virsta pinigais tik tuomet, kai jie kažką daro. Cezario nuomone, pinigai reikalingi tiems, kurie žino, ką su jais veikti. Didžpinigiai nežino, kur dėti savo auksą — tik laiko jį apsiglėbę arba atsisėdę žarsto; o Cezaris, būdamas pinigams abejingas (toks požiūris turčiams daro įspūdį — juos stulbina ir net baugina), visuomet gerai žinodavo, kaip juos panaudoti. Jis gali lengvai

paleisti į apyvartą kito auksą. Jis moka išvilioti auksą iš savo draugų skrynių.

Bet ar neslypi už jo abejingumo pinigams kur kas sudėtingesni dalykai? Ar tas jo požiūris į turtus nerodo, jog jis nieko nesibijo — nei mūsų pasaulio, nei ateities, nei lemties, kurios baimę jaučia daugelis mūsų? O kas sukelia tą baimę — ar ne išgąstis ir negandai, patirti praeityje? Vaikas neišsigąs griaustinio ir žaibo, matydamas, kad tėvai jų nebijo. Cezario motina ir teta buvo nepaprastos moterys. Jos nė vienu veido raumenėliu neišsiduodavo bijančios net tada, kai gąsdindavo kur kas baisesni dalykai, nei perkūnija. Aš manau, šiurpiais proskripcijų ir skerdynių laikais, kai tekdavo bėgti nuo gaisrų raudonuojant nakties padangei, slapstytis urvuose, bręstantis berniukas įžvelgdavo jų veiduose vien rimtį ir tikėjimą savimi. Gal čia ir yra tokio Cezario nusistatymo priežastys, o gal jos glūdi dar toliau ir giliau? O gal jis laiko save dievybe, iš Veneros kildinamos Julijų giminės palikuoniu, vadinasi, šio pasaulio blogybėms nepasiekiamu, kaip ir jam neprieinami šio pasaulio malonumai?

Šiaip ar taip, visus tuos metus jis skurdo tame namelyje, tarp paprastų žmonių, su Kornelija ir savo dukrele. Ir vis tiek jis buvo patricijų patricijus ir rišosi purpurinę juostą, ne siauresnę, nei Lukulo, nesiskaitydamas su Krasu, su manim. Išties, to žmogaus būdas toks nenusakomas!

Bet štai koks įdomus momentas: Cezaris be galo džiaugiasi turtindamas kitus. Didžiausias kaltinimas, kurį meta dabar jo priešininkai — kam jis leidžia savo bendrams kaupti nesuskaičiuojamus turtus. O dauguma jo bendrų — niekšai. Bet ar tai nerodo, kad Cezaris juos niekina, nes juk turtus ir jų kaupimą jis aiškina žmogaus silpnumu; ne, ne silpnumu — baime".

* * *

Pietavau su Azinijum Polijonu. Jis kalbėjo apie Katulą ir jo kandžias epigramas, nukreiptas prieš diktatorių. „Neapsakomai keista. Šnekučiuodamas su kitais klubo nariais, Katulas gina jį nuo pašai-

pų, o savo kūriniuose išlieja ant jo visą tulžį. Štai kas įdomu: Katulas, kuris iš jo eilių sprendžiant — be galo pasileidęs,— gyvenime ir vertindamas kitų poelgius yra itin griežtas. Matyt, savo santykius su Klodija Pulchra (apie tai niekada neužsimena) laiko tyra ir kilnia meile, kurios negalima lyginti su jo draugų romaniūkščiais. Iš pažiūros politinės jo epigramos visos kaip viena nešvankios. Atrodo, jis neapkenčia Cezario dėl dviejų dalykų: smerkia už palaidą būdą (tai niekam ne paslaptis), smerkia žmones, kuriais diktatorius apsistatė ir kuriems leidžia lobti kitų sąskaita. Kita vertus, galimas daiktas, kad Katulas laiko diktatorių savo varžovu siekiant Klodijos Pulchros meilės, ar pavyduliauja jam, taip sakant, būtuoju laiku".

XIII. Katulas Klodijai

(Rugsėjo 14 d. Rugsėjo 11 ir 13 d. d. Katulas parašė du šio laiško juodraščius, kurių taip ir neišsiuntė Klodijai. Slaptoji policija surado juos poeto kambaryje tarp kitų popierių ir perrašė diktatoriui. Šie laiškai pateikti II dalyje, XXVIII dokumente.)

Nereikia slėpti nuo manęs, kad šis pasaulis — vien tamsa ir siaubas.

Tu pasakei man tai, užverdama Kapujoje duris.

Tu ir tavo Cezaris susitarę kalate mums į galvas štai ką: tu — kad meilė ir išorinis grožis tėra apgaulė, jis — kad sielos gelmėse rasi vien garbės troškimą, ir nieko daugiau.

Aš visuomet jutau, kad tu skęsti. Pati man sakei. Tavo veidas ir rankos dar kyšo iš vandens. Aš negaliu skęsti kartu. Užtrenkdama man duris, tu dar mėginai prisišaukti pagalbos, nes vienintelis tavo šauksmas — žiaurumas.

Negaliu paskęsti su tavim, nes aš dar nepadariau vieno dalyko. Aš dar galiu atsilyginti pasauliui, kuris mus niekina. Aš galiu jam atsimokėti, kurdamas grožį. Aš taip ir pasielgsiu, o paskui padarysiu galą tam proto merdėjimui.

Klaudile, Klaudile, tu skęsti! Ak, kad būčiau kurčias, ak, kad nežinočiau, kaip tu stengiesi išsikapstyti, kad negirdėčiau tavo klyksmo!

XIII — A. Klodija Katului

(Per jo pasiuntinį, tą pat dieną. Graikiškai.)

Elniuk — tai tiesa, visa tai tiesa — aš neturiu kitos išeities, kaip būti tau žiauri. Kamuokis, kankinkis — tik nepalik manęs!

Aš visa tau papasakosiu — tai mano paskutinioji viltis. Pasiruošk, nes tai, ką išgirsi — šiurpu. Mano dėdė išniekino mane, kai aš buvau dvylikos metų. Kam aš galiu už tai atkeršyti? Už tai? Sode, vidudienį, kepinant saulei...

Dabar tu žinai viską.

Niekas man negali padėti. Aš nė neprašau pagalbos. Aš tik prašau, kad tu padėtumei man nekęsti. Aš nepakelsiu, jei tu nepajėgsi nekęsti visa savo esybe.

Eikš pas mane. Eikš, Elniuk!

Bet ką aš tau pasakysiu?

Ateik!

XIII — B. Katulas

Odi et amo. Quare id faciam, fortasse requiris
Nescio, sed fieri sentio et excrucior.

Myliu ir nekenčiu jos. Kodėl taip darau, tu
paklausi.
Aš nežinau, bet kančios
draskantį skausmą jaučiu.

XIV. Azinijus Polijonas iš Neapolio Cezariui į Romą

(Rugsėjo 18 d. Azinijus Polijonas, keliaudamas kaip slaptas Cezario agentas, atsako į 20 diktatoriaus klausimų.)

Mano valdove,

(Toliau rašoma apie painias technines operacijas didelių bankų, įsikūrusių netoli Neapolio; toks pat ilgas atsakymas į klausimą apie kai kurias administracines Mauritanijos problemas bei pranešimas apie žvėris, laivu siunčiamus iš Afrikos šventėms Romoje.)

20 klausimas: Kodėl Gajus Valerijus Katulas nusistatęs prieš diktatorių ir apie poeto meilę Klodijai Pulchrai.

Daugel kartų, jūsų šviesybe, verčiau poetą tiesiai pasakyti, kodėl jis prieš jus nusistatęs. Turiu jums pasakyti, kad Valerijus yra be galo sudėtingo ir prieštaringo būdo. Šiaip jis apdairus, kantrus, santūrus. Nors jis ne ką vyresnis už daugumą mūsų *(Emilijanų šaškių ir plaukimo)* klubo narių, bet jau seniai laikomas patarėju ir taikytoju. Mes jį vadiname stalo seniūnu. Tačiau jis pasiunta, jei užvedame su juo kalbą ar išgirsta šnekant trim temom; jis parausta, jo balsas pasikeičia, akys ima žaibuoti. Nekart mačiau net drebant iš įtūžio. Tos temos — prasta poezija, patvirkusios moterys, taip pat jūs ir kai kurie jūsų žmonės. Aš jau minėjau, valdove, kad dauguma to klubo narių nuduoda esą respublikos šalininkai. Tai dar labiau pastebima kituose dviejuose klubuose,— Tibertino irklavimo ir „Raudonųjų burių", kuriems priklauso vien jauni patricijai. Visai kita padėtis „Keturiasdešimties žingsnių" klube, kuris nepaprastai didžiuojasi, esąs jūsų, valdove, įsteigtas. Na, o pirmųjų trijų klubų nariai tik prie pietų stalo yra respublikos šalininkai. Tie jaunuoliai ničnieko nenutuokia apie valstybės reikalus, jiems darosi nuobodu, jei kas ilgiau apie juos diskutuoja. Valerijus toks pat. Vieną kartą jam užkliūva viena, kitąsyk — visai kas kita: čia jis kritikuoja kai kurių veikėjų charakterį, čia griebiasi kažkokių politinės teorijos principų, čia, žiūrėk, verčia jums kaltę už plėšikavimus priemiesčiuose.

Mano įsitikinimu, tos trys temos sukelia šį nesuvokiamą poeto pyktį todėl, kad dėl Klodijos Pulchros jis atsidūrė apgailėtinoje padėtyje. Kaip apmaudu, kad iš visų Romos moterų jis įsimylėjo kaip tik ją! Kai prieš aštuonerius metus jis pirmąkart atvyko į miestą, jau tada visas klubas badė ją pirštais, nors jos vyras tuomet dar buvo gyvas. Šaipėsi ne iš to, kad ji turėjo daug meilužių, o todėl, kad visi jos romanai buvo panašūs viens į kitą kaip du vandens lašai. Ji paleidžia į darbą savo kerus, kad, apsukusi savo aukai galvą, išsiaiškintų jo silpnybes, o paskiau galėtų kuo smarkiau pažeminti, taikydama į pačias jautriausias jo vietas. Klodijos nelaimei, tai nelabai pavyksta:

mat ji taip skuba pasiekti paskutiniąją — meilužio žeminimo — stadiją, kad jos kerai greitai išsisklaido. Kai kurie klubo nariai, davę sau žodį bent pusmetį su ja pasismaginti, be apsiaustų grįžo į klubą vidury pirmosios nakties.

Visi, kurie pažįsta Valerijų, baisisi, matydami jį taip giliai ir taip ilgai ją mylint. Mano brolis — o jis kur kas artimesnis poeto draugas nei aš — sako, kad Valerijus šneka apie ją tarsi apie moterį, kurios mes niekada nepažinojome. Visi sutinka, kad po Volumnijos ji pati gražiausia kalvos moteris, kad ji išties sąmojingiausia, protingiausia ir kad jos rengiami pasilinksminimai, iškylos už miesto ir pobūviai yra neprilygstami. Tačiau Valerijus mato joje ką kitą: išmintį, gailestingumą nelaimingiesiems, užuojautos kilnumą, sielos didybę. Pažįstu ją daugel metų; man malonu su ja bendrauti, bet būdamas šalia visuomet jaučiu, kad ji nekenčia viso, kas ją supa. Niekas nesiginčija, kad esama vienos išimties. Tai jos brolis Publijus. Kornelijus Nepotas išklojo man savo spėliojimus, esą ji turėjusi kraujomaišiškų ryšių su savo broliu ir todėl keršataujanti vyrų giminei. Gal ir taip, nors aš kitokios nuomonės. Klodija žiūri į Publijų irzlios, bet ganėtinai abejingos motinos akimis. Jeigu ji jaustų jam aistrą — net jeigu toji aistra būtų išblėsusi — ji būtų irzlesnė ir dar tvirčiau laikytųsi įsikibusi jo.

Mano susižavėjimas, dargi meilė poetui — begalinė. Koks laimingas būčiau, matydamas jį pasveikus nuo susižavėjimo, kuris jį kamuoja, matydamas, kad jis atsikratė to stačiai neprotingo, vaikiško nusistatymo prieš mano valdovą.

Klodija Pulchra atsiuntė man kvietimą pietums, į kuriuos, pasak jos, pakviesti ir jūs, mano valdove, bei tas poetas. Iš pradžių perspektyva nuteikė mane nemaloniai, bet paskui pamaniau — tai itin palanki proga išsklaidyti kai kuriuos nesutarimus. Suprantu, jūs galite nepanorėti dalyvauti tame pobūvyje. Tuomet, tikiuosi, leisite man surengti susitikimą su poetu kada nors vėliau.

XIV. Iš Kornelijaus Nepoto užrašų

Termose sutikau Azinijų Polijoną. Garindamiesi šnekėjome, kodėl Katulas nekenčia mūsų valdovo. „Neabejoju",— sako jis,—„tai dėl Klodijos Pulcher. Tik mano žiniomis, Cezaris niekad ja nesidomėjo. Gal tu ką žinai?"

Atsakiau nieko nežinąs — aš juk nė negaliu žinoti.

„Man regis, ji jam nerūpėjo. Kai jis skrajojo po buduarus, ji buvo visai dar vaikas. Žinoma, tarp jų nieko negalėjo būti, bet kažkodėl Katulas įžiūri tarp jų kažkokį ryšį — neabejoju. Epigramos prieš diktatorių aršios, negailestingos, bet labai jau netaiklios. Ar tu pastebėjai, kad jos visos iki vienos nešvankios? Patikėk manim, smerkti Cezarį už palaidumą ir už tai, kad leido pralobti keliems aukštiems valdininkams, vadinasi, pūsti smėlį prieš vėją. Jo epigramos kažkokios vaikiškos. Nevaikiška vien tai, kad jų neįmanoma pamiršti".

Ir jis ėmė šnabždėti man į ausį: „Tu žinai, kaip aš žaviuosi mūsų valdovu. Tad štai ką aš tau pasakysiu: žmogus, kuris negali suregzti prieš jį ką nors kandesnio, pikantiškesnio, dar nepradėjo galvoti... Ne, ne, aš neperdedu: Katulas atkniso kažkokių priežasčių pavydui..."

Ir mostelėjęs ranka pridūrė: „Katulas vyras, bet kartu dar vaikas. Iš arti gerai matyti. Girdėjai, ką pasakė Ciceronas, pirmąkart perskaitęs jo lyriką? Ne? „Šitas Katulas,— sako jisai,— vienintelis žmogus Romoje rimtai žiūrįs į meilę; ko gero, jis bus ir paskutinis".

XV. Katulas Klodijai

(Rugsėjo 20 d.)

Mano siela, mano sielos siela, mano gyvenimo gyvenime...

Miegojau visą dieną. Ak, kad galėčiau užmigti lig tol *(penktadienio)*. Kančia nemiegoti ir nejausti tavęs šalia; miegoti neprisiglaudus prie tavęs — alkis. Vakar išėjau pasivaikščioti su Atijum; tai irgi kančia — mąstyti vien apie tave, neištariant nė žodžio balsu. Pusiaunaktis. Aš rašiau ir rašiau, o paskiau suplėšiau ką parašęs. Ak, kokia saldi, ko-

kia nežabota yra meilė — jokiais žodžiais neapsakysi! Kodėl ji mane pavergė, kodėl demonai man be paliovos apie ją kuždėjo?

Pamiršk, tu pamiršk piktus žodžius, kuriuos vienas kitam kalbėjome. Aistra, mūsų draugas, kartu aršus mūsų priešas. Mes negalim amžinai būti viena būtybė, absoliučiai susilieję — šitaip kerštauja dievai. Mūsų dvasia maištauja — jai nereikia kūno, o kūnas maištauja, purtosi dvasios. Bet padarykime tai, kas retai kam pavyko — sudekime, kad pavirstume viena esybe... Ak, Klaudilina, ištrinkime praeitį, užtrypkime ją. Patikėk, jos nebėr... Būk išdidi, nieku gyvu jos neprisimink — tu juk gali elgtis taip, lyg jos nebūtų buvę. Kas rytą pasiryžk būti kita Klaudile.

Bučiuoju tave, kad paslėpčiau nuo tavęs savo akis.

Glaudžiu tave. Bučiuoju, bučiuoju, bučiuoju.

XVI. Pompėja Klodijai

(Rugsėjo 21 d.)

Pridedu laišką nuo jo. Jis tiesiog siaubingas, man dėl jo net gėda.

Užtat aš vis dėlto galėsiu pas tave ateiti! Tik nedėkok man! Tau reikėjo iškart jam pasakyti, kad bus tas poetas. Kartais man atrodo, kad mano vyrui rūpi vien poezija. Beveik kas vakarą sugulus jis skaito man eiles. Vakar — Lukrecijų. Atomai, atomai, atomai — viskas apie juos. Jis netgi neskaito — moka jį atmintinai. Tu žinai, jis toks keistuolis! Štai jau kelios dienos, kai aš stačiai jį garbinu, bet jis toks keistas. Klodiole, ką tik išgirdau, kaip pravardžiuoja jį Ciceronas — kaip gyva taip gardžiai nesijuokiau! Galima plyšt iš juoko, ar ne? *(Sunku pasakyti, kuri Cezario pravardė taip prajuokino diktatoriaus žmoną. Gal tai buvo paprasčiausias „Domini", o gal vienas iš sudėtinių graikiškų epitetų — „Autofidijas", arba „žmogus, gyvenąs taip, tarsi lipdytų sau didingą antkapį", arba „geradaris kraugerys" — pastaroji pravardė atspindi amžininkų nuostabą, kad Cezaris viską atleidžia savo priešams, nerodo jiems nė menkiausios pagiežos — o gal „nieko nėr, vieni dūmai" — šitaip Aris-*

tofano „Širšėse" atsako sūnaus uždarytas namuose tėvas, užkluptas tuo metu, kai mėgina pasprukti pro kaminą.)

Matavausi suknutę. Ji nuostabi! Užsidėsiu etruskų diademą. Be to, liepiau išpuošti sijoną aukso karoliukais — apačioje tankiai, į viršų retyn, o prie juosmens išvis nebus. Nežinau, ar nenusižengsiu įstatymams dėl prabangos, bet aš nė nemanau ko klausti.

Ar pastebėjai, kokį ženklą daviau tau per baletą miesto įkūrimo dieną? Kai timptelsiu dešiniosios ausies spenelį, žinok, tai ženklas tau. Aš, žinoma, nedrįstu sukinėti galvos į šonus. Nors jis ir už poros mylių žingsniuoja iš kampo į kampą, šūkaliodamas visas tas nesąmones, aš žinau, kad jo akys įsmeigtos į mane.

Mokausi savo žodžius žinai kokiam reikalui *(Gerosios Deivės šventei).* Branguliuk, aš visiškai neturiu atminties! Ta kalba tokia senoviška... Jis man padeda. Vyresnioji sako, kad jam leidžiama žinoti kai kurias dalis, nes jis didysis pontifikas. Žinoma, ne tas siaubingąsias — kaip tu manai, ar bent viena žmona yra papasakojusi apie jas savo vyrui? Man regis, ne.

Girdėjau, kad ir teta Julija ateis į tavo pobūvį. Ji kurį laiką paviešės pas mus. Šįkart būtinai priversiu ją papasakoti apie ankstesnius pilietinius karus, kai jiems teko misti gyvatėm ir rupūžėm, ir kai juodvi su mano senele užmušė ne vieną vyrą. Įdomu, kaip jaučiasi moteris, nužudžiusi vyrą?

Glaudžiu prie širdies.

XVI — A. Cezaris Klodijai

(Laiškas, pridėtas prie Pompėjos laiško.)

Diktatorius lenkia galvą prieš kilmingiausiąją ponią.

Diktatorius atidėjo susitikimą, kuris trukdė jam dalyvauti kilmingiausiojo Publijaus Klaudijaus Pulchro ir kilmingiausiosios ponios pobūvyje, ir priima jų kvietimą. Jis taip pat prašo jų leidimo po pietų pasikviesti Ispanijos įgaliotinį ir dvylikos deputaciją į jų namus.

Jeigu diktatorius teisingai supranta, kilmingiausiosios ponios svečiams pasirodys graikų mimas Erotas. Šio aktoriaus vaidyba yra itin meniška. Tačiau eina kalbos, jog esama ir nemažai nešvankybių, ypač kūrinyje, kuris vadinasi „Afroditė ir Hefaistas". Nepageidautina, kad karo vadai ir vietininkai iš Ispanijos ir tolimesnių respublikos kampelių parsivežtų įspūdį, jog šitaip linksminamasi sostinėje. Todėl diktatorius prašo kilmingiausiąją ponią atkreipti aktoriaus dėmesį į šią diktatoriaus pastabą.

Diktatorius siunčia kilmingiausiajai poniai savo padėką ir pageidavimą pirmojoje vakaro dalyje nepaisyti etiketo, kurio priimta laikytis jo akivaizdoje.

XVII. Ciceronas iš savo vilos Tuskuloje Atikui į Graikiją

(Rugsėjo 26 d.)

Tik mūzos, mano Pomponijau, gali mus paguosti praradus visa, ką vertinome. Mes tapome vergais, bet netgi vergui neuždrausta dainuoti. Aš pasielgiau priešingai nei Odisėjas: jis užsikimšo ausis, kad negirdėtų sirenų ir išgelbėtų save ir bendražygius nuo pražūties, o aš ištempęs ausis klausau mūzų, idant negirdėčiau merdinčios respublikos aimanų ir dūstančios laisvės dejonių.

Aš nesutinku su tavim — dėl to visuotinio merdėjimo aš kaltinu vieną žmogų.

Mirštantis ligonis pasikvietė gydytoją, kuris grąžino jam viską, išskyrus valią, ir bematant padarė jį savo vergu... Kurį laiką vyliausi, kad, nudžiugęs ligonio pasveikimu, gydytojas paleis jį į laisvę. Tuščiai vyliausi.

Tad tarnaukime mūzoms — tai vienintelė laisvė, kurios niekas iš mūsų neatims.

Pačiam gydytojui parūpo dainos, sklindančios iš šio visuotinio kalėjimo. Jis atsiuntė man šūsnį eilių to Katulo, kurį tu mini. Jau senokai pažįstu šį jaunuolį; viename eilėraštyje jis dargi mini mane. Išgirdau jį prieš metus, bet lig šiol nesuprantu, ar jis manim žavisi, ar iš manęs šaiposi. Ačiū dievui, bent nevadina manęs sąvadautoju ar kišenvagiu — retas jo draugų apsieina be šių epitetų.

Nejaučiu to bekraščio entuziazmo, kuris apima Cezarį, skaitant tas eiles. Kai kurios, užuot žavėjusios, kelia graudulį. Tuos eilėraščius, kurie parašyti laikantis graikiškų tradicijų, galima vadinti neregėtai gerais vertimais, bet kuomet jis nutolsta nuo savo graikiškų prototipų, mes patiriame kažkokį keistą jausmą.

Nors eilėraščiai ir parašyti lotynų kalba, jie nėra roméniški. Katulas neša vėjus iš užsienio. Jo kūryba tarsi perspėja mus, kad turime laukti naujos poezijos — darkančios mūsų kalbą ir mąstyseną. Eilės Klodijai, ypač skirtos jos žvirbliuko mirčiai, yra savotiškai grakščios, bet sykiu — komiškos. Girdėjau, kad jų prirašinėta ant termų sienų ir kad nerasi nė vieno siriškų dešrelių pardavėjo, kuris nemokėtų jų atmintinai. Tik pamanykit — žvirbliukas! Pasak Katulo, jis dažnai nutūpdavęs ant Klodijos krūtinės — šie ištrypti takai labai retai būdavo laisvi paukšteliams. Na, gerai, teskamba tos anakreontiškos raudos tam paukščiukui ir ugningi raginimai bučiuotis, bučiuotis be galo — bet kas toliau? Staigus perėjimas, veikiau netgi jokio perėjimo, ir štai jau kalba sukasi apie mirtį. Prisiekiu Herkuliu, net stoikų filosofijos banalybių čia apsčiai prikaišiota.

Soles occidere et redire possunt;
Nobis cum semel occidit brevis lux
Nox est perpetua et una dormienda.
(Vertimas pateikiamas dokumente II — B.)

Tai prakilni ir gedulinga muzika. Paliepiau išraižyti šiuos žodžius į vakarus, į saulėlydį atgręžtoje pavėsinės sienoje... Bet kur pasidėjo žvirblis ir tie bučiniai? Tarp tų eilėraščių pradžios ir pabaigos — nepateisinama disproporcija. Tai nebūdinga nei graikų, nei romėnų poezijai. Poeto minčių gija užslėpta, idėjų ryšius gali įžvelgti nebent tarp eilučių. To žvirbliuko mirtis, matyt, simbolizuoja Klodijos ir jo paties mirtį.

Jeigu mes pasmerkti poezijai, kuri grindžiama užslėptomis minčių gijomis, mano brangusis Pomponijau, vadinasi, netrukus atsidursime malonėje tų, kurie svaidysis nesuprantamomis frazėmis ir

laikys save „aukštesnio" jautrumo individais. Žinoma, mūsų protas — nelyginant turgus, kuriame vergas stovi šalia išminčiaus, ar apleistas sodas, kur piktžolė želia prie rožės. Bet kurią akimirką mums gali šauti į galvą banalybė, kuri mūsų mintyse asocijuosis su tuo, kas didinga, o tai savo ruožtu mes galime pailiustruoti ar vėlgi pakeisti niekinga kasdienybės smulkmena. Bet tai nenuoseklu. Vadinasi, visuose mumyse tūno barbaras, nuo kurio štai jau 6 tūkstantmečiai stengiasi išvaduoti mus Homeras ir kiti didieji menininkai.

Susitiksiu šį poetą per pietus, kuriuos už kelių dienų rengia Klodija. Bus ten ir Cezaris. Ketinu taip pakreipti kalbą, kad atverčiau jiems šią tiesą. Tradicijos į naudą ne tik literatūrai, bet ir valstybei.

XVIII. Diktatoriaus slaptosios policijos raportas apie Gajų Valerijų Katulą.

(Rugsėjo 22 d. Šitokie pranešimai buvo pateikiami kasdien. Juose būdavo policijos perimti laiškai, atpasakojami išprovokuoti ar nugirsti pokalbiai, charakterizuojami asmenys ir jų poelgiai. Šių asmenų sąrašus policijai dažniausiai pateikdavo diktatorius.)

* * *

Sekamasis Nr. 642.

Gajus Valerijus Katulas, sūnus Gajaus, Tito vaikaitis.

Ponas iš Veronos apylinkių. 29 metų.

Gyvena Emilijanų šaškių ir plaukimo klube.

Dažnai lankosi pas Ficinijų Melą, brolius Polijonus, Kornelijų Nepotą, Lucijų Kalką, Mamilijų Torkvatą, Herbacijų Ciną, Klodiją Pulchrą.

Buvo apžiūrėti sekamojo kambariuose rasti popieriai. Tai laiškai į namus, asmeninė korespondencija ir gausybė poezijos.

Sekamasis politika nesidomi. Siūlome sekimą nutraukti.

(Diktatoriaus pastaba: Toliau siųskit pranešimus apie sekamąjį Nr. 642. Kuo greičiau pateikite nuorašus visų popierių, rastų jo namuose.

Netrukus ant diktatoriaus stalo atsidūrė žemiau pateikiami dokumentai.)

XVIII — A. Katulo motina Katului

Tėvas ėmėsi naujųjų pareigų mieste. Dirba nuo ryto lig vakaro. Derlius prastesnis, negu tikėjomės. Mat buvo daug audrų. Ipsita buvo smarkiai peršalusi, dabar jaučiasi geriau. Tavo šunys gyvena gerai. Viktoras smarkiai paseno. Dabar dažniausiai gulinėja prie ugnies, man prie kojų.

Cecinijaus žmogus sakė, kad tu negalavai. Nieko mums apie tai nerašai. Tėvas nusiminęs. Tu juk žinai, koks geras vietinis gydytojas, ir kaip gerai čia būtum slaugomas. Prašom: grįžk gyventi pas mus.

Visa Verona atmintinai moka tavo eiles. Kodėl niekada neatsiunti jų mums? Cecinijaus žmona atnešė per dvi dešimtis jų. Keista, kad iš kaimynų rankų turime gauti eilėraštį, kuriame tu rašai apie mylimo brolio mirtį. Tėvas nepaleidžia to eilėraščio iš rankų. Man sunku apie jį rašyti. Jis toks gražus.

Kasdien meldžiu nemirtingųjų dievų, kad saugotų tave. Aš sveika. Parašyk kai galėsi.

Rugpjūčio 12 d.

XVIII — B. Klodija Katului

(Pereitą pavasarį.)

Kaip nemalonu, kai tenka bendrauti su isterišku vaiku! Nesistenk daugiau mane pamatyti!

Aš neleisiu šitaip su manim kalbėti. Aš nesulaužiau jokių pažadų, nes aš nebuvau jų davusi.

Aš gyvensiu taip, kaip noriu.

XVIII — C. Alijus Katului

Perduodu tau raktą. Niekas jums netrukdys. Kartais to kambario prireikia dėdei, bet jis išvykęs į Raveną.

„Ak, meile, dievų ir žmonių valdove!"

XIX. Anoniminis laiškas Cezario žmonai

(Iš tikrųjų rašytas Klodijaus Pulchro, tik moteriška rašysena.)

Mano ausis pasiekė, šviesiausioji matrona, kad jūs priėmėte kvietimą į pobūvį Klodijaus Pulchro namuose ryt vakare. Nedrįsčiau gaišinti jūsų didybės, jei neturėčiau žinių, kurių jums negalės suteikti niekas kitas.

Šiuo laišku noriu jus perspėti — tikiuosi, liksite man už jį dėkinga. Giliam savo sielvartui sužinojau, jog Klodijus Pulchras puoselėja jums jausmus, kurie jau seniai peržengė susižavėjimo ribas. Jis, kurs lig šiol nežinojo, ką reiškia mylėti, kurs suteikė mūsų lyčiai daugiau skausmo nei džiaugsmo, galiausiai pats pateko į žabangas dievo, katras neaplenkia nė vieno mūsų. Vargu ar jis kada išdrįs prisipažinti jums apie savo aistrą — jam sutrukdys, negali nesukliudyti pagarba, kurią jis jaučia jūsų nemirtingajam vyrui. Tačiau gali atsitikti taip, kad jo aistra prasiverš pro pareigos ir garbės varžtus.

Nesistenkite sužinoti mano vardo. Neslėpsiu vienos priežasčių, paskatinusių jums parašyti. Tai pavydas. Aš pavydžiu, nes jūs beviltiškai pakerėjote širdį, kurioje kadaise vyliausi rusenant meilę man. Vos parašiusi šį laišką, aš pasitrauksiu iš gyvenimo, nes jis nebeteko prasmės. Tegul priešmirtiniai mano žodžiai perspėja jus, kad net kilni jūsų prigimtis nepajėgs pakeisti to, kuris paaukojo puikią ateitį dėl beprotiškos maišaties. Net jūs negalėtumėt ištraukti jo iš šios nedorėlės — jo sesers — gniaužtų. Net jūs negalite atkeršyti jam už visa bloga, ką jis yra padaręs mums, moterims.

Jis tiki, kad jūs galite grąžinti jį į doros kelią, padaryti jį naudingą visuomenei. Jis klysta — net jūs, o šviesiausioji, to nesugebėtumėte.

XX. Abra, Cezario žmonos tarnaitė, Klodijai

(Rugsėjo 30 d.)

Mūsiškiai išeina pas jus trečią; mano ponia ir senoji keliaus neštuvais, jisai eis pėsčias.

Jisai linksmas. Ji verkia. Jisai liepė man nukarpyti nuo suknutės visus aukso karoliukus — įstatymai dėl prabangos.

Nugirdau svarbų pokalbį. Iš karto atsiprašau, mano ponia. Senoji ilgai su ja šnekučiavo. Sakė, jums bus neleista *(apačioje užbraukta, bet įskaito-*

ma: „uždrausta") dalyvauti šventėje. Mano šeimininkė perpyko, ėmė šaukti, kad jisai to neleisiąs. Senoji sako, gal, o gal ir ne. Mano šeimininkė draskosi, prašo senąją jus užsistoti. Šeimininkė eina pas jį, maldauja sukliudyti. Jisai ramus ir žvalus, sako, nieko apie tai nežinąs ir nesą ko be reikalo jaudintis.

Tuoj šukuosiu šeimininkei plaukus. Užtruksiu valandą.

Mano šeimininkė klausinėja apie jūsų brolį.

Nuolanki jūsų šviesybės vergė.

XX — A. Cezario žmona Klodijai

Atsitiko baisus dalykas. Pakeliui į tavo namus trys žmonės, peršokę per sieną, norėjo užmušti mano vyrą. Nežinau, ar žaizdos labai rimtos. Visi grįžome namo. Neįsivaizduoju, ką mes darysime. Baisiausiai pergyvenu, kad negalėsiu dalyvauti tavo pobūvyje. Bučiuoju.

XX — B. Oficialiosios policijos viršininkas slaptosios Cezario policijos viršininkui

Prie užpuolimo vietos sulaikėme 224 asmenis. Tardėme. Šeši labai įtartini. Pradėjome kankinti. Vienas nusižudė.

Priešais Publijaus Klodijaus Pulchro namus susirinko minios žmonių: pasklido gandas, kad diktatorius ėjo ten pietauti, tad Klodijaus bendrai ir buvo įtarti mėginus nužudyti diktatorių. Minia ėmė svaidyti į namą akmenis; girdėti raginimai jį padegti.

Būrys tarnų norėjo pasprukti pro vartus į Trivulcijano skersgatvį, bet minia sugavusi juos sumušė.

Vėliau.

Minia priešais namus vis labiau niršta.

Namuose buvo Markas Tulijus Ciceronas, kaip buvęs konsulas pasidabinęs valdžios ženklais. Kareivių būrys palydėjo jį iki namų. Žmonės apspjaudė jį, kai ėjo pro šalį, kai kas metė į jį akmenis.

Namuose lieka Klodija Pulchra, jaunuolis, prisistatęs Gajum Valerijum Katulu ir vienas tarnas.

Tarp svečių dar buvo Azinijus Polijonas, bet, išgirdęs apie pasikėsinimą, nuėjo į diktatoriaus namus. Kadangi vilkėjo uniforma, minia jį praleido ir net sutiko plojimais.

Publijaus Klodijaus Pulchro sulaikyti nespėjome — pabėgo.

Vėliau.

Staiga prie namų durų pasirodė diktatorius, lydimas Azinijaus Polijono ir šešių sargybinių. Minia sutiko jį ovacijomis. Jis kreipėsi į susirinkusius, paprašė juos grįžti į namus ir padėkoti dievams, kad neleido jam žūti. Jis patikino, kad tikrai nėra jokio pagrindo įtarti šio namo gyventojus norėjus pasikėsinti į jo gyvybę.

Visiems girdint jis uždraudė kankinti įtariamuosius, kol pats su jais visais nepasimatys ir nepasikalbės.

Paliepė man negailėti nieko, kad Klodijus Pulchras būtų sulaikytas, tačiau elgtis su juo pagarbiai.

XXI. Azinijus Polijonas Vergilijui ir Horacijui

(Šis laiškas buvo parašytas praslinkus maždaug 15 metų po šių įvykių.)

Podagra ir nešvari sąžinė, mano draugai — miego priešai; jie neleido man lig paryčių užmigti.

Prieš kokias dešimtį dienų prie mūsų valdovo stalo *(t. y. imperatoriaus Cezario Augusto)* stalo netikėtai buvau paprašytas papasakoti apie tuos keistus įvykius — pertrauktus Klodijos Pulchros pietus, kuriuose dalyvavo poetas Katulas, Ciceronas ir dieviškasis Cezaris paskutiniaisiais savo gyvenimo metais. Mano laimė, vos man pradėjus pasakoti, imperatorius turėjo išeiti. Nors aš labai nedaug ką tespėjau papasakoti, jūs turbūt pastebėjote, kaip aš užsikirsdavau. Nors mūsų imperatorius labai tolerantiškas žmogus, jis dar ir pasaulio valdovas, be to, vienas iš dievų ir vieno dievų sūnėnas. O kaip sakydavo jo dieviškasis dėdė, imperatoriai privalo žinoti tiesą, tik išgirsti ją turi ne iš savo pavaldinių. Šitaip iš netyčių užkluptas, ėmiau paskubomis gražinti šią istoriją, kad ji tiktų imperatoriškai ausiai. Bet judu privalote žinoti tiesą, ir šįvakar,

papasakodamas, kas iš tiesų tuomet nutiko, aš tikiuosi užsimiršti ir numaldyti tuodu miego priešus.

Jau kurį laiką mes laukėme pasirodant imperatoriaus ir jo palydos. Klodija išrikiavo gatvėse žynius ir muzikantus, susirinko didžiulė minia — visi norėjo pamatyti diktatorių.

Mes paskutinieji sužinojome, kad buvo kėsintasi į diktatoriaus gyvybę. Romėnai išsyk įtarė, kad Klodijaus Pulchro svečią norėjo nužudyti jo paties samdyti galvažudžiai (šitaip, beje, manoma dar ir šiandien). Mums belaukiant, į kiemą ėmė kristi akmenys; permesti per sieną, prie kojų krito liepsnojantys šiaudų kūliai. Galiausiai persigandę tarnai mums pranešė kas nutikę. Klodija man leido nueiti į Cezario namus. Kadangi vilkėjau uniforma, be jokio vargo prasiskverbiau pro minią. Vėliau sužinojau, kad Ciceronas nuo namų slenksčio kreipėsi į minią — priminęs savo nuopelnus respublikai, paragino susirinkusius grįžti į namus. Jo žodžiai nepadarė įspūdžio: pasigirdo užgaulūs šūksmai, ir jis parlėkė namo, vargais negalais išnešęs sveiką kailį. Pasirodo, daug tarnų, sprukusių pro sodo vartelius, buvo mirtinai užtvatinti lazdomis.

Eidamas Palatino kalva, pamačiau ant žemės kruvinus Cezario pėdsakus ir nusekiau jais. Diktatorius sėdėjo savo namų kieme; gydytojas tvarstė žaizdas. Tarnai buvo perbalę, žmona ėjo iš proto; tik jis pats ir teta buvo ramūs. Užpuolikų durklai paliko du gilius pjūvius dešinėje pusėje nuo gerklės iki pat juosmens. Gydytojas ant nuplautų žaizdų dėjo jūros dumblius. Cezaris sėdėjo nekantriai juokaudamas. Prisiartinęs išvydau jo akyse tą palaimingą žvilgsnį, kurį visuomet matydavau didžiausio pavojaus metu per mūšį. Jis pasišaukė mane ir šnibžtelėjęs į ausį paklausė, kas dedasi Klodijos namuose. Papasakojau.

— Gerasai daktare,— paragino jis,— paskubėk, paskubėk, paskubėk!

Retkartėmis sode pasirodydavo jo slaptosios policijos agentai pranešti, kaip vyksta užpuolėjų paieškos.

Galiausiai gydytojas žengė žingsnį atgal ir tarė:

— Jūsų šviesybe, dabar aš patikiu gydymą pačiai gamtai, o ji reikalauja, kad jūs nejudėtumėt ir miegotumėt. Nuolankiai jūsų prašau, diktatoriau, išgerti šios skausmą malšinančios mikstūros.

Cezaris atsistojo ir kelis kartus apėjo aplink kiemą, stebėdamas savo būklę, žvilgsniu man šypsodamas.

— Gerasai daktare,— prabilo paskiau,— už dviejų valandų paklausysiu jūsų, o dabar turiu atlikti vieną reikalą.

— Jūsų šviesybe! — suriko gydytojas.

Žmona puolė jam į kojas ir apsipylė ašarom lyg Kiteridė tragedijoje. Jis pakėlė ją ir apkabino, o man įsakmiu galvos mostu paliepė eiti prie vartų. Keli sargybiniai ir tarnai su neštuvais ėjo įkandin ir mes nuskubėjome Palatino kalva. Vienu metu jį apėmė skausmas ar silpnumas, kad net turėjome sustoti. Nė žodžio netaręs, jis atsišliejo sienos; rankos mostu paliepė man tylėti. Porą minučių jis giliai alsavo, o paskui mes vėl leidomės į kelią.

Prisiartinę prie Klodijos namų, išvydome, kad policija nesugeba išvaikyti minios. Visa Roma suplūdo į kalvą. Pažinę diktatorių, žmonės ėmė džiaugsmingai šūkauti ir prasiskyrė jį praleisti. Jis žengė iš lėto, visiems šypsodamas, vis tapšteldamas per petį arčiau stovintiems. Prie Klodijos namų vartų jis atsisuko ir, iškėlęs ranką, palaukė, kol minia nuščiuvo.

— Romėnai,— tarė jis,— telaimina dievai Romą ir visus tuos, kurie ją myli! Tesaugo dievai Romą ir visus, kuriems ji brangi! Jūsų priešai norėjo mane nužudyti...

Jis praskleidė togą ir parodė sutvarstytą šoną. Kurį laiką siaubo apimta minia tylėjo, paskui nuaidėjo sielvarto ir įtūžio šūksmai. Jis ramiai kalbėjo toliau:

— Bet aš tebesu tarp jūsų, kupinas jėgų, pasiryžęs tarnauti jūsų labui. Užpuolikai suimti. Kuomet šis įvykis bus nuodugniai ištirtas, jūs viską sužinosite. O dabar grįžkite į savo namus ir, apkabinę žmonas ir vaikus, padėkoję dievams, ramiai miegokite. Kiekvienos šeimynos galvai bus

atseikėta kviečių, idant jis ir jo namiškiai galėtų pasidžiaugti su manim ir mano šeima, kad viskas baigėsi laimingai. Eikite į namus, mano draugai — negaišdami laiko ir ramiai: vaiko džiūgavimas — triukšmingas, o vyro — tylus ir santūrus.

Jis kurį laiką stovėjo, kol žmonės vienas po kito glaudė kaktą prie jo rankų.

Įėjome į kiemą. Ten stovėjo Klodija, pasiruošusi jį pasitikti — toje vietoje, kur turėjo laukti jos brolis. Kiek atokiau stovėjo Katulas, išsitempęs, paniuręs. Cezaris iškilmingai juos pasveikino ir atsiprašė, kad žmona ir teta neatėjusios. Klodija tyliai atsiprašė, kad nesą jos brolio.

— Apeisime aukurus,— tarė diktatorius. Kaip ir visas religines apeigas šią ceremoniją jis atliko su tik jam vienam būdinga rimtim ir susikaupimu. Šyptelėjęs Katului, jis sukalbėjo kolektą saulėlydžiui, kuri įprasta gyvenantiems šiauriau Po upės.

Staiga jį pagavo nepaprasta linksmybė. Pastebėjęs tarnaitę, susigūžusią prie aukuro, jis žaismingai sugnybo jai ausį ir nusivedė į virtuvę.

— Tikiuosi, ne visi pietūs sugadinti? — tarė jis.— Bent vieną patiekalą vis galėsi mums pagaminti, o mes tuo tarpu išgersime po taurę. Azinijau, pilstyk vyną! Matau, Klodija, tu paruošei pietus pagal graikišką paprotį. Taigi, mes paskirsime šią puotą pokalbiui — kompanija susirinko įdomi, o temų tikrai nestigs.— Jis užsidėjo ant galvos vainiką ir pasakė:— Aš būsiu puotos karalius. Aš nutarsiu apie ką kalbėti, apdovanosiu išminčius ir nubausiu kvailius.

Stengiausi pasiduoti žaismingai jo nuotaikai. Klodija stovėjo be žado, išbalusi, sukrėsta. Katulas sėdėjo atsilošęs, nudelbęs akis, kol neišgėrė kelių taurių vyno. Cezaris ir toliau su įkarščiu kalbėjo: su Klodija — apie įstatymus dėl prabangos, su Katulu — apie planus pažaboti Po upės potvynius. O kai stalai buvo patraukti į šalį, Cezaris atsistojo, nupylė iš taurės vyno dievams ir paskelbė mūsų pašnekesio temą: ar tikroji poezija esanti grynai žmogaus proto kūrinys, ar ją, kaip tvirtina dažnas, įkvepia dievai.

— Kol nepradėjom, — tarė jis,— tegul kiekvienas mūsų padeklamuoja kokį eilėraštį, kad giliau suvoktume būsimo pokalbio esmę,— ir linktelėjo man. Padeklamavau „Ak, meile, dievų ir žmonių valdove" *(iš neišlikusios Euripido „Andromedos"),* Klodija — Safo „Maldą aušrinei" *(taip pat neišlikusi).* Katulas labai pamažu perskaitė Lukrecijaus poemos pradžią. Atėjus Cezario eilei, stojo ilga tyla. Mačiau, kad jis tramdo ašaras — jos dažnai suspausdavo jam gerklę. Nugėręs didelį gurkšnį, iš pažiūros be jausmo jis padeklamavo keletą Anakreonto posmų.

Pirmam sakyti kalbą teko man. Jūs juk žinote — prekybos kontoroje, karo tarnyboje aš jaučiuosi drąsiau, nei tokiose sueigose. Nudžiugau, prisiminęs savo mokytojo pamokas ir pakartojau nuvalkiotas tiesas, kad poezija, kaip ir meilė, ateinanti iš dievų, kad viena ir kita lydi įkvėpimas, kurį visi laiko daugiau nei žmogišku; esą vien tai, kad tikroji poezija tokia ilgaamžė, byloja apie daugiau nei žmogišką kilmę — juk visus kūrinius sugriauna visagalis laikas, o štai Homero eilės pragyveno paminklus, kurie jose aprašomi, ir yra nemirtingos, kaip ir įkvėpę jas dievai. Prišnekėjau daug kvailysčių, o blogiausia, kad visa tai jau buvo girdėta tūkstančius kartų.

Man baigus, atsistojo Klodija. Suėmusi savo suknios klostes, ji pasveikino karalių.

Niekad taip griežtai nesmerkiau Klodijos, kaip dauguma mūsų aplinkos žmonių. Pažinojau ją daugel metų, nors niekad nebuvau vienas tų, apie kuriuos Ciceronas yra pasakęs: „tik artimiausieji jos draugai turi teisę nuoširdžiai ja šlykštėtis". Tačiau dar niekados ji manęs taip nežavėjo, kaip tą vakarą. Namai buvo apversti aukštyn kojom; ji turėjo pagrindą manyti brolį žuvus ir pati esanti įtariama rengus ar bent jau iš anksto žinojus apie pasikėsinimą į diktatorių. Tuo metu ji tikrai negalėjo žinoti, ką slepia Cezario žvalumas. Klodija buvo išblyškusi, bet nepaprastai susikaupusi; pavojai, kuriuos ji patyrė, rodės, tik paryškina išgarsintą jos grožį. Kalba, kurią ji pasakė, buvo tokia nuosekli ir įtikinanti, kad jai baigus kalbėti aš

bemaž stojau į jos pusę. Iš pradžių ji pasakė anksto sutinkanti su visomis karaliaus bausmėmi nes žinanti, kad susirinkusieji nepalankiai sutik jos žodžius.

— Karaliau, jei išties poezija atsiranda mumys dievams įkvėpus,— pradėjo ji,— tuomet mes esar dvigubai nelaimingi. Visų pirma todėl, kad esam žmonės, o antra, mes žinome — dievai nori, kad mes liktume neišmanėliai kaip vaikai ir apgaut kaip vergai. Juk ne kas kita kaip poezija daro gyvenimą patrauklesnį, nei jis yra iš tikrųjų. Poezija — labiausiai gundantis iš visų melų ir pats išdavikiškiausias iš visų patarėjų.

— Nei į saulę, nei į žmogaus vietą žemėje negali ilgai žvelgti. Į pirmąją turime žiūrėti pro stiklą, į antrąją — pro poeziją. Jei nebūtų poezijos, vyrai eitų į mūšius, nuotakos tekėtų, žmonos taptų motinomis, o vyrai, palaidoję mirusius, mirtų patys. Tačiau pasigėrę poezija, visi tie vyrai ir moterys puola atlikti šių priedermių strimgalviais, kupini didžiausių vilčių. Kariai užsitarnauja šlovę, nuotakos ima vadint save Penelopėmis, motinos gimdo šaliai didvyrius, o mirusieji, nugrimzdę į motinos žemės glėbį, amžiais gyvena atmintyje tų, kuriuos jie paliko šiame pasaulyje. Kas jei ne poetai mums tvirtina, jog mes veržiamės į aukso amžių, ir mes kenčiame visus vargus, vildamiesi, kad mūsų palikuonys galės džiaugtis geresniu gyvenimu. O juk nėra menkiausios abejonės, kad jokio aukso amžiaus nebus ir kad niekad nebus sukurta vyriausybė, galėsianti duoti kiekvienam tą, kas reikalinga jo laimei, nes pasaulis laikosi ant nesantaikos, o toji pasireiškia visur... Niekas neužginčys, kad kiekvienas žmogus nekenčia tų, kuriems jis privalo paklusti; kad žmogus atsisakys savo turtų taip pat lengvai, kaip liūtas leis išplėšti jam iš nasrų grobį; kad visa, ko žmogus nori pasiekti, jis privalo atlikti šiame gyvenime, nes jokio kito nėra; ir kad toji meilė, taip keliama į padanges poetų, tėra noras būti mylimam ir poreikis šiame beprasmiškame pasaulyje jausti, jog esi kito žmogaus dėmesio centre, ir kad teisingumas tėra prieštaringų troškimų sutramdymas. Bet apie tai niekas garsiai ne-

kalba. Net mūsų valstybė valdoma poezijos kalba. Kitiems negirdint, mūsų vadovai ne be pagrindo paprastą žmogų vadina „pavojingu žvėrim" ir „devyngalve pabaisa". Bet kaip jie kreipiasi į susijaudinusius rinkėjus iš tribūnos, kai iš visų pusių stovi ginkluoti sargybiniai? Tie patys piliečiai staiga pavirsta „karštais respublikos šalininkais", „savo kilnių protėvių vertais palikuoniais". Aukšti postai Romoje įgyjami su kyšiu vienoje, grasinimais — kitoje rankoje ir Enijaus citatomis lūpose.

— Kai kas pasakys: didžiausias poezijos nuopelnas yra tas, kad ji pakelia žmones virš laukinių, nurodo gaires, kurių jie turi laikytis gyvenime, ir kad per ją dievai siunčia savo vaikams įstatymus. Tačiau, be abejonės, taip nėra, nes poezija daro žmonėms tą patį poveikį, kaip ir bet koks pataikavimas: slopina energiją, atima iš žmogaus norą pelnyti dievų malonę... Iš pirmo žvilgsnio, poezija — vaikų žaidimas, parama silpnybėje, paguoda nelaimėje. Anaiptol! Ji tik atima iš nusilpusio paskutiniąsias jėgas, o nelaimę padaro dukart skaudesnę! Kas per vieni tie poetai, kurie ant amžinųjų žmonijos rūpesčių užkrovė dar ir šiuos? Jų saujelė, kurią atnaujina kiekviena karta. Jau seniai žmonės nupiešė poeto atvaizdą: nepraktiškas; toks išsiblaškęs, kad dažnai net juokingas; nekantrus, greit prarandąs savitvardą, perdėtai emocingas. Periklis šaipėsi iš Sofoklio, kai tas buvo miesto galva — bet čia vieni niekai, palyginti su Menandru, kuris vaikščiojo po turgų apsiavęs vieną sandalą. Dažnas aiškina visiems žinomus šiuos poetų bruožus tuo, esą poetams rūpinčios paviršiuje glūdinčios tiesos, ir kad šių tiesų ieškojimas panašus į beprotystę ar dievo duotą išmintį. Man atrodo kitaip. Aš manau, kad kiekvienas poetas vaikystėje yra patyręs kokį gilų skausmą ar pažeminimą, todėl jis bijosi menkiausio sąlyčio su realybe. Jų neapykanta ir nepasitikėjimas skatina juos kurti vaizduotėje kitą pasaulį. O poetų sukurtas pasaulis — ne aiškiaregystės, o veikiau gilesnių emocijų padarinys. Poezija — tai atskira kalba kalbos viduje, išgalvota prasimanytai būčiai atvaizduoti, o jos vaizdiniai tokie gundantys, kad kiekvieną apima

noras juos patirti ir išvysti save kitokį, nei esi iš tikrųjų. Paremsiu savo mintis pavyzdžiu. Štai poetas kuria eiles, kuriose išlieja savo panieką gyvenimui, vaizduodamas akivaizdžią jo beprasmybę; bet rašo jis taip, kad skaitytojas pajunta dvasios polėkį, nes poeto panieka leidžia manyti, jog yra kažkokia aukštesnė mus valdanti būtis, kurią įmanoma pasiekti.

— Tokie tad yra žmonės, kurie, pasak dažno, neša mums dievų žodį. Tarkime, dievai iš tikrųjų yra. Aš galiu įsivaizduoti juos žiaurius, abejingus ar nesuvokiamus, nedėmesingus žmogui ar mielaširdingus, bet negaliu įsivaizduoti, kad jie vaikiškais žaidimais — pasitelkę poetus — apgaudinėtų žmones, idant tie nesuprastų savo vietos žemėje. Poetai — tokie pat žmonės, kaip ir mes, tik sergantys ir kenčiantys. Jie turi vienintelę paguodą — savo klaikius sapnus. Bet gyvenimas — ne sapnas, tad ir mokytis gyventi privalome atmerktomis akimis.

Baigusi Klodija darsyk pasveikino karalių ir atsisėdo, perdavusi vainiką Katului. Cezaris visaip išgyrė jos kalbą, be menkiausios ironijos, kurios tokiais atvejais griebdavosi Sokratas. Rodės, jo nuotaika pasidarė dar pakilesnė. Jis paliepė man vėl pripildyti taures ir visiems išgėrus kreipėsi į Katulą.

Klodijai pradėjus kalbą, poetas kaip ir lig tol sėdėjo, nudelbęs akis, bet pamažu jo apatija ėmė slūgti, ir kuomet jis atsistojęs užsidėjo ant galvos vainiką, visi išvydome, jog iš pykčio, o gal įsijautęs į pokalbio temą, jis netveria savo kailyje.

(Išliko keli vadinamosios „Katulo Alkestijados" variantai. Šičia vietoje glaustesnio Azinijaus Polijono atpasakojimo pateikiamas Cezario laiškas Nr. 996 Lucijui Mamilijui Turinui.)

Karaliau, net vaikai žino, kad Alkestidė, Tesalijos karaliaus Admeto pati, buvo auksinė žmona: Tačiau mergina būdama ji mažiausiai norėjo ištekėti. Jai nedavė ramybės svarbūs klausimai, kurių vieną šiandien svarstome mes, ir ji norėjo per savo gyvenimą gauti į juos atsakymus. Ji norėjo įsitikinti, jog dievai yra ir kad jie dėmesingi jai; kad jos širdies troškimai jų padiktuoti ir kad jiems ži-

noma apie ją laukiančius džiaugsmus ir nusivylimus, negana to — jie patys, turėdami savų tikslų, iš anksto juos visus suplanavo. Apsidairiusi aplink, ji suprato vargu ar sužinosianti atsakymus į visus šiuos klausimus, jei nugyvens gyvenimą kaip karalienė, žmona ir motina. Jos širdyje tebuvo vienas troškimas — tapti Apolono šventyklos Delfuose žyne. Ji buvo girdėjusi, kad žyniai gyvena paties dievo akivaizdoje, kasdien girdi jo žodį. Tenai, Delfuose, jos nekamuotų dvejonės. Ji sakiusi, esą žmonų ir motinų — begalės, esą joms nėra nieko svarbiau, kaip vyrų gerumas ar ydos, kad saulę jos įsivaizduoja šviečiant tik jų vaikams, su kuriais jas sieja ta nirtinga meilė, kurią tigrė jaučia savo jaunikliams; kad metams slenkant jos, užgultos nesuskaitomų namų rūpesčių, patiria vien pasididžiavimą ir džiaugsmą savo turimomis gėrybėmis ir baimę dėl jų, ir galiausiai, atėjus laikui atsisveikinti su šiuo pasauliu, jos supranta, kodėl gyvenusios, kodėl kentėjusios, ne geriau, nei tyrų žvėrys. Ji juto, kad negana būti paprastam lemties žaisliukui, kad Delfuose ji galėtų paimti iš gyvenimo daugiau. Tačiau Apolono žynius išsirenka pats dievas, o ji, nepaisant visų maldų ir aukų, taip ir neišgirdo dievo valios. Nuo ryto lig vakaro ji laukdavo dievo žinios, ir stengdavosi išsiaiškinti jo valią iš įvairių pranašingų ženklų.

O Alkestidė buvo išmintingiausioji ir gražiausioji karaliaus Pelijaus dukra. Visi Graikijos didžiavyriai siekė jos rankos, bet karalius, norėdamas, kad ji liktų šalia, iškėlė bemaž neįvykdomą sąlygą. Jis pareiškė išleisiąs Alkestidę tik už to, kuris apvažiuos aplink miesto sienas, pasikinkęs į vežėčias liūtą su šernu. Metai ėjo, o jaunikiai vienas po kito nieko negalėjo padaryti. Nepavyko Pelėjui, kuris vėliau tapo Achilo tėvu, nė sumaniajam Nestorui. Nepasisekė nei Laertui, Ulikso tėvui, nei Jasonui, galingajam argonautų vadui — liūtas ir šernas įniršę puldavo vienas kitą, ir vadeliotojas vargais negalais išnešdavo sveiką kailį. Karalius juokdavosi, netverdamas džiaugsmu, o karalaitė manė, kad jų nesėkmės — dievo ženklas, jog jai lemta likti mergele ir tarnauti jam Delfuose.

Kaip žinoma, galop Tesalijos karalius Admetas, nusileidęs iš kalnų, apvažiavo aplink miestą, pasikinkęs liūtą ir šerną it du romius jaučius ir laimėjo karalaitės Alkestidės ranką. Netverdamas džiaugsmu, įsimylėjėlis parsigabeno ją į savo rūmus Feruose, rengė neregėtas vestuves.

Tačiau Alkestidė dar nebuvo pasirengusi tapti žmona ir motina. Ji bemaž persigando, pamačiusi, jog kasdien vis stipriau myli Admetą, bet vis laukė Apolono ženklo, ir čia viena, čia kita dingstimi atidėliojo vestuves.

Kurį laiką Admetas kantriai laukė, bet galop nebegalėjo tramdyti savo aistros. Jis ėmė maldauti, kad toji paaiškintų savo nenoro tekėti priežastį, ir Alkestidė išpasakojo visa, kas ją slėgė. Admetas buvo dievobaimingas ir pamaldus žmogus, bet jau seniai nebeprašė dievų pagalbos ar paguodos. Tačiau kartą jis pajuto, kad dievai neabejingi jo likimui, ir jis mielai papasakojo jai šį nutikimą.

— Alkestide,— tarė jis,— nebelauk iš Apolono pritarimo tavo vedyboms — tą ženklą jis be abejonės jau atsiuntė. Išgirdusi mano pasakojimą, tu suprasi, jog čia atsidūrei jo valia.

— Prieš grįždamas į Jolkosą bandyti laimės, susirgau. Nenuostabu: taip karštai tave mylėdamas, baiminausi nesugebėsiąs sukinkyti liūto su šernu. Tris dienas ir naktis gulėjau mirtim vaduodamasis, slaugomas Aglajos, kuri kadaise slaugydavo mano tėvą. Trečią naktį ji išgirdo mane kalbantis su Apolonu, kuris ir pamokė, kaip sukinkyti liūtą su šernu. Aglaja čia, tau tereikia jos paklausti.

— Admetai,— tarė jam Alkestidė,— apstu jaunuolių, kliedesyje mačiusių dievus, ir senų slaugių, porinančių apie juos. Tokios pasakos dar labiau sujaukė ir taip painų žmonių gyvenimą. Ne, Admetai, leisk mane į Delfus! Nors aš ir nebuvau išrinkta žyne, aš bent galiu būti tarnaite. Aš galiu tarnauti dievo išrinktiesiems ir valyti jo buveinės laiptus ir grindis.

Admetas nesuprato jos dvejonių, bet nuliūdęs buvo besutinkąs ją išleisti, tačiau tuo metu jų pašnekesį nutraukė tarnas, kuris atnešė žinią, kad į rūmus atvykęs svečias — neregys, Apolono šven-

tyklos Delfuose žynys Tirezijas. Admetas ir Alkestidė apstulbę išėjo į kiemą jo pasitikti. Jiems prisiartinus, žynys garsiai prabilo:

— Atnešu žinią Admeto, Tesalijos karaliaus, namams. Vos ją perdavęs, išskubėsiu iš kur atvykęs. Jupiteris panoro, kad apsimetęs žmogum Apolonas metus gyventų žemėje, tarp žmonių. Apolonas nusprendė gyventi šičia ir būti Admeto piemeniu. Aš perdaviau, kas buvo liepta.

Admetas žengė žingsnį į priekį ir paklausė:

— Jūs norite pasakyti, kilnusis Tirezijau, kad Apolonas bus čia kasdien... kiekvieną dieną?

— Už vartų,— atsakė Tirezijas,— stovi penki piemenys. Vienas iš jų — Apolonas. Nesistenkite sužinoti, katras iš jų — Jisai. Duok darbo, būk doras... Ir neklausinėk manęs daugiau, nes aš vis tiek nieko negaliu tau atsakyti.

Tai taręs, jis pašaukė piemenis į kiemą, ir nė nenusilenkęs iškeliavo. Penki vyrai, iš lėto įžengę į kiemą, ničniekuo nesiskyrė nuo kitų piemenų; dulkini po ilgo kelio, jie baisiai nesmagiai jautėsi, matydami į juos įsmeigtą žvilgsnį. Vargais negalais atgavęs žadą, karalius Admetas juos pasveikino ir paliepė tarnams duoti jiems pastogę ir pavalgydinti. Tą dieną nė vienas Ferų gyventojas nebeištarė nė žodžio. Jie suprato, kad jų kraštui kliuvo didelė garbė — bet nelengva sykiu džiaugtis ir laužyti galvą.

Vakarop, sužibus pirmosioms žvaigždėms, Alkestidė išsprūdo iš rūmų ir nuėjo prie piemenų. Tie sėdėjo aplink laužą. Atsistojusi taip, kad jos nebūtų matyti ugnies atšvaituose, ji ėmė maldauti Apoloną prabilti į ją, nusimesti dievų taip mėgstamą kaukę ir atsakyti į klausimus, kurie jai esą gyvenimo prasmė. Ilgai ji maldavo. Iš pradžių suglumę piemenys jos klausėsi — tylėdami, pagarbiai,— paskui ėmė leisti per rankas vynmaišį ir niurnėti; vienas užmigęs ėmė knarkti. Galiausiai pats žemiausias nusišluostė delnu lūpas ir prabilo:

— Karalaite, jei čia ir yra dievas, aš nežinau, katras. Trisdešimt dienų mes keliavome per Graikiją; gėrėme iš to paties vynmaišio, miegojome prie vieno laužo. Jeigu vienas iš mūsų tikrai būtų

dievas — nejaugi aš nežinočiau? Vis dėlto pasakysiu jums: čia — ne paprasti piemenys. Tas, kur miega, gali išgydyti visas ligas, ir gyvatės įkandimą, ir kaulų lūžius. Kai prieš penkias dienas akmens skaldykloje įkritau į duobę, mano dainelė tikrai jau buvo sudainuota, bet tas vyrukas palinkęs šnabžtelėjo kažkokį burtažodį, ir matot — dabar aš sveikas kaip jautis. Bet aš gerai žinau, karalaite, kad jis ne dievas. Antai, viename mieste tokiai mergytei užsmaugė gerklę. Ji visa pajuodo — širdis būtų plyšusi, jei būtumėt ją mačiusi. O jis norėjo miego ir patingėjo pereiti per gatvę ir ją išgelbėti. Argi čia dievas?! O tas vyrukas greta jo — liaukis gerti, kai į tave žiūri karalaitė! — niekuomet nepaklysta. Tamsiausią naktį jis žino, kur šiaurė, kur pietūs. Bet aš neabejoju, kad jis nėra saulės dievas. O tas rusvaplaukis taipogi nėra paprastas piemuo. Jis daro stębuklus. Jis keičia gamtą, jis — burtininkas.

Tai taręs priėjo prie rusvaplaukio ir ėmė jį spardyti, kad pažadintų:

— Kelkis, kelkis! Parodyk karalaitei keletą stebuklų!

Miegantis piemuo pakrutėjo ir sunkiai atsiduso. Staiga atskriejęs nuo tolimų kalnų, padebesyse pasigirdo balsai: „Alkestide! Alkestide!" Tuomet piemuo apsivertė ant kito šono ir užmigo, bet vėl buvo pažadintas spyrių.

— Parodyk dar kelis — krioklį nuo medžių viršūnių, ugnies kamuolius.

Piemuo kimiai nusikeikė. Ugnies kamuoliai ėmė ristis žeme ir sproginėjo, užsliuogę medžiais; užsikorę ant burtininko pakeleivių galvų, jie žaidė vienas su kitu lyg išdykę žvėreliai. Galop laukymė paskendo tamsoje.

— Niekas kitas tikrai taip nepadarys, bet aš galvą guldau, karalaite, kad jis ne dievas. Jau vien todėl, kad jo stebuklai — visi iki vieno — beprasmiški. Iš pradžių jie mus stulbina, stebina, bet paskui mes nusiviliame. Pirmosiomis mūsų kelionės dienomis mums buvo vis negana — tie stebuklai prablaškydavo, bet ilgainiui jie nusibodo. Atvirai šnekant, mums pasidarė jų gėda — net jis pats

ėmė jų gėdytis, nes jie neturi jokios paskirties. O dievas argi gėdytųsi savo stebuklų? Ar jis klausinėtų savęs, ką jie reiškia? Taigi, matot, karalaite, kaip yra,— baigė jis, ištiesdamas į priekį rankas, tarsi jau būtų atsakęs į jos prašymą.

Bet Alkestidė taip lengvai nepasidavė. Ji parodė ranka į ketvirtąjį piemenį.

— Tas? Jis irgi ne paprastas piemuo. Jis mūsų dainius. Patikėkite, kai jis skambina savo lyra ir uždainuoja, pašokęs liūtas sustingsta ore. Prisipažinsiu: nekart tariau sau —„Šitas tikrai yra dievas!" Jis gali suteikti mums neišpasakyto džiaugsmo ar sielvarto tuomet, kai nėra jokio pamato džiūgauti ar liūdėti. Jis gali padaryti prisiminimus apie mylimąją švelnesnius už pačią meilę. Jo stebuklai didesni, nei mūsų gydytojo, mūsų apuoko ar burtininko; bet aš jį stebiu, karalaite, ir štai ką galiu pasakyti: mums jo stebuklai daro didesnį poveikį, negu jam pačiam. Jis greitai pamiršta sukurtą dainą. Ji pakelia mūsų dvasią, bet tik ne savo. Baigtas kūrinys jo nejaudina, ir jis puola rašyti kitą dainą. Jau vien todėl aš manau, kad jis ne dievas, dargi ne dievo pasiuntinys, kadangi negalima įsivaizduoti dievus niekinant savo tvarinius.

— Na, o aš? Ką aš darau? Tai, ką darau dabar. Mane domina dievai — ar jie išties egzistuoja, ir kaip mes galime juos surasti. Nesunku įsivaizduoti...

(Čia pasakojimas nutrūksta, ir mes grįžtame prie Azinijaus Polijono laiško.)

Tuomet diktatorius atsistojo ir, suniurnėjęs „Pasakokit toliau, mano drauge", ėmė vaikštinėti po kambarį. „Nesunku įsivaizduoti",— pakartojo Katulas, bet vos jam ištarus šiuos žodžius, Cezaris krito ant grindų, tampomas šventosios ligos traukulių. Raitydamasis ant grindų, jis nusidraskė nuo šono tvarsčius, ir netrukus kraujo upeliai pasruvo grindimis. Aš jau buvau matęs jį nuomario ištiktą ir žinojau kaip elgtis: susukęs į gniužulą jo togos klostę, įkišau jam tarp dantų. Paskui paprašiau Katulo padėti man ištiesti jo kojas, o Klodijai paliepiau atnešti kuo daugiau apklotų, kad jis nesušaltų. Netrukus jis liovėsi gargęs ir kietai įmigo. Kurį

laiką sėdėjome šalia jo, o paskui paguldėme į neštuvus ir mudu su poetu nulydėjome jį iki namų.

Šitaip tad vyko dusyk pertraukti Klodijos pietūs. Abiem mano draugams buvo lemta mirti tais metais. Poetas, kurio akyse šis didis žmogus ligos buvo taip sumenkintas, liovėsi rašinėjęs apie jį kandžias epigramas. Mano valdovas niekada nekalbėdavo apie savo ligą, bet užtat keliskart minėjo „tas malonias valandas", kai pietavome su Klodija ir Katulu.

Kol baigiau diktuoti šiuos žodžius, išaušo. Užmiršau skausmą — nors gal jis ir atslūgo — ir grąžinau savo draugams skolą.

II DALIS

Skaitytojui primenama medžiagos išdėstymo tvarka. Kiekviena paskesnioji dalis pradedama ankstesniais ir baigiama vėlesniais dokumentais, aprėpiant ir praeitos dalies laikotarpį.

XXII. Anoniminis laiškas *(rašytas Marko Junijaus Bruto motinos Servilijos)* Cezario žmonai

(Rugpjūčio 17 d.)

Ponia, kažin ar diktatorius bus pranešęs jums, kad netrukus į Romą ilgam atvyks Egipto karalienė. Jei netikite, galite įsitikinti, apsilankiusi viloje ant Janikulo kalvos. Tolimajame šlaite pamatysit darbininkus, statančius egiptietišką šventyklą ir obeliskus.

Jūs privalote pasidomėti šiuo vizitu, nes tai kelia politinį pavojų: visa Roma šaiposi, kad jūs visiškai neverta tos aukštos padėties, kurią užimate, ir kad jūs nutuokiate apie politinę padėtį Romoje ne geriau, nei vaikas.

Ponia, Kleopatra turi nuo jūsų vyro sūnų. Berniuko vardas Cezarijonas. Karalienė slepia jį nuo savo dvariškių akių ir skleidžia gandus, esą jis protingas lyg dievas ir nepaprastai gražus. O iš tikrųjų — tai man pavyko sužinoti iš patikimų šaltinių — jis yra nepilnaprotis; nors jau sukako treji, dar nešneka ir prastai vaikščioja.

Vienintelis karalienės atvykimo į Romą tikslas — įteisinti sūnų, užtikrinti, kad jis paveldėtų pasaulio valdovo sostą. Sumanymas beprotiškas, bet Kleopatra be galo ambicinga. Ji tokia intrigantė, tokia beširdė (jai net nesudrebėjo ranka nužudyti savo

dėdę ir brolį, kuris buvo jai kartu ir vyras) ir taip moka piktam panaudoti jūsų vyro aistras, kad lengvai gali sukelti sąmyšį visame pasaulyje, nors jai ir nepavyks tapti jo valdove.

Tai ne pirmas kartas, kai jūsų vyras, įžūliai svetimoteriaudamas, viešai pažemina jus. Tas faktas, kad per savo susižavėjimą jis nemato, kokį pavojų visuomeninei tvarkai kelia šios moters pasirodymas, dar kartą rodo, jog jo protas į senatvę temsta, o tai gali turėti neigiamų padarinių valdant šalį.

Vargu ar jūs, ponia, pajėgsite apsaugoti valstybę ar apginti jūsų padėties moteriai priderantį orumą. Tačiau jūs privalote žinoti, kad Romos aukštuomenės moterys nė už ką nesileis pristatomos tai nusikaltėlei iš Egipto ir nekels kojos į jos rūmus. Parodydama tokią pat tvirtybę, jūs sykiu žengsite pirmą žingsnį atgaunant romėnų pagarbą, kurią praradote neapdairiai pasirinkdama draugus ir savo neapgalvotomis kalbomis, kurių negalima pateisinti netgi jūsų amžiumi.

XXIII. Cezario dienoraštis — laiškai Lucijui Mamilijui Turinui į Kaprio salą

(Maždaug rugpjūčio 18 d.)

942. *(Apie Kleopatrą ir jos atvykimą į Romą.)*

Pernai Egipto karalienė ėmė prašyti leidimo aplankyti Romą. Galop sutikau ir pasiūliau jai apsigyventi savo viloje anapus upės. Ji išbus Italijoje ne mažiau kaip metus. Bet visa tai kol kas laikoma paslaptyje; Roma sužinos apie tai paskutinę akimirką — jos atvykimo išvakarėse. Dabar ji jau netoli Kartaginos ir turėtų čionai atvykti maždaug po mėnesio.

Atvirai pasakius, laukiu jos netverdamas džiaugsmu — visai ne dėl tos priežasties, kuri pirmiausia šaus į galvą, skaitant šiuos žodžius. Ji buvo nuostabi mergina. Vos 20 būdama, ji žinojo visų didžiųjų Nilo prieplaukų pajėgumą; priėmusi Etiopijos delegaciją, ji taip atmetė visus jos prašymus, kad veto atrodė lyg malonė. Aš girdėjau, kaip ji plūdo kvailus ministrus, kai buvo svarstomas karališkojo muito dramblio kaului klausimas. Ir ji buvo teisi; maža to — ji rėmėsi gausybe išsamių ir tinkamų ži-

nių. Ji — viena iš nedaugelio mano pažįstamų žmonių, turinčių valdovo talentą. Jaučiu, kad ji bus pasidariusi dar įdomesnė moteris. Ak, kaip malonu bus vėl šnekėtis šnekėtis! Aš būsiu įvertintas, suprastas ir įvertintas — o juk retas sugeba įvertinti mano privalumus. O kokie jos klausimai! Kaip malonu perteikti smalsiam mokiniui išmintį, kurios siekdamas pasenai ir nuvargai. Kas gali būti malonesnio už tai?! Kaip malonu bus vėl šnekėtis! Ak, pamenu, sėdžiu, laikydamas ant kelių tą gniužulėlį, tokį panašų į katę, barbenu pirštais per rudas letenėles, o prie peties tylus balselis klausia, ką daryti, kad bankai neatimtų iš žmonių noro dirbti ir kiek turėtų uždirbti policijos viršininkas, palyginti su miesto valdytoju. Šiame pasaulyje, Lucijau, visi iki vieno tingi mąstyti, išskyrus tave, Kleopatrą, tąjį Katulą ir mane.

Kita vertus, ji karštakošė, jai nerūpi jos tautos gerovė, ji melagė, intrigantė ir šaltakraujė žudikė. Vis gaunu anoniminių perspėjimų dėl jos polinkio žudyti. Gerai žinau, kad ponia nepaleidžia iš rankų gražaus darbo dėželės su nuodais, tačiau, kita vertus, prie jos stalo man nereikia tarno valgiams ragauti. Jos mintyse visų pirma Egiptas, o aš — svarbiausioji jo saugumo garantija. Ji gerai žino, kad man mirus jos kraštas taptų mano įpėdinių — sveiko proto neturinčių patriotų ir vaizduotės neturinčių valdytojų — grobiu. Egiptas niekada nebeatgaus savo pirmykštės didybės, o toks koks jis yra dabar laikosi mano dėka. Aš geriau valdau Egiptą, negu Kleopatrą. Bet ji daug ko išmoks: kol ji gyvens Romoje, aš atversiu jai akis ir ji sužinos tokių dalykų, apie kuriuos joks Egipto valdovas negalėjo nė svajoti.

* * *

946. (Vėl apie Kleopatrą ir jos atvykimą į Romą.)

Kleopatra viską daro su pompa. Ji paprašė leidimo atsigabenti 200 dvariškių ir 1000 palydovų, taip pat didžiulę karališką sargybą. Leidau atvykti su 30 dvariškių ir 200 palydovų, pažadėjęs, kad respublika pasirūpins jos ir svitos saugumu. Aš

taip pat uždraudžiau jai naudotis karališkos valdžios ženklais už savo rūmų ribų (mano vila pervardyta Amenhotepo rūmais), išskyrus du atvejus: kai Kapitolijaus kalvoje bus surengtas iškilmingas pasveikinimas atvykimo proga ir per oficialias palydas.

Ji man pareiškė, kad aš turįs paskirti dvidešimt aukščiausios kilmės damų su mano žmona ir teta priešaky, kurios drauge su jos dvariškiais sudarytų garbės palydą. Aš jai atsakiau, kad Romos moterys turi teisę pačios spręsti, ar pageidauja tokios garbės ir parašiau jai, kaip ji galėtų raštu jas to paprašyti.

Jai tai nepatiko. Ji atsakė, kad jos valdos, prilygstančios šešioms Italijoms, jos dieviška kilmė (dabar Kleopatra ją atseka su didžiausiomis smulkmenomis per du tūkstantmečius iki saulės) duoda jai teisę į tokią svitą. Jai mat nepridera *prašyti* Romos damų dalyvauti jos priėmimuose ir pokyliuose.

Aš irgi esu kaltas, kad šitaip lyg ant mielių kyla Kleopatros pretenzijos. Kai pirmąkart ją pamačiau, ji išdidžiai pareiškė, kad jos gyslose nesą nė lašo egiptietiško kraujo. Aiškiai buvo matyti, jog tai netiesa. Toje karališkoje šeimynoje kieno kilmę atsekti labai keblu — tiek būta kūdikių sukeitimų ir įsūnijimų. Laimė, karaliai dažnusyk būdavo lytiškai nepajėgūs, karalienės — linkusios į meilės nuotykius, o Egipto moterys savo grožiu kur kas pranokstà Makedonijos kalnų plėšikų palikuonis. Tad kraujomaišiškų santuokų padariniai nėra labai ryškūs. Tuo metu Kleopatrai visiškai nerūpėjo papročiai tos senos šalies, kurią valdė — ji tik retkarčiais dalyvaudavo vienoje kitoje tradicinėje ceremonijoje. Ji nebuvo regėjusi piramidžių, o iš šventyklų prie Nilo buvo mačiusi tik tas, kurios ne toliau, nei už poros valandų kelio nuo jos rūmų Aleksandrijoje. Patariau jai pagarsinti tą faktą, kad jos motinos motina buvo ne tik egiptietė, bet dargi faraonų įpėdinė, įkalbinau ją bent pusę dienos vilkėti egiptietiškais rūbais ir aprodžiau civilizacijos paminklus, prieš kuriuos pintos jos protėvių makedoniečių trobos atrodo apgailėtinai. Šių pamokymų nauda pranoko visus lūkesčius. Dabar

ji elgiasi kaip faronas ir deivė Izidė. Visi jos rūmų dokumentai rašomi hieroglifais, prie kurių ji teikiasi pridėti vertimą į graikų arba lotynų kalbą.

Visa tai gerai. Norint palenkti žmones į savo pusę, negana valdyti juos taip, kad jiems būtų kuo geriau. Mes, valdovai, turime negailėdami pastangų žadinti jų vaizduotę. Žmonių įsivaizdavimu, lemtis — stebuklinga, nepaliaujanti piktavališka jėga. Mes, valdovai, norėdami jai pasipriešinti, privalome būti ne tik išmintingi, bet ir turėti antgamtiškos galios, nes, jų manymu, žmogaus protas bejėgis prieš stebuklingas jėgas. Mes turime būti sykiu tėvas, kuris vaikystėje saugojo juos nuo piktų žmonių, ir žynys, ginąs juos nuo piktųjų dvasių.

Gal pamiršau tau pasakyti, kad uždraudžiau jai imti į svitą vaikus iki 5 metų amžiaus — nei savo, nei bet kurio palydos nario.

XXIV. Kleopatra iš Aleksandrijos savo pasiuntiniui Romoje

(Rugpjūčio 20 d.)

Kleopatra, amžinai gyva Izidė, Saulės įpėdinė, Pta išrinktoji, Egipto, Kirenės ir Arabijos karalienė, Aukštutiniojo ir Žemutiniojo Nilo imperatorė, Etiopijos karalienė ir t. t. savo ištikimajam pavaldiniui.

Karalienė perduoda savo palaiminimus ir prielankumą.

Rytoj karalienė išvyksta iš Aleksandrijos į Kartaginą.

Karalienė pasirodys savo pavaldiniams Parastoniume ir Kirenėje. Ji ilsėsis Kartaginoje laukdama tavo žinios, kada jai būtų geriausia atvykti į Romą. Privalai atsiųsti į Kartaginą štai kokias žinias:

Gerosios Deivės apeigų rengėjų — pasauliečių ir vestalių — sąrašus. Abiejuose sąrašuose nurodyk tų asmenų šeimyninę padėtį, ankstesnes santuokas ir pan.

Diktatoriaus pažįstamų (vyrų ir moterų) sąrašą. Ypatingą dėmesį atkreipk į tuos, pas kuriuos lankosi jis ar kurie ateina į jo namus ne su oficialiais reikalais.

Patikimų diktatoriaus tarnų sąrašą, nurodant kiek laiko katras tarnauja, kur dirbo anksčiau. Pasistenk

sužinoti kuo daugiau jų asmeninio gyvenimo smulkmenų. Rink šio pobūdžio medžiagą be pertrūkio, net karalienei atvykus į Italiją.

Sąrašą gyvų ir mirusių vaikų, kurių tėvu buvo ar yra laikomas diktatorius, jų motinų pavardes ir kitas žinias.

Informaciją apie visus ligšiolinius karalienių vizitus į Romą, taip pat — apie etiketą, ceremonijas, oficialius priėmimus, dovanas ir pan.

Karalienė tikisi, tu nepamiršai pasirūpinti, kad jos rezidencija būtų gerai apšildoma.

XXV. Pompėja Klodijai į Bajus

(Rugpjūčio 24 d.)

Pelyte, brangute,

Ką tik gavau kvietimą pietums — parodysiu jį vyrui, kai grįš vakare. Skubu rašyti šį laišką, kad spėčiau perduoti per tavo pasiuntinį.

Tai, ką turiu tau pasakyti — *baisi paslaptis*. Tikiuosi, sunaikinsi šį mano laiškelį vos gavusi.

O paslaptis štai kokia: *viena žmogysta* nuo Nilo krantų ketina ilgai viešėti mieste. Tas vizitas turi aspektų, kurių aš nenoriu nė svarstyti ar aptarinėti, juo labiau kad *politiniai sumetimai* šiuo atveju kur kas reikšmingesni ir pavojingesni, nei asmeniniai. Manau, niekas negalės pasakyti, esą aš rūpinausi savo *asmeniniu gyvenimu* ir pamiršau, kad mano padėties moteris norom nenorom atsiduria viso pasaulio dėmesio centre. Klausyk, ar tu žinai, kad toji žmogysta turi sūnų, kurio tėvas *jos teigimu* esąs labai aukštos kilmės romėnas? Su juo ji sieja savo viltis ir siekius — mano, kad jis atneš jos šaliai didybę. Nesąmonė, ir tiek!

Vienas asmuo dėl tam tikrų priežasčių nė nenujaučia šių pavojų, tad aš turiu būti dukart akylesnė. Galbūt per du oficialius renginius ji bus man pristatyta — deja, niekaip negaliu to išvengti. Bet aš savo elgesiu parodysiu, kad laikau jos buvimą įžūlumu ir stengsiuosi rasti progą prie žmonių ją pažeminti, o gal net priversiu nešdintis iš kur atvykusi. Į jai užleistus rūmus aš, žinoma, nekelsiu kojos.

Būtinai parašyk, ką tu manai. Mano pusbrolis netrukus grįžta iš Neapolio į Romą, tad kai gausi šį laišką, prašau, perduok per jį žinutę.

P. S. Visi žino, kad ji nužudė savo dėdę ir vyrą. O jos vyru buvo jos brolis — toks egiptietiškas paprotys. Tai matai, ko iš jos galima laukti!

XXV—A. Klodija iš Kapujos Cezario žmonai

(Rugsėjo 8 d.)

Be galo dėkinga, mano įstabioji drauge, kad patikėjai man savo paslaptį.

Tavo laišką skaitydama tiesiog mačiau tave prieš akis... Kaip tu protingai elgiesi, apsvarstydama šį klausimą iš visų pusių! Tu įžvelgi visus galimus pavojus. Ir kokia tu teisi, kokia kilni — nepuoli į pasiutimą, kaip tavim dėta pasielgtų kita.

Bet aš norėčiau tau duoti nedidutį patarimą — nedrįsčiau siūlyti to niekam kitam, nes tu viena pajėgi tai padaryti. Pagalvok, ar nevertėtų kitaip elgtis su šia nekviesta viešnia. Man rodos, jei elgtumeis — kaip tu viena temoki — gana lipšniai, pagal savo padėtį, kaip ji nustebtų! Šitaip tu prasiskverbtum į jos aplinką ir galėtum sekti visa, kas vyksta aplink ir apsaugoti tą kitą asmenį, kad jis nepamestų galvos.

Niekam kitam nesiūlyčiau tokios taktikos, nes ji reikalauja neeilinių gabumų. O tu tai sugebėtum. Rimtai apgalvok mano pasiūlymą!

Netveriu noru su tavim pašnekėt — o tai bus labai greitai. O kol kas — priimk mano bekraštę pagarbą, meilę ir šį flakonėlį sicilietiškų kvepalų.

XXVI. Klodija iš Bajų Katului į Romą

(Rugpjūčio 25 d.)

Mano sesuo sako, kad parašyčiau tau laišką. Be to, daug kitų žmonių pasišovė tave ginti ir ragina mane tau parašyti.

Tai štai laiškas. Mudu seniai sutarėme, kad laiškas — tuščia vieta. Tu rašai man tai, ką aš ir taip žinau, ar nesunkiai nuspėju; be to, tu dažnai pamiršti mūsų susitarimą — laiške turi būti vieni faktai.

Štai manieji faktai.

Oras — nepakartojamas. Buvo aibės pokylių jūroje ir sausumoje. Jei tik pamatau, kad pobūvis — vienos šnekos, o šeimininkas nepagalvojo, kaip reikės užimti svečius, nieko nelaukdama išeinu. Nėra ko nė aiškinti — Bajuose šnekos banalesnės nei paprastai.

Su Sozigenu mokiausi astronomijos ir nuo šiol esu nusistačiusi prieš visus poetus, kurie žvelgdami į žvaigždes pratrūksta idiotiškais sentimentais. Buvau pradėjusi mokytis arabų kalbos, bet mečiau, pamačiusi, kad jos garsai primena kūdikio vebleniną, o gramatinė sandara irgi ne ką aukštesnio lygio. Daug vaidinau su kitais aktoriais mėgėjais, statėme graikų ir romėnų kūrinius. Daug dienų dirbau su Kiteride. Ji atsisakė užmokesčio ir grąžino dovaną, kurią buvau jai nusiuntusi. Kai užsispyriau, esą privalau jai kažkaip atsidėkoti, ji paprašė tavo ranka rašytos poemos. Dovanojau jai „Pelėjaus ir Tetidės vestuves". Ji atsisakė dalyvauti mūsų vaidinimuose, bet tą poemą deklamavo stačiai nuostabiai; per pamokas ji dažnai skaitydavo ištraukas iš tragedijų. Mano stilius smarkiai skiriasi nuo jos, bet savąjį ji įvaldžiusi tiesiog tobulai. Pamokoms baigiantis, prie mūsų dažnai prisidėdavo Markas Antonijus. Viena, kuo jis žavi — tai juokas. Jis kvatoja be paliovos, bet vis tiek neįkyri. O Kiteridė darosi nuobodi, kai šneka ne apie savo meną, o apie ką kita. Ji aptingusi, kaip ir visos laimingos moterys. Sužinojau (tik ne iš jos), kad ji — viena iš nedaugelio, kam leidžiama lankytis pas Lucijų Mamilijų Turiną Kaprio saloje. *(Klodija parašė Turinui, prašydama leidimo jį aplankyti, bet jai buvo mandagiai atsakyta.)* Pažįstu daug vyrų, kuriuos galėčiau karštai mylėti, net jeigu jie taptų invalidais ar apaktų. Su Verum perskaitėme naująją jo eilėraščių knygą.

Įsigijau aibę naujų priešų. Žinai, kad aš niekuomet nemeluoju ir neleidžiu kitiems meluoti man girdint. Daug kartų buvau, kaip tu sakai, „tau neištikima". Negaliu užmigti, tad kartais susirandu draugų nemigos valandoms prastumti.

Tokie tad faktai iš mano gyvenimo šią vasarą ir tokie atsakymai į klausimus, kuriuos išdėstei itin

nuobodžiuose savo laiškuose. Perskaičiusi juos iš naujo, pamačiau, kad juose beveik nėra faktų. Tu rašai ne man, o mano atvaizdui, kurį nešiojies savo vaizduotėje ir su kuriuo neturiu jokio noro varžytis. O faktus apie tave sužinojau iš savo sesers ir tavo užtarėjų. Buvai pas mano seserį, pas Mamilijų ir Liviją *(Torkvatus)*. Mokei jų vaikus plaukti ir buriuoti, dresuoti šunis. Parašei vaikams krūvą eilėraščių ir dar visą poemą sutuoktuvių proga... Dar sykį perspėju — nepiktnaudžiauk poeto talentu, nes jį prarasi! Šitokiomis eilėmis tik dar labiau suterši savo poeziją, kurioje ir taip nestinga šlamšto. Tavo eilėraščiai parašyti prasčiokų ir provincialų kalba. Dažnas jau dabar nelaiko tavęs romėnų poetu. Mudu pripažįstame, kad Verus neturi tavo talento, bet jis elegantiškas ir taktiškas ne tik savo elgesiu, bet ir eilėmis, o tu kaip buvai, taip ir likai netašytas *šiaurietis.*

Šis laiškas visiškai nereikalingas — kaip ir visi laiškai. Tačiau aš turiu pasakyti tau dar porą dalykų. Paskutiniąją mėnesio dieną mudu su broliu rengiame pietus ir aš tikiuosi, kad tu ateisi. Aš pakviečiau diktatorių su žmona. Beje, girdėjau, kad tu nesiliauji varęs prieš jį epigramų. Kodėl tu negali susitaikyt su mintim, kad nieko nenutuoki apie politiką ir kad ji tau visiškai nerūpi? Nesuprantu, koks tau malonumas pirsnoti, pasislėpus to didžio žmogaus šešėly? Dar pakviečiau jo tetą, Ciceroną ir Azinijų Polijoną.

Aštuntą dieną išvykstu į šiaurę. Imu su savim nemažai draugų, Melą ir Verų. Paviešėsime Kapujoje, pas Kvintą Lentulą Spintrą ir Kasiją. Devintą gali prisidėti prie mūsų, o po kelių dienų kartu grįšime į miestą.

Jeigu nuspręstum prisidėti prie mūsų Kapujoje, prašau — neturėk vilties praleisti kartu su manim nemigos valandų. Dešimtą kartą prašau tavęs: gerai apmąstyk, kas yra draugystė, suprask jos privalumus ir neperženk jos ribų. Draugai negali turėti pretenzijų viens į kitą, jie negali priklausyti viens kitam; draugystėje nėra ir varžovų. Aš suplanavau, kaip gyvensiu ateinančiais metais. Šie metai smarkiai skirsis nuo tik praėjusių. Per pietus,

į kuriuos tave kviečiu, galėsi susidaryti šiokį tokį vaizdą, kaip aš ketinu gyventi.

XXVI — A. Katulas

Miser Catulle, desinas ineptire
Et quod vides perisse perditum ducas.
Fulsere quondam candidi tibi soles,
Cum ventitabas quo puella ducebat,
Amata nobis quantum amabitur nulla.
Ibi illa multa tum iocosa fiebant;
Quae tu volebas nec puella nolebat.
Fulsere vere candidi tibi soles.
Nunc iam illa non volt; tu quoque inpotens, noli,
Nec quae fugit sectare, nec miser vive;
Sed obstinata mente perfer, obdura.
. . . .
At tu, Catulle, destinatus obdura.

Katulai nelaimingas, jau paliauk
dūkęs:
matai, kad žuvo viskas, tai sakyk —
žuvo!
Šypsojos tau anuomet spindulys
saulės...
Ėjai be rūpesčio, kur tau jinai
mojo,
mylėjai ją, kaip nieko nemylės
niekas.
Linksmų išdaigų būdavo tada
aibės,
nes pokštus mėgai tu, mergaitė juos
mėgo.
Šypsojosi tikrai tau spindulys
saulės...
Dabar nenori ji, tad ko lakstai
paskui?
Numok ranka ir nosies nenukark
liūdnas,
bet širdį grūdink kęsti, žiūrėk, būk
tvirtas.
— — — — — — — — — — — — —
Bet tu, Katulai, grūdink širdį, būk —
tvirtas...

XXVI — B. Kornelijaus Nepoto užrašai

(Įrašas padarytas vėliau.)

„Ar tau nekeista?"— paklausiau aš,—„kad Katulas leidžia šiems eilėraščiams keliauti iš rankų į rankas? Nepamenu kito tokio atlapaširdžio". „Čia viskas be galo keista",— atsakė Ciceronas, kilstelдамas antakius ir nuleisdamas balsą, tarsi kas būtų slapta klausęsis mūsų pašnekesio.—„Ar tu pastebėjai, kad jis visą laiką kalba su savim? Kieno tas kitas balsas, kuris taip dažnai kreipiasi į jį — balsas, raginąs „pakelti viską", „suimti save į rankas"? Ar tai jo genijus? Ar antrasis „aš"? Žinai, mano drauge, aš kiek įmanydamas stengiuosi atsispirti šiai poezijai. Joje yra kažkas neetiška. Galbūt tai tikra gyvenimiška patirtis, pernelyg prastai apdorota, kad taptų poezija, o gal kažkoks nepažįstamas jausmingumas. Girdėjau, kad jo senelė kilusi iš Šiaurės. Ką gali žinoti, gal tai pirmieji vėjai iš Alpių, padvelkę mūsų literatūroje. Šiaip ar taip, jo kūryboje juntama neromėniška dvasia. Jo eilėraščius skaitydamas, romėnas nežino, kur dėti akių, ima rausti. Graikiškais jų ir nepavadinsi. Jau kadaise poetai išsipasakodavo savo kančias, bet jų eilėse skausmas apmalšęs. O tu pažvelk į jo eiles! Jose kančia nė trupučio neprislopinta; jis nebijo prisipažinti kenčiąs. Gal todėl, kad išsipasakodamas savo genijui jis nusimeta dalį skausmo? Bet kas gi tas antrasis „aš"? Ar yra jis tavyje? Ar yra jis manyje?"

XXVII. Cezaris iš Romos Kleopatrai į Kartaginą

(Šis diktatoriaus ranka rašytas laiškas buvo pridėtas prie oficialaus pasveikinimo baigiantis karalienės kelionei į Romą. Rugsėjo 3 d.)

Šviesiausioji karaliene,

labai nenoriai priduriu prie šio nuoširdaus pasveikinimo štai kokį perspėjimą. Primenu jums, kad aš labai rimtai žiūriu į sąlygas, su kuriomis sutikote, ketindama vykti į Romą. Aš turiu omenyje jūsų palydos dydį, taisykles, liečiančias karališkos valdžios ženklus ir reikalavimą, kad svitoje nebūtų nė vieno vaiko iki 5 metų amžiaus. Jeigu jūs nepai-

sysite mūsų susitarimo, būsiu priverstas nuliūdinti save ir jus, griebdamasis priemonių, įžeidžiančių jūsų orumą ir nesiderinančių su ta didžiule pagarba, kurią jums jaučiu. Jeigu šiuo metu jūsų palydoje yra vaikų, prašau palikti juos Kartaginoje arba išsiųsti atgal į Egiptą.

Nors mano žodžiai ir labai rūstūs, žinokite, kad jūsų viešnagės Romoje aš laukiu su didžiausiu nekantrumu. Roma man tampa dar nuostabesnė, kai imu mąstyti, kad netrukus rodysiu ją Egipto karalienei — Romą, kokia ji yra šiandien ir kokią aš ją ketinu padaryti. Pasaulyje nedaug valdovų, o ir iš jų vos saujelė bent kiek nutuokia, kaip sunku vesti tautą laimės keliu... Egipto karalienė didi ne vien savo padėtim, bet ir nepaprastu protu.

Valdovo padėtis dar labiau pagilina ir taip vienišo žmogaus vienatvę. Kiekvienas įsakymas, kurį mes išleidžiame, kiekvienas mums parodytas malonus gestas tik pagilina prarają tarp mūsų ir kitų žmonių. Nekantraudamas, kada pamatysiu karalienę Romoje, sykiu viliuosi nusimesti bent dalį vienatvės, kurią jaučiu savo gyvenime ir darbe.

Šįryt buvau karalienei ruošiamuose rūmuose. Daroma visa, kad ji nejaustų jokių nepatogumų.

XXVII — A. Pirmasis Kleopatros atsakymas Cezariui į aukščiau pateikiamą laišką

(Rašytas hieroglifais. Visų pirma ant didžiulio papiruso lapo išvardijami karalienės titulai, jos kilmė. Paskui pateikiamas vertimas į lotynų kalbą. Laiškas, siųstas per romėnų pašto tarnybą, keliavo greičiau, nei karalienė su savo palyda. Rugsėjo 2 d.)

Egipto karalienė patikėjo man, savo niekingam kamerheriui, pranešti diktatoriui, kad jo laiškas ir dovanos gauti.

Egipto karalienė dėkoja diktatoriui už dovanas.

XXVII — B. Antrasis Kleopatros atsakymas Cezariui

(Pasiųstas iš karališkojo laivo, jam atvykus į Ostijos uostą spalio 1 d.)

Diktatorius rašo savo laiške Egipto karalienei, kaip sunku būti valdovu. Bet jis paminėjo ne visus sunkumus.

Karalienė, didysai Cezari, gali būti kartu ir motina, ir dėl savo padėties ji jaučia dargi didesnę meilę savo vaikui, ypač jei pastarasis yra silpnos sveikatos ar nepaprastai prieraišus. Tu pats man sakei kadaise buvęs mylintis tėvas, ir aš tavim tikėjau. Kai tave kaltino tuo, kad dėl valstybės reikalų žiauriai pasielgei su savo dukra, tu man teisinaisi. *(Matyt, tėvo prispirta, Julija nutraukė savo sužadėtuves ir ištekėjo už Pompėjaus. Ji mirė prieš prasidedant pilietiniam karui, kuriame Cezaris stojo prieš Pompėjų. Jos vedybos, beje, buvo laimingos.)*

Tu negailestingai pasielgei ir su manim. Ne vien su manim — dar ir su mano vaiku, o jis nėra eilinis kūdikis. Jo tėvas — galingiausias pasaulyje žmogus. Jis jau grįžo į Egiptą.

Tu rašai man apie valdovo vienatvę. Aišku, kiekvienas valdovas turi pagrindą manyti, jog jo pavaldinių palankumas — ne nuoširdus, o apsimestas, savanaudiškų siekių paakintas. Bet ar valdovui negresia dar didesnio vienišumo pavojus, jei savanaudiškumą jis laikys visų poelgių paskata? Man nesunku įsivaizduoti, kaip suakmenėja širdis valdovo, kuris šitaip galvoja apie savo pavaldinius, ir kaip jis paverčia akmeniu tuos, kurie neslepia savo prielankumo.

Artindamasi prie Romos, noriu pasakyti jos valdovui, kad aš esu Egipto karalienė ir jo vergė ir kad aš nė akimirką nepamirštu savo krašto likimo. Bet aš neturėčiau teisės laikyti savęs karaliene, jei pamirščiau esanti moteris ir motina.

O dabar atsakysiu tavo paties žodžiais: „Nors mano žodžiai ir labai rūstūs, žinok, kad aš laukiu viešnagės Romoje su didžiausiu nekantrumu".

Mano galva, tu toks negailestingas todėl, kad išties vienatvės našta, kurią pats sau užsikrovei, per sunki net pasaulio viešpačiui. Kaip ir tu, tikiuosi galėsianti tau ją palengvinti.

XXVIII. Katulas Klodijai į Romą

(Šie du laiškai, rašyti turbūt rugsėjo 11 ar 12 dieną, taip ir nebuvo išsiųsti. Jie tėra apmatai laiškui, kuris buvo pateiktas kaip XIII dokumentas. Katulas iškart jų nesunaikino, kadangi po poros savaičių poeto kambariuose juos aptiko slaptoji Cezario policija, perdavusi diktatoriui nuorašus.)

Nužudyk mane negaišdama — tu juk to nori — o aš neturiu jėgų nusižudyti. Atrodo, tarsi mano akis būtų prikaustęs kažkoks spektaklis, lyg užgniaužęs kvapą laukčiau, bene išvysiu kokią naują tavo išgalvotą baisybę. Negaliu nusižudyti, nepamatęs dar vieno šiurpaus tavo veido. Kas tu esi iš tikrųjų? Žudikė? Budelis? Melo prikimštas maišas? Lengvabūdė kvatoklė? Kaukė? Išdavikė — visos žmonių giminės išdavikė?

Nejau aš turiu kaboti ant kryžiaus ir ištisą amžinybę kamuotis tave stebėdamas?

Kam galiu pasiskųsti? Ant kieno peties galiu paverkti? Ar yra dievai? O gal tu savo klyksmu išvijai juos iš debesų?

Nemirtingieji dievai, gal jūs atsiuntėt šią pabaisą, kad į ją pažiūrėję mes kažką suvoktume? Kad gražios formos slepia vien nedorybes? Kad meilė — tai persirengusi neapykanta?

Ne, ne,— nenoriu, kad man tai įteigtum,— nors aš niekuomet nepatirsiu meilės, tavo dėka aš sužinojau, kad meilė egzistuoja.

Tu, pabaisa, žudike, atėjai į šį pasaulį užmušti meilės. Tūnojai klastingai pasislėpusi, o paskui kvatodama ir spiegdama pakėlei kirvį, idant užmuštum manyje norą gyventi ir mylėti... Nemirtingieji dievai padės man atsigauti nuo sukrėtimo, kurį patyriau, pamatęs, kaip tu, apsimetusi mylimąja, sukiojiesi tarp vyrų, tykodama progos sužadinti meilę, o paskui ją pasmaugti... ir kad savo auka tu išsirinkai mane. O juk man tik kartą duota gyventi, tik kartą mylėti — pamilti darsyk aš nebegalėsiu.

Bet žinoki, tu atėjūne iš pragaro gelmių — pasmaugusi mano vienintelę meilę, tu nenužudei manyje tikėjimo meile, todėl žinau, kas tu esi iš tiesų.

Nenoriu tavęs prakeikti — juk žudikas po aukos mirties gyvena vien tam, kad sužinotų iš tikrųjų norėjęs atsikratyti savęs. Neapykanta kitam tėra neapykanta sau. Klodija prikaustyta prie Klodijos amžina neapykanta.

XXVIII — A. Katulas Klodijai

Žinau, žinau, kad tu niekad nežadėjai man būti ištikima.

Kaip dažnai su tuo demonstratyviu melagio sąžiningumu viduryje bučinio atitraukdavai lūpas, kad parodytumei esanti visiškai nepriklausoma. Tu prisiekinėjai mane mylinti ir juokdamasi perspėdavai nemylėsianti amžinai.

Aš buvau kurčias tavo žodžiams. Tu šnekėjai man nesuprantama kalba. Kaip — ak, kaip — galiu suprasti mylimąją, kuri iš anksto žino meilę pasibaigsiant? Meilė neturi laiko ribų. Meilė nenutrūksta nė akimirką. Jei ne meilė, mes neturėtume nė menkiausio supratimo apie amžinybę... Štai kodėl aš negirdėjau tavęs, štai kodėl tavo žodžiai man atrodė nesąmonė. Tu juokeis, ir aš juokiausi kartu. Mes apsimetinėjome nemylėsią amžinai. Mes juokėmės iš tų milijonų, kurie tik tariasi mylį, kurie puikiai žino, kad jų meilė pasibaigs.

Prieš amžinai tave pamiršdamas, dar kartą apie tave mąstau.

Kas tavęs laukia?

Kuri moteris žemėje buvo apgaubta meilės, didesnės už manąją tau?

Pamišėle, ar tu supranti, ką atstūmei?

Kol meilės dievas žvelgė į tave mano akimis, laikas negalėjo paliesti tavo grožio. Kol mudu su juo kalbėjome su tavim, tavo ausys negalėjo girdėti piktų liežuvių, pavyduolių ir šmeižikų, kurių netrūksta žmonių giminėje. Kol mudu tave mylėjome, tu negalėjai žinoti, kas yra sielos vienatvė... Nejaugi į visa tai tau nusispjauti?! Pamišėle, ar supranti, ką tu atstūmei?

Bet tai dar ne viskas. Tau tūkstantį kartų blogiau. Tu esi demaskuota; tavo paslaptis atskleista. Kadangi aš ją žinau, tu irgi negali slėpti jos nuo savęs: tu — amžina meilės ir gyvenimo žudikė. Bet

kaip baisu tau turi būti, suvokus savo pralaimėjimą: juk tu parodei visą savo priešo — meilės — didybę ir galią.

Visa, visa, ką sakė Platonas — tiesa.

Ne aš mylėjau tave. Kai žvelgdavau į tave, Erotas slypėdavo manyje, ir aš tapdavau nepaprastu žmogum. Manyje gyveno dievas, jis žvelgė mano akimis ir kalbėjo mano lūpomis. Aš buvau nepaprastas žmogus, ir kai tavo siela pajusdavo manyje esantį dievą, žvelgiantį į tave, ir tu kurį laiką pati pasijusdavai dieviška būtybe. Tu juk pati sakei. Tu juk pati man tai šnibždėdavai.

Bet tu negalėdavai ilgai jo kęsti, nes tu, pabaisa ir žudike, atėjai į šį pasaulį pasmaugti viso, kas gyva ir myli. Apsimetusi mylimąja, tu gyveni vien tam, kad spęstum vienas žabangas po kitų. Tu gyveni dėl tos akimirkos, kai kvatodama ir klykdama pakelsi kirvį ir užmuši gyvenimo pradą, meilės pradą.

Baimė nekausto mano kūno; aš net nevirpu. Aš mąstau, ir stebėdamasis klausiu savęs: iš kur tavyje ta arši neapykanta gyvenimui, kodėl dievai leido tokiam žmonių giminės priešui būti tarp mūsų. Aš niekada nejusiu tau gailesčio — pasibaisėjimas tavim išstumia iš mano širdies bet kokį gailestį. Matyt, tavyje buvo prabudęs kilnus noras atskleisti žmonijai kažkokią paslaptį, bet iš pat pradžių jis buvo apnuodytas.

Aš tave mylėjau... aš niekada nebebūsiu koks buvau.

Bet tu tūkstantį kartų nelaimingesnė už mane!

XXVIII — B. Katulas

O di, si vestrum est misereri, aut si quibus unquam
Extremam iam ipsa in morte tulistis opem,
Me miserum aspicite et, si vitam puriter egi
Eripite hanc pestem perniciemque mihi,
Quae mihi subrepens imos ut torpor in artus
Expulit ex omni pectore laetitias.
Non iam illud quaero, contra ut me diligat illa,
Aut, quod non potis est, esse pudica velit;
Ipse valere opto et taetrum hunc deponere morbum.
O di, reddite mi hoc pro pietate mea.

Jei gailestingi tikrai, o dievai, jūs būnate kartais,
jeigu teikiatės net
dieną nukelti mirties,
žvilgsnį atkreipkite savo į mano gyvenimą tyrą,
tolinkit jūs nuo manęs
rykštę baisios pražūties;
tartum įkyrūs diegliai, jinai prasigraužia į kaulus,
džiaugsmą užtemdo širdies
debesiu skausmo gilaus.
Nūn nemaldauju, kad grįžtų praėjusi meilė iš naujo,
ar kad ji taptų skaisti,
nes nebegalima jau,—
trokštu pasveikti aš pats, išgydyti maudžiančią
votį...
Nepašykštėkite to man už tyrumą, dievai!

XXIX. Cezaris Kornelijui Nepotui

(Rugsėjo 23 d.)

Apie šį laišką niekas neturi sužinoti.

Man pranešė, kad jūs esate poeto Gajaus Valerijaus Katulo draugas.

Iš įvairių šaltinių mane pasiekė žinia, kad poetas serga ar yra puolęs į baisią neviltį.

Daugelį metų esu jo tėvo draugas, tad nors patį poetą mačiau vos porą kartų, su dideliu susidomėjimu ir susižavėjimu sekú jo kūrybą. Norėčiau, kad aplankytumėt jį ir praneštumėt man apie jo būklę. Be to, būčiau jums be galo dėkingas, jei duotumėt man žinią pastebėjęs jį sergant ar susikrimtusį — iškart, bet kokiu paros metu.

Turiu pridurti, kad jaučiu jums ir jūsų darbams didžiulę pagarbą ir įsižeisiu, jei nepranešite man apie bėdas (tesaugo nuo jų nemirtingieji dievai), jei jos kartais ištiktų jus ar jūsų šeimą. Labai seniai supratau, kad tikri poetai ir istorikai — didžiausia tautos pažiba. Ilgainiui šis įsitikinimas tik sustiprėjo.

XXIX — A. Kornelijus Nepotas Cezariui

Kaip džiugu matant, kad didysis romėnų tautos vadas rūpinasi mano draugo ir tėvynainio Katulo sveikata ir kad jis palankiai atsiliepia apie mane ir mano šeimą.

Gal prieš dešimtį dienų vidurnaktį pas mane užėjo vienas Emilijanų šaškių ir plaukimo klubo, kuriame gyvena poetas, narių ir pranešė, kad Katulo būklė kelianti jo draugams nerimą. Atskubėjęs radau jį kliedintį, skausmų suimtą. Graikas daktaras Sostenas davė jam vimdomųjų, o paskiau raminančiųjų. Mano draugas manęs nepažino. Kiaurą naktį prasėdėjome prie jo lovos; rytą jis jautėsi kur kas geriau. Sukaupęs visas jėgas jis padėkojo mums už rūpestį, tikino pasveikęs ir prašė palikti jį vieną. Grįžęs po pietų, pamačiau jį ramiai miegantį. Netrukus jį pažadino liurbis pasiuntinys, atnešęs laišką nuo tos moters, kuri daugiausia kalta dėl jį persekiojančių nelaimių (tuo mes dar kartą įsitikinome, išgirdę jo kliedesį). Mano akivaizdoje jis perskaitė laišką ir ilgą laiką giliai susimąstęs tylėjo. Paskui nė žodžiu neužsiminęs apie tai, ką perskaitė, nepaisydamas mūsų atkalbinėjimų, išsidabino ir išėjo iš klubo.

Pateikiu diktatoriui šias smulkmenas, kad jis pats susidarytų nuomonę.

XXX. Cezario dienoraštis — laiškai Lucijui Mamilijui Turinui į Kaprio salą

991. (Apie Kleopatrą ir jos vizitą į Romą.)

Egipto karalienė jau netoli. Tarnų vėduojama ponia Krokodiliukė plaukia per sąsiaurius.

Mano susirašinėjimas su jos didenybe, kaip ir reikėjo tikėtis, buvo labai audringas. Ji rašo laužyta lotynų kalba, bet reikalui esant geba labai tiksliai išsireikšti.

Nesitikiu, kad ji nepriekaištingai laikytųsi visų mano nurodymų dėl jos būsimo vizito. Karalienė nesugeba tiksliai įvykdyti menkiausio paliepimo. Net kai ji tvirtai įsitikinusi besąlygiškai klausanti, vis tiek ji privalo padaryti ką ne taip. Visuomet turiu būti tam pasiruošęs. Prisipažinsiu: tas jos bruožas mane žavi, nors lig šiol tokiais atvejais nutaisydavau rūgščią miną. Šitoks elgesys padiktuotas jos bekraščio išdidumo bei savarankiškumo moters, kuri įpratusi už menkiausią nepaklusnumą bausti mirtimi.

Man pasigėrėjimą kelia jos laiškai, o vieną kartą ji labai vykusiai ir iškalbingai nutylėjo į mano laišką. Dabar ji — tikra moteris, tikra karalienė. Kartais sugaunu save mąstant apie ją veikiau kaip apie moterį, nei karalienę, ir pykstu ant savęs.

Kleopatra — tai Egiptas. Kiekvienas jos ištartas žodis, kiekviena jos glamonė turi politinį pamatą. Kiekvienas pašnekesys su ja — sandėris, kiekvienas bučinys — sutartis. Man nepatinka, kad bendraudamas su ja negali nė akimirkai prarasti budrumo ir kad jos malonėse tiek daug klastos, bet mažai pasiaukojimo.

Na, bet užtat aš jau daug metų nepatyriau nesavanaudiškos draugystės, išskyrus tave, tetą ir mano karius. Man atrodo, kad net namuose žaidžiu nesibaigiančią šaškių partiją. Prarandu šaškę, man grasina viename sparne, skubu į pagalbą ir gaunu damą. Susidaro įspūdis, kad visos šios peštynės patinka žmonai, nors ji niekada neapsieina be ašarų.

Bet tai dar ne blogiausia. Jau daug metų nesu patyręs nuoširdžios neapykantos. Diena iš dienos žvelgiu į visų priešų veidus, vildamasis išvysti žmogų, kuris nekęstų manęs už tai, ką aš jam blogo padaręs, ar „už Romą". Dažnas smerkia mane už tai, kad mano parankiniai — sąžinę praradę pašlemėkai — kraunasi turtus, piktnaudžiaudami mano duota valdžia. Prisipažinsiu: kartais man atrodo, jog širdį glosto neslepiamas jų godulys. Jie neapsimeta mylį mane už tai, kas aš esu. Aš dargi prisipažinsiu, kad nekart pajutau pasitenkinimą, kai kuris jų — šioje iš visų pusių mane apsupusių pataikūnų minioje — prasitaria mane niekinąs.

Sunku, brangusis Lucijau, netapti tuo, kuo kiti mano tave esant. Vergas yra dukart vergas — juo paverčia ne tik grandinės, bet ir jį varstantys žvilgsniai, byloją: „tu — vergas!" Žmonės mano, kad diktatoriai šykšti malonių, kad neįmanoma nuspėti, kaip jie pasielgs įpykinti, kad jie pavydi gabiesiems, trokšta padlaižiavimo. Ir tu žinai, gal 20 kartų per dieną laiku susigriebiu belinkstąs į tokius poelgius. Ir 10 kartų per dieną, belaukdamas Egipto karalienės, sugaunu save svajojant, kad galbūt ji — dabar jau subrendusi moteris — supras,

jog visa, ką galiu duoti jai ir jos šaliai, duodu nedvejodamas ir jai nereikia griebtis jokių gudrybių; jog ji nepajėgs gauti to, kas jai nepriklauso jokiomis jos arsenale turimomis priemonėmis. Kuomet ji tai suvoks, mes atsidursime tokioje karalystėje... bet aš leidausi į fantazijas.

XXXI. Ciceronas iš Romos Atikui į Graikiją

(Antikos ir viduramžių laikais šis laiškas sukėlė daug juoko ir pašaipų. Jo autorystė abejotina. Yra žinoma, jog Ciceronas išties parašė Atikui laišką vedybų klausimu ir kad dviejuose vėlesniuose laiškuose prašė draugą jį sunaikinti. Atikus negalėjo jam nepaklusti. Kita vertus, išliko gera dešimtis galimų ano laiško variantų. Visi šie variantai smarkiai skiriasi; juose gausu įterpinių, prirašytų vien tam, kad būtų juokingiau. Mes laikomės nuomonės, kad, prieš sunaikindamas laiško originalą, Atikus padarė nuorašą, kuris slapčia išplito romėnų krašte. Čia išrinkti fragmentai, pasikartojantys bemaž visuose variantuose.

Juos skaitant, reikia turėti omenyje, kad Ciceronas ne tik išsiskyrė su Terencija, visų gerbiama moterimi, po daugelio metų vis vaidingesnio šeimyninio gyvenimo, bet išsyk vedė ir išsiskyrė su savo jaunąja globotine Publilija. Cicerono brolis Kvintas buvo tik ką išsiskyręs su Atikaus seserim Pomponija po ilgos, audringos santuokos, o mylimoji Cicerono duktė Tulija buvo ne itin laimingai ištekėjusi už motinos išrinkto Cezario draugo Dolabelos — garbėtroškos ir pasileidėlio.)

Mano drauge, iš šimto santuokų laiminga būna viena. Tai vienas tų dalykų, kuriuos visi puikiai žino, bet niekas nepasako balsu. Nenuostabu, kad toji išimtinė santuoka plačiai išgarsinama, nes žmonėms labiausiai rūpi išimtys. Bet mums, neišmanėliams, visuomet maga įsivaizduoti išimtį kaip taisyklę. Išimtis mus gundo, nes kiekvienas mano esąs kažkoks ypatingas, taigi, vertas nepaprastos lemties. Tad mūsų jaunuoliai ir merginos stoja moterystėn, įsitikinę, kad devyniasdešimt devynios santuokos iš šimto būna laimingos ir tik viena — nelaiminga, arba tiki, kad jiems nusišypsosianti nepaprasta laimė.

Bet turint omenyje moters būdą bei prigimtį aistros, kuri traukia vyrą prie moters, kokia tikimybė, kad santuoka atneš džiaugsmą, o ne Sizifo ir Tantalo kančias kartu paėmus?

Vesdami mes patikime moterims šeimos ūkį, bet, gavusios šią teisę, jos išsyk nori pasigviešti visa, kas mums priklauso. Jos augina mūsų vaikus, ir kol tie subręsta, įgyja jų prielankumą. O siekia jos tikslų, nė iš tolo nepanašių į vyro. Moteriai tereikia židinio šilumos ar pastogės. Jos gyvena katastrofos baimėje ir, kad ir kokios saugios būtų, joms vis tiek neramu; ateitis, jų akimis žiūrint, ne tik nenuspėjama, bet ir pražūtinga. Norėdamos išvengti šių nežinomų pavojų, jos gali griebtis bet kokios apgaulės, bet kokios kiaulystės, gali atsisakyti visų malonumų ir gyventi tamsoje. Jei civilizacijos likimas būtų priklausęs nuo moterų, mes ir šiandien gyventume urvuose, o žmogaus atradimai būtų baigęsi išmokus įžiebti ugnį. Joms tereikia, kad urvas apsaugotų nuo lietaus ir vėjo ir kad būtų bent mažumėlę prašmatnesnis nei kaimyno žmonos; jos įsivaizduoja vaikus būsiant laimingus, jei tik jie turės urvą, panašų į jų pačių, kuriame jiems negrės pavojus.

Vedęs nori nenori prisiklausai žmonos kalbų. Na, o visos moters kalbos šeimos rate (jau nekalbu apie tą antrąjį kryžių — šnekas žmonėse), neperprantamos dėl visokių išsisukinėjimų ir nenuoseklumo, sukasi vien apie tai, kaip išsaugoti ką turi ir nušluostyti kaimynams nosį.

Moters kalbos panašios į vergo. Tai visiškai suprantama, nes mūsų pasaulyje moters užimama padėtis daug kuo primena vergo. Gal reiktų apgailestauti, kad taip yra, bet jeigu atsirastų toks, kuris norėtų palengvinti jų dalią, aš jam nepadėčiau. Vergų ir moterų kalbos yra suktos. Klasta ir smurtas — vieninteliai beteisių ginklai. Vergai gali griebtis smurto tik išvien su nelaimės draugais. Valstybė visą laiką budriai seka, kad jie nesusitelktų, tad vergui nelieka kitos išeities, kaip mėginti pasiekti savo tikslų klasta. Panašiai ir moterys negali imtis smurto, nes jos nesugeba susitelkti: jos nepasitiki viena kita it graikai — ir ne be pa-

grindo. Taigi, jos irgi griebiasi apgaulės. Kiek kartų apsilankęs savo vilose ir dieną pašnekėjęs su savo prižiūrėtojais ir darbininkais vakare guldavausi išsekęs, lyg su kiekvienu jų būčiau grūmęsis, įtempęs visas fizines ir dvasines jėgas, kad manęs nesužalotų ar neapiplėštų. Vergas duoda suprasti, ko siekiąs visokiausiomis priemonėmis — atvirom ir užuolankiom. Norėdamas tave palenkti, jis prispendžia pinklių, kiek įmanydamas pataikauja, žarsto argumentus, stengiasi įvaryti baimę ar sužadinti godumą. O kam visa tai: kad nereiktų statyti pavėsinės, kad susidorotų su silpnesniu, kad galėtų išplėsti savo trobelę ar įsigyti naują apsiaustą.

Šitokios ir moters kalbos, tik jos tikslai — nepalyginamai įvairesni, priemonių arsenalas — kur kas gausesnis, o jos troškimas pasiekti tikslą — šimtąkart stipresnis.

Vergas dažniausiai geidžia patogumų, o už moters troškimų slypi dalykai, kuriuos ji tapatina su gyvenimo prasme: kaip išsaugoti turtą, kaip įgyti pagarbą pažįstamų moterų, kurias ji pati niekina arba kurių bijo; kaip išlaikyti po raktu dukrą, kad ji būtų neišmanėlė, paniurėlė, ne ką geresnė už gyvulį. Moteriai jos tikslai taip įauga į kraują, kad atrodo aksioma, išmintis, kuria nevalia suabejoti. Todėl ji niekina bet kokią nuomonę, prieštaraujančią jos. Taip nusistačiusiai moteriai protas — nereikalingas mažmožis; ji iš anksto kurčia logikai. Nesvarbu, kas tu esi: tu galėjai išgelbėti šalį, gali valdyti pasaulį ar pelnyti nemirtingą šlovę savo išmintim, — savo žmonai tu esi paskutinis liurbis.

(Toliau eina pastraipa apie lytinius santykius, tačiau ji taip iškraipyta kopijuotojų ir perpasakotojų, kad neįmanoma išsiaiškinti, kaip skambėjo originalus tekstas.)

* * *

Apie tuos dalykus paprastai nekalbama, nors kartais apie juos prabyla poetai — tie patys, kurių apmulkinti žmonės patiki, kad vedybos — rojus, ir lyg drugeliai į liepsną veržiasi į ją, vildamiesi bū-

sią išimtis. Euripidas visa tai atvirai išklojo „Medėjoje". Nenuostabu, kad atėniečiai išvijo jį iš miesto, prakeikę, kam jisai atvirai sako tiesą. Minią vedė Aristofanas, vėliau parodęs — tik ne taip atvirai — pats gerai žinąs tuos dalykus. Bet tuomet jis neišsidavė, nes norėjo išguiti iš miesto už save geresnį poetą. O Sofoklis? Koks vyras niūriai nesišypso, žiūrėdamas sceną, kurioje Jokastė vieną melagystę dangsto kita, beviltiškoje padėtyje nuduodama, neva viskas gerai. Ryškus tos „sutuoktinių meilės" pavyzdys — žmona bet ką nuslėps nuo vyro, kad tik aplinkiniams atrodytų, jog viskas gerai; puikus įrodymas, jog per savo protelį žmona vos skiria vyrą nuo sūnaus.

Ak, mano drauge, ieškokime paguodos filosofijoje. Tai karalystė, į kurią jos nėra įkėlusios kojos; joms ji visuomet buvo nė motais. Džiaukimės, kad senatvei atėjus išsivaduojame nuo noro justi jų glamones — glamones, už kurias paaukojame savo gyvenimo tvarką ir ramybę.

XXXII. Abra, Pompėjos tarnaitė, Klodijai

(Spalio 1 d.)

Po pasikėsinimo į mūsų valdovą man labai neramu dėl jūsų, gerbiamoji ponia, ir jūsiškių.

Čia viskas apsivertę aukštyn kojom: namuose visą laiką knibžda žmonių iš policijos, o mano šeimininkė eina iš proto. Jisai — garbė nemirtingiesiems dievams — atsikėlė vidurdienį ir atrodė visai neblogai, buvo netgi labai linksmas, todėl mano ponia baisiausiai užpyko. Jis buvo peralkęs ir be paliovos valgė; daktaras ėmė purkštauti, o mano ponia parpuolė ant kelių ir ėmė maldauti, kad jis tiek daug nevalgytų. Bet jis ėmė taip pokštauti, kad mes visi vos susiturėjome nesuprunkštę.

Ponia, jis visiems girdint pasakė, kad dar niekad jam pietūs taip nepatikę, kaip tąkart — pas jus. Markas Antonijus, karo vadas, klausia, kodėl, o jisai, girdi, kompanija buvusi labai maloni. O Antonijus, atsiprašau jūsų, sako, jūs turite omenyje Klaudilę, o jisai atsako, girdi, Klaudilė esanti nepaprasta moteris. Tikiuosi, nepasielgiau netaktiškai, pasakodama jums šiuos dalykus.

Turiu jums pasakyti, ponia, kad visiems, kurie buvo atėję dieną, pranešė, kad Kleopatra — toji Egipto karalienė — atvykstanti šiandien arba rytoj.

(Spalio 6 d.)

Pereitą naktį šeimininko nebuvo namuose — pirmą kartą po labai ilgo laiko, ir visi kažką negero galvoja.

Karalienė atsiuntė mano poniai dovanų; ypač man patiko viena — nieko panašaus kaip gyva nesu mačiusi. Vakar labai paslaptingai atėjo keli darbininkai, surinko jį ir paleido. Tai egiptietiški rūmai, ponia, dydžio sulig žmogaus keliu. Nuėmus priekinę sieną, viduje matyti visi žmonės, be to, yra dar diendaržis, karališka procesija labai puošniais rūbais, labai gražių spalvų. Bet tai dar ne viskas. Kai paleidi vandenį, ponia, sunku net paaiškinti: žmogeliukai ima judėti, karalienė su visais dvariškiais įeina vidun, lipa laiptais aukštyn (!) ir vaikšto po namus, o žvėrys eina prie Nilo, geria, o krokodilas plaukia prieš srovę (!); moterys audžia, žvejai gaudo žuvis — ak, nemirtingieji dievai, negaliu net nupasakoti visa, kas ten darosi. Gali žiūrėti amžinybę. Mano šeimininkė buvo sužavėta. Paliepė atnešti žvakių, ir mes pamanėme, kad ji ruošiasi visą naktį sėdėti. Visi sako: tai gudri karalienė — žiūrėdama į tuos rūmus, mūsų ponia pamiršo viską — net pamiršo, kad vyro nėra namie.

(Spalio 8 d.)

Vakar karalienė atėjo pas mano šeimininkę. Mes manėme, kad ji bus labai puošniai pasirėdžiusi, bet ji vilkėjo paprasta žydra suknute ir nepasipuošusi jokiais brangakmeniais, turbūt žino, kad įstatymai draudžia. O plaukų, ponia, buvo visai nesusitvarkiusi — susišukavusi kaip pakliuvo, ir gana, o aš dvi valandas sugaišau, kol sušukavau savo šeimininkę. Mano šeimininkė padėkojo už tuos žaislinius rūmus, ir jos visą laiką aiškinosi, kaip jie padaryti. Karalienė labai paprasta. Ji dargi žinojo mano vardą ir šį bei tą man paaiškino. Tik, kaip sako šeimininkės sekretorius, matyt, kad ji visą laiką mąsto. Šeimininkas grįžo namo ir klausia,

kaip reikalai, o mano ponia labai oriai atšauna, labai gerai, o kaip tu tikėjaisi? Ak, ponia, matytumėt, kaip dabar elgiasi mano šeimininkas. Atrodo, lyg namuose būtų dešimt išdykusių vaikėzų. Jis be perstojo šaiposi iš mano šeimininkės ir gnaibo, praeidamas pro šalį.

XXXIII. Kornelijaus Nepoto užrašai

(Spalio 3 d.)

Atvyko Egipto karalienė. Ostijoje ją pasitiko miesto ir senato delegacija, bet ji atsisakė lipti iš laivo, nes tarp sveikinimo vėliavėlių nebuvo diktatoriaus emblemos. Apie tai buvo pranešta Cezariui, kuris skubiai pasiuntė Azinijų Polijoną į uostą su savo ženklais. Tik tuomet ji atvyko į Romą. Keliavo naktį.

* * *

Karalienė nieko nepriima. Sako, prastai nusiteikusi. Užtat išsiuntinėjo nuostabias dovanas gal 30-čiai įtakingų asmenų.

(Spalio 5 d.)

Šiandien karalienei buvo surengtas priėmimas Kapitolijuje. Jos procesija buvo tokia prašmatni, kad Roma dar nebuvo mačiusi nieko panašaus. Iš tolo ji man pasirodė labai graži, nors Alina *(jo žmona),* geriau ją mačiusi *(turbūt sėdėjo su vestalėmis),* sako, kad ji esanti visai nesimpatiška ir kad jos žandikauliai baisiai išsišovę, tad burna atrodanti kaip nasrai. Bet nereikia pamiršti, kad Alina — moteris. Sklinda kalbos, esą kilęs smarkus barnis su diktatorium dėl aprėdų. Per oficialias šventes Egipto karalienės virš juosmens nevilki jokio rūbo — matyt, todėl, kad tapatina save su deive Izide. Cezaris pareikalavo, kad ji prisidengtų krūtinę, kaip priimta Romoje. Ji nusileido, bet vis tiek viskas buvo matyti. Ji pasakė trumpą kalbą laužyta lotynų kalba, o paskui ilgesnę egiptietiškai. Diktatorius atsakė egiptietiškai ir lotyniškai.

Aukojimo ženklai buvo itin palankūs.

XXXIII — A. Ciceronas iš Romos savo broliui

(Spalio 8 d.)

Žodžiai „Egipto karalienė" keri kiekvieną, tik ne mane.

Daug metų susirašinėju su karaliene, esu padaręs aibę paslaugų jos pasiuntinybei. Tikriausiai ji žino, kuo aš domiuosi, kokios mano pažiūros ir nuopelnai respublikai. Atvykusi čionai, ji išdalijo dovanas kiekvienam vyriausybės užkulisių raštininkėliui, ir dar tokias prabangias, kad jas galėtų vienas karališkas asmuo dovanoti kitam. Dovaną atsiuntė ir man. Ją pardavus, galima būtų metus išmaitinti visą Siciliją — bet kokia man nauda iš brangakmeniais nusagstytų galvos apdangalų ir smaragdo katinų? Bet, prisiekiu nemirtingaisiais dievais, aš parodžiau jos valdytojui, tam bukagalviui Hamonijai, kad nesu koks prasigėręs aktorius ir kad vertinu dovaną ne pagal jos kainą, o pagal jos praktiškumą. „Tai ką,— įgėliau aš jam,— Aleksandrijos bibliotekoje nėra rankraščių?"

Karalienės kerai gerokai išsisklaido, kai pamatai ją iš arčiau. Mano nuomone, kiekvienas mūsų yra tam tikro amžiaus, į kurį mes krypstame tarsi geležies pjuvenos į šiaurę. Markas Antonijus visą laiką šešiolikmetis, ir matant skirtumą tarp šio ir jo nugyvento amžiaus, kaskart darosi vis graudžiau. Mano gerasis draugas Brutas jau nuo dvylikos metų yra rimtas, kupinas sveiko proto penkiasdešimtmetis vyras. Cezaris lieka keturiasdešimtmetis — dviveidis Janas, kuris, nedrįsdamas apsispręsti, žvelgia iš karto į jaunystę ir senatvę. Nors Kleopatra ir jauna, aš ją laikau 45 metų moterimi, ir užtat savotiškas jos jaunatviškas žavesys atrodo visai ne vietoje. Ji apkūni lyg moteris, pagimdžiusi aštuonis vaikus. Dažnas žavisi jos laikysena ir eigastim — tik ne aš. Jai dvidešimt ketveri ir vaikšto ji kaip moteris, norinti visiems pasirodyti esanti dvidešimt ketverių.

Tačiau reikia būti budriam, kad perprastum šituos dalykus. Neatsargųjį pavergia jos titulų skambesys, jos prašmatnūs aprėdai bei du nepaprastos galios ginklai — reto grožio akys ir skambus balsas.

XXXIV. Kleopatra Cezariui — laiškas ir klausimai

(Spalio 9 d.)

Mano Liukai, Liukai, Liukai — Krokodiliukė labai *nelaiminga—laiminga ir labai laiminga—nelaiminga.* Laiminga, nes matys savo Liuką dvyliktosios naktį, ištisą naktį, ir nelaiminga, nes iki tos nakties dar tūkstantis metų. Kai mano Liuko nėra šalia, aš sėdžiu ir raudu. Aš plėšau į skutus savo rūbus, klausinėju savęs, kodėl aš čia, o ne Egipte, ką aš veikiu čia, Romoje... Visi manęs nekenčia, siuntinėja man laiškus, linkėdami man mirties. Nejaugi mano Liukas negali ateiti anksčiau, prieš dvyliktą? Ak, Liukai, gyvenimas trumpas, ir meilė trumpa, tai kodėl gi mes negalime matytis? Visą dieną ir naktį kiti gali matyti mano Liuką. Nejaugi jie myli jį labiau nei aš? Nejau jisai myli juos karščiau negu mane? Ne, ne, nieko šiame pasaulyje nemyliu stipriau už savąjį Liuką, manąjį Liuką mano glėby, laimingą, laimingą manąjį Liuką mano glėby. Išsiskirti — žiauru, beprasmiška, kvaila.

Bet jeigu to nori mano Liukas, man belieka verkti... Aš nesuprantu jo, tik verkiu ir laukiu dvyliktosios. Ak, mano Liukai, parašyk man kasdien po laišką; aš naktį negaliu užmigti, jei dieną negaunu švelnaus tavo laiško. Kasdien siunti dovanas ir žinutę. Aš jas išbučiuoju, nepaleidžiu iš rankų, bet kai prie jų nepridedi tikro laiško, aš nepatiriu laimės.

Aš rašysiu kasdien po laišką ir sakysiu savo Liukui, kad myliu jį vieną ir mąstau vien apie jį.

Na, o dabar keletas nemalonių smulkmenų, kurių turiu jo paklausti, kad neprarasčiau orumo ir pasirodyčiau esanti jo globos verta viešnia. Atleisk Krokodiliukei už šiuos nemalonius klausimus.

1. Per savo pobūvį aš nulipsiu ant žemutiniojo laiptelio pasveikinti Liuko žmonos. Ar man reikės atsistoti ant žemiausiojo laiptelio sveikinant Liuko tetą? Kaip man sutikti konsulus ir jų žmonas?

(Cezario atsakymas: Lig šiol visos karalienės nulipdavo ant žemiausio laiptelio. Aš keičiu tvarką. Mano žmona ir teta bus kartu su manim. Tu pasitiksi mus prie arkos. Tavo sostas stovės ne ant

aštuonių pakopų, o ant vienos. Visus kitus svečius sutiksi atsistojusi šalia sosto. Tau gali pasirodyti, kad šitaip atrodysi ne taip didingai, kaip tuo atveju, jei sostas būtų pakeltas per aštuonias pakopas. Bet tu savotiškai nusižemintum, nulipdama tuos aštuonis laiptelius; o tau tektų šitaip padaryti sutinkant konsulus — juk jie yra ar buvo mano aukščiausioji valdžia. Tad viską apmąstyk ir suprasi, kad Liukas teisus.)

2. Ponia Servilija neatsakė į mano kvietimą. Liukai, tu žinai, kad aš to nepakęsiu. Aš žinau, kaip priversti ją ateiti ir aš ją priversiu.

(Cezario atsakymas: Aš nesuprantu, ką tu nori pasakyti. Ponia Servilija ateis.)

3. Jei naktis bus šalta, aš negalėsiu nė per pusę žingsnio atsitraukti nuo savo krosnelių, nes sustirsiu į ožio ragą. Bet iš kur aš gausiu pakankamai krosnelių savo svečiams, kai žiūrėsime vandens baletą?

(Cezario atsakymas: Aprūpink krosnelėmis savo rūmų damas. Mes, italai, prie šalčio pripratę ir ginamės nuo jo rūbais.)

4. Egipto karaliams nepriimta kviestis į svečius šokėjas ir aktorius. O man prisakyta pasikviesti aktorę Kiteridę. Esą ji daugelio patricijų laukiamas svečias, be to, ir jūsų sūnėnas ar pusbrolis Markas Antonijus nė žingsnio neinąs be jos. Ar aš privalau pasikviesti ją? O svarbiausia jį? Jis kasdien ateina į mano rūmus. Jo akys tokios įžūlios... Aš nepratusi, kad iš manęs šaipytųsi.

(Cezario atsakymas: Pakviesk. Bet tai dar ne viskas. Susipažink su ja artimiau. Nors ji vežiko dukra, bet kuri aristokratė gali pasimokyti iš jos orios, žavinčios laikysenos ir grakščių manierų.

Netrukus tu pati suprasi, kodėl aš ja žaviuosi. Be to, esu jai asmeniškai skolingas. Per ją mano giminaitis Markas Antonijus tapo man dar ir draugu. Mes, vyrai, galima sakyti, esame tuo, kuo mus paverčia moterys — tas pats pasakytina ir apie moteris,— nes vyras negali pakeisti bjauraus būdo moters. Markas Antonijus buvo ir visuomet liks geriausias ir populiariausias provincijos sportininkas. Prieš dešimtį metų jį pribaigdavo kelios mi-

nutės rimto pašnekesio ir jam kildavo nesulaikomas noras sustatyti tris stalus... ant smakro. Net karai atimdavo iš jo tik kruopelytę veltui švaistomos energijos. Roma drebėdama laukė jo išdaigų: jis galėdavo be menkiausio sąžinės graužimo padegti ištisą miesto rajoną, atrišęs paleisti į upę visus laivelius ar išvogti senato drabužius. Šitaip jis elgdavosi ne iš blogos valios, bet instinktyviai. Kiteridė jį smarkiai pakeitė, tiesiog sutramdė. Aš nekenčiu svieto lygintojų, kurie tegali įvesti tvarką įstatymais, prislegiančiais pavaldinius ir slopinančiais jų džiaugsmą ir priešiškumą. Deja, aplink mane tokių žmonių apstu. Toks Katonas arba Brutas trokšta sukurti darbščių pelyčių vaistybę, bet per savo vaizduotės skurdumą būtent tuo kaltina mane. Būčiau laimingas, jei apie mane žmonės galėtų sakyti kaip apie Kiteridę — esą aš galėjęs prijaukinti laukinį žirgą, neužgesinęs kibirkščių jo akyse ir neatėmęs noro lėkti kaip vėjui. Bet Kiteridei buvo deramai atlyginta. Be jos jis niekur neina; ir teisingai daro — kur jis rastų geresnį palydovą?

Bet man jau metas baigti laišką. Štai jau pusvalandis manęs laukia delegacija iš Luzitanijos pasiskųsti mano žiaurumu ir neteisingumu.

Paliepk Šarmijanai šiąnakt laukti svečio. Jis ateis apsirengęs nakties sargybiniu pro Aleksandrijos vartus. Tai bus apyaušriu — vos tik aistra įveiks išmintį.

Tegul Egipto karalienė, tas Feniksas moters pavidalu, miega. Ją pažadins švelni ranka.

Tu teisi — gyvenimas trumpas, o išsiskyrimas — beprotybė.)

XXXIV — A. Aktorė Kiteridė iš Bajų Ciceronui
į jo vilą prie Tuskulo

(Šis laiškas, rašytas metais anksčiau, pridedamas čia, kad išsamiau paaiškintų 4-ojo Kleopatros klausimo mintį.)

Ponia Kiteridė perduoda savo gilią pagarbą didžiausiam pasaulio advokatui ir oratoriui, Romos respublikos išgelbėtojui.

Gerbiamas pone, diktatorius pavedė jums parengti savo aforizmų rinkinį. Mano ausis pasiekė gandas, kad į rinkinį įtraukti pašnekesiai iš pobūvio, Marko Antonijaus surengto prieš trejetą metų jūsų garbei, ir mano nepagarbios pastabos apie diktatorių. Paakinta kilnių žodžių, kuriais jūs taip dažnai ir taip maloniai mane apiberiate, maldauju jūsų tas frazes praleisti.

Išties per pilietinius karus aš kitaip žiūrėjau į diktatorių: prieš jį kovėsi du mano broliai ir mano vyras, padėjęs galvą tame kare. Tačiau paskiau diktatorius su jam vienam būdingu gailestingumu atleido mano broliams, davė jiems žemių; jis įvedė reformų, kurios nuramino įsiaudrinusį kraštą; jis pavergė mūsų širdis ir pelnė mūsų ištikimybę.

Ateinančiais metais aš palieku sceną ir tuomet mano senatvę aptemdys mintis, kad mano neapgalvoti žodžiai nenueina nuo lūpų — juk visi jūsų darbai nuolatos visų minimi.

Tik jūs vienas galite išvaduoti mane nuo tos kančios.

Kaip savo dėkingumo ir susižavėjimo ženklą siunčiu jums rankraštį. Tai Menandro „Mergaitės iš sudužusio laivo" prologas, rašytas jo paties ranka.

XXXV. Cezaris Klodijai

(Spalio 10 d.)

Man apmaudu, sužinojus, kad būsiu prašomas neleisti Jums dalyvauti susiėjime, į kurį susirinks visos gerbiamos Romos moterys, nors kol kas manęs nepasiekė nė vienas pranešimas, kuris paskatintų šitaip pasielgti.

Tačiau aš turiu į jus dar vieną reikalą.

Perskaičiau daug laiškų, kurie nebuvo skirti mano akims. To nežino nei tų laiškų siuntėjai, nei adresatai.

Negalima smerkti moters, nemylinčios to, kuris ją myli. Bet tuomet moteris puikiai žino, kaip pagilinti ar apmaldyti garbintojo kančias. Aš turiu omenyje poetą Katulą, kurio duoklė Romai nemažiau svari, nei jos valdovų, ir už kurio dvasinę pusiausvyrą aš jaučiuosi atsakingas.

Valdžią turintys labai lengvai gali griebtis grasinimų. Aš retai pasitelkiu šį ginklą. Tačiau pasitaiko, kad valdžioje esantys jaučia nei įkalbinėjimais, nei maldavimais negalį sudrausti neklaužados vaiko ar niekadėjo. Kuomet nepadeda grasinimai, tenka griebtis bausmės.

Manau, jūs suprantate, kad jums būtina kuriam laikui išvykti iš miesto.

XXXV — A. Klodija Cezariui

Ponia Klodija Pulchra nustebo, perskaičiusi diktotariaus laišką. Ji prašo diktatoriaus leidimo pasilikti Romoje iki priėmimo pas Egipto karalienę Kleopatrą. Kitą dieną ji išvyks į savo užmiesčio vilą ir išbus ten iki gruodžio.

XXXVI. Cezaris Kleopatrai — kasdien rašytų laiškų ištraukos

(Antroji spalio pusė.)

* * *

(Egiptietiškai. Daug šio laiško žodžių dabar jau nežinomi, todėl pateikiamos spėjamos jų reikšmės. Matyt, tai Aleksandrijos uosto tavernų žargonas, kurio Cezaris išmoko prieš keletą metų, lėbaudamas su padugnėmis.)

Tegul Šarmijana atsargiai atidaro siuntinį.

Aš juos pavogiau. Paskutinį kartą vogiau 9 metų būdamas, tad patyriau visa, ką junta įsilaužėliai ir kišenvagiai. Žiūriu, kad suku tuo išsisukinėjimo ir veidmainiavimo keliu, kuris skirtas nusikaltėliams. *(Manoma, kad Cezaris pavogė kvepalų flakonėlį nuo savo žmonos tualetinio staliuko.)* Bet ko tik aš nepadaryčiau dėl šviesiosios Egipto karalienės?! Aš ne tik ėmiau vogti — aš kvailioju. Aš mąstau vien apie ją. Aš darau siaubingas klaidas darbe, pamirštu pavardes, nežinia kur nukišu dokumentus. Mano sekretoriai nustėrę; aš net girdžiu jų šnabždesį sau už nugaros. Aš verčiu lankytojus laukti, atidėlioju reikalus. Ir visa tai — kad valandų valandas galėčiau šnekučiuotis su amžinai gyva Izide, su deive, su ragana, atėmusia iš manęs protą. Niekas nėra toks girtas, kaip tas, kurs

prisimena nakčia šnabždėtus žodžius. Kas pasaulyje gali prilygti šviesiajai Egipto karalienei?

* * *

(Lotyniškai.)

Kur mano išmintingoji Liukė, mano geroji Liukė, mano supratingoji Liukė? Kodėl ji tokia neprotinga, tokia užsispyrusi, žiauri man ir sau?

Mano perle, mano lotose — jei tavo skrandžiui nepatinka mūsiškė kvietinė pasta — nevalgyk jos! Joks rytietis negalėjo jos valgyti; nei tavo tėvas, nei karalienė Anesta. Mes, romėnai,— arkliškos sveikatos. Mes galime valgyti bet ką.

Aš prašau tavęs, maldauju — elkis išmintingai. Meldžiuosi, kad tau nebūtų skaudu, bet aš pats kenčiu, ak, kaip kenčiu... Mano pasiuntinys lauks iš Šarmijanos tavo žinios. Ak, mano žvaigžde, fenikse — rūpinkis savim, elkis išmintingai!

Tu išvarei mano atsiųstą daktarą. Kodėl neleidai jam tave apžiūrėti? Nejaugi negalėjai nors truputėlį su juo pašnekėti? Tu sakai, neva jūsų egiptietiškai medicinai — dešimt tūkstančių metų, o mes, romėnai, vaikai, palyginti su jumis. Taip, taip, bet aš kalbėsiu su tavim rūsčiai: jūsų gydytojai dešimt tūkstančių metų mokosi nesąmonių. Tu tik pamąstyk akimirką apie mediciną. Dauguma daktarų yra apgavikai. Kuo senesnis gydytojas, kuo labiau gerbiamas, tuo labiau jam reikia apsimetinėti viską žinant, tad sendamas jis išmano vis mažiau. Visuomet kreipkis į tokį daktarą, kurio nekenčia garsiausi jo kolegos. Kreipkis į jauną, išmintingą daktarą, kuriam dar neaptemdė proto nesąmonės. Liuke, pažadėk, kad priimsi manąjį Sosteną.

Aš negaliu tau padėti — prašau, rūpinkis savim! Myliu.

* * *

Taip, aš klausau Egipto karalienės. Aš darau visa, ką ji paliepia.

Visą dieną mano pakaušis buvo violetinis. Vienas po kito svečiai žiūrėjo į mane paklaikusiomis akimis, bet nė vienas nepasiteiravo, kas man nu-

tiko. Štai ką reiškia būti diktatorium: niekas nedrįsta paklausti. Atstryksėčiau viena koja nuo savo namų iki Ostijos ir atgal, bet niekas nė žodeliu neprasitartų man.

Galiausiai atėjo valytoja plauti grindų ir sako:

— Ak, dieviškasai Cezari, kas nutiko jūsų galvai?

— Močiut,— atsakiau,— didžiausioji pasaulio moteris, gražiausioji pasaulio moteris, išmintingiausioji pasaulio moteris man pasakė, kad, įtrynus plikę balzamu iš medaus, kadagio uogų ir pelynų, atauga plaukai. Ji paliepė man šitaip gydytis, o aš jos visuomet klausau.

— Dieviškasai Cezari,— atsakė jinai,— nesu aš didi, graži ar išmintinga, bet gerai žinau viena: vyras gali turėti plaukus arba smegenis — viena ir kita kartu nebūna. Jūs ir taip gražus, jūsų šviesybe, o kadangi nemirtingieji dievai nepagailėjo jums proto, matyt, jie nenorėjo, kad jūs puikuotumėtės garbanom.

Reiks padaryti šią moterį senatore.

* * *

Dar niekad nesijutau toks bejėgis, šviesioji karaliene. Aš paaukočiau visus savo sugebėjimus mainais už vieną — valdyti orą,— bet tai neįmanoma. Jau daug metų niekas nėra taip siutinęs manęs, kaip tie šalti lietūs. Aš pasidariau kaip koks valstietis. Mano raštininkai suraukę kaktas žvalgosi vienas į kitą. Jie mato, kaip aš vis einu prie durų ir tyrinėju dangų. Naktį išlipęs iš lovos einu į balkoną: nustatau vėjo kryptį, ieškau žvaigždžių. Siunčiu tau dar vieną kailinį apklotą — gerai apsikamšyk. Sako, šie negailestingi lietūs nesiliaus dar dvi dienas. Per visą žiemą saulė išlįs tik retkartėmis. Mano draugas turi Salerne vilą; ten šiaurys neužpučia. Nuvyksi ten sausyje, o aš — kiek vėliau.

Būk kantri, rask kokį užsiėmimą.

Parašyk man.

XXXVII. Katulas Klodijai

(Spalio 20 d.)

Mano sielos siela, šįryt apsiverkiau, gavęs tavo žinutę.

Tu man atleidai. Tu supratai, kad mes nenorėjome tavęs įžeisti, Klaudile. Stengiuosi prisiminti, ką aš pasakiau, kad taip tave įpykinau.

Bet mes apie tai nebegalvosime. Tu mums atleidai, ir tai užmiršta.

Bet ak, kilnioji Klaudile, neprilygstamoji Klaudile — pasirenk dar kartą mums atleisti. Mes nė nenujaučiame, kada netyčia užsitrauksime tavo rūstybę. Tikėk — dabar ir visuomet — mes niekad, NIEKAD nenorime tavęs užgauti. Neatsisakysiu šių žodžių niekuomet... Kaip tu galėjai nesuprasti, įsižeisti dėl... bet tai jau pamiršta.

Klaudile, aš vis dėlto turiu tau pasakyti — pasistenk manęs neskaudinti. Pameni, kai jam girdint tu pasakei: „Valerijus dar neparašė eilėraščio, kuris būtų nuo pradžios iki pabaigos vienodai vykęs". Klaudile, nejaugi tu nesupranti, kad poetui nėra nieko baisiau?! Keletas gerų eilučių, o visa kita — dirbtina. Nejaugi aš išties nesu parašęs išbaigto eilėraščio? Kodėl tu šitai pasakei — ir dar jo akivaizdoje?

O dėl priėmimo pas karalienę, aišku, tavęs paklausysiu, nors neturėjau ypatingo noro ten rodytis. Daugelis mūsų klubo narių eis ten kartu ir ragina mane parašyti tam įvykiui skirtą odę. Užrašiau kelis posmus, bet nesiseka, ir mielai atsisakyčiau šios užduoties. Iš to, ką esu apie ją girdėjęs (ypač apie jos nekuklius drabužius) sprendžiu, jog ji nepakenčiama.

Ne, aš nesergu.

(Vėliau.)

Buvau beišsiunčiąs tau šį laišką, kai netyčia nugirdau, jog *tu keliems mėnesiams išvyksti į provinciją*. Kodėl? KODĖL? Nejau tai tiesa? O, nemirtingieji dievai, tai juk netiesa — tu juk būtumei man pasakius. KODĖL? Žiemą tu juk niekada neišvykdavai iš Romos? Ką tai reiškia? Nežinau nė ką galvoti. Tu juk anksčiau niekada neišvykdavai iš Romos žiemą?

Jei tai tiesa, Klaudile, Klaudile — pasikviesk mane. Mudu skaitysime. Mudu vaikštinėsime pajūriu. Tu rodysi man žvaigždes. Niekas nėra man taip gražiai pasakojęs apie žvaigždes kaip tu. Aš visuomet tave garbinu, bet tomis valandėlėmis mano akyse tu pavirsti deive. O taip, vyk į savo vilą, mano skaisčiausioji žvaigždė, mano perle, ir leisk man atvykti pas tave.

Kuo daugiau apie tai mąstau, tuo man liūdniau. Ką tai reiškia?

Žinau, kad privalau nieko neprašyti, nieko nereikalauti. Bet tokia meilė kaip manoji negali tylėti — ji vis tiek prabyla. Didingoji, baisioji Klaudija — paklausyk manęs vieną vienintelį kartą. Nevyk į savo vilą... Ne, ne taip. Jei privalai palikti Romą, KELIAUK VIENA. Nedrįstu prašyti, kad pasiimtumei mane, tačiau tu bent gali išvykti viena.

Taip, prisipažinsiu: aš sergu. Nuo to laiko, kai žmogus pažino meilę, atstumtieji įsimylėjėliai dažnai apsimesdavo sergą. Aš neapsimetinėju. Tu nori mane pribaigti? Toks tavo tikslas? Bet aš nenoriu mirti. Prisiekiu tau: aš priešinsiuos iki paskutinio atodūsio. Nežinau, kiek dar ištversiu. Manyje tūno kažkas stipresnis už mane; jis tyko manęs. Kiaurą naktį jis tūno mano kambario kertėje, nenuleisdamas akių kol aš miegu. Staiga aš pabundu ir juntu jį virš savo lovos.

Patikėk, jei tu pasiimsi jį kartu, aš tikrai neatlaikysiu, Tu vadini mane paliegėliu, bet aš toks nesu. Aš galėčiau valandą išlaikyti tą tavo draugužį iškėlęs ore, o paskiau trenkti į sieną, nė trupučio nepavargęs. Tu juk žinai, kad aš ne nugeibėlis ir kad tik nepaprasta jėga gali mane užmušti.

Nenorėčiau, kad šie žodžiai tau pasirodytų pikti. Jei tu išties rengiesi į savo vilą, pažadėk, kad būsi viena. O jeigu nenori, kad aš būčiau su tavim, padarysiu, kaip tu dažnai man liepdavai — grįšiu į gimtinę, į šiaurę, ir lauksiu tavęs pasirodant Romoje.

Parašyk man apie tai. Klaudija, Klaudile, paprašyk, ką padaryti dėl tavęs — ką nors realaus. Neprašyk, kad pamirščiau tave ar būčiau tau abe-

jingas. Neprašyk, kad nesidomėčiau, kaip tu leidi laiką. Bet jeigu mums lemta išsiskirti, duok man kokią užduotį, kad nepaliaučiau jutęs ryšį su tavim.

O, šviesioji karaliene, didingesnė už visas Egipto karalienes, išmintingoji ir geroji, didžiadvasiškoji ir maloningoji — vienas žodis iš tavųjų lūpų gali mane pagydyti. Vienu šypsniu gali padaryti mane — mus — laimingiausią iš visų poetų, kada nors šlovinusių nemirtinguosius dievus.

XXXVII — A. Klodija Katului

(Per jo pasiuntinį.)

Taip, brangusis Gajau, aš vykstu į vilą — tai tiesa. Vienut viena. Tiksliau tariant, tik su astronomu Sozigenu.

Mieste nusibodo. Aš dažnai tau rašysiu. Galvosiu apie tave su meile. Susikrimtau, sužinojusi, jog tu sergi. Man rodos, tu išmintingai pasielgsi, grįždamas į gimtinę. Siunčiu dovanų — perduok jas motinai ir seserims.

Tu prašei užduoties. Kokią užduotį galiu tau paskirti, kurios dar nebūtų pašnibždėjęs tau tavasis genijus? Pamiršk visa, ką esu sakiusi apie tavo eiles ir atmink štai ką: tik judu su Lukrecijum padarėte Romą naująja Graikija. Pamenu, tu sakei neketinąs rašyti tragedijų, nors sykį prasitarei galįs parašyti antrą „Eleną". Suteiktumei man džiaugsmą, parašęs eilių, bet jeigu tu dar sukurtum veikalą, panašų į „Eleną", mes galėtume jį suvaidinti, kai aš grįšiu iš vilos. Aš išvykstu kitą rytą po priėmimo pas karalienę, o grįšiu kelios dienos prieš apeigas *(Gerosios Deivės garbei).*

Rūpinkis savo sveikata.

Nepamiršk savo Jaučiaakės!

XXXVIII. Cezario dienoraštis—laiškai Lucijui Mamilijui Turinui į Kaprio salą

1008. (Apie tai, kaip Kleopatrą sužavėjęs Kaprio vynas.)

1009. (Cezaris atsiprašo ilgai nerašęs.)

1010. (Apie meilės poeziją.)

Mums visiems daro įspūdį kaimo ir turgaus dainos. Būdavo, ištisas dienas mane persekioja ko-

kia daina, nugirsta anapus sodo tvoros ar kareivių dainuota prie laužo: „Nesakyki ne, ne, ne, mažoji belge", ar „Pasakyk, mėnuli, kur dabar manoji Chloja?" Bet kai eilės rašytos meistro, tai nebe kančia; prisiekiu Herkuliu — tuomet tu pakyli nuo žemės! Mano žingsnis dusyk pailgėja, ir pats, rodos, dukart padidėju.

Šiandien vos susituriu visų lankytojų akivaizdoje neužtraukęs kokio posmo... Bet dabar nebereikia graikų poetų, nes mes turime kas rašo romėniškas eiles, prisiekiu nemirtingaisiais dievais.

Ille mi par esse deo videtur,
Ille, si fas est, superare divos,
Qui sedens adversus identidem te
Spectat et audit
Dulce ridentem....

(Tarsi dievas koks akyse man matos,
net pačius dievus, o dangau, pranokęs,
tas, kuris visad, prie šalies prisėdęs,
regi ir girdi
juokiantis tave...)

Šie žodžiai — Katulo, parašyti, kuomet jis buvo laimingesnis. Nujaučiu, kad dabar nerasi nelaimingesnio už jį. Tos eilės atspindi visą jo jaunystę, bet man jos nušviečia manąjį saulėlydį...

XXXIX. Klodijos rašteliai Markui Antonijui

(Antroji spalio pusė.)

Rūmuose šiandien buvo neapsakomai puiku. Prieš užkariautoją neatsilaikė seniausios Romos sienos atsparos — Servilija, Fulvija Mansa, Sempronija.

Tavęs buvo pasigesta. Jos šviesybė palankiai šnekėjo apie tave, bet dabar aš ją pažįstu ir žinau, ką reiškia tos sučiauptos lūpos.

Perduok mano Neprilygstamajai *(Kiteridei)*, kad karalienė apie ją teiravosi. Ji sakė, kad diktatorius kalbėjo apie ją su neslepiamu susižavėjimu.

* * *

Tau išėjus, Nilas iš nesutvardomo įniršio liejosi iš krantų. Man ji suniurnėjo, kad egiptietiška patarlė byloja: „Visos pagyrūno žaizdos — nugaroj".

Aš tave užstojau; tuomet ji nusivedė mane į miegamąjį ir pavaišino pyragaičiais. Aš jai papasakojau, kaip šauniai tu koveisi prie Farsalo, koks narsus buvai mūšyje prieš Aristobulą. Neabejoju, kad ir Ispanijoje tu koveisi ne mažiau drąsiai, bet nežinodama smulkmenų, sukūriau pasakėlę, kokį nepaprastą žygdarbį tu atlikai prie Kordubos. Nuo šiol tai bus istorija. Bet ji iškart, sakyčiau, pernelyg staigiai, nusuko kalbą.

* * *

(Spalio 27 d.)

Viskas parengta.

Egiptas tavo rankose, jei tik tiksliai vykdysi visus mano nurodymus. Viskas priklauso nuo to, kaip pataikysi momentą.

Atvyk į priėmimą anksti ir nekreipk į ją dėmesio.

Tvirtovės viršininkas, žinoma, anksti išeis namo su žmona ir teta.

Aš ateisiu vėlai ir pasakysiu jai, kad tu ketini pademonstruoti tokį drąsų žygdarbį, kokio dar nebuvo mačiusi Roma ir patarsiu nieku gyvu neiti jo žiūrėti. Argi tai ir nebus toks drąsus žygdarbis, kokio Roma dar nemačiusi?

Tačiau nepamiršk savo pažado — neįsimylėk jos! Jeigu kils toks pavojus, aš atsisakau tau padėti, o lažybos bus nutrauktos.

Sunaikink šį raštelį — ne, nesunaikink, verčiau atiduok mano pasiuntiniui — pati tai padarysiu.

XL. Ponia Julija Marcija — Lucijui Mamilijui Turinui į Kaprio salą

(Spalio 28 d.)

Kaip nudžiugau, mano brangusis berniuk, gavusi tavo laišką ir sužinojusi galinti tau parašyti! Ir kad galiu tave aplankyti. Jeigu leisi, atvyksiu pas tave tuoj po Naujųjų metų.

Visos mano mintys dabar sukasi apie šventę *(Gerosios Deivės garbei);* paskui turėsiu grįžti į savo ūkį, suvesti metų sąskaitas ir vadovauti saturnalijoms mūsų kalnų kaimelyje. O tuomet jau galėsiu pasukti į pietus. Jau dabar netveriu džiaugsmu, apie tai galvodama.

Rašai turįs laiko skaityti ilgus laiškus, o aš paprastai turiu net per daug laiko ilgiems laiškams rašyti. Tikiuosi, šis laiškas vis dėlto nebus pernelyg ilgas — tiesiog atsiliepiu į tavo žinutę ir pasakoju vakarykščius įvykius. Manau, tau bus įdomu. Tu tikini turįs šaltinių, iš kurių sužinai, kas dedasi Romoje, todėl aš stengsiuos pasakoti vien tai, ką pati patyriau ir ką vargu ar sužinosi iš kitų.

Vakar vakare įvyko priėmimas pas Egipto karalienę, kuri atvėrė savo rūmus Romai. Be abejo, iš kitų išgirsi, kaip prabangiai buvo išpuošta jos rezidencija, apie dirbtinius ežerus, pasirodymus, žaidimus, apie maišatį, valgius ir muziką.

Įsigijau draugę, nors mažiausiai to tikėjausi. Gal karalienė ir turi pagrindą stengtis man įtikti, bet manęs lengvai neapgausi, ir aš nesuklysiu, sakydama, jog mudvi nuoširdžiai viena kita susidomėjome. Abiem magėjo sužinoti vienai apie kitą — mes juk tokios skirtingos. Kai žmonės tokie nepanašūs, lašelis nepasitikėjimo, kyla panieka ir pašaipa, bet pakanka kruopelės geros valios, ir judu suriša maloni draugystė.

Atplaukiau valtim su sūnėnu ir jo žmona. Prie vartų, vaizduojančių Filų šventyklą prie Nilo, mus pasitiko karalienė. Mūsų Tiberis atrodė kaip Egipto upė, neregėtai gražus, kaip ir karalienė. Kai kurie tai neigia; bet jie apakinti nusistatymo. Jos oda — geriausio graikiško marmuro baltumo ir tokia pat lygi, akys — rudos, didelės ir nepaprastai gyvos. Tos akys ir jos žemas balsas, kuriame kaskart išgirsti vis naujų atspalvių, be paliovos spinduliuoja laimę, pasitenkinimą, linksmybę, išmintį ir pasitikėjimą.

Susirinko ten ir Romos gražuolės. Volumnija, Livija Dolabela ir Klodija Pulchra stovėjo įsitempusios, lyg nesavos.

Atrodė, tarsi visos tuoj ims nepatenkintos purkštauti.

Karalienė buvo apsirengusi kaip deivė Izidė. Suknia išpuošta žydrais ir žaliais brangakmeniais, išsiuvinėta. Pirmiausia ji aprodė mums sodus; jos pastabos dažniausiai buvo skirtos Pompėjai, kuri

atrodė sukaustyta baimės — ir stačiai gėda — nežinojo ką atsakyti. Karalienė elgiasi labai paprastai, tad visi šneka su ja nesivaržydami. Taip buvo ir man. Ji atsivedė mus prie savo sosto ir pristatė mums savo rūmų didikus ir damas. Paskui ji pasveikino ilgas voras svečių, kurie laukė visą tą laiką, kol ji deramai pasveikino diktatorių.

Ketinau anksti grįžusi eiti miegoti, bet delsiau, su savo amžiaus draugėmis stebėdama įvairiausias linksmybes ir ragaudama gardžiausius skanėstus (todėl baisiausiai išgąsdinau Semproniją Metelą, kuri tikino, esą jie užnuodyti). Staiga pajutau, kaip kažkieno ranka palietė mano ranką. Tai karalienė kvietė mane prisėsti šalia. Ji nusivedė mane į kažkokią pavėsinę, apšildomą krosnelėmis, ir, pasisodinusi ant kušetės, kurį laiką šypsojo, netardama nė žodžio.

— Kilnioji ponia,— prabilo ji,— mūsų šalyje įprasta, kad susitikusios dvi moterys viena kitos šio bei to klausia...

— Labai džiugu, šviesioji karaliene,— atsakiau,— atsidurti egiptietiškoje aplinkoje, susipažinti su šalies papročiais.

— Mes pasakojame viena kitai,— tęsė ji,— kiek vaikų turime, ar sunkiai gimdėme.

Tuomet mudvi abi nusikvatojome.

— Mes, romėnės, neturime tokio papročio,— atsakiau, pagalvojusi apie Semproniją Metelą,— bet, mano galva, jis labai vykęs.— Tada aš jai papasakojau apie savo vaikus, ji man apie savuosius. Ji išsitraukė iš šalia stovinčios spintutės porą puikių savo vaikų portretų ir parodė man.

— Visa kita,— sukuždėjo jinai,— nelyginant miražas mūsų dykumose. Aš dievinu savo vaikus; aš norėčiau turėti jų šimtą. Kas dar pasaulyje gali prilygti šioms mieloms galvutėms, šioms trapioms gražutėms galvutėms?! Bet aš — karalienė,— tarė ji žvelgdama į mane ašarų kupinomis akimis,— aš turiu išvykti į keliones, turiu aibes kitų rūpesčių. Ar turite vaikaičių?

— Ne, atsakiau,— nė vieno.

— Ar jūs mane suprantate? — paklausė.

— Taip, jūsų didenybe, suprantu.

Paskiau mes sėdėjome tylėdamos. Patikėk, mano brangusis berniuk, nemaniau, kad šitaip šnekučiuosiuos su Nilo ragana.

Mus pertraukė sūnėnas, atsivedęs Marką Antonijų ir aktorę Kiteridę. Jie apstulbo, pamatę, kaip mudvi sėdime ir ašarojame, kai šalia trankiai groja orkestras, o viskas užlieta deglų šviesos.

— Mes kalbėjome apie gyvenimą ir mirtį,— atsistojusi tarė karalienė ir ranka perbraukė skruostus.— Man nuo to pasidarė tik lengviau.

Kaip man pasirodė, nekreipdama jokio dėmesio į mano sūnėną, ji tarė Kiteridei:

— Kilmingoji ponia, aš girdėjau ir ne iš eilinio vertintojo, kad niekas nemoka kalbėti lotyniškai ir graikiškai gražiau už jus?

Šis laiškas ir taip jau per ilgas.

Prieš atvykdama parašysiu tau dar kartą. Paskutinįjį tavo prašymą įvykdysiu kuo stropiausiai.

Labai džiaugiuosi, gavusi tavo laišką ir žinodama, kad galėsiu tave pamatyti.

XLI. Aktorė Kiteridė Lucijui Mamilijui Turinui į Kaprio salą

(Spalio 28 d.)

Mano brangusis drauge,

nekantraudama, su didžiausiu džiaugsmu širdyje laukiu gruodžio, kada atvyksiu pas tave. Mudu šnekučiuosimės, skaitysim... Aš vėl laipiosiu po aukščiausius kalnus, išvaikščiosiu visas įlankėles. Man nesutrukdys jokie šalčiai, jokios audros. Po to, kas nutiko vakar, ši kelionė bus dukart malonesnė.

Baigėsi ilga ir tokia svarbi mano gyvenime draugystė... Suskambo varpas, nutrūko muzika... Tu — vienintelis, kuriam aš apie tai pasakosiu... Tu, kuris žinojai tiek daug apie mūsų draugystę, sužinosi, kaip ji baigėsi. Atėjo mano gyvenimo su Marku Antonijum, trukusio ištisus 15 metų, pabaiga.

Dar gerokai prieš atvykstant Egipto karalienei, Markas Antonijus šaipėsi, kad ji garsėja savo kerais ir įžvalgumu. Jis man gyrėsi, kaip įpykino diktatorių, pareiškęs, kad silpnesnio charakterio žmogui abejotini Kleopatros apžavai gal ir esą pa-

vojingi, bet tik ne jam. Niekas kitas taip gerai nežino, su kokia neįtikėtina kantrybe diktatorius įrodinėja sūnėnui, koks jis lengvabūdis. Jau nekart Cezariui atsirūgo tas jo kantrumas, bet dar niekados taip skaudžiai.

Karalienei atvykus, Markas Antonijus dažnai lankydavosi jos rūmuose, ir mano ausis pasiekė gandai, kad jis neduodąs jai ramybės savo pašaipiu merginimu. Matyt, karalienė nesudraudė akiplėšos žaismingai jį sumenkindama, kaip kad jai derėjo, tik kelissyk žmonių akivaizdoje atsikirto jam neslėpdama pykčio. Romoje pasigirdo kalbos.

Vakar kartu nuėjome į jos iškilmingą priėmimą. Mano draugas buvo pakiliai nusiteikęs. Pakeliui į jos rūmus aš pirmąsyk pajutau jo balse nuoširdžią pagarbą ir kažkokią nuostabą, sumišusią su susižavėjimu ir supratau, jog jis pats nesuvokia tapęs aistros auka.

Kai pasimatysime, aš papasakosiu, kaip prašmatniai atrodė rūmai ir kokios neregėtos pramogos mums buvo pasiūlytos. Nežinau, kaip atrodo tokie priėmimai Aleksandrijoje, bet karalienė turbūt apstulbo, pamačiusi, kaip netikusiai mes, romėnai, elgiamės per didelius susibūrimus.

Kaip paprastai, moterys susispietė į nedidelius būrelius; vienos stoviniavo, kitos sėdinėjo. Šen ir ten jaunesni vyrai tuštino taurę po taurės, o paskui ėmė siausti ir, kaip visuomet, puikuotis savo jėga ir drąsa — tai juk vienintelė jų pramoga. Turbūt nereikia nė sakyti, jog ryškiausia figūra iš jų buvo Markas Antonijus. Iš pradžių jie užkūrė vieną laužą, paskui antrą ir išsirikiavę ilgomis voromis, įsibėgėję sode, ėmė per juos šokinėti. Aš įpratusi prie šių pavojingų žaidimų ir nekreipiau į juos dėmesio, bet netrukus žiūriu, ogi mano draugas karstosi po medžius ir šokinėja nuo šakų ant stogo, o jam įkandin — tie, kuriems jis metė iššūkį. Vienas prasiskėlė galvą, kitas nusilaužė ranką, trečias — koją, bet girtos dainos skambėjo vis garsiau. Vos viena kita moterėlė ir keletas senelių stebėjo karalienės parengtus gyvus paveikslus.

Apie pusiaunaktį vyrams pabodo mankštintis; ne vienas girtas nugriuvęs miegojo pakrūmėje, užgeso

laužai. Salelėje degančių įvairiaspalvių deglų šviesoje buvo parodytas baletas; dirbtiniame ežerėlyje plaukiojo merginos.

Diktatorius užtiko mus bežiūrint šį reginį ir suteikė garbę, atsisėsdamas šalia. Jo pačiai pokylis nepatiko, tad ji įkalbinėjo jį išeiti. Dabar esu tikra, kad Klodija Pulchra suplanavo tai, kas paskiau nutiko, tik reikia pasakyti, jos rankose buvo be galo paklusnus įrankis. Kaip ir Markas Antonijus, Klodija bemaž kasdien lankydavosi karalienės dvare. Nežinau, pagrįstai ar ne ji ėmė vaizduotis esanti pagrindinė visų intymių karalienės reikalų patikėtinė. Mačiau, kaip Klodija atvyko į pobūvį. Atėjo ji vėlai, lydima brolio ir būrio dabitų iš Emilijanų šaškių ir plaukimo klubo. Karalienė, jau seniai nulipusi nuo sosto, dabar sukiojosi tarp svečių. Didžiumą vakaro diktatorius nesitraukė nuo žmonos, o Kleopatrai buvo santūriai pagarbus, tačiau tuo momentu jiedu greta pasuko į alėją, grįždami iš liūtų kautynių su tigrais, kurios vyko voljere. Klodija staiga išvydo sceną, kurioje ji niekada negalėtų atsidurti: moteris, kuri niekam pasaulyje neturi ko pavydėti, dvidešimčia metų atjaunėjęs diktatorius, laimingas jų juokas, niekam nežadantis nieko blogo... Aš pažįstu Klodiją daug metų ir puikiai įsivaizduoju, kaip skaudu jai buvo, matant šį reginį.

Vandens baletui pasibaigus, Cezaris su palydovais pakilo ir leidosi ieškoti karalienės, norėdamas atsisveikinti. Prie ežero jos nebuvo, rūmuose taip pat. Kairiau alėjos buvo suręsta scena. Vakaro pradžioje joje buvo vaidinama muzikinė drama, vaizduojanti kažkurį Egipto istorijos epizodą, bet dabar ji stovėjo tuščia, nušviesta blyksinčių šalimais esančio paradinio kiemo deglų. Nebepamenu, kodėl mes pasukome į tą pusę. Dekoracijos vaizdavo laukymę ant Nilo kranto, palmių giraitę, krūmus ir nendryną. Trumpai tariant, mes užklupome karalienę besiveržiančią iš labai girto ir karšto Marko Antonijaus glėbio. Nėra abejonės, kad ji priešinosi, tik spyriojimasis nelygus spyriojimuisi: iš jos pastangų buvo matyti, jog scena prasidėjo jau seniai, nors tokioje situacijoje ji galėjo be jokio

vargo iš jo ištrūkti. Tiesa, buvo prietema, ir mes galėjome suklysti.

Etiketo buvo laikomasi: iš už scenos pasirodė karalienės kambarinė Šarmijana, nešina krosnele, be kurios Kleopatra neatlaikytų mūsų šalto oro. Karalienė išplūdo Marką Antonijų, esą jis elgiasi kaip netašytas stuobrys. Diktatorius išbarė, kad jis pasigėręs. Taigi, viskas buvo nuleista juokais. Tačiau nei vienas, nei kitas nepaaiškino, kaip atsidūrė tokioje nuošalioje vietoje. Aš supratau — nes Markas Antonijus nuo manęs negali nuslėpti nieko — kad jis jaučia tai, ką patyrė su manim prieš penkiolika metų ir ko niekada daugiau nejautė per visas savo klajones. Ko siekė karalienė — nežinia, bet mačiau, kaip šis nutikimas paveikė šalia manęs stovintį didįjį vyrą. Nėra aktoriaus, kuris prilygtų Cezariui, ir tik aktorius galėjo suvokti, jog jis iki širdies gelmių sukrėstas. Tik, man rodos, niekas daugiau to nepastebėjo. Pompėja lūkuriavo ant takučio mažumą atsilikusi nuo mūsų.

Atsisveikinome. Neštuvuose Markas Antonijus raudojo, padėjęs galvą man ant peties ir šimtą kartų ištarė į ausį mano vardą. Aš ir be žodžių supratau, kad tai — sudie.

Žinojau, kad toji valanda ateis anksčiau ar vėliau. Meilužis virto sūnum. Nesakysiu, kad man lengva, nes taip nėra, nors kita vertus meluočiau, jei sakyčiau, kad nepakeliamai skaudu: nė pati nepajutau, kaip skausmas atbuko, pavirsdamas susitaikymu.

Aš atvyksiu į Kaprį labiau vertindama draugystę — draugystę, kokios aš niekada negalėjau patirti su Marku Antonijum, nes draugystė veši tik tuomet, kai sielos giminingos. Jos džiaugsmai įstabūs. Bet aš esu moteris; tik tau, kupinam begalinės išminties ir kantrybės, paskutinį kartą prisipažinsiu: draugystė — netgi su tavim — negali ir niekada negalės prilygti meilei, kurią tik ką praradau. Ji pripildė mano dienas begalinės laimės, naktis — neapsakomo švelnumo. Penkiolika metų man nereikėjo klausti savęs, dėl ko žmogus gyvena, kodėl ken-

čia. O dabar turiu gyventi be mylinčio žvilgsnio akių, apie kurias besvajojant nepastebimai prabėgo mano gyvenimas.

XLI — A. Kleopatra Cezariui

(Spalio 27-osios vidurnaktis.)

Liukai, Liukai, tikėk manim prašau — aš nieko negalėjau padaryti. Jis ten nusivedė mane neva su draugais norėdamas parodyti Romoje dar neregėtą žygdarbį. Nors jis buvo girtas, elgėsi labai gudriai... Aš sutrikusi. Aš nesuprantu, kaip tai atsitiko, bet aš tikra, kad ta Klodija Pulchra bus prikišusi nagus. Ji turbūt paakino jį šitaip pasielgti; galimas daiktas, su juo susilažino. Šiaip ar taip, neabejoju, kad jinai tai sugalvojo.

Liuk, aš nekalta. Aš neužmigsiu, kol neduosi man žinios, kad viską supranti, kad tiki manim ir myli. Iš pasibaisėjimo ir sielvarto aš einu iš proto.

Maldauju, perduok žinutę per mano pasiuntinį.

XLI — B. Cezaris Kleopatrai

(Iš Kornelijaus Nepoto namų, kur Kleopatros pasiuntinys jį rado prie sergančio Gajaus Valerijaus Katulo lovos.)

Miegok, miegok ramiai.

Dabar tu abejoji manim. Aš gerai pažįstu savo sūnėną ir iškart supratau, kas nutiko. Neabejok savo Liuku — jis supratingas.

Miegok ramiai, šviesioji karaliene.

III DALIS

XLII. Cezaris, didysis pontifikas, jos šviesybei vestalių kolegijos vyresniajai

(Rugpjūčio 9 d.)

Gerbiamoji ponia, šio laiško niekas kitas neturi pamatyti.

Praeitą pavasarį gerbiamoji Julija Marcija perdavė man didelį įspūdį padariusius žodžius, kuriuos jūs ištarėte su ja kalbėdama. Ji nenujaučia, kokie reikšmingi šie jūsų žodžiai buvo man ir ničnieko nežino apie šį laišką.

Ji prisiminė jus sakius, esą jums nepatinka, kad kilniose mūsų romėniškose religinėse apeigose pasitaiko nepadorių dalykų. Tuomet aš prisiminiau, kad ir mano motina, Aurelija Julija, panašiai kalbėdavo. Gal pamenat, mano motina vadovavo pasaulietiniam Gerosios Deivės šventės komitetui tais metais, kai pereitą kartą buvau išrinktas didžiuoju pontifiku *(61 m.)*, o apeigos vyko mūsų namuose. Ponia Aurelija buvo kaip reta dievobaiminga ir labai gerai pažinojo Romos religinius papročius. Kaip didysis pontifikas, visokeriopai padėjau jai rengti apeigas, bet užtikrinu,— ji man pasakojo tik tai, ką dera žinoti tokias pareigas užimančiam. Vis dėlto ji prisipažino baisiai apgailestaujanti, kad rituale dar nuo senovės laikų išliko barbariškai šiurkščių frazių, kurios, pasak jos, visai nesiderina su jo prakilniais jausmais. Gal dar pamenate, tais metais (tai man buvo leista žinoti) ji, nebijodama atsakomybės, ryžosi pakeisti tikras gyvates molinėmis. Ši naujovė buvo sutikta be menkiausio pa-

sipriešinimo ir, mano žiniomis, išliko lig mūsų dienų.

Aš žinau, gerbiamoji matrona, pagal tradiciją vestalės išeina iš apeigų prieš vidurnaktį, tai yra šventei dar nesibaigus, tad numanau, kad paskui atliekamas kažkoks simbolinis ritualas, kuris gali užgauti jų tyrą, dievobaimingą prigimtį. Per savo gyvenimą aš ne kartą pastebėjau, kad mano namiškės bjaurisi kažkuria ritualo dalimi, nors kur kas aiškiau matyti jas džiaugiantis šventėmis ir įdedant į jas visą širdį. Didysis Marijus šitaip apibūdino šias apeigas: „Tai tarsi kolona, ant kurios laikosi Roma". Norėčiau, kad apie šią ir daugumą kitų romėniškų apeigų būtų galima pasakyti tai, ką Pindaras sakė apie Eleuzino misterijas: „be jų pasaulis subyrėtų, paskęstų chaose".

Paprašysiu jūsų, kilmingoji matrona, apmąstyti klausimą, į kurį atkreipiau jūsų dėmesį. Galite persiųsti šį laišką poniai Julijai Marcijai, jei nutarsite, kad tai tikslinga. Aš manau, viena kitai pagelbėdama, judvi galite padaryti mūsų tautai didžiulę paslaugą. Nepamirškite: ryžtis pakeisti bent vieną žodį ar mostą tokiame sename ir šventame rituale galima tik jaučiant gilią atsakomybę ir pagarbą. Tačiau aš esu tos nuomonės, kad visa auga ir kinta; kiautas, saugojęs branduolį, numetamas, ir daiktai įgyja gražesnes, kilnesnes formas — toks gyvenimo dėsnis, to pageidauja patys nemirtingieji dievai.

XLII — A. Cezaris Julijai Marcijai į jos ūkį Albanų kalnuose

(Rugpjūčio 11 d.)

Įdedu nuorašą laiško, kurį ką tik parašiau vestalių kolegijos vyresniajai. Tikiuosi, deramai išreiškiau jūsų mintį.

Reikia tikėtis aršaus pasipriešinimo bet kokioms naujovėms šituose reikaluose. Laimė ir nelaimė, moterys — užkietėjusios konservatorės. Vyrai jau seniai atsisakė nepadorių dalykų savo apeigose — brolių Arvalų ir kitose ceremonijose. Tiksliau tariant, nuvertino juos, nustūmė į šalį, ir dabar jie

tėra atgyvenos, nereikšmingi apeigų epizodai, nekaltas kvailiojimas prieš ir po ritualo.

Su širdgėla peržvelgiau sąrašą mūsų kilmingiausiųjų šeimų, norėdama rasti keletą išmintingų moterų, kurios galėtų jums padėti, paremti jus šiame reikalingame darbe. Iš vyresniosios kartos be vargo būčiau radęs porą tuzinų. O dabar matau vien tas, kurios kiš jums koją. Sempronija Metela ir Fulvija Mansa — iš buko konservatyvizmo, Servilija — iš apmaudo, kad ne ji pirmoji griebėsi šio reikalo, Klodija Pulchra — per savo priešgynų būdą. Nenustebčiau, jei net Pompėja priešintųsi tam.

Brangioji teta, vakar patyriau nemenką malonumą. Kaip žinote, steigiu keletą kolonijų prie Juodosios jūros. Išstudijavęs žemėlapį, radau labai tinkamą vietą dviem miestams. Nutariau pavadinti tuos greta būsiančius miestus jūsų didžiojo vyro ir jūsų garbei Marijumi ir Julimarcija. Man sakė, ten esą labai gražu, o klimatas labai palankus, tad siunčiu tenai pačias verčiausias šeimas iš tų, kurios prašėsi iškeliamos.

XLII—B. Cezario dienoraštis — laiškai Lucijui Mamilijui Turinui į Kaprio salą

(Maždaug rugsėjo 6 d.)

973. (Dėl Gerosios Deivės šventės pakeitimų.)

Kaip neseniai sužinojau iš vieno anoniminio laiško, patvaldystė — galingas akstinas anoniminiams laiškams rašyti. Mano galva, dar niekada nebuvo tiek daug jų prikuriama. Gaunu juos krūvom. Nors jie inspiruoti emocijų ir, būdami našlaičiai, už nieką neatsako, vis dėlto palyginti su įprastine korespondencija jie turi vieną didelį privalumą: juose išklojama visa, kas yra rašančiojo mintyse.

Tie laiškai pasipylė lyg širšės iš pajudinto lizdo, kai panorau išmesti nepadorius dalykus, kurių, žinau, tiksliau — nujaučiu, esama Gerosios Deivės šventėje. Užsimaskavę mano korespondentai, aišku, moterys. Jos nė neįtaria, kad aš ir esu šios reformos iniciatorius, ir kreipiasi į mane kaip į didįjį pontifiką ir aukščiausiąjį teisėją.

Tai, kas vyksta tas 20 valandų, garbintojoms, matyt, daro nepaprastą įspūdį ir daugelis jų, pa-

siekę ekstazę, užsimiršę nuolankioje maldoje, net nesuvokia ritualo šlykštumo — jis neva tik paryškina magišką apeigų poveikį.

Šventės neva apsaugo nuo nevaisingumo, išsigimėlių gimimo ir tragiškų gimdymų. Jos suteikia darnos ir dargi savotiško šventumo tai moters gyvenimo pusei, apie kurią net geriausieji gydytojai man prisipažįsta menkiausiai nutuokią. Man rodos, tai dar ne viskas: jos teigia patį gyvenimą, žmoniją ir kūrybinį pradą. Nenuostabu, kad mūsų moterys grįžta pas mus tarsi kito pasaulio būtybės ir kurį laiką spinduliuoja nežemišką šviesą — sunku jas net atpažinti.

Joms įteigė, kad, jei ne jos, žvaigždės iškryptų iš kelio ir kad vien jų dėka laikosi akmenys, kuriais grįsta Roma. Kai po kurio laiko jos mums atsiduoda, tai jos daro su pasididžiavimu, gerokai atmieštu panieka, tarsi mes, vyrai, būtume atsitiktiniai įrankiai jų kilniai užduočiai vykdyti.

Toli gražu neketinu menkinti šių apeigų galios ar jų teikiamos paguodos; aš tik noriu, kad jų poveikis būtų dar stipresnis. Mat aš pastebėjau, kad ta teigiama įtaka išlieka vos kelias dienas. Jei mūsų moterys ilgėliau išbūtų tokioje pakilioje būklėje, aš mielai joms pritarčiau, kad jos — žvaigždžių valdovės ir kad tik jų dėka laikosi Romos grindinys. Nesu dar sutikęs vyro, kuris labiau už mane gerbtų moteriškumą; nesu matęs nė vieno, kuris būtų toks atlaidus jų silpnybėms ir užgaidoms. Tačiau nepamirškime: aš buvau kur kas pranašesnėje padėtyje! Ir aš su nuostaba klausiu savęs: „Ką turi galvoti apie moterų giminę tas, kuriam neteko gyventi šalia didžios moters?" „Kaip jis pučiasi vien todėl, kad yra vyras?" „Kaip lengvai jis ima didžiuotis tuo, kad elgiasi su savo rato moterimis lyg gyvulys?!" Per dieną mano akis nužvelgia ne vieną vyrą, ir aš lengvai atskiriu tuos, kurie tapo kuo yra todėl, kad vienu ar kitu metu buvo artimi kokiai nepaprastai moteriai. Aš esu padaręs tiek daug moters padėčiai pagerinti, jos nepriklausomybei sustiprinti, kiek iki šiol nėra padaręs joks valdovas. Periklis šiuo požiūriu buvo bukas, o Aleksandras — nesubrendė-

lis. Dažnas man prikaišioja, girdi, aš lengvabūdiškai elgęsis su moterimis. Niekai; tik viena moterų, su kuriom artimiau bendravau, tapo mano priešu, bet ta nekentė visų vyrų dar prieš mums susipažįstant. Nedaug trūko ir būčiau įveikęs jos neapykantą sau, išgelbėjęs ją nuo prakeiksmo... Bet tai padaryti gali tik dievas.

Nedvejodamas sakau: teigiama šventės įtaka tokia trumpalaikė todėl, kad joje pernelyg didelė įtampa; garbintojos taip įsijaučia, kad pamiršta protą — o dėl to kalti tie nepadorūs momentai. Turiu pagrindą spėti, jog šios nešvankybės labiau juntamos apeigų pabaigoje, kuri prasideda vidurnaktį. Pagal tradiciją, dvyliktą valandą vestalės, netekėjusios ir nėščios moterys išeina namo, ir dabar aš suprantu, kodėl mano mylimoji Kornelija ir Aurelija nuduodavo prastai besijaučiančios ir pusiaunaktį grįždavo į savo apartamentus, nors ir turėdavo pareigų ceremonijoje, palikusios vadovauti Serviliją. Toji turbūt elgdavosi lyg bakchantė.

Tu gali sakyti, kad aš dirbu nežinios tamsoje, bandydamas pakeisti šiame reikale gėrio ir blogio santykį — ir būsi teisus. Bet ar kada buvo kitaip? Man rodos, aš visuomet dirbau apgraibom. Ypač pastaraisiais mėnesiais mane persekioja mintis, kad einu lyg žmogus užrištomis akimis, kurs kiekvieną žingsnį žengdamas tikisi, jog priešais nežioji praraja. Aš surašau testamentą ir paskiriu savo įpėdiniu Oktavianą — ar tai žingsnis į tamsą? Aš paskiriu Marką Brutą miesto pretoriumi, taigi savo dešiniąja ranka — ar tai teisingas žingsnis?

* * *

Ką tik perskaičiau šias eilutes, praslinkus dviem dienoms po to, kai jas parašiau. Apstulbau, pamatęs, kad nepadariau pačios svarbiausios išvados.

Kas gi ta Geroji Deivė?

Nė vienas vyras nėra girdėjęs jos tikro vardo; nė vienai moteriai neleidžiama jo ištarti. Galbūt jos nė nežino jos vardo.

Kur ji — Romoje? Apsireiškia, kai gimdo mūsų žmonos? Neleidžia gimti vilkiūkščiams? Ko gero,

ji buvo prie mano motinos, kai aš gimiau, ir daktaras ją atplėšė nuo gimdyvės.

Taigi, nėra abejonės, kad ji neegzistuoja, nebent jos garbintojų vaizduotėje. Bet ir to gana; ir tai, kaip matome, duoda vaisių.

Tačiau jeigu mūsų protas geba sukurti tokius dievus, o mūsų sukurti dievai turi tokią galią (kuri, tiesą sakant, ne kas kita, kaip galia, glūdinti mumyse), kodėl gi mes negalime panaudoti jos tiesiogiai? Tos moterys panaudoja tik menką dalelę savo jėgos, nes jos nenujaučia tą jėgą turinčios. Jos įsivaizduoja esančios bejėgės, piktų jėgų aukos, todėl privalančios garbinti šią deivę, maldauti jos, prašyti užtarimo. Nenuostabu, kad tas dvasios polėkis netrukus atslūgsta, kai jos vėl visa galva panyra į smulkmenas, kurių kiekviena gali vienodai nudžiuginti ar nuliūdinti, į tą nesenkantį veiklumą, kuris bemaž nesiskiria nuo nevilties — nevilties, kurios net neįmanoma atpažinti,— arba taip energingai griebiasi pareigų, kad net neviltis užgožiama.

Tegul kiekviena moteris suranda savyje savo deivę — tokia turėtų būti šių apeigų prasmė.

Norint to pasiekti, pirmiausia reikia atsikratyti tų šlykštybių. Bus labai gerai, jei apie religiją galėsime pasakyti — ji sudvasina kiekvieną kūno dalelę; dvasia nėra nustelbta ir paskandinta kūne. Juk svarbiausias dievų įrankis — tiek už mūsų, tiek ir mumyse — dvasia.

XLIII. Kleopatra iš Egipto Cezariui

(Rugpjūčio 17 d.)

Kleopatra, amžinai gyva Izidė, Saulės įpėdinė, Pta išrinktoji, Egipto, Kirenės ir Arabijos karalienė, Aukštutiniojo ir Žemutiniojo Nilo imperatorė, Etiopijos karalienė ir t. t. Gajui Julijui Cezariui, Romos respublikos diktatoriui ir didžiajam pontifikui.

Egipto karalienė prašo įtraukti ją į Gerosios Deivės šventės Romos mieste dalyvių sąrašą.

XLIII — A. Cezario dienoraštis — laiškai Lucijui Mamilijui Turinui į Kaprio salą

975. Kaip tik tu pakišai mintį, kuri man dabar rodos tokia akivaizdi, kad net pamirštu išgirdęs ją iš tavęs: būtina administracinėmis priemonėmis siekti, kad kitų kraštų dievai būtų tapatinami su mūsiškiais. Kai kuriose šalyse tai sunku, kitose — nuostabiai lengva. Didžiuma Šiaurės Galijos ąžuolo ir audrų dievą (joks romėnas nesugeba ištarti jo vardo: ar Hodanas, ar Kvotanas) jau seniai susiėjo su Jupiteriu. Kasdien jis šypsena laimina mūsų karių ir raštininkų sutuoktuves su auksaplaukėmis Galijos miškų dukromis. Mano prosenės (Veneros; Julijų giminė kildina save iš Julo, Enėjaus sūnaus, kuris buvęs Afroditės sūnumi) šventyklos Rytuose sykiu yra Astartės garbinimo vietos. Jeigu aš greit nemirsiu, ar jei mano įpėdiniai taip pat supras skirtingų religijų susiliejimo svarbą, visi šio pasaulio žmonės vadins vieni kitus broliais ir seserimis, Jupiterio vaikais.

Kartais šis religijų susiliejimas sukelia juokingų dalykų. Tuo įsitikinsi, perskaitęs medžiagą, kurią įdedu į šią siuntą. Jos piramidiškoji didenybė Egipto karalienė kreipėsi su prašymu leisti jai dalyvauti grynai romeniškos dievybės — Gerosios Deivės — garbinimo apeigose. Tu visuomet domėjaisi genealogija ir teologija, bet netgi tau pritruks kantrybės nuodugniai perskaityti argumentus, kuriais ji grindžia savo prašymą. Kleopatra nieko nedaro atmestinai, tad mano prieškambaris užgriozdintas jos dokumentų ritiniais.

Savo prašymą ji argumentuoja dviem teiginiais: savo kilme iš deivės Kebos ir savo kilme iš deivės Kibelės.

Vos pradėjus skaityti šiuos dokumentus, ima suktis galva, tad aš tau sugromuluosiu maždaug 300 puslapių, mėgdžiodamas jos rašymo manierą, nors pačių tekstų nesu pasidėjęs prieš akis.

„Graikų teologai daugiau nei prieš du šimtus metų nutarė sutapatinti Kebą su Kibele (žr. 200 puslapių priedą). Per pajūrio Armėnijos karalienės Dikorijos apsilankymą Romoje *(89 m. pr. m. e.)*

vyriausiasis žynys patvirtino, kad Kibelė ir Geroji Deivė „esančios vienos kilmės" (žr. pridėtus X ir XI ritinius).

Tikiuosi, didysis pontifikas teiksis prisiminti: kuomet Egipto karalienė parodė jam Aleksandrijoje savo genealogines lenteles *(pliauškalai!)* — tiesa, tuomet ji neskelbė egiptietiškos linijos *(šventa teisybė!)* — ji ketino pareikšti savo teises į Tirą ir Sidoną, kadangi jos prosenis *(kuris nesilaikė ant kojų, o lovoje tuo labiau buvo bejėgis)* buvo vedęs karalienę Aholibą. Taigi, per karalienes Džezebelę ir Ataliją aš esu Astartės palikuonė ir vyriausioji žynė. Per šią giminystę, kadangi karalienė Džezebelė buvo Dido, Kartaginos karalienės pusseserė *(atkreipk dėmesį į slaptą grasinimą: mano senelis buvo nuskriaudęs jos antros eilės senelę)* ir t. t., ir t. t."

Visa tai tiesa. Kiekvienas Rytų monarchas yra sau pusbrolis ir iš tėvo, ir iš motinos pusės. Atsakiau jai, kad atitinkamai pamokyta ji galėsianti dalyvauti pirmojoje šventės dalyje, bet šis leidimas jai suteikiamas visai ne todėl, kad ji esanti kilusi iš Gerosios Deivės ar kokios kitos dievybės, o vien todėl, kad Deivė mielai priima *(pirmojoje vakaro dalyje)* visas moteris, norinčias jai nusilenkti.

Noriu pridurti, kad iš tauškalų, kuriuos ką tik perskaitei, gali susidaryti klaidingą įspūdį apie Egipto karalienę. Nepamiršk, jog tai vienintelė sritis, kurioje jai stinga nuovokos.

Reikia pasakyti, kad, grįsdama savo prašymą, karalienė pamiršo paminėti vieną itin įdomų faktą. Matyt, ji to nė nežino. Gerosios Deivės garbintojos šventės metu nešioja galvos apdangalą, kuris be jokios abejonės nėra nei graikiškas, nei romėniškas. Jos vadina jį „egiptietišku turbanu". Niekas negali paaiškinti, iš kur jis atsirado tose apeigose. Tačiau, kita vertus, kas gali paaiškinti visą tą simboliką, tą poveikį, tą džiaugsmą ir baimę — visa, kas sudaro religijos esmę.

XLIV. Ponia Julija Marcija iš Cezario namų Romoje Klodijai

(Rugsėjo 29 d.)

Šio laiško niekas kitas neturi pamatyti.

Julija Marcija siunčia sveikinimus Klodijai Pulchrai savo brangiausiųjų draugų dukteriai ir vaikaitei.

Nekantriai laukiu rytojaus pietų tavo namuose, kada galėsiu pirmąkart išvysti tavo brolį, pratęsti seną draugystę su Marku Tulijum Ciceronu ir vėl pamatyti tave.

Grįžau į miestą prieš tris dienas, norėdama dalyvauti pasitarime rengėjų religinės ceremonijos, kuri pelnė pagarbą senomis tradicijomis ir yra šventa jos dalyvėms.

Pasitarime man buvo įteiktos aštuonios peticijos su prašymu šiais metais neleisti tau dalyvauti apeigose. Skaičiau jas apgailestaudama, dargi sielodamasi, nors pateikti kaltinimai man neatrodo pakankamai svarūs ir konkretūs, kad būtų galima imtis priemonės, kurios reikalaujama. Vis dėlto nei aš, nei kitos moterys, atsakingos už tai, kad renginys vyktų sklandžiai ir tikrai dievobaimingoje aplinkoje, negalime ignoruoti paties fakto,— šie prašymai buvo įteikti.

Noriu pasiūlyti kompromisą. Neabejoju galėsianti pasiekti, kad jis būtų priimtas, aišku, su sąlyga, jei nebus gauta kitų peticijų su nenuginčijamais argumentais, kad tau dalyvauti šventėje visiškai neįmanoma. Nesuprask manęs klaidingai: nors aš ir siūlau šį kompromisą, tai nereiškia, kad pro pirštus žiūriu į visuotinį pasmerkimą, kurį užsitraukei savo elgesiu — pagrįstai ar nepelnytai. Aš stengiuosi išvengti nepateisinamo skandalo šventėje, kuri buvo tokia brangi tiems, kurie visa širdimi tave mylėjo.

Kaip didžiausią paslaptį tau pranešu: netrukus į Romą atvyksta Egipto karalienė Kleopatra. Ji įteikė prašymą leisti jai dalyvauti apeigose, apie kurias eina kalba. Jos pareiškimas su gausybe argumentų, aibe precedentų ir analogijų buvo įteiktas svarstyti tarybai ir didžiajam pontifikui. Veikiau-

siai bus nutarta leisti karalienei dalyvauti ceremonijoje iki vidurnakčio, kuomet pagal tradiciją vestalės, netekėjusios ir nėščios moterys bei *(šioje vietoje pavartotas specifinis terminas, reiškiantis nepriklausančios triboms, į kurias buvo suskirstyti Romos piliečiai)* pasišalina. Ketinu pasiūlyti tave Egipto karalienės mokytoja; taigi, pusiaunaktį turėsi palydėti ją į rūmus. Esu tikra, tavo priešai bus patenkinti, žinodami, kad, išlydėjusi viešnią į šventę, nebegrįši.

Apsvarstyk mano pasiūlymą, Klodija. Tikiuosi, ryt vakare rasi progą pasakyti man su juo sutinkanti. Jei nesutiksi, tau liks vienintelė išeitis: kuriame plenariniame mūsų komiteto posėdžių paneigti tau iškeltus kaltinimus. Jeigu kalba eitų apie kokius antraeilius dalykus, be abejo, patarčiau tau šitaip ir pasielgti. Tačiau šie kaltinimai ir jų paneigimas susiję su tokiais dalykais, kaip reputacija ir orumas. Leisdamasi į viešas diskusijas, prisipažintumei tuos dalykus pamynusi.

Didysis pontifikas nieko nežino apie moterų nepasitenkinimą. Manau, nereikia nė sakyti tau, kad darysiu visa, idant jis nieko ir neišgirstų, nors, žinoma, turėsiu supažindinti su pasiūlymu, kurį ką tik tau pateikiau.

XLIV — A. Cezario dienoraštis — laiškai Lucijui Mamilijui Turinui į Kaprio salą

(Maždaug spalio 8 d.)

1002. (Apie Klodiją ir Paktino mimą.)

Mane dažniau išmuša iš vėžių ne rimti dalykai, o mažmožiai. Ką tik buvau priverstas uždrausti vaidinti vieną pastatymą. Siunčiu tau veikalą, kurį turiu galvoje — Paktino mimą „Prizas už dorą". Nors užmiršau tau papasakoti, bet tu turbūt žinai, kad įsteigiau dvidešimt įvairaus dydžio piniginių prizų žemutinių sluoksnių merginoms, kurios nusipelno aukščiausios aplinkinių pagyros už gražų elgesį, atsidavimą tėvams, šeimininkams ir t. t. Man rodos, ši priemonė turėjo teigiamos įtakos. Antra vertus, šis mano sprendimas sukėlė tokią pat laviną pašaipų ir sąmojų, kaip ir bet kuris kitas mano žingsnis. Roma neapsakomai pralinksmėjo; kiek-

Vienas gatvės valytojas pasijuto esąs šmaikštuolis. Nesunku įsivaizduoti, kaip esu plakamas liežuviais. Vienas to padarinių — milžiniškas pasisekimas farso, kurį tau siunčiu. Tu suprasi, kad ketvirtajame epizode kalba eina apie Klodiją ir jos brolį. Publika netruko tai perprasti. Man pasakojo, kad tai scenai pasibaigus, žiūrovai kaskart atsistodavo ir imdavo audringai ploti, šaipytis ir džiūgauti lyg patrakę. Nepažįstami žmonės imdavę glėbesčiuotis, rėkauti, šokinėti; porąkart jie net išrovė tarpueiliuose turėklus.

Po aštunto vaidinimo pjesę uždraudžiau. Jau po antrojo atėjo Klodijus Pulchras skųstis, bet liepiau tarnui pasakyti, esąs užsiėmęs Afrikos reikalais ir negalįs jo priimti. Norėjau, kad ta pagarsėjusi porelė pasrėbtų košės, kurią pati prisivirė. Galop jis atėjo maldauti smarkiai nusižeminęs, ir skaudama širdim patenkinau jo prašymą. Kūrinys menkavertis, bet lig šiol aš niekad nedraudžiau piliečiams laisvai reikšti savo mintis, niekad nebaudžiau už įsitikinimus, kad ir kokie piktinantys jie būtų. Negana to, man baisu pagalvoti, jei dažnas manys uždraudus tą veikalą todėl, kad jame nestinga ir akmenukų į mano daržą.

Nerasi dorovingesnio žmogaus už teatro žiūrovą. Visi tie greta susėdę romėnai pasidaro kaip niekad reiklūs teisėjai. Jie be jokių dvejonių nusprendžia: dorai ar nedorai elgiasi pjesės veikėjai ir kelia jiems tokius aukštus moralinius reikalavimus, kokių niekuomet nekelia sau. Pandaras žiūrovų eilėse dreba iš pasipiktinimo, matydamas tokį pat sąvadautoją scenoje. Dvylika šalia susėdusių kekšių, stebinčių spektaklį, dorovingumu pranoksta bet kurią vestalę. Nekart esu sakęs, teatro žiūrovų moralė ir etika atsilikusi nuo gyvenimo maždaug trisdešimčia metų. Suėję draugėn, žmonės ima reikšti įsitikinimus, kuriuos kadaise vaikystėje jiems skiepijo tėvai ir globėjai. Taigi, žiūrėdami šitą farsą, žiūrovai taip įsijautė, kad nebežinojo, kaip smerkti mūsų Klodiją, ir visi lig vieno jautėsi esą nepriekaištingai dori.

Gaila, kad tos pakilios emocijos už valandos išblėsta. Ak, jei mes turėtume tokį dramaturgą, kaip

Aristofanas! Jis būtų išjuokęs Klodiją ir Cezarį, o paskui pasišaipęs iš besijuokiančios publikos. Ak, jei tu būtum čia, Aristofanai!

XLIV — B. Iš Paktino mimo „Prizas už dorą"

(Teisėjas, skirstantis prizus — jo prototipas be abejonės Cezaris — sėdi savo kabinete ir klausinėja kandidates į prizą. Jis pavaizduotas kaip klastingas ištvirkęs senis. Jam padeda raštininkas.

Mimas parašytas eiliuotai.

Ketvirtasis epizodas.)

Raštininkas: Jūsų šviesybę nori pamatyti graži mergaitė *Lotyniškai „pulchra"— graži).*

Teisėjas: Ką? Nejau taip ir nebus gražių berniukų? *(Eilinė užuomina į Cezario homoseksualizmą, kurių apstu literatūroje.)*

Raštininkas: Tai jo sesuo, jūsų šviesybe.

Teisėjas: Ką gi, vesk ją čionai. Tu juk žinai, kad aš neišrankus.

Raštininkas: Ji rauda, jūsų šviesybe.

Teisėjas: Aišku, rauda, bukagalvi. Doros moterys rauda pirmąją gyvenimo pusę, nedoros — antrąją, užtat Tiberis niekad neišdžiūva. Vesk ją čionai.

(Įeina jauna skarmaluota mergina.)

Eikš arčiau, mergyte. Aš nieko ryškiai nebematau — tik Tivolio vilas *(Cezaris atėmė vilas iš dviejų Pompėjaus šalininkų, be galo populiarių Romos liaudyje).* Vadinasi, tu nori prizo už dorą, ar ne, pupuliuk?

Mergina: Taip, jūsų šviesybe. Visame mieste nerasi doresnės mergaitės už mane.

Teisėjas (ją glostydamas): O gal tu atėjai ne ten, kur reikia, balandėle? Che... pala... pala... Tu juk, che, nebe pirmos jaunystės, ką?

Mergina: O ne, pone, mano pirmoji prabėgo konsulaujant Kornelijui ir Mumijui *(t. y. 146 m. pr. m. e.).*

Teisėjas: Tikiu, tikiu. Sakyk man, rožyte, ar gyvas tavo tėvelis?

Mergina (puldama į ašaras): Ak, pone, ar jums ne gėda man tai prikaišioti?

Teisėjas: Tai gal pasakytumei, ar gyvas tavo vyras?

Mergina: Jūsų šviesybe, aš ne tam čia atėjau, kad jūs taip baisiai mane įžeidinėtumėt tokiomis kalbomis.

Teisėjas: Ša, ša... Tiesiog man pasirodė, kad ant tavo rankos snaigė. *(Buvo manoma, kad žmogžudžiams suaižėja ir spuoguoja delnų oda.)* Pasakyk, brangute, ar tu visuomet rūpestingai globojai tėvelį ir mamytę?

Mergina: O taip, o taip! Aš padėjau jiems iki pat paskutinio atodūsio!

Teisėjas: Štai kur mylinti dukra! O ar esi gera savo gražuoliams broliams?

Mergina: Jūsų šviesybe, aš duodu jiems visa, ko jie paprašo.

Teisėjas: Tikiuosi, kuklumo ribų neperžengi? *(Žodžių žaismas: lotyniškai „modestia"— kuklumas, taip pat miestelio ir šventyklos 10 mylių šiauriau Romos pavadinimas.)*

Mergina: Ką jūs, pone! Nesu iškėlusi kojos iš miesto. Mes visa darome namuose.

Teisėjas: Tobulybė, tobulybė! O dabar pasakyk man, meilute, kodėl tu apsirėdžiusi skarmalais?

Mergina: Pasakysiu, gerasis pone. Ogi todėl, kad Romoje nebėra pinigų. Man atrodo, Mamura visus išsivežė į Galiją. *(Ankstesniame epizode Mamura, persirengęs žiniuone iš Galijos, gavo doros prizą už tai, kad „švariai iššlavė namus".)* Mano vyresnysis brolis, aišku, negauna pinigų — jį nusisamdė gyslotanosis *(t. y. Cezaris. Buityje jis buvo toks taupus, kad jam net buvo prikaišiojama dėl šykštumo.)* Antrasis mano brolis neparneša pinigų, nes jo sklypą kurmiai nurausė į Tiberį. *(Neseniai Cezaris ištiesino Tiberio vagą, nukasęs jo krantų atkarpas Vatikano ir Janikulano kalvų šlaituose. Šioje operacijoje romėnams didžiausią įspūdį paliko kasimui naudota mašina. Ją Cezaris sugalvojo savo karinių žygių metu, ir iškart liaudyje ji buvo pavadinta „kurmiu". Po vandeniu atsidūrė skurdžiausieji miesto rajonai.)*

Teisėjas: O tu, plaštakėlė? Girdėjau, kad ne iš vieno paėmei po keturis asus?

(Ir t. t.)

XLV. Abra, Pompėjos tarnaitė, Kosucijaus tavernų administratoriui (Kleopatros žvalgybos tarnybos agentui)

(Spalio 17 d.)

Kaip prašėte, pirmiausia iš eilės atsakysiu į jūsų klausimus.

1. Pas ponią Klodiją Pulchrą tarnavau penkerius metus. Per karą išvažiavome iš Romos ir gyvenome jos viloje Bajuose. Už dvejų metų būsiu laisva. Čia dirbu porą metų. Dabar man 38, vaikų neturiu.

2. Šį mėnesį man neleidžia išeiti iš namų. Visiems kitiems tarnams irgi draudžia. Pastebėjo, kad kažką pavogė. Taip jie tik sako, bet man atrodo, ne todėl. Mes visi manome, kad čia dėl sekretoriaus, to, kurs iš Kretos. Turbūt jį seka.

3. Mano vyrui leidžiama pas mane ateiti kas penktą dieną. Išeinant jį krato. Prekiautojams neleidžiama užeiti į vidų. Jie ateina prie durų į sodą, ir mes perkame iš jų prekes ten.

4. Taip, aš perduodu laiškus poniai Klodijai Pulchrai kaskart, kai ateina pribuvėja Hagija. *(Matyt, pribuvėja lankydavosi pas Cezario namų tarnaitę.)* Jos nekrato. Štai ką aš rašau poniai Klodijai Pulchrai: apie Egipto karalienės apsilankymą pas mano šeimininkę; kada šeimininko nebūna namuose ištisą naktį; kartais — ką nugirsta tarnas, prie stalo pilstantis vyną; kada šeimininkui būna nuomario priepuoliai. Ponia Klodija Pulchra pinigų man nemoka. Ji pastatė taverną mano vyrui Apijaus kelyje prie Mopso kapo. Jeigu mano laiškai jus patenkina, mudu su vyru pageidautume karvės.

5. Ne, aš esu tikra — nieko konkretaus. Tik man atrodo, kad šeimininkui aš netinku. Prieš pusmetį jie smarkiai susiriejo dėl manęs, o prieš dvi dienas dar baisiau. Bet mano šeimininkė nieku gyvu neleidžia jam manęs išvaryti ir ima baisiausiai raudoti. Jai niekad nepabosta plepėti apie brangakmenius, rūbus, šukuosenas ir panašiai, o su nieku kitu ji negali pasišnekėti, tik su manim. Tokios tokelės.

6. Apie laiškus mano šeimininkei. Pernai mano šeimininkas paliepė durininkui visus laiškus, adresuotus mano poniai, dėti prie laiškų jam. Visi per dieną ateidavę laiškai būdavo laikomi durininko kambaryje, o šeimininkui grįžus juos atnešdavo į kabinetą. Bet mano ponia keliskart per dieną nueina pas durininką ir klausia, ar nėra jai laiškų, tas ir atiduoda. Jinai pakėlė baisų skandalą, puolė į ašaras, ir dabar visi laiškai ateina iškart jai. Tiktai jis liepė visus anoniminius laiškus sunaikinti neskaičius. Daugumą sunaikina. O jų labai daug. Vieni įdomūs, kiti — ne.

O dabar mano laiškas.

Mano šeimininkas labai geras poniai. Grįžęs iš darbo beveik visą laiką būna su ja. Kai ateina lankytojai su reikalais, šneka su jais gretimame kambaryje neuždaręs durų ir stengiasi kuo greičiau baigti. Kai ji taisosi miegoti, pasikviečia draugų ir praleidžia su jais valandą ar porą, nes nemėgsta ilgai miegoti, tiksliau sakant, jam nereikia daug miego. Kadangi tie draugai, pavyzdžiui Hirtijus, Mamura ir Opijus daug geria ir garsiai kvatoja, jie eina į šeimininko darbo kambarį ant uolos virš upės. Praeina beveik dvi valandos, kol mano ponia susirengia gulti, tad dažniausiai ji dar nemiega, kai jisai sugrįžta. Dažnai jai ruošiantis jis prisėda prie mūsų, palikęs draugus, ir šnekučiuojasi, kol aš šukuoju jai plaukus ir pan. Štai ką aš norėčiau pasakyti: beveik kiekvieną vakarą ji sugalvoja dingstį kivirčui ir beveik kaskart apsiverkia. Dažnai, kai juodu ima apie ką kalbėti, jisai liepia man išeiti iš kambario. Ji pykstasi su juo dėl prabangos įstatymų, dėl leopardo jauniklio, kurį jai dovanojo Egipto karalienė, dėl to, kad ponia Klodija Pulchra nekviečiama į jų namus, kad neleidžia jos į teatrą, nesutaria, kurią dieną vykti į vilą prie Nemio ežero.

Taigi, prieš dvi dienas jiedu smarkiai susiriejo. Mano ponia trumpam išėjo iš kambario, ir man pasirodė, kad šeimininkas mikliai įkišo ranką tarp buteliukų ir flakonėlių, stovinčių ant jos tualetinio stalelio ir surado anoniminį laišką, atsiųstą jai prieš daug savaičių. Man rodos, jis perskaitė tą laišką

ir įkišo atgal. Jai grįžus, jis suvaidino jį radęs. Bent man atrodo, kad viskas šitaip klostėsi. Laiške buvo rašoma, kad Klodijus Pulchras, tas, kurs padegė Cicerono namus ir grasino išžudyti visus senatorius, taigi, esą tas vyras beprotiškai įsimylėjęs mano ponią, ir kad ji turinti jo saugotis, nes jis galįs nesutramdyti savo jausmų. Nors mano šeimininkas kalbėjo labai ramiu balsu, žinau, jis buvo perbalęs iš pykčio. Sako, laiškas, be abejo, rašytas paties Klodijaus Pulchro; šitokį laišką galėjęs parašyti tik tas, kuris niekina moterį ir nori ją apmulkinti. O mano ponia sako nekenčianti Klodijaus Pulchro, bet netikinti, kad jis parašęs tą laišką. Tuomet man paliepė išeiti iš kambario. Grįžusi pamačiau ant jos skruostų ašarų pėdsakus, ji vėl ėmė verkti ir be paliovos kartoti, girdi, gyvenimas siaubingas, stačiai nepakenčiamas.

Šeimininkas pasišaukia mane ir sako, esą aš atnešusi tą laišką. Jis liepė man pakartoti šiurpią priesaiką, kad aš nieko nežinojusi apie tą laišką. Nors aš ir prisiekiau, man atrodo, jisai žino. Vis tiek jis turbūt manęs neišvarys.

Ar rašyti jums, kada šeimininkas visą naktį negrįžta namo?

Tarnas, pilstantis vyną, sako girdėjęs šeimininką kalbant su Balbum ir Brutu — su Decimu Brutu, o ne tuo gražuoliu — apie Romos perkėlimą į Troją. Man rodos, Troja yra Egipte.

Sekretorius, tas kurs iš Sicilijos, sako, nebemanąs, kad būsiąs karas su partais. O sekretorius iš Kretos sako, tu mulki, aišku bus. Daugiau apie tai aš nieko nežinau.

Žada išleisti įsakymą, draudžiantį važiuoti į miestą po dešimtos. Vėžimai negalės stovėti mieste ilgiau kaip valandą.

Užmiršau pasakyti, Klodijus Pulchras prijojo prie ponios, kai ji neštuvais keliavo prie Nemio ežero ir ėmė su ja kalbėti, bet paskui priėjo Afijus ir pasakė, esą jam liepta neleisti niekam su mumis kalbėtis. Afijus prižiūri ūkį ir kelionėse yra vyriausias. Jis kariavo kartu su šeimininku ir neturi vienos rankos.

Štai ir viskas.

Dar noriu pasakyti, kad man čia nepatinka, aš nesmagiai jaučiuosi. Prašiau ponios Klodijos Pulchros pasiimti mane atgal, bet ji liepė pasilikti. Žinau, kaip galėčiau iš čia ištrūkti. Bet jeigu šis laiškas jums patiks, aš pasiliksiu ir parašysiu dar kelis.

Norėtume, kad karvutė būtų žalmargė.

XLVI. Cezario dienoraštis — laiškai Lucijui Mamilijui Turinui į Kaprio salą

(Maždaug spalio 13 d.)

1012. Mudu su Egipto karaliene pykstamės. Tai nėra įprasti sutuoktinių barniai miegamuosiuose, nors dažniausiai baigiasi kaip pastarieji.

Kleopatra pareiškė, kad aš dievas. Ji manė, kad jau seniai laikau save dievu. Apstulbo, kai įtikinau, jog taip nėra. Kleopatra neabejoja esanti deivė ir dar labiau tuo įsitikina, matydama, kaip ją garbina liaudis. Ji mano kaip ir visi dievai esanti apdovanota antgamtišku įžvalgumu ir išsyk pastebinti dievybę, tad tikina, kad aš taip pat dievas. Tad mūsų pašnekesiai labai meilūs, su nebyliomis komiškomis scenelėmis. Aš gnybteliu deivei, o toji ima spiegti. Aš uždengiu delnu jai akis ir, prisiekiu nemirtingaisiais dievais — ji ničnieko nemato! Bet ji gali paaiškinti visą šią sofistiką. Beje, tai vienintelė tema, kuria diskutuojant šviesiausioji karalienė neklauso proto balso. Išmokau vengti rimtų pašnekesių apie šituos dalykus. Beje, man atrodo, kad, neskaitant šių kvailų įsitikinimų, joje daugiau nieko nėra egiptietiško.

Mano manymu, nieko nėra pavojingiau — ir ne tik mums, valdovams, bet ir tiems, kurie mus labiau ar mažiau garbina — už tą dieviškų savybių priskyrimą. Dažnas kartais pasijunta įkvėptas nepaprastos galios arba esąs nepaprastai teisus, ir čia nieko nuostabaus. Jaunystėje pats dažnai tai patirdavau; dabar drebu iš pasibaisėjimo tai prisiminęs. Kaip dažnai man primena, paprastai palaižūnai, žodžius, kuriuos ištariau audroje persigandusiam laivininkui: „Nesibaimink, tu juk gabeni Cezarį!" Kokia nesąmonė! Juk aš ne daugiau apsaugotas nuo pavojų, kaip bet kuris kitas.

Bet tai dar ne viskas. Tautų istorija rodo, kaip giliai įsišaknijęs polinkis suteikti nežemiškų savybių talentingiesiems ar netgi tiems, kurie užima aukštus postus. Bemaž neabejoju, kad senovės pusdieviai ir dargi dievai tėra išliaupsinti mūsų protėviai. Šitoks garbinimas turėjo teigiamą poveikį: ugdė jaunuolio vaizduotę, duodavo jam akstiną dorai elgtis, stiprino dorovinius ir visuomeninius institutus. Bet tai reikia išaugti, išaugti ir pamiršti. Kiekvienas, gyvenęs ar gyvenąs šiame pasaulyje, tėra žmogus ir jo nuopelnus būtina laikyti jo galimybių pasireiškimu, o ne įsikišimu iš aukščiau.

Su nieku kitu negalėčiau apie tai kalbėti. Kasmet juntu vis labiau dievinamas, ir man darosi nejauku. Raustu, prisiminęs, kaip kadaise stengiausi skatinti šį garbinimą, įsivaizduodamas, esą tai padėsią man valdyti. O tai puikiai įrodo, kad aš — tik žmogus, ir dargi smarkiai klystantis, nes nėra ydos, kuri prilygtų troškimui įteigti kitiems, jog esi dievas. Vieną naktį susapnavau — prie mano palapinės angos pasirodė Aleksandras. Iškėlęs rankoje kardą, jis buvo beketinąs mane nužudyti. „Bet tu juk ne dievas!"— tariau jam, ir jis pranyko.

Kuo labiau senstu, brangusis Lucijau, tuo labiau man patinka būti žmogum — mirtingu, klystančiu, nesidrovinčiu. Šiandien mano sekretorius nedrąsiai atnešė man krūvelę dokumentų, kuriuose buvau privėlęs visokiausių klaidelių (mintyse vadinu jas kleopatrinėmis — ta burtininkė tiesiog neišeina iš galvos). Juokdamasis vieną po kitos jas ištaisiau, o mano sekretoriai stovėjo susiraukę. Jie negalėjo suprasti, kaip Cezaris gali juoktis iš savo klaidų. Sekretoriai — ne itin linksmi kompanionai.

Jau seniai vartojame žodžius „dievybė", „dievas". Jie turi tūkstantį reikšmių; net kiekvienam mūsų jie gali reikšti dvi dešimtis skirtingų dalykų.

Aną vakarą aptikau žmoną karštai meldžiančią dievus atsiųsti saulėtą orą jos kelionei prie Nemio ežero. Mano teta Julija — ūkininkė, ir netiki, kad jie galėtų kaitalioti orą pagal jos pageidavimus, nors ji įsitikinusi, jog dievai globoja Romą ir mane paskyrė jos valdovu. Ciceronas mano, jie ramia širdimi leis Romai žlugti (ir nenori dalintis su

jais laurus už šalies išgelbėjimą nuo Katilinos), nors jis neabejoja dievus įskiepijus teisingumo jausmą žmonių širdyse. Katulas turbūt mano, kad žmonės išsiugdė teisingumo pojūtį besivaidydami dėl turtų ir ūkių ribų, bet jis tiki, meilė — vienintelė dievybės apraiška ir tik per meilę, net jeigu ji paniekinta ir liežuviais užplakta, mes galime suvokti savo egzistavimo prasmę. Kleopatra tikina, jog meilė — pats maloniausias užsiėmimas; ji nesanti patyrusi kito tokio pavergiančio jausmo, kaip meilė savo vaikams, tačiau ji nelaiko šių emocijų dieviškomis. O dieviškumą ji įžiūri valios ir asmenybės stiprybėje. Aš suprantu dieviškumą visai kitaip, nors anksčiau manydavau lygiai kaip ji. Atsikratęs kiekvienos šių iliuzijų, aš jaučiuosi tvirtesnis, nes priartėju prie tiesos.

Bet aš senstu. Laikas nelaukia.

XLVI — A. Iš Kornelijaus Nepoto užrašų

Diktatorius išleido įsaką, nuo šiol draudžiantį pervardinti miestus jo vardu. Man rodos, priežastis čia aiški: jis pastebėjo esąs garbinamas dargi labiau, nei pats pageidautų. Jis liovėsi siuntinėjęs dovanas miesteliams ir legionams: jos visos tampa šventomis relikvijomis, ir žmonės būriais traukia prie jų pasimelsti, kiti — vildamiesi išgyti. Ir ne tik barbariškuose respublikos pakraščiuose ir Italijos kalnuose — netgi čia, pačiame mieste.

Girdėjau, žmonės nesiliauja papirkinėję jo tarnus, idant šie vogtų jo drabužius, nagų nuokarpas, nuskustus barzdos plaukus ir netgi šlapimą — visa tai neva turi stebuklingą galią, tad žmonės saugo ir garbina šiuos dalykus.

Kartais į namus prasiskverbia fanatikai, kuriuos palaiko žmogžudžiais. Vienas jų buvo užkluptas besėlinant prie miegančio Cezario su durklu rankoje. Tučtuojau buvo surengtas tardymas; kvotė pats Cezaris. Žmogelis bemaž prarado žadą, bet ne iš baimės. Per visą tardymą jis gulėjo paslikas ant grindų, nenuleisdamas apkerėtų akių nuo Cezario veido, vapėdamas, girdi, jis tenorėjęs pašventinti save „vienu vieninteliu Cezario kraujo lašu". Pastėrusių sargybinių ir tarnų akivaizdoje Cezaris davė

jam daugybę klausimų ir galop išpešė iš jo visą jo gyvenimo istoriją. Toks didžiulis dėmęsys — nė vienas konsulas nebuvo tokio susilaukęs — dar labiau išaukštino diktatorių vargšelio akyse, ir tas ėmė dar labiau kliedėti ir maldavo Cezarį pribaigti jį savo rankomis.

Pasisukęs į šios scenos liudininkus, Cezaris šypsodamas tarė:

— Dažnusyk sunku atskirti neapykantą nuo meilės.

* * *

Pietų buvo Sostenas, Cezario gydytojas.

Jis pasakojo, kokį poveikį aplinkiniams darąs diktatorius.

„Ar yra buvę žmonių, apie kuriuos pasakotų tokias istorijas ir jomis tikėtų?!"

Dar neseniai dešimtis ligonių, jų giminės suguldydavo nakčiai priešais sieną, juosiančią jo namus. Sargybiniai ėmė juos vaikyti. Dabar jie eilėmis apgula jo statulas. Cezariui keliaujant, valstiečiai prašo jo įminti pėdą prastai derinčiuose laukuose.

O kokių tik istorijų apie jį nepasakojama! Jų išgirsi karių dainose, perskaitysi eilėse ir net ant visuomeninių pastatų sienų. Sako, neva jo motina pastojusi nuo žaibo tvykstelėjimo, o pagimdžiusi — per burną ar ausį; neva į šį pasaulį jis atėjęs be lyties organų — juos įgijęs iš nepažįstamojo, kurį sutikęs Dzeuso šventyklos prie Dodonos ąžuolyne ir užmušęs, ar iš Fidijaus sukurtos Dzeuso statulos. Nėra nė vieno iškrypimo, kuris nebūtų jam priskiriamas. Tikima, kad jis jaučiąs potraukį gyvuliams, kaip ir Jupiteris. Paplitusi nuomonė, neva jis esąs savo šalies tėvas tikrąja šių žodžių prasme, o Ispanijoje, Britanijoje, Galijoje ir Afrikoje jis palikęs šimtus vaikų.

Šitie prietarai ir fantazijos pernelyg paiki. Antai, kitų tvirtinimu, jis toks asketiškai dorovingas, kad, jam einant pro šalį, nuodėminguosius varstąs nepakeliamas skausmas.

Ar rasi kitą žmogų, paprastą mirtingąjį, kuris būtų taip uždegęs žmonių vaizduotę, kad tie imtų kurti apie jį gausybę legendų? O kas dedasi da-

bar, į miestą atvykus Kleopatrai? Ko tik neišgirsi: Kleopatra, derlingasis Nilo dumblas... Kur eisi — į tavernas, karių stovyklas — visų galvos svaigsta, įsivaizduojant jųdviejų glamones. Mes švenčiame saulės dievaičio ir derlingosios žemės sutuoktuves.

Aš — jo gydytojas. Padėdavau jam, kai jo kūną tąsė traukuliai, tvarsčiau jo žaizdas. Taip, jis mirtingas. Mes, gydytojai, išmokstame įsiklausyti į savo ligonių kūną, kaip muzikas įsiklauso į skambėjimą kiekvienos lyros, kurią paima į rankas. Jis nuplikęs, jis sensta, jo kūnas išmargintas randų, kuriuos paliko gausiose kautynėse gautos žaizdos, bet kiekvieną jo kūno dalelę įdvasina protas. Jo organizmo atsistatymo galimybės tiesiog fantastiškos. Liga — dvasios silpnybė. Liga, nuo kurios kenčia Cezaris — vienintelė liga, bylojanti apie begalinę dvasios stiprybę. Ji aiškintina jo protu.

Cezario protas — tai visiška priešingybė daugelio mūsų protui. Jam patinka apkrovimas. Kasdien mums iškyla dešimtys problemų; mes turime atsakyti „taip" ar „ne" į klausimus, nuo kurių sprendimo priklausys daugybė dalykų. Kai kurie mūsų dvejoja; kiti numoja ranka į iškilusias problemas, o tai savaime yra savotiškas sprendimas; dar kiti puola strimgalviais, sukandę dantis, užsimerkę — tai savotiškas nevilties sprendimas. O Cezaris sprendimą puoselėja. Susidaro įspūdis, kad jo proto sraigteliai sukasi tik tuomet, kai tikimasi rimtų padarinių. Cezaris nesikrato atsakomybės — jis kaskart vis daugiau užsiverčia ant savo pečių.

Ko gero, jam stinga vaizduotės. Neabejotina, kad jis bemaž nemąsto apie praeitį, o ir ateities nesistengia aiškiau įsivaizduoti. Jis nelinkęs atgailauti ar tuščiai svajoti.

Kartas nuo karto jis leidžia man atlikti tam tikrus bandymus. Liepiu jam intensyviai mankštintis, o paskui paguldau ir stebiu. Kartą šitaip priverstas nejudėdamas gulėti, jis manęs paklausė:

— Jeigu aš nežūčiau nuo žmogžudžio rankos ir sulaukčiau senatvės, nuo ko aš mirčiau?

— Nuo apopleksijos, jūsų didenybe,— atsakiau.

Man pasirodė, kad jis liko patenkintas. Jis bijo dviejų dalykų: fizinio skausmo, kurį jaučia nepa-

prastai aštriai, ir neoriai atrodyti tą paskutiniąją savo gyvenimo akimirką.

O anąkart jis manęs paklausė, ar yra būdų pasidaryti galą pačiam, greitai ir nepraliejant kraujo. Parodžiau jam tris ir pastebėjau, kad nuo tol jis jaučia man didį prielankumą ir dėkingumą.

Aš savo ruožtu daug ko iš jo išmokau. Anksčiau manydavau, kad geriausia malšinti alkį, miegoti ir tenkinti lytinį geismą pagal tam tikrus nusistovėjusius įpročius. Dabar laikausi jo nuomonės — šiuos poreikius reikia tenkinti vos pajutus. Šitaip ne tik prailgėjo mano diena: išsivadavo mano dvasia.

Jis nepaprastas žmogus. Tos legendos, sakyčiau, nėra grynas prasimanymas. Bet štai ką aš pasakysiu: Cezaris nemyli pats ir neįkvepia meilės kitiems. Jis romus, santūriai geranoriškas, energingas, nesikarščiuojantis, veikia nesusimąstydamas, neabejodamas.

Pasakysiu jums kaip paslaptį: aš negalėčiau jo pamilti ir kaskart jaučiu palengvėjimą, kai nebereikia būti šalia.

XLVI — B. Iš Cezario slaptosios policijos raporto

Sekamoji Nr. 496. Artemizija Bakcina, pribuvėja, žiniuonė ir būrėja. Gyvena Ožkos baloje. Tardoma prisipažino dalyvavusi „Palaidotos saulės" brolijos apeigose. Pasak jos, brolija Romoje turinti 10 ar 12 poskyrių (žr. sekamųjų Nr. 371 ir 391 bylas). Prispirta pasakė, kad brolijai vadovavęs Amazijus Lentras (sekamasis Nr. 297; bausmė įvykdyta rugpjūčio 12 d.). Apeigų pradžioje ilgai kankinama ir užmušama juoda kiaulė, juodas gaidys ir t. t.; pabaigoje garbinamas indelis su krauju, tariamai diktatoriaus. Sekamoji bus išsiųsta į Siciliją, kur gyvens vietinės policijos prižiūrima.

XLVI — C. Iš Plinijaus jaunesniojo užrašų

(Rašyta maždaug šimtmečiu vėliau.)

Įdomu: pasak mano sodininko, liaudyje paplitęs vienas prietaras. Vaikštinėdamas po miestą, šnekėjausi su vynuogių augintojais, prekiautojais ir kitais prasčiokais. Jie visi patvirtino jo žodžius.

Jie tiki, kad nužudyto Cezario lavonas nebuvo sudegintas (nors mes tuo neabejojame), bet buvęs pagrobtas kažkokios bendrijos ar religinės brolijos ir supjaustytas į gabaliukus, kurių kiekvienas buvęs užkastas įvairiose Romos vietose. Jie tvirtina, jog Cezaris žinojęs seną pranašystę, neva Roma nežlugsianti ir liksianti stipri, jei jis bus nužudytas, o jo kūnas supjaustytas į atskiras dalis.

XLVII. Egipto karalienės pranešimas

(Spalio 26 d.)

Kleopatra, Egipto karalienė (ir t. t. ir t. t.) apgailestauja, kad didžiai gerbiama vestalių kolegija negalės dalyvauti jos rengiamame priėmime rytojaus vakarą. Todėl karalienė pasirūpino, kad galėtų priimti didžiai gerbiamą kolegiją rytoj trečią valandą.

Suderinus su didžiuoju pontifiku ir jos šviesybe kolegijos vyresniąja, minėtą valandą bus vaidinama:

Stebuklingasis Horo pasirodymas;

Ozirio grožis;

Nešmetų laivo užpuolimas;

Abidoso valdovo atvykimas į savo rūmus.

Ceremonijų dalys, netinkamos rodyti vakare, bus su visomis iškilmėmis pademonstruotos garbingosioms viešnioms po pietų.

Egipto karalienė teiksis priimti didžiai gerbiamas vestales nurodytu laiku.

XLVIII. Cezaris Kleopatrai

(Spalio 29 d.)

Visa Roma tik ir šneka, kokį prašmatnų priėmimą ištaisiusi Egipto karalienė; rafinuotesnieji nepaliauja kalbėję apie jos karališką laikyseną, neregėtą vaišingumą, išmintį ir kerintį grožį.

Man belieka kalbėti apie savo niekad nenuvysiančią meilę ir pagarbą jai.

Ateityje aš rečiau lankysiu didžiąją karalienę, bet prašau jos niekad nesuabejoti mano meile ir tuo, kad nepaliausiu rūpinęsis jos šalies gerove.

Labai džiaugčiausi, galėdamas dažniau priimti karalienę savo namuose. Paprašiau aktorę Kiteridę

duoti mano žmonai deklamavimo ir mimikos pamokas — tai jai pravers per Gerosios Deivės šventę. Kadangi jūs taip pat dalyvausite šiame renginyje, manau, tos pamokos ir jums bus labai naudingos (gink dieve, nenoriu pasakyti, kad karalienei reikia mokytis gražiai kalbėti ar oriai laikytis).

Esu tikras, kad Kiteridė neatsisakys, jei pamokoms baigiantis pareikšite norą išgirsti ją deklamuojant ištraukas iš graikų ir romėnų tragedijų — mūsų palikuoniai pavydės mums šios laimės.

Ponia Klodija Pulchra kuriam laikui išvyksta į savo užmiesčio vilą. Turbūt privalau jums pranešti, kad tokį nurodymą neseniai jai daviau aš, nors ji prašė leidimo išvykti iš miesto tik sekančią dieną po jūsų priėmimo. Šitokį sprendimą man padiktavo motyvai, kuriuos, jei pageidausite, paaiškinsiu kada nors vėliau.

Džiaugsmas, kurį karalienė man suteikė savo apsilankymu, retkartėmis atitraukia mano mintis nuo darbo. Būčiau jaunesnis, tas džiaugsmas praskaidrintų man darbą ir suteiktų naujų jėgų sumanymams įgyvendinti. Bet artėjanti senatvė man primena, kad nebeturiu, kaip kadaise atrodė, neriboto laiko nei ką planuoti, nei ką vykdyti.

Leiskite man suderinti darbą su džiaugsmu ir aplankyti karalienę šeštadienį. Noriu parodyti jai projektus, kuriuos parengiau kolonijoms Šiaurės Afrikoje. Jei oras bus palankus, norėčiau kartu su karaliene nuplaukti į Ostiją ir parodyti jai, kokių priemonių ėmėmės potvyniams reguliuoti ir srovei sulėtinti. Ostijoje mes turėsime progos pamatyti, kiek pasistūmėjo uosto statybos darbai — juk karalienė davė tokių vertingų pasiūlymų jiems vykdyti.

Norėčiau pasakyti karalienei dar vieną dalyką. Tikiuosi, ji viešės Italijoje dargi ilgiau, nei iš pradžių ketino. Kad jai būtų lengviau apsispręsti, siūlau parsigabenti iš Aleksandrijos savo vaikus. Aš skirsiu jai vieną iš savo naujųjų galerų — nerasi jūroje laivo, greitesnio už jas — ir nekantriai lauksiu, kada kartu galėsime džiaugtis atvykėliais.

XLVIII — A. Kleopatra Cezariui

(Per tą patį pasiuntinį.)

Tarp mūsų iškilo nesusipratimas, didysai Cezari.

Suprantu, jokiais įrodinėjimais neišsklaidysiu tave apnikusių abejonių. Aš kankinuosi, ir mano vienintelė viltis — kad laikas ir įvykiai įrodys tau mano atsidavimą ir ištikimybę. Vis dėlto aš privalau dar kartą pareikšti: padėtis, kurioje atsidūriau (esu apstulbinta ne mažiau, nei tu) buvo niekšų paspęstos žabangos.

Markas Antonijus prikalbino mane eiti kartu į tą sodo kampą pasižiūrėti, pasak jo, „žygdarbio, už kurį narsesnio Roma dar nebuvo mačiusi". Jis mane tikino atliksiąs jį su penkiais ar šešiais savo draugais. Kadangi ketinau dar kartą apeiti visą sodą, sutikau su jo pasiūlymu ir pasivadinau Šarmijaną. Kas nutiko paskiau, tu žinai.

Aš neturėsiu ramybės, kol negausiu įrodymų, kad kažkas iš šalies pakurstė jį šitaip pasielgti. Žinau, tu patikėsi, jog aš nekalta tik tuomet, kai pamatysi, kad aš nepailsdama rūpinuosi tavim. Vien todėl aš priimu tavo pasiūlymą ilgiau paviešėti Romoje. Su dėkingumu taip pat priimu pasiūlymą ateiti į Kiteridės pamokas tavo namuose.

Tačiau šiuo metu nepageidaučiau parsivežti savo brangiųjų vaikučių, nors dėkoju už suteiktą galimybę.

Didysai drauge, didysai Cezari, mano meile, man plyšta širdis iš skausmo, kad tu turi nepelnytai kankintis. Aš sielvartauju; aš prakeikiu tas likimo jėgas, kurios pragariška klasta, nepasiekiama nė vienam mirtingajam, padarė mane tavo nusivylimo kaltininke. Ak, netikėk! Nesikrimsk dėl šitokio kvailo atsitiktinumo. Atmink mano meilę. Nepradėk abejoti mano akių žvilgsniu, džiaugsmu, su kuriuo aš tau atsiduodu. Aš dar jauna, aš nežinau, kaip įrodinėtų savo nekaltumą labiau patyrusi moteris. Gal man reiktų piktintis, kad tu manim netiki? Gal turėčiau nuduoti pasipūtusią ir įpykusią? Nežinau; aš tesugebu būti atvira ir netgi paminu kuklumą. Aš niekados nemylėjau ir nemylėsiu taip, kaip myliu tave. Ar galėjo kas patirti tai, ką esu

patyrusi aš — palaimą, neatsiejamą nuo dėkingumo, aistrą, kurios negalėjo sumenkinti tau reiškiama pagarba. Tokia buvo meilė, atitinkanti mūsų skirtingą amžių; nereikia bijoti ją lyginti su bet kuria kita meile — vis tiek ji pranašesnė. Ak, prisimink, prisimink ir tikėk! Neatskirk manęs nuo savo dieviškos esybės šydu, juodžiausiu iš šydų, kurį nuaudei iš tikėjimo mano neištikimybe! Nejaugi aš galėčiau būti tau neištikima?! Nejaugi aš galiu tavęs nemylėti?!

Tai ne karalienės žodžiai. Jie plaukia iš širdies. Šitaip vėl prabilsiu tik tuomet, kai man leisi. Nuo šiol aš kreipsiuos į tave kaip dera tavo šalies svečiui, nes savo meilėje aš laikausi šitokios taisyklės — nusilenkti visiems tavo norams.

XLIX. Alina, Kornelijaus Nepoto žmona, savo seseriai Postumijai, Publijaus Cekcinijaus iš Veronos žmonai

(Spalio 30 d.)

Tu būsi mačiusi visus laiškus šiuo reikalu, kuriuos mes išsiuntėme per diktatoriaus pasiuntinį jums ir poeto šeimai. Čia aš norėčiau pridurti keletą smulkmenų, bet jos skirtos tau vienai.

Mano vyras sielvartauja, tarsi būtų netekęs sūnaus (apsaugok nuo tokios nelaimės! Mūsų berniukai — garbė dievams — gyvi ir sveiki). Aš irgi mylėjau Gajų *(Katulą)* dar nuo vaikystės, kai kartu žaisdavome. Bet aš galiu šnekėti su tavim atvirai: meilė neturi mūsų apakinti, ir mes privalome pasimokyti iš to vargšo paklydėlio gyvenimo. Aš nemėgau jo draugų, tuo labiau tos nedorėlės; man nepatiko eilės, kurias jis parašė paskutiniaisiais savo gyvenimo metais ir aš niekada nemėgsiu ir neliaupsinsiu diktatoriaus, kuris pastarosiomis dienomis lakstė į mūsų namus lyg senas šeimos draugas.

Mes dažnai prašydavome Gajų pas mus pagyventi, bet tu juk žinai, koks jis stačiokiškai nepriklausomas. Tad kai vieną rytą jis pasirodė prie mūsų durų, lydimas senojo Fasko, nešino jo patalyne, ir pasiprašė leidimo pagyventi mūsų namelyje sode, supratau, kad jis nejuokais serga. Mano vyras išsyk pranešė apie tą jo žingsnį diktatoriui,

kuris negaišdamas atsiuntė savo gydytoją, tokį Sosteną. Šitokio pasipūtusio jauno bukagalvio kaip gyva nesu mačiusi. Aš nedvejodama pareiškiau pati esanti puiki gydytoja. Man rodos, visos motinos gauna šią dovaną iš nemirtingųjų dievų. Bet tas Sostenas užsispyręs stūmė šalin visus vaistus, kurie nuo neatmenamų laikų pripažinti turį nepaprastų gydomųjų savybių. Bet apie tai — ilga šneka.

Taigi, Postumija, nėra jokios abejonės, kad jį nužudė toji moteris. Trejus metus tąsiusi jį po pragarą, staiga ji pavirto gerumo įsikūnijimu, ir šitaip jį pribaigė. Pati ji nėsyk nepasirodė, bet užtat kasdien siuntinėdavo laiškus, valgius (būtum mačiusi kokius!), graikiškus rankraščius. Dukart per dieną atsiųsdavo pasiuntinį pasiteirauti apie jo sveikatą. Užtat Gajus buvo labai laimingas, tik laimė nelygi laimei. Jo laimė buvo sutrikusi, efemeriška — turbūt šitaip jaučiasi apmulkinti vyrai, kuomet žmonos staiga pasidaro nepaprastai jiems geros... O dienos slinko. Ji taip ir neparodė akių. Mes pamatėme, kaip jis prarado viltį pasveikti ir nuolankiai atsidavė mirčiai. 27-ąją dieną maždaug trečią valandą po pietų jo tarnas Faskas (pameni, jis prižiūrėdavo valtis Gardos ežere) tekinas atbėgo į namus ir pranešė, kad šeimininkas kliedįs; jis buvo besidabinąs eiti į priėmimą pas Egipto karalienę. Nuskubėjusi į namelį sode radau jį gulintį be sąmonės didžiuliame išvemtos tulžies klane. Mano vyras tučtuojau paliepė atvesti Sosteną. Jis atėjo ir sėdėjo prie jo lovos iki pat mirties, o mirė jis valandą prieš saulei patekant. Man neleido eiti į mirštančiojo kambarį. Apie dešimtą pasirodė pats diktatorius. Jis buvo prašmatniai apsirėdęs, matyt, nepastebimai paspruko iš karalienės priėmimo, kuris vyko visai šalimais, mažiau nei už pusės mylios. Visą naktį girdėjome grojant orkestrus, o dangus buvo nušviestas laužų jos sode pašvaisčių. Nugirdau Faską pasakojant mano vyrui, kad diktatoriui pirmąkart pasirodžius kambaryje, Gajus pasikėlęs ant alkūnės ir suklikęs jam nešdintis lauk. Jis išvadino diktatorių „laisvės grobiku", „pabaisa šykštuoliu", „respublikos smaugė-

ju" ir aibe kitų pravardžių — tiesą sakant, visos jos yra pelnytos. Maždaug tuomet į kambarį įėjo mano vyras — jis buvo išėjęs ieškoti mūsų senojo balzamo rūkytojo. Jo žodžiais tariant, diktatorius visa tai išklausė tylomis, tik išblyškęs lyg lavonas. Matyt, jau seniai niekas nebuvo liepęs Cezariui nešdintis, bet jis paklausė.

Jis grįžo gal pora valandų po pusiaunakčio, bet jau nebevilkėjo savo prašmatniaisiais rūbais. Gajus miegojo. Pabudęs, atrodė, nebejaučia pagiežos savo lankytojui. Pasak mano vyro, jis nusišypsojęs tarė: „Kurgi jūsų karališki rūbai, didysis Cezari?!" Tu juk žinai,— mano vyras garbina tą žmogų (mes susitarę namuose apie jį nekalbėti). Pasak Kornelijaus, nuo tos akimirkos Cezaris buvęs tiesiog nuostabus — tiek savo iškalbingomis pauzėmis, tiek savo atsakymais. Jis sako, esą niekas kitas nematęs tiek žmonių mirštant, kaip Cezaris. Tu žinai visus tuos pasakojimus apie Galiją, kaip sužeisti kariai iš paskutiniųjų priešindavosi mirčiai, kad sulauktų Cezario, kuris naktį apeidavo stovyklą. Turiu pripažinti, Postumija: nors jis yra nedoras valdovas, jis turi kažką labai įspūdingo ir nuoširdaus. Vyras sako stovėjęs kambario kertėje su Sostenu, tad labai mažai ką iš jųdviejų pašnekesio girdėjęs. Vienu tarpu Gajus ašarom pasruvusiomis akimis puolė iš lovos, šaukdamas, esą gyvenimas ir eilės nuėję perniek — kekšės prielankumui įgyti. Aš tikrai nebūčiau sumojusi, ką jam atsakyti. Diktatorius, matyt, žinojo. Kornelijus sako, kad Cezaris tuomet ėmęs kalbėti dar tyliau, bet iš jo žodžių supratęs jį liaupsinant Klodiją Pulchrą tarsi toji būtų kokia deivė. Skausmas liovėsi kamavęs Gajų, bet jo jėgos seko. Jis gulėjo, įbedęs akis į lubas, klausydamas Cezario žodžių. Kartkartėmis diktatorius nuščiūdavo, bet vos ilgėliau patylėdavo, Gajus pirštais paliesdavo jo riešą, tarsi ragindamas: „Kalbėkit, kalbėkit!" Ir tu žinai, apie ką Cezaris visą laiką šnekėjo? Ogi apie Sofoklį! Gajus atsisveikino su šiuo pasauliu deklamuojant chorą iš „Edipo Kolone". Cezaris užspaudė jam akis monetomis, apkabino Kornelijų ir tą

netikėlį gydytoją ir be sargybos išėjo namo brėkštančiomis gatvėmis.

Gal tu norėsi kai ką perpasakoti jo tėvui ir motinai, bet man rodos, tik pagilintum jų sielvartą. Aš jausčiausi kalta, jei katras iš mano dviejų sūnų šitaip pamestų galvą. Bet manding jie taip išauklėti, kad tai jiems negresia.

(Toliau laiške kalbama apie nekilnojamo turto pardavimą.)

XLIX — A. Cezario dienoraštis — laiškai Lucijui Mamilijui Turinui į Kaprio salą

(Naktis iš spalio 27 į 28 d.)

1013. (Apie Katulo mirtį.)

Aš sėdžiu prie merdinčio draugo, poeto Katulo lovos. Retkartėmis jis užmiega; tuomet imuosi plunksnos — turbūt kaip visuomet bėgdamas nuo minčių (nors jau seniai privalėjau suprasti, kad rašydamas tau iš savo proto gelmių iškeliu į paviršių klausimus, nuo kurių besislapstant prabėgo mano gyvenimas).

Jis ką tik atmerkė akis, išvardijo šešias Plejadas ir paklausė manęs, kuo vardu septintoji.

Dar jaunystėje, Lucijau, tu neklysdamas atpažindavai neišvengiamą aplinkybę ir neišvengiamą rezultatą. Tu negaišai laiko apgailestavimams, kad yra taip, o ne antraip. Tavo dėka aš supratau — tik ne iš karto — gyvenime gausu dalykų, kurių nepakeisi savo troškimais, nuo kurių neapsaugos tavo baimė. Daugel metų laikiausi įsikibęs visokiausių iliuzijų, tikėjimo, kad, sutelkęs savo proto galią, priversi suvirpėti abejingos mylimosios širdį ar vien savo rūstybe sustabdysi prasiveržusį priešą. Pasaulis galingai žengia savu keliu, ir mes bemaž bejegiai jį pakeisti. Tu pameni, kaip mane apstulbinai, abejingai ištaręs: „Viltimi dar niekas nėra pakeitęs rytdienos oro". Pataikūnai be perstojo man tvirtina, esą aš „pasiekęs to, kas neįmanoma", „pakeitęs gamtos dėsnius". Priimdamas šią duoklę, aš rimtai linkteléju galvą, bet mintyse apgailestauju, kad jų negirdi mano geriausieji draugai, su kuriais kartu pelnytai pasišaipyčiau iš šitų padlaižių.

Aš ne tik lenkiuosi neišvengiamybei; ji suteikia man jėgų. Kai pagalvoji, kokios ribotos žmogaus galimybės, jo pasiekimai pasidaro dar įspūdingesni. Mirtis — taip pat neišvengiamybė. Gerai pamenu, kaip jaunas būdamas tikėjau, kad ji mane aplenks. Bet paskiau, kuomet mirė dukra, kuomet tu buvai sunkiai sužeistas, supratau esąs mirtingas. Dabar man atrodo, kad tie metai, kada netikėjau mirtimi, dar daugiau — kad galiu mirti bet kurią akimirką — nuėję perniek. Dabar iš pirmo žvilgsnio atskiriu tuos, kurie nemano mirsią. Man jie — vaikai. Jie tariasi labiau pajuntą gyvenimo skonį, vengdami minčių apie mirtį. O iš tikrųjų priešingai: saule mėgautis geba tik tas, kuris suvokė nebūties neišvengiamumą. Nesutinku su stoikais, kurių teigimu apmąstydami mirtį suvokiame žmogaus pastangų tuštumą ir gyvenimo džiaugsmų menkystę. Kasmet su vis didesniu liūdesiu sakau sudie pavasariui; kasdien vis labiau trokštu pažaboti Tiberį, net jei mano įpėdiniai leis jam pranykti jūroje, nedavus žmogui jokios naudos.

Jis vėl atsimerkė. Mes regime jo sielvarto priepuolį. Klodija! Stebiu jį ir vis aiškiau suvokiu jos puolusią didybę.

Pasaulyje veikia dėsniai, kurių svarbos mes nepajėgiame įspėti. Kaip dažnai mes matome dorybę sukeliant visą piktadarysčių virtinę, ar žygdarbius, įkvėptus menkystės... Klodija — neeilinė moteris, ir Katulas, ją pažinęs, pažėrė nepaprastų eilių. Įdėmiai įsižiūrėję, mes sakome: „gėris", „blogis". O pasauliui naudą duoda nei vienas, nei kitas,— energija. Čia slypi kažkoks dėsningumas, bet mes, nugyvenę savo amžių, tespėjame įžvelgti vos dvi grandinės grandeles. Štai kodėl reikia apgailestauti, kad gyvenimas toks trumpas.

Jis miega.

Praslinko dar viena valanda. Mes šnekučiavomės. Esu matęs ne vieną mirtį. Tiems, kuriuos kamuoja skausmas, kalbu apie juos pačius; tiems, kurių protas neaptemęs, giriu pasaulį, kurį jie palieka. Jeigu pasaulis yra niekingas, tai ir palikti jį — nieko kilnaus; mirštantieji dažnusyk sielojasi,

kad gyvenimas nebuvęs vertas pastangų, kurių iš jų pareikalavo. Aš visada randu ką girti.

Šią paskutiniąją valandą grąžinau seną skolą. Per dešimtį karo žygių metų nekart atmerkęs akis mačiau vis tą pačią viziją. Naktį vaikštinėdavau aplink savo palapinę, improvizuodamas kalbą. Aš įsivaizduodavau sukvietęs rinktinių vyrų ir moterų, daugiausia jaunų, auditoriją, norėdamas perteikti visa, ką aš — berniukas ir vyras, kareivis ir valdytojas, įsimylėjėlis, tėvas, sūnus, kenčiantis ir džiūgaujantis žmogus — esu skolingas Sofokliui. Norėjau išlieti dėkingumą ir pagarbą iš širdies, kuri taip greitai prisipildo sklidina.

Taip, jis išties buvo žmogus, ir jo kūryba žmogiška. Štai ir atsakymas į vieną iš jau seniai kamuojančių klausimų. Nepasakyčiau, kad dievai nuo jo nusigręžė, bet ir padėti nepadėjo. Jiems tai nebūdinga. Jeigu jie nebūtų pasislėpę, jis nebūtų akis pražiūrėjęs jų beieškodamas. Ir man teko keliauti per Alpių aukštybes, kai nemačiau per žingsnį nuo savęs, tik niekad nesijaučiau toks ramus, kaip jisai. Jis pasitenkino gyvendamas taip, tarsi Alpės būtų čia pat.

O dabar štai ir Katulo nebėra.

L. Cezaris Kiteridei

(Lapkričio 1 d.)

Kilmingoji ponia, jūs turbūt suprantate, kad mano padėties žmogui nelengva kreiptis su prašymu į tą, kurį nepaprastai gerbia, kadangi pastarasis gali pamanyti esąs įsakomas. Įsivaizduokit, kad aš tebesu tas pats, kuris nudžiugo su jumis susipažinęs ir pajuto jums pagarbą, ilgainiui tik dar labiau pagilėjusią. Mano žmona mokosi frazių, kurias jai reiks ištarti vienoje šventėje, įvyksiančioje gruodyje. Man buvo leista ją pamokyti — aišku, kiek leidžia slaptas šventės pobūdis. Ar negalėčiau paprašyti jūsų skirti keletą valandų pamokyti ją tarti tas frazes ir deramai laikytis tokioje iškilmingoje ceremonijoje?

Kadangi apeigose iki tam tikro momento dalyvaus Egipto karalienė, būčiau itin dėkingas, jei leis-

tumėt ir jai pabūti kartu tomis valandomis, kurias galėsite skirti mano žmonai.

Prieš keletą dienų labai nudžiugau, sužinojęs, kad esate artima Lucijaus Mamilijaus Turino draugė ir retkarčiais aplankote jį Kaprio saloje. Jis pageidauja, kad jo vardas būtų kuo rečiau minimas, tad jau vien šios eilutės daro šį laišką konfidencialų. Aš džiaugiuosi ne tik tuo, kad jums brangi jo draugystė, o jam — jūsų, bet kad per jus (ir, viliuosi, per mane) jo genijus gali, jei galiu šitaip pasakyti, pasireikšti pasaulyje, nors mums ir neleista minėti jo vardo. Nuostabu vien tai, kad žmogus, patyręs negandas, tekusias jo daliai, nepalūžta dvasia; nors aš niekados nepajėgiau suvokti, kad tai nutiko jam, kurs buvo pranašesnis už visus savo protu, lygiai kaip ir tomis dvasios ypatybėmis, kurias mes vadiname jos grožiu. Kaprio sala man apgaubta pagarbios baimės skraiste. Aš ne tik laimingas — aš dargi jaučiu palengvėjimą, kad nesu vienintelis jo genijaus nešėjas. Mudu su juo balsu neišsakome daugelio dalykų. Antai, pagal nebylų susitarimą aš negaunu iš jo laiškų ir galiu jį aplankyti ne dažniau kaip kartą per metus. Kartais šie apribojimai kelia man liūdesį, bet kuo toliau, tuo aiškiau įžiūriu juose tą bemaž nežemišką išmintį, būdingą visiems jo poelgiams.

Kadangi kalba pasisuko apie didžius žmones, prie šio laiško pridedu nuorašus paskutiniųjų eilių Gajaus Valerijaus Katulo, kuris mirė prieš penkias dienas.

LI. Egipto karalienės memorandumas savo valstybės sekretoriui

(Lapkričio 6 d.)

Egipto karalienė liko patenkinta informacija, kurią jai pateikei. Tai ypač pasakytina apie spalio 29-osios ir lapkričio 3-iosios pranešimus ir prie jų pridėtus dokumentus.

Karalienė atkreipė dėmesį į tavo pateiktą nepatenkintųjų įvertinimą.

(Toliau Kleopatra aptaria dvylika asmenų ir grupuočių, galinčių griebtis perversmo ar mėginti nužudyti diktatorių. Tarp potencialių sąmokslininkų

neminimi Kaskos, Kasijus nei Brutas. Ši medžiaga pateikiama IV dalyje.)

Tačiau karalienė atkreipia tavo dėmesį į šiuos klausimus:

1. Informatorius Nr. 14 *(Abros)* pranešimai nieko neverti. Ji tik nuduoda naivuolę. Pagrasinus demaskuoti ar kitokiu spaudimu nesunkiai galima būtų išgauti iš jos vertingesnių žinių.

2. Ar tu įsitikinęs, kad deramai išsiaiškinai diktatoriaus pradingimo iš mano pobūvio 27-ąją dieną priežastį? Kad jis sėdėjo prie sergančio nešvankėlio rašeivos lovos — vargu ar įtikinamas paaiškinimas.

3. Reikia žūt būt įtaisyti agentą Marko Antonijaus namuose. Grąžinu tavo surinktą medžiagą, įrodančią jo išdavystę diktatoriui *(46 m.)*. Padėk ją prie kitų dokumentų; žiūrėk, kad jų nepavogtų ir nekonfiskuotų! Kitus dokumentus, rastus jo namuose, aš pasilieku.

4. Siuvėja Mopsa. Kuo greičiau pateik man išsamų jos gyvenimo aprašymą: kilmė, draugai ir pan., kada matys savo klientus šį mėnesį. 17-ąją dieną ji ateis pas mane siūti rūbų Gerosios Deivės apeigoms.

5. Šią savaitę labiausiai domėkis Klodijos Pulchros ir jos brolio namais. Kas kalbama apie jos išvykimą iš miesto? Kada ji grįžta į Romą? Sozigeno *(egiptiečio astronomo)* pranešimas niekam tikęs. Nurodyk, kas svarbiausia.

Pritariu tavo nuomonei, kad Klodijus Pulchras nori suvilioti diktatoriaus žmoną. Nenuleisk nuo jų akių. Jie tikriausiai siuntinėja vienas kitam laiškus per informatorių Nr. 14. Pateik man savo pasiūlymus, kaip geriausia pasinaudoti šitokia padėtimi.

Įvertindama uolumą ir sumanumą, kurį parodei spręsdamas iškeltus uždavinius, su didžiausiu malonumu dovanoju tau ir tavo palikuoniams visiems laikams Sesebeno oazę su teise į mokesčius ir rinkliavas, apribota tik mano karališkaisiais ediktais Nr. 44 ir 47 *(vietinių pareigūnų ir žemvaldžių valstiečiams nustatomų rinkliavų ir mokesčio už*

kupranugarių girdymą prie šaltinių ir upių dydžio ribojimai.)

LII. Pompėja Klodijai

(Lapkričio 12 d.)

Ilgiuosi tavęs visą laiką, brangioji pelyte. Niekas nesupranta, kodėl tu išvyksti į kaimą dabar, kai mieste dedasi tokie dalykai. Klausiau savo vyro, nejaugi tau taip rūpi ta matematika, o jis — girdi, tokie mokslai tau labai sekasi ir tu puikiai nusimanai apie žvaigždes ir jų poveikį.

Pas mus į namus ne rečiau kas antrą dieną ateina vienas žmogus, ir mes labai įdomiai leidžiame laiką. Galvą guldau — neatspėsi kas. Ogi Kleopatra! Ir ne ji viena — dar aktorė Kiteridė. O tuo pasirūpino mano vyras. Keista, ar ne?

Visų pirma prisistatė Kiteridė pamokyti mane žinai kokių dalykų. Paskiau ėmė ateidinėti Kleopatra — taip pat norinti pasimokyti. Pamokai baigiantis karalienė paprašo Kiteridę padeklamuoti, bet tokių dalykų, kad man kraujas stingsta gyslose. Kasandra išeina iš proto; Medėja nusprendžia nužudyti savo vaikus, visi miršta. Paskum anksčiau nei paprastai grįžta manasis, ir visi ple ple ple apie graikų dramas. Tuomet manasis atsistoja — jis bus Agamemnonas, Kiteridė — Klitemnestra, Kleopatra — Kasandra, o mudu su Oktavianu — vietoje choro. Paskiau visi vakarieniaujame. Brangioji Klaudile, kaip gaila, kad tavęs nėra šalia — neturiu su kuo pasijuokti: jie taip rimtai žiūri į tuos dalykus! Aš netveriu juoku, kai mano vyras ima riaumoti, o Kleopatra išeina iš proto.

Tiesą sakant, karalienė man visai patinka. Žinoma, ji nepanaši į tave ar mane. Anksčiau ji man atrodė baisiai nesimpatinga, bet dabar kartais ji man visai graži. Tačiau aš visiškai nepavyduliauju: mano vyras elgiasi su ja lygiai, kaip su teta Julija.

Vakar Egipto karalienė paklausė mano vyro, kada tu grįžti. Sako, tikiuosi, greitai, nes tu rengianti ją apeigoms. O maniškis atsakė tavo planų nežinąs, bet iki pirmosios gruodžio grįši.

Brangute, mačiau tavo brolį, jaunėlį; jis prijojo prie manęs, kai keliavau prie Nemio ežero. Jis toks panašus į tave, kad kaskart apstulbstu jį pamačiusi. Žmonės kalba, kad jis nedoras, netgi tu tai tvirtini, bet aš vis tiek netikiu. Klaudile, brangute, tu neteisingai su juo elgiesi. Jei žmogui be perstojo kalsi, kad jis nedoras — jis tikrai toks pasidarys.

Iš šio laiško tau gali susidaryti įspūdis, kad aš labai laiminga, bet taip nėra. Beveik nekeliu kojos iš namų; pas mane neateina niekas, ką norėčiau matyti. Tiesa, buvau sykį pas Egipto karalienę, nuėjau aplankyti Bruto žmonos Porcijos, nes ji laukiasi. Kartais aš sėdžiu sau ir man norisi mirti. Aš šitaip manau: jeigu negali džiaugtis gyvenimu kol jaunas — kada gi džiaugtis? Aš garbinu savo vyrą, jis mane, bet man patinka kompanijos, o jam ne.

Ką tik sužinau, kad veltui gaišau laiką, eidama pas Porciją. Man pasakė, kad ji persileido, taigi, nereikėjo man visai pas ją eiti.

LIII. Kiteridė Lucijui Mamilijui Turinui į Kaprio salą

(Lapkričio 25 d.)

Mano brangusis drauge, atmosfera Romoje — nejauki ir grėsminga; žmonės plaka liežuviais, bet juoko negirdėti. Kasdien išgirsti apie atsitikimus ir nusikaltimus, sukeltus veikiau chaoso ir kvailybės, negu aistrų.

Iš pradžių maniau, kad aš viena įžiūriu šį negalavimą, bet dabar jau visi jį pastebi. Mūsų valdovas labiau nei paprastai pasinėręs į darbą; kasdien mus užgriūva krūvos ediktų. Išleisti įstatymai dėl prabangos; kiekvienas pilietis privalo nusivalyti gatvę priešais savo namus; priešais teismo pastatą ant šaligatvio įsmeigti kuolai su pasaulio žemėlapiu — auksiniai ereliai žymi naujus miestus. Jaunos šeimos galvos atsistoja prie jo ir krapštydamiesi pasmakres svarsto, kur įsirengti naujus namus — tarp sniego ir ledynų, ar po svilinančia saule.

Buvau jau besutinkanti su tavo pasiūlymu iškart atvykti į Kaprį, bet valdovas paprašė parengti jo žmoną ir karališkąją viešnią gruodžio pradžioje

įvyksiančioms apeigoms. Jau turėjau aštuonias pamokas. Dažnai jas baigiame tragedijų ištraukų skaitymu, kuriame dalyvauja visi, net pats diktatorius. Aš jaučiuosi lyg vaidinčiau tragedijoje, vykstančioje kitos viduje.

Pradedu suprasti tą paslaptį — Cezario vedybas. Aš matau, kad akstiną joms davė ne iškrypėliškas Cezario palinkimas prie jaunučių mergaičių, kaip tvirtina pikti liežuviai. Cezaris — mokytojas; jis apsėstas noro mokyti. Jis gali mylėti tik tą, kurią gali pamokyti; mainais jis nori matyti pažangą ir prašviesėjusį mokinio protą. Iš tų jaunučių mergaičių jis reikalauja tik to, ko Pigmalionas prašė marmuro. Tris kartus jo lūkesčiai pasiteisino — aš turiu omenyje Korneliją, jo dukrą ir Egipto karalienę, bet daugelį kartų jis sulaukė pasipriešinimo. Pompėjos pasipriešinimas — be galo smarkus, tiesiog gniuždantis. Nepasakyčiau, kad ji būtų kvaila, bet jo priėjimas prie jos toks neišmintingas, kad visas jos protelis išsigandęs susigūžia, nedrįsdamas išlįsti į paviršių. Tokia mokytojiška meilė — galinga jėga, bet kartu gana subtilus dalykas, pasiekiantis savo tikslą ne dažniau, nei jutiminė meilė. Negavusi atsako, ji sukelia baisiausią maišatį, nes yra pamišimas kaip ir meilė apskritai. Cezaris ją myli kaip gležną jaunutę būtybę ir moterį (Cezario žvilgsnis į mylimą moterį nepanašus į jokio kito vyro), bet kartu už tai, kad potencialiai ji gali tapti tokia kaip Aurelija, tokia kaip Julija Marcija. Jo akimis žiūrint, Roma — moteris; jis vedė Pompėją, tikėdamasis paversti ją dar viena gyva šių didžiųjų Romos matronų statula.

Nuvylė jį ir Kleopatra. Galima tik spėti, su kokiu svaiguliu iš pradžių ji vykdė mylimai mokinei keliamus reikalavimus. Tiesą sakant, dar ir dabar juos tebevykdo. Aš garbinu šią nepaprastą moterį, nors aš jau sena, ir manęs nieko nebeišmokytum. Vis dėlto aš gerai suprantu tą nepasotinamą susižavėjimą, su kuriuo ji išklauso kiekvieną jo ištartą žodį. Tačiau jis pastebėjo negalįs išmokyti to, kas jam svarbiausia — dorovės, atsakomybės. O Kleopatra neturi nė menkiausio supratimo apie tai, kas dorovinga ir kas ne. Cezaris pats nežino turįs tą aistrą

mokyti — jis to nepastebi, kaip ir viso, kas yra akivaizdu. Todėl jis labai prastas mokytojas. Jis įsivaizduoja, kad visi žmonės yra mokytojai ir smalsūs mokiniai, kad visi dega noru dorai gyventi. Moterys subtilesnės mokytojos nei vyrai.

Negaliu nesijaudinti, matydama didį vyrą, siekiantį rankos tos, kuri skirta ne jam, o paskiau rodant pralaimėjusio švelnumą nesugyvenamai žmonai. Tokie vyrai pasidaro kantrūs, bet tai nėra žmonos kantrumas su savo vyru, kuris yra savaime suprantamas ir ne daugiau vertas pagyrų, nei dorojo sąžiningumas. Galop matai, kaip šie įsižeidę vyrai užsidaro savyje; jie sužino, kad žmogus vienišas pasaulyje — laimingesnieji jų broliai to nepatirs.

Cezaris — toks vyras. Jis turi dvi žmonas, antroji — Roma. Abiem jis prastas vyras, bet ne iš blogos valios, o todėl, kad abi per daug myli.

Leisk parašyti dar kelias eilutes.

Tik neseniai supratau tavo žodžius, ištartus prieš daug metų, „kartais nedorėliais laikome tuos, kurie nori ištirti savo laisvės ribas" (aš nesuklydau?) ir „paleistuvyste — siekį išsiaiškinti tai, kas gerbtina". Kokia kvaila buvau, kad anksčiau to nesupratau, mano brangusis prince,— būčiau praturtinusi savo Medėją, savo Klitemnestrą. Taip, tęsiant tavo mintį, ko gero, galima sakyti, kad didžiuma to, ką mes laikome „patvirkimu", iš esmės yra dorovė, tirianti savo prigimties dėsnius? Ar ne tai turėjo galvoje Antigonė, mano Antigonė, mūsų Antigonė, sakydama: *(Sofoklio dramoje, atsakydama į Kreonto žodžius, esą nužudytas jos „gerasis" brolis nebūtų norėjęs, kad „negerasis" būtų palaidotas kaip pridera)* „Ką gali žinoti — gal aname pasaulyje jo *(nuodėmingi)* poelgiai nepriekaištingi pasirodys?" Taip, štai kodėl Klodija nuėjo kreivais keliais; jeigu Cezaris nebus budrus, Pompėja leisis tenkinti savo smalsumą iki galo. Mūsų pojūčiams ribas padiktuoja gamta: ugnis nudegina pirštus, širdis neatlaiko, bėgant į kalną,— bet mūsų minčių klajonėms uždėti „veto" gali tik dievai. Ir jeigu jie nepanorės įsikišti, mes pasmerkti kurti savus įstatymus, ar persigandę klajoti siaubą varančios savo

laisvės dykumomis be kelio takelio, lyg nusiraminimą vildamiesi išvysti bent užsklęstus vartus ar akliną sieną. Komedijų rašytojai mėgsta nuvalkiotą juokelį, esą žmonoms patinka, kai vyrai jas lupa. Vis dėlto jis atspindi amžiną tiesą: didžiulė paguoda žinant, jog tas, kuris tave myli, nesibijo išsiaiškinti ribų to, kas jam leistina. Mūsų vyrai dažnai klysta — tiek į vieną, tiek ir į kitą pusę. Cezaris — kaip vyras ir kaip valdovas — tironas. Nesakau, kad jis šykšti kitiems laisvių, kaip kiti tironai. Ne. Tiesiog, pats būdamas nepasiekiamai laisvas, jis visiškai nebesupranta, kaip laisvė pasireiškia, kaip ji plėtojasi individe. Jis duoda arba per daug, arba per mažai, ir visuomet klysta.

LIV. Klodija broliui

(Fragmentai laiškų, kuriuos ji siuntinėjo iš Netuno beveik kasdien visą lapkritį.)

Nesirodyk čia, Besmegeni. Aš nenoriu nieko matyti.

Aš visai laiminga. Čia pat gyvena Ciceronas — nepatenkintas rašinėja tas nenuoširdžias nuobodybes, kurias jis vadina filosofija. Keliskart buvome susitikę, bet dabar apsiribojame tuo, kad pasiunčiame vienas kitam vaisių ar saldumynų. Jis negalėtų sudominti manęs filosofija, o aš jo — matematika. Jis labai šmaikštus, bet su manim kažkodėl niekada nebūna sąmojingas. Aš išsekinu jo sąmojį. Kiauras dienas nieko neveikiu, tad būčiau tau niekam tikusi kompanionė. Studijuoju skaičius ir galiu ištisas dienas apie nieką daugiau nemąstyti. Begalybės tyrinėjimai atskleidžia tokių įdomybių, apie kurias niekas nė nesvajojo. Gąsdinu jomis Sozigeną. Jis sako, kad tie dalykai esą pavojingi.

Labai pykstu ant tavęs, kam prašei senį Erelio Snapą uždrausti tą pjesę. Mes pažeminami tik tuomet, kai atkreipiame dėmesį į tuos dalykus. Kada tu suprasi: jų šunybės pasidaro jiems dukart malonesnės, kai pastebi, kad jų liežuviai mus žeidžia?!

Kaip tu sakai, apmaudu, kai tave kaltina tūkstančiais nusikaltimų, kurių tu nė nemanei padaryti. Taip, aš išties išėjau iš brangiųjų tėvų namų pir-

mai progai pasitaikius, bet nėkart nepakėliau prieš juos rankos. Aš ne tik nežudžiau savo vyro — anaiptol: atsiklaupusi ant kelių maldavau jo nepersiryti, nes šitaip jis žudo save. Mano širdis nėsyk nėra suvirpėjusi nei dėl tavęs, nei dėl Dodo. Atvirai pasakius, dažnai apstulbusi žiūriu į tas perkarusias vandens žiurkes, kurioms tu atrodai patrauklus.

O dėl paskutinio klausimo *(Katulo mirties?)* — niekad man jo daugiau neminėk. Visa tai be galo keblu; niekas to nesupras. Nenoriu apie tai girdėti.

Kai tave kaltina nusikaltimais, blogiausia vis dėlto tai, kad kyla noras tą pasmerkimą pateisinti. Tik, aišku, būtina griebtis kažko nepaprastai svarbaus, kad net saulė nublanktų.

Man, žinoma, apmaudu, girdint žmones plepant, esą jis paliepęs man vykti į kaimą. Nors tai gryna nesąmonė, ji pykdo labiau, nei visos kitos melagystės kartu sudėjus. Bet aš nesirengiu grįžti į Romą vien tam, kad paneigčiau šį gandą.

(Lapkričio 27 d.)

Atvyk į Netuną, Publijau. Aš nebegaliu tverti viena, o į miestą grįžti dar nepasirengusi.

Dėl dievo meilės, atvyk, tik neatsitempk nieko kartu!

Dykinėjant blogiausia tai, kad į galvą ima lįsti mintis, jog laikas eina. Tad aš leidausi į prisiminimus, it kokia senė. Pereitą naktį negalėjau užmigti; atsikėlusi sudeginau visus savo matematikos užrašus, o paskiau suverčiau į ugnį visus laiškus, gautus per dešimtį metų. Sozigenas plasnojo aplink lyg senas drugys, norėdamas man sutrukdyti.

Iškeliauk vos gavęs mano laišką. Man šovė viena mintis. Markui Antonijui nepasisekė „žygdarbis, kokio dar nebuvo regėjusi Roma". Aš sugalvojau dar vieną.

Pas mane Mopsa — siuva rūbus ir turbaną tralialia žaidimams.

(Lapkričio 28 d.)

Tikiuosi, tu jau kely, ir šis laiškas tavęs nepasieks. Jei ne, tučtuojau leiskis į kelią!

Ką tik gavau laišką iš diktatoriaus. Jis liepia man grįžti į Romą rengti šventei Egipto karalienę. Jis kviečia mane pietų gruodžio antrąją.

LV. Kleopatra Cezariui

(Gruodžio 5 d.)

Siunčiu tau šią žinią, didysai Cezari, gerai žinodama, kad tu gali klaidingai suprasti mano motyvus. Nesiryžau tau pranešti, bet paskui pamaniau, kad prieš pusantro mėnesio būčiau tau nedvejodama tai pasakiusi, ir apsisprendžiau.

Ponia Klodija Pulchra siūdinasi dvi tunikas ir turbanus gruodžio 11-osios apeigoms. Ji ketina perrengti savo brolį moterim ir atvesti jį į tavo namus. Tavo žmona žino — tai rodo jos rašytas laiškas, kurį laikau savo rankose.

LV — A. Cezaris Kleopatrai

(Per tą patį pasiuntinį.)

Ačiū jums, šviesiausioji karaliene. Už daug ką esu jums skolingas. Gaila, kad ir už šį apmaudų dalyką, į kurį atkreipėte mano dėmesį.

LVI. Alina, Kornelijaus Nepoto žmona, savo seseriai Postumijai, Publijaus Cekcinijaus žmonai

(Gruodžio 13 d.)

Baisiai skubu, tad vos pora žodelių, brangiausioji Postumija.

Roma lyg sukiršintas avilys. Tokio sambrūzdžio dar nebuvau mačiusi. Valstybinės įstaigos uždarytos; daugelis pardavėjų nė neatidaro savo krautuvėlių. Tu jau būsi girdėjusi: Klodija Pulchra atsivedė moterim persirengusį savo brolį į Gerosios Deivės apeigas. Aš stovėjau už poros žingsnių, kai jį atpažino. Sako, Julija Marcija pirmoji pastebėjusi. Šventė buvo prasidėjusi prieš valandą. Kelios moterys puolė ant jo, nuplėšė turbaną ir juostas. Na ir spiegimas kilo! Netrukus moterys, apspitusios jį iš visų pusių, ėmė kiek gali kulti, kitos lakstė, dangstydamos relikvijas. Joks kitas vyras negalėjo išgirsti jų balsų, bet netrukus pasirodė sargybiniai ir pakėlę jį nuo grindų išsitempė — visą kruviną, aimanuojantį.

Galas. Tikrai nežinau, nė ką sakyti. Visi sako — galas. Girdėjau žmones net kalbant, tegul Cezaris perkelia Romą į Bizantiją.

Tuoj lekiu į teismą. Vakar Ciceronas pasakė šiurpią, bet gerą kalbą prieš Klodijų ir Klodiją. Liudininkais kviečiami įvairiausi žmonės; o kokių tik gandų nesklinda! Kiti mano, kad Egipto karalienė bus prikišusi nagus, nes Klodija ją mokiusi. Tačiau karalienė buvo prastai nusiteikusi ir net neatėjo į apeigas.

Išvis keisčiausia — Cezario elgesys. Kaip didysis pontifikas, jis turėtų vadovauti bylos nagrinėjimui, bet jis iškart pareiškė nenorįs apie ją nieko girdėti. Nėra abejonės — jo žmona ne mažiau kalta, nei tuodu. Stačiai siaubas, ar ne?

Ką tik grįžo maniškis. Sako, Pompėjos giminės — visos dvi dešimtys — vakar vakare nuėję pas Cezarį prašyti, kad jis ją užsistotų. Visą valandą jis kuo ramiausiai jų klausė, o paskui atsistojęs pareiškė neketinąs rodytis teisme. Girdi, gali būti, kad Pompėja čia niekuo dėta, bet jos padėties moteriai nesunku būtų buvę elgtis taip, kad ant jos nekristų toks įtarimas; pasak jo, vien įtarimas užtektinai ją kompromituojąs, ir jis ničnieko nelaukdamas rytoj — t. y. šiandien, su ja skirsis.

Skubu į teismą, brangute. Man gali tekti duoti parodymus. Koks keistas jausmas apima, kai skubi Romos gatvėmis! Rodos, pačiam miestui nuplėšta garbė, ir mums visiems reikia iš jo kraustytis.

IV DALIS

LVII. Servilija iš Romos savo sūnui Markui Junijui Brutui

(Brutas gavo šį laišką būdamas Marselyje rugpjūčio 8 d., kai konsulavimui šiapusinėje Galijoje baigiantis buvo begrįžtąs į Romą.)

Grįžk, Markai, grįžk į miestą — visų akys nukrypo į tave.

Didvyris, kurio vardą tu nešioji *(Junijus Brutas, išvijęs Torkvatus)* gyvas tavyje — jei ne kraujyje, tai dvasioje, ir ant tavo pečių — jo pareiga.

Grįžk į miestą, kurio sveikata — tavo sveikata, kurio laisvė — tavo laisvė. Romėnai vėl mini Bruto vardą, ir visų žvilgsniai krypsta į tave.

Žmogus, užsitraukęs Romos pyktį — didis visu kuo, o išvis didžiausias klaidom. Žudikas privalo prilygti aukai, kitaip Roma bus dukart pavergta. Vienas romėnas tėra lygus jam, todėl visų akys ir nukrypo į tave. Ranka, kuri jį parblokš, turi būti nešališka kaip pats teisingumas.. Tironžudžio pareiga — šventa; su dėkingumo ašarom prisimins jį tie, kurie šiandien dar negimė.

Nueik, pažvelk į jį — atiduok jam, ką jis nusipelnęs; pažvelk į jį kaip didis sūnus žvelgia į didį tėvą — ir nužudyk, užsimojęs ne vieno, o dešimties tūkstančių tūkstančių jėga.

Galvodamas apie kūdikį, kuris netrukus turi tau gimti, pakelk ranką ir smok!

LVII — A. Brutas Servilijai

(Grąžindamas jai laišką.)

Šis laiškas jūsų. Jis nepasidarė mano vien todėl, kad jį perskaičiau.

Žodžiai, kuriais liepiate man nužudyti draugą ir geradarį,— pakankamai aiškūs. Žodžiai, kuriais verčiate mane abejoti tuo, kas mano tėvas,— man nesuprantami.

Sulaukęs dvidešimties, ponia, kiekvienas mūsų esame sau tėvas. Tačiau, nors gimdytojas pasitraukia į šešėlį, jo asmenybė nepraranda svarbos. Todėl versti abejoti tuo, kas tavo tėvas, galima tik davus priesaiką, pačią rimčiausią priesaiką, ir tik išsireiškiant be menkiausio dviprasmiškumo.

Jūs to nepadarėte. Todėl mano akyse jūs praradote pagarbą, kurią turėčiau jums jausti.

LVII — B. Kornelijaus Nepoto užrašai

(Pašnekesys su Ciceronu.)

Pamaniau, kad atėjo palankus momentas pateikti klausimą, kuris visai Romai knieti štai jau trisdešimt metų.

— Pasakyk, drauge, ar tavo nuomone Markas Junijus Brutas yra Julijaus Cezario sūnus?

Jis išsyk prablaivėjo.

— Kornelijau,— tarė jis,— mes turime atsargiai vartoti žodį „nuomonė". Kai turiu pakankamai įrodymų, aš ryžtuosi pasakyti kažką žinąs; kai mano žinios menkesnės, galiu pasakyti savo nuomonę tuo klausimu; kai žinau dar mažiau, galiu tik spėlioti. Šiuo atveju to, ką žinau, nepakanka nė spėliojimui. Tačiau įsivaizduokime, kad aš kažką numanau — kodėl turėčiau tau pasakyti? Tu juk būtinai įkiši mano žodžius į kokią knygą. O knygoje spėliojimai atrodo įtikinamiau nei faktai. Faktus galima paneigti; pastaba paraštėje — ir fakto nebelieka; bet spėliojimo taip lengvai neatsikratysi. Istorikų darbai, kuriuos mes skaitome — viso labo virtinės spėliojimų, apsimetusių faktais.

— Ar Markas Junijus Brutas — Cezario sūnus? Kelkime klausimą šitaip: ar aš žinau, ar mano nuomone šitaip mano Brutas, Cezaris ar Servilija? Brutas — vienas geriausių mano draugų. Cezaris... Cezaris — žmogus, nuo kurio aš nenuleidžiu akių trisdešimt, ne — keturiasdešimt metų. Servilija — na, kažkada buvo norima mudu apvesdinti. Taigi, panagrinėkime šį klausimą.

— Pirmuosius du esu daugel kartų matęs sykiu, ir aš galiu drąsiai tau pasakyti, nėkart nesu įžvelgęs jų elgesyje nė menkiausio ženklo, kuris liudytų juos žinant apie tokį ryšį. Cezaris aukštai vertina Brutą. Jis jaučia jam prielankumą, nebylų vyresniojo žmogaus prielankumą neeilinių gabumų jaunesniajam. Tiesa, rodo jį tarsi šykštėdamas, nenoriai — bemaž jo baimindamasis, bent jau... Pasakyk atvirai, Kornelijau, ar mus, vyresniuosius, labai džiugina mintis, kad po mūsų ateis kiti puikūs istorikai ir oratoriai? Argi mums neatrodo, kad mūsų palikuonys neturi teisės mūsų pranokti? Negana to, Cezaris visuomet laikėsi atokiai nuo visų nepajudinamai nepriklausomų vyrų — nuo visų dvylikos, nuo visų šešių. Nėr ko nė kalbėti — Cezaris nemėgsta talentingų žmonių draugijos, tiksliau sakant, žmonių, kurie pasižymi ir dideliu talentu, ir tvirta dvasia. Nemėgsta, tikrai nemėgsta. Jis gali būti palankus talentingam žmogui, jei tas yra niekšas, ir stipriadvasiui, jei tas neambicingas, bet jis negali pakęsti talentingų, tvirtos valios žmonių. Jis apsistatęs niekšais; jis mėgsta klausyti jų plepalų, jų juokelių. Opijus, Mamura, Milonas — visi iki vieno nenaudėliai. O kai reikia dirbti, jis pasirenka tokį kaip Azinijus Polijonas — dorą, ištikimą, bet labai eilinį žmogelį.

— Na, o Bruto elgesys su Cezariu ničniekuo nesiskiria nuo jo elgesio su bet kuriuo iš mūsų, vyresniųjų. Brutas nieko nemyli — niekad nemylėjo ir nemylės, išskyrus, žinoma, savo žmoną, o dėl to — gal dar mažumą ir uošvį. Tu juk pažįsti tą bejausmį gražuolio veidą, tą be galo apgalvotą kalbos manierą, tą griežtą mandagumą. Jei jis manytų, kad Cezaris jo tėvas, bent jau kad jis gali būti jo tėvas...— ne, aš tuo netikiu! Mačiau jį dėkojant Cezariui už geradarystes; mačiau jį prieštaraujant diktatoriui. Dargi mačiau, kaip jis pristatė Cezariui savo žmoną. Cezaris apsigimęs aktorius, ir mums niekad nepavyks perskaityti jo minčių, bet užtat Brutas visai nemoka apsimetinėti, ir aš galiu prisiekti, kad tokia mintis jam niekados nėra net šovusi į galvą.

— Belieka pamėginti atspėti, ką mano Servilija.

— Bet pirmiausia turiu pasakyti viena: prieš trisdešimt metų beveik niekas neabejojo, kad Cezaris Bruto tėvas. Datos, jei taip galima pasakyti, tarsi įrodo jo tėvystę. Tuomet Cezaris, siekdamas politinės valdžios, iš anksto apgalvojęs svetimoteriaudavo su dviem iš karto. Tais laikais moterys vaidino kur kas didesnį vaidmenį respublikos gyvenime, o visa aristokratija, net ir retas kuris vyras nutuokė apie politiką geriau už Serviliją. Ji galėjo akies mirksniu pakeisti dvidešimties kvailų, neprincipingų didžturčių politines simpatijas — jai pakakdavo pasakyti, ko jie turi bijoti ateityje. Nespręsk apie tų laikų Serviliją, žiūrėdamas į ją šiandien. Dabar ji tėra įnirtusi intrigantė, besikamuojanti dėl kvailų, prieštaringų principų, užtvindanti visą miestą anoniminiais laiškais, kurių autorius aiškus kiekvienam. Romos oras pasidarė nepalankus moterims. Netgi Klodijos nelygink su ta, kokia ji buvo prieš dešimt metų. Prieš dvi tris dešimtis metų Roma buvo įtakingų moterų arena — prisimink Cezario ir Pompėjaus motinas ar Cezario tetą. Jų galvos buvo pilnos politikos, ir jos neleisdavo savo vyrams, meilužiams, svečiams ar vaikams galvoti apie ką kita. Dabar žmonės nuduoda pasibaisėję, kai sužino, jog jų motinos ar senelės tuokdavosi, skirdavosi ir vėl tuokdavosi vien todėl, kad tai būdavo politiškai paranku. Jie pamiršta, kad šios nuotakos ne tik atsinešdavo didelius turtus ir šeimyninius ryšius: niekam nebuvo paslaptis, jog pati nuotaka yra žymi politinė figūra. Tu juk žinai — kai kova tarp Sulos ir Marijaus pasiekė kulminaciją, tiek žmonių mirdavo nunuodyti, kad dažnas gerokai pasvarstydavo prieš sėsdamas pietauti prie tikros sesers stalo.

Gali įsivaizduoti, koks lankstus turėjo būti Cezaris, norėdamas patyliukais įsmukti į šių karingų Klitemnestrų lovas, o paskui be triukšmo vėl išnykti... Apie tai niekas nesužinos. Bet štai kas nuostabu: kiekviena iš šios meilužių virtinės dar ir šiandien jį garbina. Kaip dažnai atsidūręs vienos ar kitos mūsų garbingos senstančios matronos draugijoje aš nukreipęs kalbą imu jį girti ir pastebiu,

kad manęs užgniaužusi kvapą klausosi tuoj tuoj nualpsianti mergiotė, įsitikinusi, jog ji — vienintelė šio titano įkvėpėja.

Ciceronas vėl ėmė springti juoku, ir teko patapšnoti jam per nugarą.

— Žiūrėk, koks įdomus dalykas,— varė jis toliau,— Cezaris, kuris su savo žmonom sugebėjo sugyventi vos vieną vaiką, turi tiek pavainikių, kad bemaž pateisina „tėvynės tėvo" titulą, kuriuo nori būti vadinamas. Man regis, jis stengdavosi pririšti tas įtakingas meilužes prie savęs kūdikiu. Be to, kai ta, kuriai jis reikšdavo simpatijas, pranešdavo jam besilaukianti — seki mano mintį? — ir kuomet jis įsitikindavo, kad jis... e... būsimojo kūdikio tėvas, Cezaris būtinai labai gražiai atsidėkodavo tai damai dovana, ir nė šiaip sau dovana.

— Tačiau nepamiršk, kad per tuos dešimt metų, apie kuriuos mes šnekame, Cezaris neturėjo nė skatiko. Taip, du dešimtmečius, per kuriuos jis padarė savo karjerą, Cezaris buvo... švaistūnas be skatiko, dosniai dalijęs svetimą auksą.

(Čia Ciceronas ima šnekėti apie Cezarį ir pinigus — šis pokalbio fragmentas buvo pateiktas XII dokumente.)

— Šiaip ar taip, Cezaris paleido į darbą tiek be naudos gulėjusių savo draugų pinigų, kad galėjo padovanoti Volumnijai Apelio „Andromachą" *(sugulovei labai tinkantis siužetas)* — geriausią pasaulyje drobę, nors dabar mes matome tik šešėlį to pirmykščio šedevro. Kas suabejos, kad jos dukterys dvynės yra Cezario? Argi ta nosis ne jo — tik padauginta iš dviejų? O Servilijai jis dovanojo rožinį perlą, kuriuo ji taip ištikimai pasipuošia per kiekvieną miesto įkūrimo šventę. Tam perlui nėra lygių pasaulyje; tuo metu Roma vien apie jį ir tešnekėjo. Ta nepatraukli krūtinė, ant kurios dabar jis guli *(nepaisant įstatymų dėl prabangos!)*, kadaise, mano drauge, buvo tokia pat graži, kaip tas perlas. Ar tai dovana Servilijai už tai, kad pagimdė Marką Junijų Brutą? Mes niekuomet nesužinosime, niekuomet.

LVIII. Cezaris iš Romos Brutui į Marselį

(Rugpjūčio 17 d. per asmeninį pasiuntinį.)

Manau, nėra reikalo nė sakyti, su kokiu pasitenkinimu aš gaunu iš gausių šaltinių žinias apie pavyzdingą uolumą, su kuriuo tu eini tau patikėtas aukštas pareigas. Tikiuosi, mano pagyrimo žodžiai tau bus malonūs, nes visų pirma išgirsti juos iš lūpų draugo, kuris didžiuojasi ir gėrisi visais tavo darbais ir, kas dar svarbiau, aš taip pat esu Romos valstybės tarnas, tad kenčiu, kuomet jai daroma gėda ir didžiuojuosi, kuomet jai šitaip garbingai tarnaujama. Prisiekiu nemirtingaisiais dievais — kaži ką atiduočiau, kad iš visų provincijų gaučiau žinias apie tokį teisingumą, tokį nenuilstamą rūpinimąsi visais pavaldiniais ir tokį veiklumą vykdant įstatymus. Tūkstančiams žmonių, pakirdusių iš barbarizmo miego, tu padarei Romą mylima ir gerbiama; tu pasiekei, kad jos bijotų, bet ne daugiau, nei mes visi turime bijoti teisingumo.

Grįžk namo, jaunasai bičiuli, į šalį, kuri prašo tavęs vis didesnių darbų.

Laiškas, kurį tau rašau, skirtas vien tavo akims, ir aš liepiu tau vos perskaičius jį sunaikinti. Neskubėk atsakyti — mano pasiuntinys lauks, kiek tu pageidausi.

Mano galva, respublikos vadovui nederėtų nurodyti ar paskirti savo įpėdinį. Aš taip pat nemanau, kad respublikos vadovui dera turėti diktatoriaus teises. Bet aš esu diktatorius ir aš įsitikinęs, kad valdžia, kurią buvau priverstas paimti, yra būtina valstybės labui ir kad tik paskirdamas įpėdinį galiu išgelbėti ją nuo dar vieno ilgo ir sekinančio pilietinio karo. Mudu su tavim ištisas valandas kalbėdavome apie valdymą ir apie tai, kiek savivaldos šiuo metu būtų galima suteikti Romos piliečiams. Pastaruoju klausimu mes ne visuomet sutarėme. Aš paskyriau tau pareigas, kurias dabar baigi eiti tam, kad per kasdieninį vadovo darbą suprastumei, kiek daug eiliniai piliečiai priklauso nuo žmonių, paskirtų į aukštesnes pareigas. Norėčiau, kad dabar tu užimtumei panašų postą sostinėje ir kad pats

įsitikintumei, jog atsakomybė už mūsų Italijos piliečius taip pat tenka jų vadovams.

Aš noriu, kad tu būtumei pretoriumi. Tavo svainį *(Kasijų)* skiriu tarnauti kartu su tavim. Tu būsi Romos pretoriumi — šios pareigos sudėtingesnės; tu visą laiką būsi plačiosios visuomenės dėmesio centre ir — šalia manęs.

Jau minėjau, kad turint omenyje mūsų piliečių nuotaikas bei politinę padėtį pusiasalyje, aš privalau išrinkti savo įpėdinį. Mano padėties žmogus tegali išrinkti savo įpėdinį,— tai tiesa; jo patvirtinti aš negaliu. Visi žmonės vienodai menkai žino viena — kas laukia ateityje. Įpėdinis privalės įsitvirtinti pats. Tačiau tam, kuris mane pakeis, aš galiu šiuo tuo padėti — gyvas ar miręs. Antai, aš galiu supažindinti jį su pasaulio valdymo menu, pasidalyti su juo patirtim ir žiniom, kurių jis negalėtų gauti iš nieko kito. Tokią galimybę turėsi būdamas Romos pretorium.

Kiekvieną dieną man neišeina iš galvos mintis, kad mano gyvenimas bet kurią akimirką gali nutrūkti. Nenoriu priemonių, kurios apsaugotų mano kūną nuo priešų pasikėsinimo, bet suvaržytų man laisvę ir temdytų mintis. Žmogžudys be didelio vargo galėtų mane nutykoti. Suvokdamas man gresiančius pavojus, ėmiau mąstyti apie tai, kas bus po manęs. Mirdamas aš nepaliksiu sūnų. Net jeigu jų turėčiau, tai nieko nereikštų. Mano galva, valdovo pareigos negali būti paveldimos. Valdovu turi tapti tas, kuris trokšta gero visuomenei ir turi gabumų bei žinių, reikalingų valstybei vadovauti. Mano nuomone, tu pasižymi šiom savybėm, o ir patirties mano dėka įgijai. Apsispręsk pats, ar nori tapti pasaulio valdovu.

Parašyk, ką galvoji šiuo klausimu.

LVIII — A. Brutas Cezariui

(Per diktatoriaus pasiuntinį.)

Ačiū už pagyrimo žodžius.

Ačiū už pagalbą, kurią suteikėte per visą mano tarnybos laikotarpį.

Sutinku tapti Romos pretoriumi ir tikiuosi eiti tas pareigas taip, kad pateisinčiau tą gerą nuomonę, kuri ir paskatino jus išrinkti mane.

O apie paskesnes pareigas, kurias jūs planuojate, nenoriu nė galvoti. Mano atsisakymo priežastį galima rasti jūsų laiške. Leiskite pacituoti jūsų žodžius: „Mano galva, respublikos vadovui nederėtų nurodyti ar paskirti savo įpėdinį". Cezario vietą tegali užimti kitas Cezaris. Jeigu neatsirastų verto žmogaus — nebereikės tų pareigų, nebereikės sutelkti tiek galios vienose rankose. Tegul dar ilgai jus saugo nemirtingieji dievai, idant ir toliau vadovautumėte šaliai taip, kaip jūs vienas tesugebate. O kai jūs paliksite šį postą, tegul jie apsaugo mus nuo pilietinio karo.

Kitos priežastys, verčiančios mane atsisakyti jūsų pasiūlymo, yra asmeninės. Metams slenkant, mane kaskart vis labiau traukia filosofijos studijos. Kurį laiką atitarnavęs jums ir valstybei Romos pretoriumi, prašysiu atleidžiamas iš tų pareigų, kad galėčiau atsidėti šioms studijoms. Tikiuosi, šioje srityje paliksiu paminklą, kuris bus vertas mūsų romėniškos dvasios ir jūsų geros nuomonės.

LIX. Cezaris Marko Junijaus Bruto žmonai Porcijai į Romą

(Rugpjūčio 18 d.)

Su didžiausiu malonumu pranešu jums, kad prieš keletą dienų paliepiau jūsų vyrui grįžti į Romą. Padariau tai skaudama širdim, nes tie, kuriems brangi Roma, norėtų, kad jis liktų šiapusinėje Galijoje ir toliau taip šlovingai tarnautų savo kraštui. Leiskite man pakartoti žodžius, kuriuos neseniai parašiau jam: „Prisiekiu nemirtingaisiais dievais — kaži ką atiduočiau, kad iš visų provincijų gaučiau žinias apie tokį teisingumą, tokį nenuilstamą rūpinimąsi visais pavaldiniais ir tokį veiklumą vykdant įstatymus".

Leiskite jums pasakyti, kad visa, kas vyksta jūsų namuose, liečia ir mane. Jokie pažiūrų skirtumai nesumenkino tos gilios pagarbos, kurią jaučiu jums ir visiems jūsų artimiesiems *(Porcija buvo Katono jaunesniojo duktė).* Mano ausis pasiekė gan-

dai, kad jūs laukiatės kūdikio. Visa Roma kartu su jumis laukia tokio kilmingo įpėdinio. Man džiugu, pagalvojus, kad naujagimio tėvas tą šventišką valandą bus šalia.

LIX — A. Porcija Cezariui

(Rugpjūčio 19 d.)

Porcija, Marko Junijaus Bruto žmona, nuolankiai dėkoja diktatoriui Gajui Julijui Cezariui už tokį šiltą laišką ir už tą be galo džiugią naujieną.

LIX — B. Cezario dienoraštis — laiškai Lucijui Mamilijui Turinui į Kaprio salą

(Maždaug rugpjūčio 21 d.)

947. Nė vienam žmogui nesvetimas pavydas. Manyje rusena trejopas pavydas, jei šituo vardu galiu vadinti tuos tris dalykus, apie kuriuos pagalvojęs nejučia imu žavėtis. Pavydžiu tau sielos tvirtumo, Katului — jo poezijos ir Brutui — jo dabartinės žmonos. Apie pirmuosius du esu tau daug pasakojęs, nors visko dar neišsakiau.

Apie Porciją jau seniai mąstau. Pastebėjau ją dar tada, kai ji buvo mano pasipūtusio draugo, to nevykėlio *(M. Kalpurnijaus)* Bibulo žmona... Kaip dera moteriai tylėjimas — ne tas, kuris byloja apie tai, jog žmogaus mintys kažkur klajoja, ar kad jis išvis negalvoja — o taip dažnai būna,— bet tylėjimas, kuris reiškia begalinį susikaupimą. Toks tylėjimas puošė mano Korneliją, kurią aš vadindavau savo „iškalbingąja tylene", mano Juliją, seniai nuščiuvusią, net mano sapnuose nė žodžio neištariančią, ir Katono Porciją.

Bet kuomet tos moterys prabildavo, niekas nebūtų prilygęs joms nei iškalba, nei sąmoju. Jos galėjo šnekėti apie menkiausias ūkio smulkmenas, bet net Ciceronas, sakąs kalbą senatui, nebūtų sugebėjęs šitaip prikaustyti tavo dėmesio. Su pavydu aš svarsčiau, kodėl taip yra ir nusprendžiau: banalybė nepakenčiama tik iš lūpų to, kuriam ji atrodo reikšminga. Tačiau mūsų gyvenimas užgožtas banalybių; svarbūs dalykai pasiekia mus apipinti gausybės smulkmenų. Banalybė gali didžiuotis ne tik tuo, kad ji yra, bet ir tuo, kad ji yra visur. Jau

vien dėl savo prigimties moterys yra tokių nesuskaičiuojamų reikšmingų smulkmenų sergėtojos. Vyrui atrodo, kad augindamas vaikus jis nusižemina labiau, nei ganydamas gyvulius; jis veikiau sutiktų miegoti po atviru dangum Egipto dykumoje, puolamas spiečių mašalų. Nekalbi moteris — toji, kuri savo protu skiria, kurios smulkmenos turi būti užmirštos ir kurios vertos didesnio dėmesio.

Žmonės linkę manyti, kad vyras, pavydintis kitam žmonos, siekia kažkokių tikslų, bet mano mintys tikrai nėra smerktinos. Kol Bibulas buvo gyvas, dažnai pas juos lankydavausi, matydavau, kaip jis vakare grįžta į tuos išmintingos ramybės gaubiamus namus ir pavydėdavau jam. Bibului mirus aš ilgai svarsčiau, bet nutariau negalįs žengti to žingsnio. Neabejoju, kad Brutas irgi ilgai svarstė; dažnas jį smerkė, kam išsiskyrė su Klaudija *(Apijaus Klaudijaus dukra, Klodijos antros eilės pussesere)* po tiek bendro gyvenimo metų; bet aš jį supratau, o dabar visa Roma mato tą laimę, kurios turėtų pavydėti net niūriausias stoikas ir kurią turėtų laiminti net viską matantis diktatorius. *(Šios vedybos sustiprino vienintelę opozicinę aristokratų grupuotę, kurią rėmė platieji sluoksniai. Brutas vedė pusseserę — jo motina Servilija buvo Porcijos tėvo, Katono jaunesniojo, sesuo; Kasijus ir Lepidas buvo vedę netikras Bruto seseris — Servilijos dukras iš ankstesnės santuokos su konsulu Silenu; jos abi turėjo labai prastą vardą.)* Nežinau, ar ji prilygsta mudviejų motinoms ar mano tetai. Ko gero, jos dorybės nustelbia privalumus tų dviejų paniurėlių — jos tėvo ir vyro. Netveriu apmaudu, kai matau asketą, kuris tapo tokiu priešindamasis nuodėmingai aplinkai — jis labai greitas smerkti kitus, o sau atleidžia viską. Ne be pasitenkinimo prisimenu, kad mano draugas Brutas ne visuomet buvo toks bejausmis filosofas. Kurį laiką jis rėžė sparną apie Neprilygstamąją *(aktorę Kiteridę)*, o turtus susikrovė iš kapadokiečių ir kipriečių prakaito. Jo laimė, tais metais buvau konsulas — antraip kažin ar būtų išvengęs skandalingos bylos už kankinimus.

Taip, moralistais tampa maištaujantys prieš aplinką — užtat jie tokie nepalenkiami. Tikėkimės,

„iškalbingoji tylenė“ pataisys mūsų kilniojo gražuolio Bruto būdą *(žodžių žaismas: „brutus“ reiškia ir žvėriškas, ir šlykštus).*

LX. Sąmokslininkų laiškai

(Šitas grandine platintas laiškas buvo tūkstančiais išsiuntinėtas po Apeninus pirmomis 45 m. pr. m. e. savaitėmis. Šis buvo pirmasis; Romoje pasirodė rugsėjo 1 d.)

Dvidešimties taryba — visiems romėnams, vertiems savo protėvių.

Ruoškitės nusimesti tironiją, slegiančią mūsų respubliką. Mūsų tėvai žuvo, kovodami dėl laisvių, kurias dabar iš mūsų susigrobė vienas žmogus. Sudaryta dvidešimties taryba; ji prisiekė prie aukuro. Dievai, atsiuntę pritarimo ženklus, parodė, kad misija, kurios ji ėmėsi — teisinga ir kad ji baigsis pergalingai.

Kiekvieną romėną, gavusį šį laišką, prašome padaryti penkis jo nuorašus ir, laikant visą reikalą didžiausioje paslaptyje, užtikrinti, kad jie patektų į rankas penkiems panašiai mąstantiems romėnams ar tiems, kuriuos būtų galima palenkti į savo pusę. Pastarieji savo ruožtu turi padaryti po penkis nuorašus.

Laukite kitų laiškų. Po truputį jie ragins imtis ryžtingesnių žygių.

Mirtis Cezariui!

Už mūsų tėviškę ir mūsų dievus!

Nė žodžio priešui!

Ryžto!

Dvidešimties taryba

LX — A. Azinijus Polijonas Cezariui

(Čia pabaiga Polijono pranešimo Cezariui iš Neapolio, rašyto rugsėjo 18 d. ir pateikto XIV dokumente.)

Siunčiu savo valdovui trylika nuorašų laiškų, kurie man buvo atsiųsti per pastarąsias šešias dienas — trys į mano namus Pozilipe, dešimt — čionai. Valdovas, be abejo, pastebės, kad penki jų rašyti viena ranka, nors ir stengtasi kaitalioti braižą. Kvintas Kota gavo 16, Lucijus Melas — 10.

Šiuose kraštuose prastuomenei, t. y. nemokantiems skaityti ir rašyti, vietoje laiškų siuntinėjami akmenukai ir kriauklės su užrašu XX/C/M *(mirtis)*. Mano pasiuntinys surinko jų visą krūvą. Pasak jo, jie kelia veikiau pasipiktinimą, negu entuziazmą, ir užpykę žmonės siuntinėja akmenukus su užrašu XX/M. Vieną kitą užrašą gali pamatyti pakeverzotą ant šaligatvių, sienų ir t. t.

Nedrįstu siūlyti savo valdovui priemonių prieš šį judėjimą. Apsiribosiu, pateikdamas šiuo klausimu mūsų būstinėje įvykusios diskusijos rezultatus; dalyvavo Kota, Melas, Anijus Turbacijus ir aš.

1. Judėjimas prasidėjo Romoje. Pirmieji jo simptomai čia pastebėti 15 dienų vėliau.

2. Buvo sulaikyti trys tarnai, nešiojantys šiuos laiškus. Kankinami du prisipažino radę šiuos mums adresuotus laiškus viešose vietose (vieną jų aptiko senutė ant vežimėlio su figomis, kuriomis prekiavo) ir atnešė juos, tikėdamiesi gauti užmokestį. Laiškai vien todėl ir plinta, kad jį atnešęs paprastai gauna nedidelį atlyginimą. Trečiasis tarnas pareiškė, kad man adresuotą laišką pajūryje jam davusi šydu veidą užsidengusi moteris, kuri jam sumokėjo už pristatymą.

3. Šio judėjimo pradininkai turbūt nėra nei Klodijus Pulchras su savo bendrais — jie nėra tokie gudrūs ir kantrūs, nei nepatenkintieji, susibūrę aplink Kasijų ir Kaską, kadangi šie bijo plėtoti judėjimą. Iš to, kad organizatoriai stengiasi patraukti į savo pusę liaudį, bemaž neragina griebtis smurto ir tvirtina, esą dievai jiems pritarią, galima spėti, kad jie viską nuodugniai apsvarstė ir, galimas daiktas, yra senyvo amžiaus. Mes neatmetame galimybės, kad šitokią priemonę sugalvojo koks Ciceronas ar Katonas.

4. Vargu ar galima būtų tokius laiškus panaudoti savo labui. Tačiau mes visi sutariame, kad šis judėjimas gali būti žalingas valstybės aparatui.

Laukiame nurodymų, kaip kovoti su šiuo judėjimu.

LX — B. Antrasis sąmokslininkų laiškas

(Šis laiškas dar labiau išplito Apeninuose. Pirmieji jo nuorašai pasirodė Romoje rugsėjo 17 d.)

Dvidešimties taryba — visiems romėnams, vertiems savo protėvių.

Antrasis laiškas.

Kiekvieną romėną, gavusį šį laišką, prašome padaryti penkis jo nuorašus ir, laikant visą reikalą didžiausioje paslaptyje, užtikrinti, kad jis patektų į rankas tiems, kurie gavo pirmąjį.

Štai koks mūsų paliepimas:

Pradedant 16-ąja šio (t. y. rugsėjo) mėnesio diena kiekvienas romėnas kiek įmanydamas stengsis, kad jis pats ir jo šeimyna eitų prekių į miestą, į teismus ir dalyvautų visuomeniniuose renginiuose tik porinėmis mėnesio dienomis.

Be to, Romos gyventojai privalo stengtis kuo demonstratyviau sveikinti diktatorių, sekioti paskui jo palydą visuomet, kai jis pasirodys liaudyje. Reikia kuo entuziastingiau pasisakyti už visus jo sumanymus, ypač — kad reikia perkelti sostinę į Rytus, už karo žygį į Indiją ir karalystės atkūrimą.

Sekančiame laiške pateiksime dar konkretesnes priemones.

Mirtis Cezariui!

Už mūsų tėviškę ir mūsų dievus!

Nė žodžio priešui!

Ryžto!

Dvidešimties taryba

LX — C. Iš Kornelijaus Nepoto užrašų

(Šis įrašas buvo padarytas po Cezario mirties.)

Visą 45-ųjų metų rudenį žmonės tik ir tešnekėjo apie „grandininius" laiškus ir Kleopatros viešėjimą. Tiesą sakant, dažnas manė, kad Egipto karalienė ir davė pradžią tiems laiškams — ta pažiūrėti slapukiška, rytietiška maniera, rodės, negalėjo šauti į galvą romėnui. Žmonės užgniaužę kvapą sekė, kaip laikomasi prisakymo tvarkyti reikalus porinėmis mėnesio dienomis. Iš pradžių pagyvėjimas buvo pastebimas neporinėmis dienomis, tačiau pamažėle ėmė ryškėti priešinga tendencija.

LXI. Cezario dienoraštis — laiškai Lucijui Mamilijui Turinui į Kaprio salą

(Rugsėjo 8—20 d. d.)

979. Kažkas sugalvojo naują būdą, kaip nuteikti žmones, kad nuverstų valdžią ir nužudytų mane.

Pridedu vieną iš tų atsišaukimų. Jie sklinda po visą Italiją tūkstančiais.

Per pastaruosius vienerius metus bemaž nebuvo dienos, kad nebūčiau gavęs naujų akivaizdžių įrodymų apie vienokį ar kitokį sąmokslininkų judėjimą. Gaunu jų sąrašus ir susiėjimų protokolus. Į mano rankas pakliūva jų laiškai. Dauguma tų grupuočių neįtikėtinai prastai organizuotos; iš narių tarpo būtinai atsiras vienas, kuris už pinigus ar kokią paslaugą parduos informaciją.

Kiekviena nauja grupuotė sužadina manyje susidomėjimą (ko nepasakiau „džiugų susidomėjimą"), bet netrukus nusiviliu.

Visų pirma bemaž neabejoju, kad anksčiau ar vėliau krisiu nuo rankos žmogaus, kuris vaizduosis žudąs tironą. Nenoriu varžyti savo gyvenimo nepaliaujama ginkluotųjų sargybinių apsauga, nei kamuotis, su baime laukdamas mirties. Norėčiau kristi nuo durklo to, kuris myli savo tėvynę, bet aš taip pat lengvai galiu tapti bepročio ar pavyduolio auka. Na, o kol kas įkalinimais, tremtim, perspėjimais ir demaskavimais užkertu kelią visiems sąmokslams, apie kuriuos man pavyko sužinoti.

Kaip jau sakiau, stebiu juos susidomėjęs. Galimas daiktas, tarp tų, kurie trokšta mano mirties, rasiu žmogų, kuris teisus ten, kur aš klystu. Pasaulyje daug žmonių geresnių už mane, bet dar nesu matęs nė vieno, kuris geriau už mane galėtų valdyti valstybę. Jei toks žmogus yra, manau, šiuo metu jis galvoja, kaip mane nužudyti. Roma, kokia aš ją paverčiau, kokia privalėjau ją padaryti, nėra maloni vieta žmogui, turinčiam valdovo talentą. Jei dabar nebūčiau Cezaris, būčiau Cezario žudikas. (Ta mintis tik dabar šovė man į galvą, bet tai tiesa; tai vienas iš daugelio atradimų, kuriuos padariau, berašydamas tau laiškus.)

Tačiau yra dar didesnė priežastis, skatinanti mane kažką sužinoti apie žmogų, kuris mane nužudys — net jeigu sužinosiu tai paskutiniąją savo gyvenimo akimirką. Štai ir vėl grįžtu prie klausimo, kuris, kaip žinai, vis labiau mane kamuoja: ar yra visatoje, ar už jos ribų, aukštesnė mus stebinti būtybė?

Dažnai mane vadina „lemties numylėtiniu". Jeigu dievai yra — vadinasi, jiems turiu būti dėkingas už tai, kas esu. Jie pastato kiekvieną mūsų į padėtį, kurią užimame, tik mano padėties žmogus — vienas ryškiausių iš jų išrinktųjų, kaip savo ruožtu yra poetas Katulas, kaip kad esi tu, ar buvo Pompėjus. Tas, kuris mane nužudys, galbūt mažumą nušvies jų prigimtį, ir mes pamatysim, kokius įrankius jie pasirenka. Rašiklis krenta man iš rankų, rašant šiuos žodžius. Turbūt aš krisiu nuo bepročio durklo. Dievai juk neišsiduoda netgi per savo įrankius. Kiekvieno iš mūsų likimą gali nulemti kokia užkritusi čerpė. Mums telieka įsivaizduoti Jupiterį, kuris tai šen, tai ten išklibina stogų čerpes, ir tos užkrenta ant prekiautojo gira ar Cezario. Teisėjai, pasmerkę Sokratą myriop, nebuvo didingi įrankiai, kaip ir erelis su vėžliu, atnešę mirtį Eschilui. Ko gero, paskutiniąją gyvenimo akimirką, kol sąmonė dar bus šviesi, aš dar vieną — paskutinį — kartą įsitikinsiu, kad žemiški reikalai nė kiek ne prasmingesni, nei siautėjimas ištvinusio upelio, kuris nusineša savo kelyje pasitaikiusius lapus.

Kiekvienas naujas sąmokslas man rūpi dėl dar vienos priežasties. Argi ne nuostabu būtų, įsitikinus, kad mirtinai manęs nekenčia žmogus, kuris nesiekia jokios naudos sau?! Nesavanaudiška meilė — ir ta gan retai pasitaiko; kol kas, žvelgdamas į tuos, kurie manęs nekenčia, mačiau vien pavydą, garbės troškimą ir guodžiantį griovimo instinktą. Galbūt tą paskutiniąją akimirką man bus leista pažvelgti į veidą žmogaus, kuris galvos vien apie Romą ir kad aš — jos priešas.

980—982. (Jau pateikta VIII dokumente.)

983. (Apie orą.)

984. (Apie vis labiau ryškėjantį skirtumą tarp rašytinės ir šnekamosios lotynų kalbos, linksnių galūnių ir tariamosios nuosakos nykimą liaudies kalboje.)

985. (Dar kartą apie pirmagimystės teisę ir turto paveldėjimą.)

986. (Su antrojo „grandininio" laiško nuorašu.)

Siunčiu antrąjį „Dvidešimties tarybos" atsišaukimą. Kol kas nesužinojau, kas šių laiškų iniciatorius. Atsiduoda kažkokiu nauju nepasitenkinimu.

Nuo vaikystės man rūpėjo žmogaus požiūris į tuos, kurie stovi aukščiau ir gali primesti jam savo valią. Ir ką aš pamačiau: po nepaprastu nuolankumu ir atsidavimu slypi baisi panieka ir neapykanta! Nuolankumas ir atsidavimas gimsta iš dėkingumo: nuo žmogaus nuimama atsakomybės našta, jo nepersekioja baimė apsirikti sprendžiant ką nors svarbaus. Panieką ir neapykantą sukelia apmaudas žmogui, kuris varžo jo laisvę. Užtat net pats romiausias žmogus kiekvieną dieną mintyse ar sapnuose geidžia — gal pats ne visai suvokdamas — mirties to, kuriam jis privalo paklusti. Jaunystėje dažnusyk pasibaisėdavau, sugavęs save besvajojant ar besapnuojant, kad miršta mano tėvas, mokytojai ar auklėtojai, nors beveik visus juos nuoširdžiai mylėjau (tik gal su pertrūkiais). Todėl su savotišku pasitenkinimu klausydavausi dainų, kurias mano kariai traukdavo prie laužų. Jei keturiose jų būdavau aukštinamas kaip dievai, tai penktojoje būdavau sumenkinamas kaip bukaprotis, iškaršęs, bet pasileidęs senis. Pastarąsias jie dainuodavo garsiausiai — miškai aidėdavo nuo balsų, besidžiaugiančių mano mirtimi. Nejutau jiems jokio pykčio,— nusišaipydavau, ir tiek. Tiesa, pats mažumą priartinau senatvę, kai sužinojau, kad net Markas Antonijus ir Dolabela kurį laiką bičiuliavosi su tais, kurie kėsinosi mane nužudyti: tuo momentu valdovas, kurį jie mylėjo, jiems pasidarė toks pat, kaip ir visi viršesnieji, kurių nekentė. Savo šeimininkui niekad nekanda tik šuo.

Tokios nevienodos paskatos yra neatskiriama žmonijos dalis, ir mes neturime teisės jų ginti ar smerkti, nes kaip ir visos esminės paskatos, jos

gimdo ir gėrį, ir blogį. Ir todėl aš tvirtai tikiu, kad mūsų proto varomoji jėga — neribotos laisvės troškimas, ir kad šią jėgą visuomet lydi jos priešingybė — baimė to, ką atneš toji laisvė.

LXII. Katulo užrašai, rasti Cezario slaptosios policijos

(Jie pateko diktatoriui į rankas rugsėjo 27 d. Šie apmatai buvo surašyti antrosiose pusėse lapų su eilių nuotrupomis ir ant grifelinių lentelių, bet nerūpestingai nutrinti.)

...Sudaryta dešimties taryba...

...Ši dvidešimties taryba, prisiekusi prieš aukurus...

...pradedant ateinančio mėnesio — rugsėjo — 12-ąja diena...

...nelyginėmis mėnesio dienomis stengsis ne...

...uoliai lankyti visus renginius, kuriuose pasirodys diktatorius,... visokeriojai liaupsinti...

LXII — A. Cezaris Katului

(Rugsėjo 27 d.)

Mano ausis pasiekė žinia, kad kai kurie tavo draugai ėmė rašinėti atsišaukimus, kurių tikslas — nuversti respublikos vyriausybę.

Laikau šias priemones vaikiškomis; jų iniciatoriai veikiau paklydėliai, negu nusikaltėliai. Tavo draugai bus pastebėję, ką esu padaręs, kad jos ne tik nekenktų, bet dargi keltų pašaipą. Tačiau aš iš visų pusių esu raginamas viešai nubausti kaltininkus. Man sunku patikėti, kad tu būtumei prisidėjęs prie tokio neprotingo kišimosi į visuomeninius reikalus, bet esama įrodymų, jog tu bent jau žinojai apie jų veiklą.

Atsižvelgdamas į seną draugystę su tavo tėvu, esu pasiryžęs atlaidžiai pasielgti su šiais klystančiais jaunuoliais. Jų likimas tavo rankose. Jeigu praneši, kad jie nebeplatins šitų laiškų, daugiau šio reikalo nebeprisiminsiu.

Draudžiu tau juos užstoti. Duok žinią, kad juos perspėjai, ir pakaks. Galėsi tai padaryti poryt, kai susitiksime, kaip girdėjau, per Publijaus Klodijaus ir ponios Klodijos Pulcher rengiamus pietus.

LXII — B. Katulas Cezariui

(Rugsėjo 28 d.)

Jūsų minimus laiškus sugalvojau aš vienas; aš pats išsiuntinėjau ir pirmuosius jų nuorašus. „Dvidešimties taryba" neegzistuoja.

Priemonės, kurias aš panaudojau, norėdamas priminti romėnams, kad jų laisvės yra užgniaužiamos, diktatoriui išties gali atrodyti neprotingos. Jo valdžia neribota, lygiai kaip ir pavydas; jis pavydi kitam žmogui laisvės. Jis toks galingas, kad jaučiasi turįs teisę knaisiotis kitų piliečių asmeniniuose dokumentuose.

Aš nebekuriu šių laiškų, nes jie nebeturi poveikio.

LXII — C. Trečiasis sąmokslininkų laiškas, parašytas Julijaus Cezario

(Rašydamas, esą jo laiškai „nebeturi poveikio", Katulas turėjo omenyje tai, kad šalis dabar buvo tiesiog užtvindyta laiškais, parašytais mėgdžiojant jo atsišaukimus, tad piliečiai pasimetė, o jų susidomėjimas atslūgo. Šis trečiasis „grandininis" laiškas, pasirodęs už kelių dienų po antrojo, išplito plačiausiai iš visų.)

Dvidešimties taryba visiems romėnams, vertiems savo protėvių, skiria šį trečiąjį laišką.

Dvidešimties taryba mano, kad laiškai paplito pakankamai gausiai. Šimtams tūkstančių įkvėpta patriotinė neapykanta engėjui, ir jie nekantriai laukia jo mirties.

O kol kas raginame jus parengti liaudį šiam džiugiam įvykiui. Todėl nepraleiskite nė menkiausios progos šio tirono „nuopelnams" išjuokti.

Menkinkite jo užkariavimų svarbą. Priminkite žmonėms, kad tas teritorijas užkariavo ne jis, o jo vadovaujami karvedžiai — jis tik pavaizdavo jų nuopelnus kaip savo. Jį vadina „nenugalimuoju", bet gerai žinoma, kad jis patyrė daug skaudžių pralaimėjimų, kurie buvo slepiami nuo Romos tautos. Pasakokite visiems, koks jis bailus būdavo priešo akivaizdoje — pavyzdžių juk apstu.

Prisiminkite pilietinius karus; prisiminkite Pompėjų. Priminkite žmonėms, kokie įspūdingi reginiai būdavo rengiami jo laikais.

Žemių paskirstymo klausimu: papasakokite, kaip neteisingai jis pasielgė su stambiais žemvaldžiais, kaip nuskriaudė buvusius karius — jie gavo tik akmeningas arba pelkėtas žemes.

Dvidešimties taryba sudarė detalius planus viešajai tvarkai palaikyti ir finansams kontroliuoti. Iškart bus panaikinti nukaršėlio diktatoriaus ediktai — įstatymai dėl prabangos, kalendoriaus ir pinigų reforma, derliaus paskirstymo sistema; bus padarytas galas beprotiškam visuomeninių lėšų švaistymui, drėkinimui ir upių tvarkymui. Tuomet šalis suklestės, niekas nejus nepriteklių.

Mirtis Cezariui!

Už mūsų tėvynę ir mūsų dievus!

Nė žodžio priešui!

Ryžto!

Dvidešimties taryba

LXIII. Kajus Kasijus iš Palestrinos savo uošvei Servilijai į Romą

(Lapkričio 3 d. Laiško potekstė aiški: autorius svarsto Cezario nužudymo galimybes, ieško būdų patraukti Brutą į sąmokslininkų pusę.)

Kasdien auga būrys tų, kurie nori suteikti garbę mūsų draugui. Daugelio pavardžių mes nežinome. Norėjome išsiaiškinti, kas jį pagarbino aną mėnesį *(Rugsėjo 27-osios pasikėsinimo dalyvius?)*, bet veltui.

Sunku nutaikyti progą šitokiai garbei suteikti, kadangi tam žmogui tai turi būti netikėtumas, o visiems aplinkiniams reginys turi padaryti gilų ir malonų įspūdį. Tam reikalui sutvarkyti viskas buvo parengta priėmimo pas Egipto karalienę pabaigoje, tačiau mūsų garbės svečias netikėtai dingo, tad mes spėjame, jog jis kažką suuodė apie ovacijas, kurios turėjo jam būti sukeltos.

Aš kaskart vis labiau linkęs manyti, kad šį kilnų žygį reiktų atidėti tol, kol prie tų, kurie suteiks šią garbę, prisidės dar vienas artimiausiųjų mūsų draugo bendražygių. Mes esame be galo

jums dėkingi už pastangas šia linkme. Žmogus, kurį turiu galvoje, manęs vengia ir netgi pranešė negalįs manęs priimti savo namuose.

Mes puikiai suprantame, kilmingoji ponia, visus argumentus, kuriais tikinate, kad atidėlioti negalima. Mums taip pat kelia nerimą mintis, kad kiti gali užbėgti mums už akių šiame šlovingame žygyje, o tai turėtų katastrofiškų padarinių.

Tikiuosi pas jus apsilankyti ateinantį kartą atvykęs į Romą.

Ilgų metų ir geros sveikatos diktatoriui!

LXIV. Porcija, Marko Junijaus Bruto žmona, savo tetai ir uošvei Servilijai

(Lapkričio 26 d.)

Nepaisydama pagarbos, kurią jums jaučiu, ponia, reikalauju, kad jūs liautumėtės lankiusi mūsų namus. Mano vyras neslepia, kad jūsų apsilankymai jam kančia, ir kad kaskart jums išėjus jis junta palengvėjimą. Jūs, be abejo, pastebėjote, kad jis niekad neužeina į jūsų namus, tad privalote suprasti, jog čia jis priima jus vien sūnaus pareigos genamas. Parašyti šį laišką mane paskatino tai, kad po jūsų apsilankymų jis visuomet nervinasi ir neramiai miega. Tiesą sakant, man derėjo parašyti jums anksčiau, nes mane įžeidžia tai, kad aš, jo žmona, esu išprašoma iš kambario kaskart, kai jūs šnekatės.

Jūs mane pažįstate jau daug metų. Žinote, kad nesu priekabi ir anksčiau atvirai sakydavau už daug ką esanti jums skolinga. Man ne lengviau, žinant, kad mano seserys buvo priverstos pasielgti taip pat *(Porcija turi omeny savo svaines; matyt, Kasijaus ir Lentulo žmonos taipogi uždarė savo namų duris motinai).*

Mano vyras nežino, kad rašau jums šį laišką. Jeigu norite, galite jam apie jį papasakoti — aš neprieštarausiu.

Ačiū už užuojautos laišką, kurį atsiuntėte tai nelaimei *(t. y. persileidimui)* ištikus. Tačiau jūsų meilę ir pagarbą būčiau pajutusi labiau, jei jūs būtumėte man parodžiusi, kad aš esu jūsų šeimos narys, turintis teisę dalyvauti tuose nerimą keliančiuose pašnekesiuose su mano vyru.

LXIV — A. Įrašas

(Šis tekstas buvo įrašytas aukso plokštelėje, kuri kartu su kitomis panašiomis atminimo plokštelėmis buvo įmūryta sienoje už Porcijų ir Junijų šeimų aukurų. Ten jos išliko iki buvo sugriauta Roma.)

Porcija, Marko Porcijaus Katono iš Utikos duktė, būdama tironžudžio Marko Junijaus Bruto žmona, žinojo vyrą slepiant nuo jos Romos liaudies išvadavimo planus, kuriuos jis puoselėjo. Vieną naktį ji susivarė durklą giliai į šlaunį. Daugelį valandų ji nesudėjavo, nė kitaip neparodė skausmo, kuris ją varstė. Rytą ji parodė šią žaizdą savo vyrui, sakydama: „Aš nė žodžiu neprasitariau apie tokį dalyką — tai kodėl mano viešpats bijo patikėti man savo mintis?" Tuomet ją apkabinęs vyras išpasakojo visa, ką slėpė savo sielos gelmėse.

LXV. Ponia Julija Marcija iš diktatoriaus namų Romoje Lucijui Mamilijui Turinui į Kaprio salą

(Gruodžio 20 d.)

Mes pergyvename sunkius laikus, mano brangusis berniuk. Nepyk, bet į smulkmenas nesileisiu. Tas baisus įvykis *(Gerosios Deivės apeigų išniekinimas)* mus visus pribloškė. Stengiamės nekišti nosies iš namų. Lyg vaiduokliai žvelgiame vieni kitiems į veidus. Laukiame — ko nepasakiau trokštame — kažkokios bausmės. Bet, aišku, mes jau nubausti. Turbūt nereikia nė sakyti, kad šis įvykis užtemdė visai Romai Saturno švenčių džiaugsmą *(saturnalijos prasidėjo gruodžio 17 d.)*; mano ūkio valdytojas rašo, jog niūrūs atgarsiai pasiekė netgi kalnų kaimelius. Man ypač gaila vaikų ir vergų, kuriems tai būdavo gražiausioji metų šventė.

Žinios, kurias gaunu pastarosiomis dienomis, man kelia ne mažesnį nerimą, nei pats skandalas. Tuodu nedorėlius išteisino. Be abejo, Klodijus bus davęs teisėjams nemažą kyšį. Ką galiu pasakyti? Mes gyvename mieste, kur viešąją nuomonę nusveria pinigai. Sako, minios žmonių nuo ryto lig vakaro būriuojasi priešais teisėjų namus. Žmonės spjaudo į jų sienas ir duris. Šįryt persimečiau keliais žo-

džiais su Ciceronu. Jis prislėgtas nevilties. Šitoje byloje jis pasakė geriausią savo kalbą. Taip jam ir pasakiau, bet jis tik numojo ranka; ašaros riedėjo jam veidu.

Mano sūnėno atsisakymas nuodugniai ištirti šį įvykį suprantamas, nors man be galo apmaudu. Jis nusikratė vyro pareigos, bet jam nederėjo pamiršti, kad jis dar ir didysis pontifikas. Šitoje istorijoje yra viena smulkmena — šiukštu niekam neprasitark! Mano sūnėnas iš anksto žinojo, kad tas siaubūnas ateis į apeigas. Cezaris galėjo sučiupti tą žmogų ant slenksčio, bet jis bevelijo viešai jį demaskuoti.

Kaip gaila, kad tavęs čia nėra, mano brangusis Lucijau. Jis lyg nesavas. Pakvietė mane pas jį paviešėti. Įkalbėjau jį pasilikti Numos rūmuose. *(Didysis pontifikas paprastai gyvendavo jam skirtuose Numos rūmuose prie Šventojo kelio. Cezaris, išaiškėjus, kad jo žmona įsivėlusi į skandalą, buvo linkęs persikelti į savo namus ant Palatino kalvos.)* Jis dar labiau pasinėrė į darbą. Dabar atrodo neabejotina, kad stosime į karą su partais. Jis numatė perkirsti Korinto sąsmauką kanalu. Marso laukas bus tankiai užstatytas, o naujasis laukas bus įrengtas prie Vatikano kalvos. Įvairiose miesto dalyse bus atidarytos šešios bibliotekos liaudžiai. Šnekam apie šiuos dalykus prie stalo, bet jo širdį slegia kas kita. Ak, kad čia būtų koks jo draugas, kuriam jis galėtų išlieti savo jausmus! Bičiulių, su kuriais anksčiau išgerdavo vyno, nebekviečia. Retkartėmis pas mus apsilanko Decimas Brutas ir tas kitas Brutas, bet tie vakarai slenka nykiai. Mūsų draugas atveria širdį tik tiems, kurie pirmieji ištiesia jam draugystės ranką. Mano vyras apie tokius žmones sakydavo: „Drąsūs meilėje, drovūs draugystėje".

Atskleisiu tau dar vieną paslaptį. Apie šventvagišką Klodijaus išpuolį mus iš anksto įspėjo — ar tu įsivaizduoji?! — Egipto karalienė! Daug kas Romoje mano, kad jis ją ves. Jei taip, tuomet visai suprantama, kodėl ji atskleidė šį šlykštų sumanymą. Tačiau patikėk manim — tie gandai neturi pagrindo. Kažkas tarp jų nutiko, o kas — ne-

žinau. Man regis, daugiausiai dėl to dabar jis toks prislėgtas; žinau, kad ji taip pat kankinasi. Žmonės mano, kad mes, vyresnio amžiaus moterys, neklysdamos nuspėjame aplinkinių širdies reikalus. Aš to nesugebu. Aš tegaliu pasakyti, kad kažkokia kvaila kliūtis sutrukdė be galo gražiam jų bendravimui. Turiu pasakyti, kad jo sūnėnas *(Markas Antonijus)* kažkodėl iškeliavo prie rytinės pakrantės.

Kvaila Cezariui gyventi čia vienui vienam. Mudu su juo apie tai kalbėjome. Praėjo laikai, kai jam patikdavo gražios jaunutės merginos. Nerastumei dabar jam tinkamesnės žmonos, kaip geroji Kalpurnija, kurią mes visi taip seniai pažįstame ir kuri taip romiai ir oriai pakėlė gausybę negandų. Man rodos, netrukus tu išgirsi, kad ji persikraustė į jo namus po tylut tylutėlių sutuoktuvių.

Loja šunys. Jis ką tik grįžo. Girdžiu jį sveikinantis su tarnais. Tik tas, kuris labai jį myli, gali žinoti, kad tas žvalus jo balsas — apsimestas. Pati stebiuosi: per ilgą savo gyvenimą mylėjau daug žmonių, daug jų ir netekau, bet dar niekada nesijaučiau tokia bejėgė padėti kančioje. Net nežinau jo kančios priežasties, ar bent jau pagrindinės, jei jų ne viena.

Kitą dieną.

Rašau šiuos žodžius paskubom, mano brangusis Lucijau. Neturiu daugiau nieko, su kuo galėčiau pasišnekėti.

Dedasi keisti dalykai. Jis nebeištvėręs pats man apie tai prabilo, nuduodamas abejingą. Jis papasakojo man, kad vienas po kito atidengiami sąmokslai nuversti valdžią ir nužudyti jį. Vartydamas rankose kažkokius popierius, jis tarė: „Pernai buvo Markas Antonijus. Dabar, atrodo, apie tai galvoja Junijus Brutas". Pasibaisėjusi žengiau atatupsta. Jis palinko prie manęs ir keistai šyptelėjęs pasakė: „Jis negali sulaukti, kol sugrius šitie seni kaulai".

Ak, kad tu būtum čia su mumis!

LXVI. Kleopatra poniai Julijai Marcijai į jos ūkį Albanų kalnuose

(Sausio 13 d.)

Labai nudžiugau, jūsų patikinta, kad visiškai pasveikote. Tikiuosi pasiuntiniai, kuriuos kasdien siunčiau į jūsų namus, netapo našta jūsų slaugytojams.

Laukiau kol pasveiksite, kad galėčiau pakalbėti su jumis vienu labai svarbiu reikalu. Iš visų pusių mane supa priešai. Tačiau man pasisekė: nors jūs — vienintelis žmogus, į kurį galiu kreiptis, bet užtat niekas kitas geriau už jus man nepatartų.

Kilmingoji ponia, aš atvykau į Romą siekdama gero didžiajam kraštui, kurio valdovė esu. Atvykau čia kaip svetimtautė, nežinanti romėnų papročių, tad lengvai galėjau suklysti, o tai būtų niekais pavertę visą mano misiją. Norėdama apsidrausti, aš organizavau stebėjimo sistemą, idant būčiau daugiau ar mažiau informuota apie tai, kas dedasi Romoje. Nėsyk nepanaudojau gautų žinių dorų piliečių interesams pakenkti, užtat daugel kartų pasitarnavau visuomenei.

Sėkmingai susiklosčius aplinkybėms savo pavaldinių uolumo dėka aš galiu įdėmiai stebėti grupuotę, kuri taikosi perimti valdžią ir nužudyti diktatorių. Grupuotė, kurią turiu omenyje, ne pirmoji, apie kurią man buvo pranešta, bet ji itin ryžtingai nusiteikusi. Nerašysiu sąmokslininkų pavardžių šiame laiške, nes tai rizikinga.

Kilmingiausioji ponia, šiuo metu man būtų sunku pateikti šias žinias diktatoriui. Pirma, jis gali pagrįstai užpykti, kad antrą kartą apie jam nepaprastai svarbų reikalą praneša moteris ir dar svetimšalė. Antra, tarp mūsų iškilo rimtas nesusipratimas, ir aš praradau jo pasitikėjimą. Guodžiuosi tik tuo, kad jis žino, jog aš nesiliauju rėmusi ir visuomet remsiu jį, kaip Romos respublikos vadovą.

Sąmokslininkų grupuotė, kurią turiu galvoje, ketino nužudyti diktatorių, kai šis sausio 6 d. vidurnaktį grįš iš edilų rinkimų. Jie buvo sumanę patykoti jį po tiltu per upelį, tekantį palei Tebetos šventyklą. Tuokart aš nusiunčiau keturiems

šios organizacijos nariams anoniminius laiškus, parašiusi, kad Cezaris žinąs apie jų kėslus. Dabar jie ketina užpulti jį grįžtant iš žaidynių sausio 28 d. Jūs turbūt suprantate, kad būtų neprotinga vėl parašyti sąmokslininkams, tad aš pažadėjau savo agentui, kuriam pavyko įsiskverbti į jų tarpą, to nedaryti.

Labai prašau, kilmingoji ponia, jūsų patarimo šiuo klausimu. Manding paprasčiausia būtų perduoti šias žinias diktatoriaus slaptosios policijos viršininkui. Tačiau aš negaliu šitaip pasielgti. Aš puikiai žinau, kaip prastai veikia šita organizacija. Ji siuntinėja diktatoriui pranešimus, kuriuose abejingumas dangstomas klaidingomis interpretacijomis, asmeniniai nusistatymai pateikiami lyg faktai, svarbi informacija nutylima, o smulkmenos išpučiamos.

Lauksiu iš jūsų žinios.

LXVI — A. Julija Marcija Kleopatrai

(Per tą patį pasiuntinį.)

Ačiū, šviesiausioji karaliene, už jūsų laišką. Dar kartą dėkoju už dėmesį, kurį vis rodėte man sergant.

Dėl paskutiniojo jūsų laiško turiu pasakyti, kad mano sūnėnas šį tą žino apie jūsų minimą grupuotę. Kad tai ta pati organizacija, ir kad jis žino, kas jos nariai, sprendžiu iš to, jog jis šnekėjo su manim apie pasalą prie tilto. Tačiau aš neabejoju, kad jūsų turimos žinios išsamesnės ir nepaprastai svarbios. Man neduoda ramybės, šviesiausioji karaliene, kad jis negaili nei jėgų, nei dėmesio, kai kyla pavojus valstybei, o į šitokius sąmokslus žiūri pro pirštus.

Aš pasistengsiu, kad jis sužinotų apie 28 dieną prieš jį rengiamą pasikėsinimą. Nutaikiusi progą pasakysiu jam, jog už perspėjimą turime būti dėkingi jums.

Pastaruoju metu matome tiek negandų, tokį sąmyšį, kad, man atrodo, praėjo daugel metų nuo tos laimingos valandos, kurią mudvi praleidome drauge.

Tegrąžina nemirtingieji dievai tuos ramius laikus, tenukreipia nuo mūsų savo teisėtą pyktį.

LXVII. Cezario dienoraštis — laiškai Lucijui Mamilijui Turinui į Kaprio salą

(Šie įrašai, matyt, buvo padaryti sausio—vasario mėnesiais.)

1017. (Argumentai už ir prieš kanalo per Korinto sąsmauką statybą.)

1018. (Apie Galijos miestuose vis labiau girdimus balsus, reikalaujančius romėniškų prabangų.)

1019. (Cezaris prašo knygų tik įsteigtoms viešosioms bibliotekoms.)

1020. Tu kartą nusijuokęs paklausei, ar esu kada sapnavęs tuštumą. Atsakiau „taip", sapnavau ją ir paskiau.

Šį sapną, galimas daiktas, sukelia tam tikra miegančiojo poza, o gal virškinimo ar koks kitas organizmo sutrikimas, bet vis tiek tuo metu mus apima tikrų tikriausia baimė. Kadaise maniau, kad tuštumą vaizduojies kaip mirtį, išsišiepusią kaukolę. Netiesa. Toje būsenoje perpranti visc ko prasmę. Toji nebūtis apsireiškia mums ne kaip tuštuma ar tyla, o kaip absoliutus blogis, kuriam nuplėšta kaukė. Ji — sykiu džiaugsmas ir kančia. Ji padaro visus džiaugsmus niekingais, o visas pastangas iščiulpia ir išsekina. Per savo ligos priepuolius matau šio sapno priešingybę. Man ima atrodyti, jog aš suvokiau pasaulio harmonijos grožį ir tuomet mane užlieja neapsakoma laimė ir pasitikėjimas savimi; kyla noras sušukti visiems gyviesiems ir mirusiesiems, kad nėra pasaulyje nė pėdos, kurios neužlietų palaima.

(Toliau laiškas graikiškai.)

Ir vieną, ir kitą būseną sukelia kūne esantys garai; apie abi protas sako: nuo šiol aš žinau. Nenumosi į jas ranka, lyg į iliuziją. Mes prisimename daug džiugių ir graudžių abiejų būsenų pavyzdžių. Negalime atsižadėti vienos neatsižadėję kitos; nelinkęs aš ir atseikėti po šykščią dalį teisumo, nelyginant tas kaimo seniūnas, besistengiąs sutaikyti besivaidijančias puses.

Pastarąsias kelias savaites vien ir temąstau apie tuštumą ir žlugimą viso to, kuo tikėjau. Netgi blogiau: mano mirusieji šaukia man iš savo kapų, šai-

pydamiesi; dar negimusios kartos klykia, maldauja, kad išgelbėčiau jas nuo to klounų parado — žemiškojo gyvenimo. Tačiau netgi didžiausio kartėlio graužiamas negaliu išsižadėti palaimingų prisiminimų.

Gyvenimas, gyvenimas toks slėpiningas, kad mes nesiryžtam tarti apie jį lemiamą žodį — geras jis ar blogas, beprasmis ar prasmingas. Apie jį visa tai sakoma, o tai tik įrodo, jog šie įvertinimai priklauso tik nuo mūsų pačių. Gyvenimas, kurio dalis esame — bespalvis, jis pats niekuo neišsiduoda. Pameni, kartą sakei: „Visata nežino, kad mes joje egzistuojame".

Tad aš mesiu iš galvos tą vaikišką mintį, esą viena mano pareigų — rasti galutinį atsakymą į klausimą, koks tas gyvenimas. Tikiuosi, nepasiduosiu pagundai, kurią vis jaučiu savyje — tvirtinti, esą gyvenimas negailestingas ar geras: juk nemažiau žema teigti, jog jis blogas nelaimei ištikus, kaip ir jį liaupsinti laimės akimirką. Tikiuosi, sotumas ir pasitenkinimas neapakins manęs, ir aš išskėstomis rankomis sutiksiu visa, kas man primins nesuskaičiuojamas aimanas ir džiaugsmo šūksmus, kurie vis veržiasi iš žmogaus krūtinės.

Kas galėjo man išaiškinti tai geriau už tave? Kas man vis atidengdavo didžiausias priešybes — neskaitant Sofoklio, kurį ištisus devyniasdešimt metų žmonės manė esant laimingiausią Graikijoje, nors nebuvo nė vienos nelaimės, kuri būtų jį aplenkusi.

Gyvenimas turi tik tokią prasmę, kokią mes patys jam suteikiame. Jis nepakylėja žmogaus, nei jo nepažemina. Mes negalime pabėgti nuo dvasios kančios ir nuo begalinio džiaugsmo, bet šios būsenos pačios savaime mums nieko nesako. Šitas dangus ir pragaras laukia mūsų įprasminimo, kaip kad visos gyvos būtybės, išsigandusios ir pasimetusios, laukė, kol Deukalijonas ir Pira duos joms vardus. Dabar su ta mintimi galvoje pagaliau ryžausi pasikviesti tas palaimintas dvasias iš savo praeities, kurias lig šiol laikiau šio chaotiško pasaulio aukomis. Ir aš viliuosi, jog mano gerosios Kalpurnijos išnešiotas kūdikis galės pasakyti: be-

prasmybei aš noriu primesti prasmę; nežinomybės tyruose aš geidauju, kad mano vardas būtų žinomas visiems.

Roma — mano gyvenimo pamatas — ne kas kita, kaip statinių sankaupa, didesnė ar mažesnė už kitas, taip pat sankaupa žmonių, darbštesnių ar tingesnių, nei kituose miestuose. Bet kurią akimirką ją gali pražudyti tvanas ar žmogaus beprotystė, gaisras ar pamišėlis. Maniau, kad esu prisirišęs prie jos savo kilme, savo auklėjimu, bet šie saitai verti ne daugiau, negu barzdos plaukai, kuriuos nuskutu nuo veido. Senatas ir konsulai šaukė mane ją ginti; panašiai ir Vercingetorigas gynė Galiją. Ne, Roma man tapo miestu tik tuomet, kai aš pats panorau, kaip dažnas iki manęs, suteikti jai prasmę, ir man egzistuoja tik tokia Roma, kokia aš ją paverčiau pagal savo sumanymą. Dabar aš supratau, kad daugel metų vaikiškai tikėjau mylįs Romą ir kad tai mano pareiga, nes esu romėnas... Tarsi būtų įmanoma ar gerbtina mylėti akmenų krūvas bei vyrų ir moterų minias. Mes nesusieti su nieku tol, kol patys nesuteikiame tam kažkokios prasmės, o kokia ta prasmė tvirtai sužinome tik tuomet, kai ją primetame, negailėdami jėgų ir aukų.

1021. (Dėl Kartaginos atstatymo ir molo statybos Tuniso įlankoje.)

1022. Tarnai šiandien pranešė, kad mane norinti pamatyti kažkokia moteris. Ji įėjo į mano darbo kambarį labai rūpestingai užsidengusi veidą šydu. Tik tuomet, kai paliepiau išeiti sekretoriams, man buvo leista išvysti jos veidą. Ogi Klodija Pulchra.

Ji atėjo perspėti, kad rengiamas pasikėsinimas į mane ir patikino, esą nei ji, nei jos brolis čia niekuo dėti. Paskiau ėmė vardinti sąmokslininkų pavardes ir dienas, kurias jie pasirinko savo kėslams.

Prisiekiu nemirtingaisiais dievais, tie sąmokslininkai bus pamiršę, kad esu moterų numylėtinis. Kasdien vis ką nors sužinau iš šių gražiųjų išdavikių.

Ko neleptelėjau savo viešniai, kad visa tai jau žinau, bet prikandau liežuvį: įsivaizdavau ją senat-

vėje sėdinčią prie židinio ir prisimenančią, kaip ji išgelbėjo valstybę.

Vis dėlto išgirdau iš jos ko dar nežinojau: šitie žmonės ketina nužudyti ir Marką Antonijų. Jei tai tiesa, vadinasi, jie kvailesni, nei aš maniau.

Diena iš dienos atidėlioju priemones šiems tironžudžiams įbauginti; tiesą sakant, net neapsisprendžiu, kaip man su jais pasielgti. Lig šiol netrukdydavau šitiems ramybės drumstėjams brandinti savo planus. Žmonės pasimoko ne tiek iš bausmės, kiek iš nusižengimo... Tiesiog nežinau ką daryti.

Mūsų draugai pasirinko netikusį momentą į mane kėsintis. Į miestą jau plūsta mano buvę kariai *(verbuojasi į karą su partais).* Jie sekioja gatvėmis man įkandin, drąsinamai šūkaudami. Priglaudę prie burnos delnus, jie džiugiai šaukia pavadinimus vietovių, kur laimėjome mūšius, lyg jie būtų buvę kokios nereikšmingos bėgikų lenktynės. O juk aš siunčiau tuos žmones į visokiausius pavojus, varydamas be jokio gailesčio.

Pernelyg geraširdiškai elgiausi su tais sąmokslininkais. Daugumai jų jau esu sykį dovanojęs. Jie atšliaužė prie mano kojų iš po Pompėjaus skvernų ir dėkingi bučiavo man rankas, kad jų pasigailėjau. Tačiau menkystos pilve dėkingumas sugyžta, ir tas turi jį išvemti. Prisiekiu pragaro upėmis — nežinau, kaip su jais pasielgti — bet man vis tiek. Jie susižavėję žvelgia į Harmodijų ir Aristogeitoną *(„klasikiniai" graikų istorijos tironžudžiai)*... bet ką čia gaišinu tau laiką...

LXVIII. Užrašai viešose vietose

(Rašteliai buvo prilipdyti prie Junijaus Bruto vyresniojo statulos.)

Ak, kad tu būtumei dabar su mumis, Brutai!
Ak, kad gyvas būtų Brutas!

(Šie rašteliai buvo padėti prie krėslo, skirto Brutui — miesto pretoriui.)

Brutai, tu miegi?!
Tu ne Brutas!

LXVIII — A. Iš Kornelijaus Nepoto užrašų

(Nuo gruodžio Nepotas šifruotai rašė apie viską — net klausimais, susijusiais su senąja Romos istorija.)

Penkt. Atėjo susijaudinęs. Sako, su juo kalbėjęs Ilgablauzdis *(Trebonijus? Decimas Brutas?).* Negalėjau įtikinti, kad sumanymas iš esmės beprotiškas. Tad daviau jam geros pylos, išsišaipiau iš jų ketinimų, ir tiek. Pasakiau jam, kad net mano žmona su savo draugėmis žino visų lig vieno tų burbeklių pavardes; kad bet kokia organizacija, kuri mėgins patraukti į savo pusę jį, pasmerkta pražūčiai, nes visi žino jį nemokant laikyti liežuvio už dantų; kad vien jau iš to fakto, jog jis kreipėsi į mane, galima spręsti jį abejojant tokio judėjimo tikslingumu, tad jis pats vargu ar prie jo prisidės; kad jis gali padėti nebent savo turtais, ir kad kampanija, kuriai reikalingi pinigai, iš anksto pasmerkta, nes niekas dar nėra nupirkęs mokėjimo laikyti paslaptį, drąsos ar ištikimybės. Išaiškinau jam, kad sėkmės atveju per penkias dienas jo turtų neliks nė kvapo, kad Cezaris tikrų tikriausiai iki smulkmenų žino jų sumanymą ir kad bet kurią akimirką galime išgirsti, jog karštuoliai, išvilkti iš savo namų, užrakinti urvuose po Aventino kalva, ir kad tas didis vyras, kurį jie ketino pašalinti, užuot įvykdęs jiems mirties bausmę, bevelys ištremti juos prie Juodosios jūros. Ten kamuojami nemigos jie galės prisiminti minias, vidudienį bruzdančias Apijaus kelyje ir kvapą kaštonų, kepamų ant Kapitolijaus laiptų. Taip, ir dar žvilgsnį to, kurį jie tikėjosi pakeisią kitu, kuomet šis, užlipęs laiptais, atsistos ant pakylos ir padėkos tiems, kurie sergsti Romą.

* * *

Miestas užgniaužęs kvapą. Septynioliktoji *(vasario)* praėjo ramiai.

* * *

Kiekvienas įvykis dabar interpretuojamas per vieną prizmę. Žmonės vėl kuo įdėmiausiai seka pranašingus ženklus.

Ciceronas grįžo į miestą. Žmonės matė, kaip jis išplūdo Ilgablauzdį, o pro Kalvį praėjo nė nepasisveikinęs.

Cezariui vėl vedus, Egipto karalienė staiga pasidarė labai populiari. Viešose vietose iškabinėtos jai skirtos odės. Buvo paskelbta, kad ji išvyksta, tačiau romėnų delegacijos eina į jos rūmus su prašymu paviešėti ilgiau.

* * *

Gandų vis mažėja. Naujas viršininkas ir griežtesnė tvarka? Veteranų antplūdis?

LXIX. Cezario dienoraštis — laiškai Lucijui Mamilijui Turinui į Kaprio salą

1023. Prisiekiu nemirtingaisiais dievais, aš įtūžęs ir nesigėdžiu savo pykčio.

Niekas nekaltino manęs, kad esu laisvės priešas, kai vedžiau Romos armiją, nors, prisiekiu Herkuliu, aš taip spaudžiau savo karius, kad jie negalėdavo nė per mylią pasitraukti nuo savo palapinių. Jie keldavo ir guldavo man paliepus, bet niekas nepurkštavo. Taigi, žodis „laisvė" nenueina nuo lūpų, bet šitaip laisvas, kaip jie suvokia šį žodį, niekas dar nėra buvęs ir niekados nebus.

Mano priešų akimis žiūrint, aš sėdžiu, apsigaubęs laisvėmis, kurias pavogiau iš kitų. Jiems aš tironas; jie lygina mane su Rytų monarchais ir satrapais. Jie nesako, kad pagrobiau iš jų pinigus, žemes ar amatą. Ne, aš pavogęs iš jų laisvę. Nepavogiau iš jų balso ar nuomonės. Nesielgiau aš nė kaip Rytų valdovai: neslėpiau nuo žmonių to, ką jie privalo žinoti, nemelavau jiems. Pasak Romos šmaikštuolių, žmonės pavargę nuo gausybės žinių, kuriomis aš užtvindęs šalį. Ciceronas vadina mane mokytoju, bet nedrįsta manęs kaltinti iškraipant tiesą. Žmonės nesą tamsos vergai; nepatirią jie nė apgaulės tironijos. Ne, aš pavogęs iš jų laisvę.

Tikroji laisvė — tai atsakomybė. O jos iš jų pagrobti aš negaliu: jie jos neturi. Aš nepaliovè siūlęs jiems įgyti tą laisvę, bet kaip įsitikino dar mano pirmtakai, jie nežino, ką su ja veikti. Man

džiugu, matant, kaip noriai Galijos pakraščiai neša sunkią naštą laisvės, kurią jiems užkroviau. O Roma pagedo. Romėnai labai subtiliai įsigudrino išvengti atsakomybės ir kainos, kurią būtina mokėti už politinę laisvę. Jie tapo parazitais, tarpstančiais iš laisvės, kurią aš mielai suteikiu — pats priimdamas sprendimus ir juos įgyvendindamas — ir kurią nedvejodamas pasidalysiu su tuo, katras panorės užsikrauti jos naštą. Stebiu aš savo pretorius *(Kasijų ir Brutą)*. Jie atlieka savo pareigas su raštininko uolumu; jie burba „laisvės", „laisvės", bet nėsyk nepasisakė už šviesesnę Romą. Priešingai — jie kiša man krūvas pasiūlymų, kuriuos įgyvendinus Romos didybė smuktų, bet užtat mažumą paūgėtų jų vargana garbė. Kasijus ragina mane užčiaupti nasrus entuziastams, kurie kasdien minios akivaizdoje burnoja mane ir mūsų ediktus. Brutas nori išsaugoti romėnišką kraują gryną, apribodamas skaičių tų, kurie turi teisę gauti pilietybę. Prisiekiu Kastoru ir Poluksu, jo durininkas afrikietis ir tas gudresnis. Čia juk laisvės atėmimas; nes sužinome esą laisvi žengdami į nežinomybę. Žmogų, kuris atsisakė laisvės, neklysdamas pažinsi iš pavydo. Jis lies pagiežą, kol su žemėmis nesumaišys to, kuris, užuot gavęs laisvę iš kitų, susikuria ją pats.

Bet aš žinau — proto nepavergsi, ir mano pyktis atslūgo. Mūsų protas lengvai pavargsta ir pabūgsta, tačiau nėra ribų vaizdiniams, kuriuos jis sukuria, ir mes pakniopstomis veržiamės prie jų. Dažnai girdėjau sakant: žmogus negali nubėgti ar nuplaukti kiek užsimanys, nesugebės pastatyti begaliniai aukšto bokšto ar iškasti nepaprastai gilios duobės — visur yra riba,— bet dar nesu girdėjęs, kad būtų riba išminčiai. Gali atsirasti geresnių poetų negu Homeras ir geresnių valdovų negu Cezaris. Blogio ir kvailystės ribos taip pat neįsivaizduojamos. Tai mane irgi džiugina, ir aš vadinu tai paslaptimi. Štai kodėl aš negaliu galutinai apibendrinti žmogaus vietos šiame pasaulyje. Ten, kur yra nežinomybė, yra ir viltis.

LXX. Cezario nurodymai Brutui

(Kovo 7 d. Rašyta sekretoriaus.)

Laiką planuoju šitaip:

Išvykstu 17-ąją *(į karą su partais).*

Grįšiu į Romą trims dienoms dvidešimt antrąją, jei viskas įklosis gerai, ir pasisakysiu senate rinkimų reformos klausimu.

Karių apgyvendinimas: skaičius *(naujokų ir užsiverbavusių veteranų)* pranoksta mano lūkesčius. Aštuonių šventyklų *(skirtų apgyvendinti tuos, kuriems neužteko vietų kareivinėse)* gali nepakakti. Rytoj persikeliame iš Numos rūmų į namus ant Palatino kalvos. Numos rūmuose pakaks vietos mažų mažiausiai dviem šimtams.

(Toliau Cezaris rašo savo ranka.)

Mudu su Kalpurnija tikimės, kad tu ir Porcija pribūsite į mūsų namus ant Palatino kalvos 15-ąją pietums mano išvykimo proga. Taip pat kviečiame Ciceroną, abu Markus *(Antonijų ir Lepidą),* Kasijų, Decimą ir Trebonijų, vedusius — su žmonomis. Po pietų bus ir Egipto karalienė.

Tavo ir Porcijos draugija man tokia maloni, kad džiaugčiausi, jei jūs būtumėt per tuos pietus vieninteliai mano svečiai. Tačiau, kadangi bus dar ir kitų žmonių, leisk man pasinaudojus šia proga šio to tavęs paprašyti. Tikiuosi, mūsų sena draugystė ir tai, kad nesyk siūleisi man pasitarnauti, leidžia tai padaryti.

Man bus sunku toli nuo mylimos žmonos; sunku bus ir jai. Trumpai ją pamatysiu ateinantį rudenį Dalmatijoje arba — apie tai niekas neturi žinoti — Kaprio saloje. O kol kas didžiausia paguoda man būtų žinant, kad judu su Porcija apgaubiate ją savo meile. Nuo vaikystės juodvi sieja artima draugystė, o tau Kalpurnija jaučia pagarbą, kurią pelnei savo taurumu ir ištikimybe man. Nėr kitų namų, kuriuose lankytis jai būtų taip pravartu; savo vaizduotėje tik juose ir matau ją buvojant.

LXX — A. Brutas Cezariui

(Kovo 8 d. Čia pateikiami neišsiųsto laiško juodraščiai.)

Įsidėmėjau jūsų planus, apie kuriuos man pranešėte.

Apgailestauju, tačiau negalėsiu būti jūsų svečias 15 dieną. Ilgainiui įpratau tas kelias valandas, liekančias vakarop, skirti filosofijos studijoms.

Bet jums išvykus aš išties pasistengsiu būti kiek galint naudingesnis Kalpurnijai. Vis dėlto, mano galva, jums reiktų ją paskirti dėmesingon globon kito žmogaus, kuris aktyviau dalyvautų visuomeniniame gyvenime ir nebūtų taip užsivertęs valstybės reikalais.

Savo laiške rašote, didis Cezari, apie mano ištikimybę jums. Džiugu, kad tai paminėjote, nes dabar supratau — ištikimybę jūs suvokiate taip pat, kaip ir aš. Jūs turbūt nepamiršote, kad aš buvau pakėlęs prieš jus ginklą, tačiau jūs man atleidote. Be to, ne kartą man leidote išsakyti nuomonę, prieštaraujančią jūsų nuomonei. Todėl man atrodo, jūs priimate ištikimybę tų, kurie visų pirma ištikimi savo principams, ir suprantate, jog dažnai pasirodai nedėkingas todėl, kad jų neišsižadi.

* * *

Savo laiške rašote, didis Cezari, apie mano ištikimybę jums. Tai, kad jūs paminėjote...

* * *

Apgailestauju, bet turiu jums pranešti, kad sunegalavus žmonai negalėsime...

* * *

...prieš jums išvykstant išreikšti dėkingumą, kurį jums jaučiu. Šitos skolos grąžinti nesugebėsiu. Nuo mažumės susilaukdavau...

* * *

Įsidėmėjau jūsų planus, apie kuriuos man pranešėte.

NEDĖKINGUMAS — NIEKINGIAUSIAS VISŲ MINČIŲ IR POEL...

(Sekančios frazės parašytos ankstyvąja lotynų kalba. Matyt, tai teismuose naudojama priesaika.)

„O Jupiteri, nematomas ir visaregis, kursai skaitai žmonių širdis, paliudyk, kad aš sakau tiesą, o jeigu aš sumeluosiu, te..."

* * *

Trys uolekčiai vidutinio storio vilnos, puoštos korintietiškais raštais; rašiklis plonu galu; trys platūs dagčiai.

* * *

Mudu su žmona su malonumu... kad toks galingas ąžuolas... nepamirštant to, į kurį paskutinį kartą pažvelgs tos skvarbios akys... gerokai nustebę... niekados nepamiršime.

LXX — B. Brutas Cezariui

(Išsiųstas variantas.)

Įsidėmėjau jūsų planus, apie kuriuos man pranešėte.

Mudu su Porcija mielai atvyksime pas jus penkioliktą dieną.

Būkite ramus, didis Cezari — mes mylime Kalpurniją ne mažiau kaip vienas kitą — todėl, kad ji mums brangi, todėl, kad jūs mums labai daug ką reiškiate — ir mudu jausimės nelaimingi, jei mūsų namai jai nebus tokie pat artimi, kaip jos pačios.

LXXI. Cezario dienoraštis — laiškai Lucijui Mamilijui Turinui į Kaprio salą

1023. Apsileidau — neparašau tau. Nuo ryto lig vakaro ruošiuosi į kelią.

Degu nekantrumu. Mano išvykimas bus nemenka dovana Romai, kurią gandai apie maištą išvargino ne mažiau, negu mane. Kokia ironija: kol manęs nebus, tie žmonės neturės galimybės nuversti vyriausybę, ir man atsidūrus anam Kaspijos krante jiems neliks nieko kito, kaip grįžti prie savo darbų.

Tarp sąmokslininkų, atrodo, yra maždaug 50 senato narių; ne vienas jų užima aukštas pareigas miesto valdžioje. Kaip ir derėjo, rimtai apsvarsčiau šį faktą, nors nepasakyčiau, kad būčiau sukrėstas.

Atėniečiai neišrinko Periklio, o Aristidą ir Temistoklį ištrėmė.

Kol kas saugausi priešų kiek to liepia sveikas protas ir toliau dirbu savo darbą.

Mano sūnus *(t. y. sūnėnas Oktavianas, formaliai įsūnytas rugsėjyje surašytame, bet dar nepaskelbtame testamente)* grįžta į Romą netrukus po to, kai aš išvyksiu. Nuostabus jaunuolis. Man ypač džiugu, kad jis atsiuntė man laišką, kuriame labai palankiai atsiliepė apie Kalpurniją. Jai pasakiau, kad Oktavianas atstos jai vyresnįjį brolį, dargi dėdę. Per vienerius metus iš jaunuolio jis pavirto rimtu subrendusiu vyru. Jo laiškai ne mažiau pamokantys, kaip „Telemacho susirašinėjimas" *(pastarasis „laiškų rašymo vadovas" buvo plačiai naudojamas mokyklose).*

Šviesiausioji Egipto karalienė grįžta į tėviškę, sužinojusi apie mus daugiau, nei kitas, praleidęs visą gyvenimą Romoje. Kam ji panaudos tas žinias, ko griebsis ši nepaliaujanti stulbinti asmenybė — sunku pasakyti. Žmogų nuo gyvulio skiria praraja, bet man visuomet atrodė, kad ji nėra tokia plati, kaip mano daugelis. Kleopatra apdovanota įstabiausiomis savybėmis tiek žmogaus, tiek ir gyvulio, tačiau ji neturi nė menkiausio supratimo, kuo mes skiriamės nuo eikliausio žirgo, išdidžiausio liūto ar klastingiausios gyvatės: ji nežino, kaip išnaudoti savo privalumus. Ji pernelyg išmintinga, kad pasiduotų tuštybei, pernelyg stipri, kad pasitenkintų sostu ir per daug didi moteris, kad galėtų būti žmona. Tačiau vienu atžvilgiu nieko negalėtum jai prikišti — ir čia aš padariau jai milžinišką skriaudą. Man nereikėjo jai drausti atsigabenti čionai vaikus. Ji pati to dar kaip reikiant nesuvokia: visuose kraštuose į jos asmenybę žiūrima su didžiausia pagarba ir nuolankumu, nes ji deivė motina. Štai iš kur tie nepaprasti bruožai, kurių taip ilgai negalėjau suvokti — tas geraširdiškumas be krislelio pykčio, tas paprastumas be menkiausio varžymosi, kurio nė nebesitikime gražesnės moters draugijoje.

Ateinantį rudenį atvyksiu pas tave su savo mylimąja Kalpurnija.

LXXII. Kalpurnija savo seseriai Lucijai

(Kovo 15 d.)

Kuo mažiau dienų lieka iki jo išvykimo, tuo labiau aš jas branginu. Man gėda, kad anksčiau taip miglotai įsivaizdavau, kiek tvirtybės reikia kario žmonai.

Vakar pietavome pas Lepidą ir Sekstiliją. Atėjo ir Ciceronas; visi buvo labai linksmai nusiteikę. Paskiau maniškis prisipažino, dar niekada nejautęs tokios simpatijos Ciceronui, o šis būtų buvęs toks draugiškas jam, nors vienas kitą taip kandžiai traukė per dantį, kad Lepidas nežinojo, kur dėti akis. Manasis papasakojo apie Katilinos sąmokslą, kaip apie pelių maištą prieš nervingą katiną, pramintą Ciceronu ir, atsikėlęs nuo stalo, ėmė siūti po kambarį ir kaišioti nosį į kertes, neva vaikydamas peles. Sekstilijai nuo juoko net šoną paskaudo. Aš nepažįstu savo vyro — kiekvieną dieną jis vis kitoks.

Išėjome anksti, dar nesutemus. Mano vyras pasisiūlė parodyti kelias jam brangias vietas. Turbūt supranti, kaip man baugu vaikštinėti po miestą, bet aš jau įsitikinau, jog neverta jo įkalbinėti būti atsargiam. Žinau, jis gerai supranta, koks pavojus jam gresia, tik jo nepaiso. Jis ėjo šalia mano neštuvų, lydimas vos poros sargybinių. Parodžiau jam milžiną etiopą — man pasirodė, kad jis mus seka. Jis paaiškino pažadėjęs Egipto karalienei neprieštarauti prieš šį palydovą. Nuo to laiko šis nežinia iš kur atsiranda ir vėl pranyksta. Kartais jis visą naktį išbūna prie mūsų namų; nesyk jis sekiodavo paskui manišką tris dienas iš eilės. Tas etiopas kelia žmogui siaubą, bet mano vyras, atrodo, labai jį mėgsta ir visą laiką su juo šnekučiavosi.

Pakilo smarkus vėjas, netrukus peraugęs į audrą. Nusileidome nuo kalno ir įėjome į Forumą. Tai šen, tai ten sustodavome, kai jis prisimindavo kokį istorinį įvykį ar epizodą iš savo gyvenimo. Brangioji Lucija, kad būtumei mačiusi, kaip jis glosto tuos jo širdžiai brangius akmenis, kaip žvelgia man į akis, tarsi norėdamas įsitikinti, kad tie prisiminimai man ne mažiau brangūs, nei jam! Mes pasu-

kome tamsiomis gatvelėmis, ir jis palietė sieną namo, kuriame jaunystėje išgyveno dešimtį metų. Sustojome Kapitolijaus papėdėje. Nors pakilo audra, ir praeiviai lėkė pro šalį lyg lapai vėjyje, jis nepaspartino žingsnio. Jis liepė man atsigerti iš Rejos šaltinio *(tariamai saugančio nuo nevaisingumo)*. Kodėl taip: esu laimingiausia iš moterų, bet nė akimirką negaliu atsikratyti blogos nuojautos?

Visai neprotingai pasielgėme, leidęsi į tą nedidelę išvyką. Naktį abu baisiai neramiai miegojome. Susapnavau, kad viesulas nukėlė namų stogą ir bloškė jį ant šaligatvio. Prabudau išgirdusi jį dejuojant. Jis atsimerkė ir karštligiškai mane apkabino; jutau, kaip daužosi krūtinėje jo širdis.

Tesergsti mus nemirtingieji dievai!

Šįryt jis prastai jautėsi. Apsirengė ir buvo beišeinąs į senatą, bet apsigalvojo ir, grįžęs prie savo darbo stalo, užmigo. Sekretoriai sako, anksčiau jam taip neatsitikdavę.

Dabar jis pabudo ir vis dėlto išėjo. Lekiu ruoštis — šįvakar turėsime svečių.

Man gėda šito laiško — jis toks moteriškai sentimentalus.

* * *

Svetonijaus „Dvylikos Cezarių gyvenimai". Pirmoji biografija [3].

(Rašyta turbūt maždaug 75 metais vėliau.)

Kai tik jis atsisėdo, sąmokslininkai sustojo ratu, tarsi norėdami pasveikinti. Beregint Tilijus Cimbras, pasiskyręs sau pirmąjį vaidmenį, prisiartino prie Cezario, lyg ketindamas kažko paklausti, o kai tas nesutikimo ženklais parodė minutėlę lūktelėti, stvėrė jį per pečius už togos. Cezariui šaukiant: „O juk tai smurtas!", prišokęs iš užpakalio, Kaska smogė durklu šiek tiek žemiau gerklės. Cezaris, pastvėręs Kaskos ranką, perdūrė ją rašikliu ir norėjo pašokti, tačiau antras smūgis jį sulaikė. Kai tik pamatė, jog iš visų pusių į jį nukreipti nuogi durklai, galvą įsisupo į togą, o tuo pat metu kairiąja ranka togos klostes nuleido žemyn iki pat

[3] Iš lotynų kalbos vertė J. Mažiulienė.

blauzdų, kad apsidengęs visą kūną kuo gražiau nukristų. Ir taip jis buvo nudurtas 23 smūgiais, ir tik pirmąkart smogus suvaitojo, bet nesuriko; beje, kai kas pasakoja, jog puolančiam prie jo Brutui jis graikiškai pasakęs: „Ir tu, vaike?"

Visiems išsibėgiojus, kurį laiką negyvėlis gulėjo, kol trys vergai, užvertę jį ant neštuvų su nukarusia žemyn ranka nunešė namo. Iš tos daugybės žaizdų gydytojo Antistijaus nuomone tik antroji, į krūtinę, buvusi mirtina.

Amerikiečių rašytojas ir dramaturgas Torntonas Vailderis (1897—1975) gimė Viskonsine. Vaikystėje keletą metų gyveno Kinijoje, vėliau grįžo į JAV. Baigęs aukštąją mokyklą, kurį laiką mokytojavo, paskiau dėstė Čikagos universitete.

Torntonui Vailderiui galėtų pavydėti ne vienas literatas. Pasisekimo susilaukė jau pirmasis jo romanas „Kabala" (1926), vaizduojantis XX amžiaus pradžios Romą. 1927 m. išeina apysaka „Karaliaus Liudviko šventojo tiltas", pasakojanti apie tolimą XVIII a. Peru ir pelniusi Pulicerio premiją. Nuo šiol T. Vailderis atsideda tik literatūrai. Pasirodo jo romanai „Kovo idos" (1948), „Aštuntoji diena" (1967), „Teofilis Nortas" (1974) ir kiti. Rašytojo populiarumas — neatsitiktinis. Jis gerai įvaldęs įvairius stilius, pradedant buitiniu ir baigiant rafinuotu, intelektualiu; jis puikus intrigos meistras, jam vienodai paklūsta visi žanrai.

Vis dėlto jau pačioje kūrybos pradžioje T. Vailderio žvilgsnis ima krypti į teatrą. Rašytojas junta savyje augant įsitikinimą, kad teatras — galingiausias visų menų. Bet to meto Amerikos teatras apvilia T. Vailderį. Jis mato, jog teatras pergyvena krizę — scenoje pataikaujama miesčioniškam Vakarų publikos skoniui,— ir jis išsako savo nepasitenkinimą dramomis. Ir čia T. Vailderį lydi sėkmė. Teatrai, kuriuose statomos jo pjesės, gausiai lankomi; jo kūriniai apkeliauja viso pasaulio scenas, o dvi reikšmingiausios dramos —„Mūsų miestelis" (1938) ir „Per plauką nuo pražūties" (1942) įvertinamos Pulicerio premija.

Romane „Kovo idos", kaip ir daugelyje T. Vailderio kūrinių, vaizduojama tolima epocha, tolimi kraštai — Roma respublikos žlugimo išvakarėse. Kovo idos — romėnų kalendoriaus kovo 15-oji — diena, kurią buvo nužudytas Cezaris. Vis dėlto rašytojas nesistengia tiksliai atkurti istorinių įvykių. Jį visų pirma domina Cezaris — pagrindinis ir vienintelis knygos herojus — bet ne karvedys, valstybės veikėjas ar reformatorius, kaip mes įpratę jį vaizduotis, o žmogus — mylintis ir kenčiantis, abejojantis ir klystantis. T. Vailderio Cezaris — filosofas, tik skirtin-

gai nuo antikos filosofų, jį domina ne tiek daiktų prigimtis, kiek jų žmogiškasis turinys. Romanas rašytas pasibaigus II pasauliniam karui ir skaitytojas be vargo supras autoriaus perspėjimą — visuomenėje, kurios sąžinė tyli, kur įleidęs šaknis miesčioniškas abejingumas, katastrofa neišvengiama.* Visi žmonės atsako už visuomenės raidą — štai pagrindinė romano mintis.

F. S. Ficdžeraldas, T. Vulfas, E. Hemingvėjus — tai karta, pelniusi šlovę XX amžiaus amerikiečių literatūrai. Šiai plejadai priklauso ir T. Vailderis, tik pasuko jis kiek skirtingu keliu. T. Vailderis literatūroje buvo visų pirma filosofas ir moralistas; visa jo kūryba — nesibaigianti sakmė apie žmogaus, jame glūdinčio gėrio nenugalimumą. Savo kūriniuose T. Vailderis įkūnijo sudėtingą estetinių ir dorovinių idėjų sistemą. Jis — žmogaus sielos gelmių anatomas; meilė, tikėjimas, gėris ir blogis — štai kategorijos, kuriomis jis operuoja. Jo herojai — pilnakraujai, turtingos sielos žmonės, sprendžiantys per amžius nesenstančias moralines ir filosofines problemas, ieškantys savo vietos ir nekintamų vertybių krizę pergyvenančioje Vakarų civilizacijoje.

Lietuvių skaitytojui T. Vailderis pažįstamas iš romano „Aštuntoji diena" („Vaga", 1978).

Торнтон Уайлдер
МАРТОВСКИЕ ИДЫ
На литовском языке
с английского языка перевел В. Петрукайтис
Издательство «Минтис» Лит. ССР, г. Вильнюс, 1982 г.

Torntonas Vailderis
KOVO IDOS

Redaktorė *S. Čičiškina*
Dailininkas *J. Varnas*
Meninis redaktorius *A. Broga*
Techninė redaktorė *D. Dumbliauskaitė*
Korektorės: *D. Raščiūtė, B. Anaitienė*

IB Nr. 2514

Duota rinkti 82.09.21. Pasirašyta spaudai 82.11.18. Formatas 84×90 1/32. Popierius spaudos Nr. 1. Garnitūra „Baltika" 9 p. Iškilioji spauda. 9,10 sąl. sp. l. 11,26 apsk. leid. l. Tiražas 45.000 egz. Užsakymas 2568. Kaina 1 rb 20 kp

Leidykla „Mintis", 232600 Vilnius, Sierakausko 15.
Spausdino Motiejaus Šumausko spaustuvė, 232600 Vilnius, A. Strazdelio 1.

Vailderis T.

Va89 Kovo idos: [Ist. romanas] / Iš anglų k. vertė V. Petrukaitis.— V.: Mintis, 1982.— 202 p.— (Laisvalaikio skaitiniai).

Amerikiečių rašytojas T. Vailderis romane pasakoja apie sudėtingą Romos politinio ir dvasinio gyvenimo situaciją mūsų eros išvakarėse, pagrindinį dėmesį sutelkdamas į tai, kaip pergyvena ir bando spręsti pagoniškojo tikėjimo krizę įvairūs Romos politikos ir kultūros veikėjai. Nors autorius nesiekia istorinio tikslumo, tačiau pasakojimo forma — užrašai, laiškai, traktatų citatos — teikia knygai autentiškumo.

4703000000

V $\frac{70304—047}{M\ 851(08)—82}$ 53—82

BBK 84.7JAV
U(Amer)

1,20 rb

45 metai prieš mūsų erą.
Roma. Ruduo.
Diktatorius Gajus Julijus Cezaris
gyvena įtemptai:
tvarko valstybės reikalus,
bendrauja
su Ciceronu, Katulu, Kleopatra,
Klodija, Pompėja, Julija Marcija,
Lucijum Mamilijum Turinu, kitais,
mąsto
apie gyvenimą ir mirtį.
Ruošiamasi Gerosios deivės
šventei.
Ryškėja Cezario dramatiškumas.
Kuo tikėti,
kai dievai ima merdėti?
Ką mylėti,
kai mylimieji temyli save?
Kam gyventi,
kai daraisi nebereikalingas?
Žmogui —
kiek žmogų tu nori teigti
savo paties likimu,—
Cezario mintimis ir veiksmais
atsako autorius.
Ši knyga priklauso
serijoje spausdinamos
istorinės beletristikos ciklui